

3622

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK BÖLÜMÜ
RESTORASYON ANA BİLİM DALI

ÇEŞME TARİHİ DOKU ARAŞTIRMASI
KORUMA VE RESTORASYON
ÖNERİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EMEL KAYIN
MİMAR

3622

TEZ YÖNETİCİSİ : Doç. Dr. Recep MERİÇ

İZMİR - 1988

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	II
KAYNAKLAR	VI
GİRİŞ	1
A. ÇEŞME'NİN GENEL TANITIMI	3
A.1. Coğrafi Konumu	3
A.2. İdari Durum	3
A.3. Ulaşım Durumu	4
A.4. Fiziksel Yapı	5
A.4.1. Topoğrafya ve Jeomorfoloji	5
A.4.2. Jeolojik Durum	6
A.4.3. Toprak Kabiliyeti ve Bitki Örtüsü	8
A.4.4. İklim	9
A.5. Ekonomik ve Sosyal Yapı	10
A.5.1. Nüfus Yapısı	11
A.5.2. Nüfusun Büyüme Hızı	11
A.5.3. Nüfus Hareketleri	11
A.5.4. Ekonomik Yapı	12
A.5.5. Sosyal Yapı	15
B. ÇEŞME' NİN TARİHSEL GELİŞİMİ	17
B.1. Roma Dönemine Dek Tarihsel Gelişim	17
B.2. Roma Dönemi	21
B.3. Bizans Dönemi	22
B.4. Beylikler Dönemi	24
B.5. Osmanlı Dönemi	29
B.5.1. XV. Yüzyıl	30
B.5.2. XVI. Yüzyıl	31
B.5.3. XVII. Yüzyıl	35

B.5.4. XVIII. Yüzyıl	36
B.5.5. XIX. Yüzyıl	37
B.6. Yakın Geçmiş	43
C. ÇEŞME TARİHSEL DOKUSUNUN İNCELENMESİ	44
C.1. Çeşme'nin Kentsel Doku Açısından Gelişimi ve Özellikleri	44
C.2. Savunma Yapıları	49
C.2.1. Çeşme Kalesi	49
C.3. Dini Yapılar	53
C.3.1. Kilise	53
C.3.2. Sultan Bayezid Camii	55
C.3.3. Bandrol Osman Ağa Camii	57
C.3.4. Hacı Memiş Ağa Camii	59
C.3.5. Hacı Mehmet Ağa Camii	62
C.4. Mezar Yapıları	64
C.4.1. İbrahim Paşa (Arap-Dede) Türbesi	64
C.5. Sosyal Nitelikli Yapılar	67
C.5.1. Kanuni Kervansarayı	67
C.5.2. İbrahim Ağa Hamamı	72
C.5.3. Şekerci Hamamı	75
C.5.4. Çeşme Yapıları	77
C.5.4.1. Bir Yapı Türü Olarak "Çeşme" nin Tanımlanması ve Anadolu'daki Tarihsel Gelişimi	78
C.5.4.2. Çeşme'deki Çeşme Yapılarının Sınıflandırılması	82
C.5.4.3. Hafız İlyaszade Seyyidi Mehmet Ali Çeşmesi	87
C.5.4.4. Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi	90
C.5.4.5. Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi	90
C.5.4.6. Çeşme Kalesi'nde Sur Duvarına Bitişik Olan Çeşme	93
C.5.4.7. Mehmet Kethüda Çeşmesi	94
C.5.4.8. Şerif Ağazade Seyyidi Hasan Ağa ve Ailesi Hacı Saliha Çeşmesi	95
C.5.4.9. Hacı Mehmet Ağa Camii'nin Bahçe Duvarına Bitişik Olan Çeşme	98

C.5.4.10. Ahmed oğlu Hacı Memiş Ağa eşmesi	99
C.5.4.11. Kadioğlu Mustafa Ağaoğlu Kabadayı Mehmet Ağa eşmesi	102
C.5.4.12. Kurtludağ Sokak ile Balıkxane Sokağı'nın Kesiştiği Köşedeki eşme	103
C.5.4.13. 1. Mektep Sokak ile Uzun Sokağın Kesiştiği Köşedeki eşme	105
C.5.4.14. Mehmetağa Sokak ile Cansevdi Sokak'ın Kesiştiği Köşedeki eşme	106
C.5.4.15. Köste Caddesi'ndeki eşme	107
C.5.4.16. Kale'nin Giriş Mekanındaki eşme	108
C.5.4.17. Kale Sokak 46 Numaralı Evin Beden Duvarına Bitişik Olan eşme	109
C.5.4.18. Hacı Hőseyin Kaptan ve Ayşe Hatun eşmesi	111
C.5.4.19. Memiş İbn-i Ahmed eşmesi	112
C.5.4.20. Grup Saptaması Yapılamayan eşmeler	113
C.5.4.21. Yol eşmeleri	114
C.6. Konutlar	115
C.6.1. Plan Özellikleri	115
C.6.2. Yapısal Özellikler	118
C.6.2.1. Yapı Sistemi ve Malzeme	118
C.6.2.2. Yapılarda Konsollar (ıkma, Cumba, Balkon)	120
C.6.2.3. Pencere ve Kapı Elemanları	121
C.6.3. Yapım Tarihleri	122
C.6.4. Tip 1 Evler	123
C.6.5. Tip 2 Evler	124
C.6.6. Tip 3 Evler	125
C.6.7. Tip 4 Evler	126
C.6.8. Tip 5 Evler	128
C.6.9. Tip 6 Evler	130
C.7. Ticarethaneler	132
C.7.1. Plan Özellikleri	132
C.7.2. Yapı Sistemi ve Malzeme	132
C.7.3. Cephe Özellikleri	133
D. ÇEŞME TARİHİ DOKUSU İÇİNDE İKİ RESTORASYON ÖNERİSİ	134

D.1. Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) eşmesi Restorasyon Önerisi	134
D.1.1. Konumu	134
D.1.2. Yapım Tarihi	135
D.1.3. Mimari Özellikler ve Mevcut Durum Analizi	136
D.1.3.1. Plan Özellikleri	136
D.1.3.2. Yapı Sistemi Ve Malzeme	136
D.1.3.3. Cephe Özellikleri	137
D.1.4. Yapının Restorasyonuna Yönelik Çalışmalar	141
D.1.4.1. Yapı Çevresinin Düzenlenmesi	141
D.1.4.2. Hafriyat ve Yıkım	142
D.1.4.3. Yapının Yeniden Kurulması	143
D.2. Osman Ağa Konağı ve Ticarethane Yapısı Restorasyon Önerisi	145
D.2.1. Konumu	145
D.2.2. Yapım Tarihi	146
D.2.3. Konağın Mimari Özellikleri ve Mevcut Durum Analizi	146
D.2.3.1. Plan Özellikleri	146
D.2.3.2. Yapı Sistemi ve Malzeme	154
D.2.3.3. Cephe Özellikleri	156
D.2.4. Ticarethanenin Mimari Özellikleri ve Mevcut Durum Analizi	159
D.2.4.1. Plan Özellikleri	159
D.2.4.2. Yapı Sistemi ve Malzeme	160
D.2.4.3. Cephe Özellikleri	160
D.2.5. Osman Ağa Konağı'nın eşme Evi* ve Geleneksel Türk Evi Kùltürleri Açısından Değerlendirilmesi	161
D.2.6. Restorasyon Önerisi	164
D.2.6.1. Plan Organizasyonu	164
D.2.6.2. Yapı Sistemi ve Tezyinata Yönelik Uygulamalar	166
D.2.6.3. Cephelere Yönelik Uygulamalar	167
E. ÇEŞME TARİHİ DOKUSUNU KORUMA ÖNERİLERİ	169
E.1. Kentsel Yapı Değişiminin Tarihsel Dokuya Etkisi	169
E.2. Yapı Ölçülerinde Korumacılık	171

E.2.1. Tarihsel Dokuyu Oluşturan Yapı Grupları İçinde "Onarım, Değişiklik ve Bozulma" Saptamaları	171
E.2.2. Yapıların Korunmasına Yönelik Öneriler	175
E.3. Doku Ölçeğinde Korumacılık	180
E.3.1. Çeşme'de Korumacılığın Gelişimi	180
E.3.2. Tarihi Dokuda "Değişiklik ve Bozulma" Saptamaları	192
E.3.3. Tarihi Dokunun Korunmasına Yönelik Öneriler	195
SONUÇ	197
HARİTALAR LİSTESİ	198
ÇİZİMLER LİSTESİ	200
RESİMLER LİSTESİ	204

ÖNSÖZ

Tez çalışmamı bilgi ve görüşleriyle yönlendiren bölüm hocalarımdan danışmanım Doç. Dr. Arkeolog Recep Meriç'e, Y. Müh. Mimar Öğr. Gör. N. Yüksel Üstünel'e, Y. Mimar Arş. Gör. Eti Akyüz'e, kütüphanesinden yararlanmama olanak tanıyan, Arapça çevirilerde yardımcı olan Doç. Dr. Tarihçi Zeki Arıkan'a, Almanca çevirilerinden dolayı Y. Harita Müh. Öğr. Gör. Hayati Balkan'a, fotoğraf çalışmasındaki hassasiyetinden ve Fransızca çevirilerinden dolayı Arkeolog M. Sinan Baç, İstanbul'dan döküman temininde yardımcı olan Mimar Bilge Akyıldız'a, "Çeşmeler" konulu araştırmama önemli katkılar sağlayan Gazeteci Özdemir Hazar'a, Çeşme Turizm Müdürlüğü'ne, kitabeleri tercüme eden Ali Tunar'a, tipoloji çalışması sırasında evlerini inceleme olanağı sağlayan Çeşme halkına, proje çalışmalarım için ortam sağlayan GNA Mimarlık Bürosu sahipleri Güngör Kaftancı, Necdet Yorgancıoğlu ve Ali Köstepen'e, rölevelere yardımcı olan Y. Mimarlar Muammer Ünlüsoy, Filiz Tümöz, Serhat Alanyalı; Kent Plancıları Hafize Sakallı, Filiz Emre, Fatıma Ellez; Mimarlık öğrencileri Didar Savaşçı, Aylin Orbaşlı'ya ve bütün çalışmam boyunca maddi manevi her konuda beni destekleyen babam Mustafa Kayın'a teşekkür ederim.

ÖZET

Urla Yarımadası üzerinde yer alan Çeşme, batı yönünde Sakız Adası, kuzey yönünde Karaburun ve doğu yönünde Urla ilçeleri ile komşudur. İzmir iline bağlı olan ilçenin bir bucağı ve yedi köyü vardır. Yarımada Ege Bölgesi topografyası ve jeomorfolojisinin genel özellikleri görülmektedir. Yörede mevcut olan doğal plajlar ve termal kaynaklar, Çeşme'yi turizm değerleri bakımından zenginleştirmektedir. Tarımın yerini giderek turizm etkinliğine bırakması yerleşme halkını kentlileştirmiştir. Kasabanın İzmir'in en önemli sayfiyesi olması, yerli halkın yaşam biçiminde dengesizlikler oluşturmaktadır.

Çeşme'nin tarihsel gelişimi incelendiğinde, Antik dönem hakkında oldukça az bilginin mevcut olduğu görülmektedir. Yerleşme bu dönemde oniki İon kentinden biri olan Erythrai limanı idi ve Cysus adını taşımaktaydı. Roma döneminde ve onu takip eden Bizans döneminde Erythrai gücünü yitirmeye başlamıştır. Bizans döneminde Linoperamata adıyla anılan Çeşme Limanı, XIII. yüzyılda yarımada'nın en önemli limanı olmuştur. Çaka Bey'in İzmir'i ele geçirmesinden sonra,

yöre bir süre Türk hakimiyetine girmiş ve Çeşme'nin üç km. güneydoğusunda yer alan Çeşmeköy kasabası kurulmuştur.Çeşme'de Türkler'in ilk yerleşimi burasıdır.Çaka Bey'in ölümünden sonra yeniden Bizans idaresi hakim olmuş ve Aydınoğulları Beyliği zamanında kesin olarak Türkler'in eline geçmiştir.Bu dönemde Çeşme, Ege Denizi seferlerinde kullanılan önemli bir üstü.XV. yüzyılda Çeşme'nin Osmanlı hakimiyetinde olduğu görülmektedir. XVI. yüzyılda kalenin yapılmasıyla kent tahkim edilmiş ve Çeşme ticari açıdan önemli bir liman durumuna gelmişti. XVII. yüzyılda bu üstünlüğün yitirildiği, ancak limanın askeri önem taşıdığı görülmektedir.XVIII. yüzyılın en önemli olayı, Osmanlı donanmasının yenilgisiyle sonuçlanan Çeşme Deniz Savaşıydı.XIX. yüzyıl Çeşme'nin en parlak dönemlerinden biridir.Bu yüzyılda ticaret, turizm ve sosyal yaşam bakımından kent oldukça gelişmişti.Kurtuluş Savaşı sırasında Yunan birlikleri tarafından istila edilen Çeşme, savaşın bitiminden sonra İzmir'e bağlı bir ilçe merkezi olarak varlığını sürdürmüştür.1950'lerden sonra turizmin hızlı gelişiminden etkilenerek İzmir'in en önemli sayfiyesi durumuna gelmiştir.

Çeşme'nin coğrafi konumu bütün dönemlerde yerleşmenin önemini belirleyici nitelikte olmuştur. Antik dönemden Bizans dönemi sonuna dek geçen sürenin kent dokusunun gelişiminde etkisi olmamıştır.Türkler yöreye ilk geldikleri zaman daha güvenli bir mevki olan Çeşmeköy'e yerleştiler.Erken Osmanlı dönemlerinde de Çeşmeköy-

liman ilişkisi sürmüŒ, ancak kalenin yapılmasıyla Türk yerleşimi Çeşme'ye kaymıştır.Kent kale civarı merkez olmak üzere gelişmeye başlamış, XVI. yüzyılda Çeşme'nin ticari açıdan önemli bir liman haline gelmesi bu bölgedeki ticari yoğunluğu arttırmıştır.XIX. yüzyılda kentin Rum nüfusu önemli bir artış göstermiş ve bu etnik grup, Dal-yanköy yolu üzeri ve kuzeydeki dağın eteğinden limana dek olan bölgeye yerleşmiştir.Çeşme kenti gerek konumu, gerek etnik ve sosyal yapısı dolayısıyla geleneksel Osmanlı kentlerinin özelliklerini göstermez.Meydanlar ve Osmanlı-Türk kentlerinin karakteristiği olan çıkmaz sokaklar yok denecek kadar azdır.Dokunun büyük kısmını bitişik nizam binalar oluşturmaktadır.

Kentsel dokuyu oluşturan yapı gurupları incelendiğinde 1508 yılında yapılmış olan Çeşme Kalesi'nin dokunun odak noktasını oluşturduğu görülmektedir.Dinsel yapılar gurubunda yer alan kiliselerden günümüze yalnızca bir tanesi ulaşabilmiştir.Osmanlı dönemine ait olan dört adet camiden birisi kale içinde, diğerleri de merkezde ve Müslüman bölgesinde bulunmaktadır.Kentin tek türbesi XVIII. yüzyıla aittir.1528 yılı yapımı Kanuni Kervansarayı ile İbrahim Ağa ve Şekerci Hamamları sosyal nitelikli yapılardır. Aynı yapı gurubuna dahil olan çeşmelerin kentte yirmi adet örneği bulunmaktadır.Meydan çeşmeleri, yapıların bahçe duvarlarına bitişik, yapıların beden duvarlarına bitişik ve yapıların beden duvarları üzerinde yer alan çeşmeler olmak üzere dört ayrı tip meydana getiren bu yapı gurubu özellikli bir mimariye sahiptir.Çeşmelerin çoğunluğu XVIII-

XIX. yüzyıla tarihlenmektedir.Çeşme'de farklı etnik gurupların bir arada yaşamaları mimariyi oldukça etkilemiştir. Bu durum en çok konut mimarisinde görülmektedir.Kentte altı tip konuta rastlanmıştır.Tipolojide plan şemalarının yapı elemanları ve cephe özelliklerinden daha etkili olduğu görülmüştür.Dokuda rastlanan bir başka yapı türü de ticarethanelerdir.

Çeşme ve konut gurupları tarihi doku içinde korumacılık açısından ilgi görmeyen guruplardır.Bir örnek teşkil etmesi açısından, nitelikli yapılar olan Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi'nin yakın çevresi düzenlenerek, orijinal işlevi ile kullanılmasına karar verilmiştir.Osmanağa Konağı ise ticarethane binası ile birlikte, Çeşme evi müzesi, kafeterya, alışveriş birimleri olarak işlevlendirilecektir.

İncelenen tarihi doku yakın geçmişten başlayarak önemli bir tahribata uğramıştır.Koruma önlemleri ve uygulamaları yetersizdir.Kentin turistik niteliği gözönünde bulundurularak, yapılar işlevlendirilmeli ve restore edilmelidir.Doku ölçeğinde önlemler alınmalı, yetersiz olan koruma alanı genişletilerek, kuzeydeki Rum Mahallesi kentsel sit ilan edilmelidir.

KAYNAKLAR

- H. Ahrweiler, L'Histoire et la Geographie de la Region de Smyrna entre les deux Occupations Turques (1081-1317) Particulierement au XIIIe Siècle, Travaux et Memoires I (1965)
- H. Akin, Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma (1946)
- E. Akurgal, Ancient Civilisations and Ruins of Turkey (1983)
- A. Ardel, Çeşme Yarımadası'nda Coğrafi Müşahadeler (1962)
- A. Arel, Osmanlı Kenti Geleneginde Tarihsel Sorunlar (1982)
- U. Arığ (Baş), "Çeşme'de Tarihi Bir Kilise Yapısı", Bilim Birlik Başarı Dergisi sayı 48 (1987)

- O. Aslanapa, Türk Sanatı (1984)
- Aşıkpaşaoğlu, Tevarih-i Al-i Osman, yay. N. Atsız (1949)
- M. Ç. Atay, Tarih İçinde İzmir (1978)
- U. Baş, "Osmanağa Konağı", Bilim Birlik Başarı Dergisi, sayı 34 (1982)
- C. Bayburtluoğlu, Erythrai (1975)
- T. Baykara, İzmir Şehri ve Tarihi (1974)
- C. Cadoux, Ancient Smyrna (1938)
- V. Cuinet, La Turquie d'Asie, cilt III (1894)
- B. Darkot, "İzmir" Maddesi, İslam Ansiklopedisi cilt V/2
- B. Darkot-M. Tuncel, Ege Bölgesi Coğrafyası (1978)
- A. Delatte, Les Portulans Grecs (1947)
- Dukas, Bizans Tarihi, çev. V. L. Mirmiroğlu (1956)

- Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar
Fakültesi Şehir Planlama Bölümü-
Döner Sermaye Kuruluşu,
Çeşme Analitik Etüdüleri I (1981)
- S. H. Eldem, Türk Evi Plan Tipleri (1955)
- Enveri, Düsturname, yay. M. Halil (1928)
- Ö. Ergenç, "Salnamelerde İzmir" İzmir Ticaret
Odası 1885-1985 Türkiye Ekonomisi-
nin 100 Yılı ve İzmir,
İzmir Ticaret Odası Sempozyumu
(1985)
- A. Erzen, Çavuştepe I (1978)
- Evliya Çelebi, Seyahatname cilt IX (1935)
- Gençlik Ansiklopedisi "Çeşmeler ve Sebiller" Maddesi
- Herodotos, Herodot Tarihi, çev. M. Ökmen
(1973)
- H. İnalçık, "The Rise of the Turcoman
Maritime Principalities in Anotolia
Byzantium and Crusades"
Byzantinische Forschungen
Internationale Zeitschrift
für Byzantinistik (1985)

I. H. Konyalı,

"Çeşme, Çeşme'de Kanuni'nin
Eşsiz Bir Kitabesi, Çeşme
Kervansarayı", Vakıflar Dergisi
sayı IX

A. N. Kurat,

Çaka Bey (İzmir ve Civarındaki
Adaların İlk Türk Beyi M. S.
1081-1096) (1966)

M. Kütükoğlu,

"Yunan İsyanı Sırasında Anadolu
ve Anadolu Rumlarının Tutumları
ve Sonuçları", III. Askeri Ta-
rih Semineri, Türk-Yunan İliş-
kileri (1986)

M. Kütükoğlu,

"Osmanlı Dış Ticaretinin Geliş-
mesinde İzmir Limanı ve Gümrük-
lerinin Rolü" İzmir Ticaret
Odası 1885-1985 Türkiye Ekonomi-
sinin 100 Yılı ve İzmir.
İzmir Ticaret Odası Sempozyumu
(1985)

P. Lemerle,

L'Emirat d'Aydın, Byzance et
L'Occident: Recherches sur
"La Geste d'Umur Pacha" (1957)

B. Mater,

Urla Yarımadasında Arazinin
Sınıflandırılması İle Kullanı-
lılığı Arasındaki İlişkiler (1982)

- Meydan Larousse "Çeşme" Maddesi
- Naima, Tarih cilt IV (1280)
- F. A. Oğuz, "İzmir Çeşme Kanuni Kervan-sarayı", Vakıflar Dergisi IX
- Pausanias, Description of Greece, çev. C. G. Fraser (1913)
- A. Philippson, Reisen und Forschungen im Westlichen Kleinasien II (1911)
- Pirî Reis Kitab-ı Bahriye (1935)
- W. M. Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası çev. M. Pektaş (1960)
- F. Rougon, Smyrne (1982)
- H. I. Kissling Der See Atlas von Sejjid Nuh (1966)
- Ş. Sezgin, "Türk Ahşap İşçiliğine Bir Örnek, Çeşme Hacı Memiş Ağa Camii Minberi", Bilim Birlik Başarı Dergisi sayı 43

Strabon,	Geographika
M. C. Ş. Tekindağ,	"Çeşme" Maddesi, İslam Ansiklopedisi cilt III
C. Texier,	Asie Mineure (1857)
Titus Livius	Ab Urbe Condita, XXXVI
E. Tokay,	İstanbul Şadırvanları (1951)
W. Tomaschek,	Historische Topographie von Kleinasien im Mittelalter (1898)
Y. Tosun,	XVII.-XIX. Yüzyıllarda Batı Anadolu'da Osmanlı -Türk Şehir Dokuları, Bu Dokuları Oluşturan Evler ve Korunmaları (1983)
Y. Tosun,	Milli Mimarimizde Kula Evleri (1968)
P. Tuğlacı,	Osmanlı Şehirleri (1985)
İ. H. Uzunçarşılı,	Osmanlı Tarihi cilt II (1951)

İ. H. Uzunçarşılı,

Anadolu Beylikleri ve
Akkoyunlu Karakoyunlu Devlet-
leri (1984)

P. Wittek,

Menteşe Beyliği, XIII.-XV.
Asırda Garbi Küçük Asya
Tarihine Ait Tetkik, çev.
O. Ş. Gökyay, (1944)

R. E. Wycherley,

Antik Çağda Kentler Nasıl
Kuruldu (1986)

GİRİŞ

Çeşme kenti eski dönemlerden bugüne kadar, coğrafi konumuna bağlı olarak önem kazanmıştır. Sakız Adası'nın karşısında konumlanan, iyi bir limana sahip olması ve İzmir'e yakınlığı, kentin çeşitli dönemlerde askeri, ticari ve turistik aktivitelere bağlı olarak gelişimini yönlendirmiştir.

Çeşme kent dokusunun ana hatlarıyla ortaya çıktığı dönem Osmanlı Dönemi'dir. Bu süreç içinde XVI. ve XIX. yüzyıllar, kentin en parlak dönemleri olmuştur. XVI. yüzyılda kentin hareketliliğini sağlayan ticaret etkinlikleri XIX. yüzyılda niteliklerini değiştirmek suretiyle artmıştır. Kent bu yüzyılda ticari ve sosyal yaşam açısından gelişimini sürdürürken, turizm etkinliğinin de önem kazanmaya başladığı görülmektedir. Bu şekilde oldukça gelişen kentte, değişik etnik gruplara ait insanlar bir arada yaşamaktaydılar.

Çeşitli etkileşimler altında Çeşme'de özgün bir mimari ortaya çıkmıştır. İlk bakışta öğelerin karışık şekilde kullanıldığı izlenimini veren bu mimari, incelendiğinde

kendine özgü bir üsluba sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

XIX. yüzyılda kent açısından olumlu bir gelişme olan turizmin 1950'lerden sonraki düzensiz tesisi tarihi dokuya zarar vermeye başlamıştır. Bu gelişim sırasında kentin tarihi karakteri geri plana itilmiş ve Çeşme, bir sayfiye şehri olarak görülmeye başlanmıştır.

Tez çalışmasının kapsamında, unutulmaya yüz tutan tarihi kent dokusu yapı ölçeğine dek inilerek incelenirken, yöredeki sosyo-fiziksel değişikliklerin dokuya verdiği zarara da dikkat çekilmektedir. Tezin birinci bölümünde kentin genel tanıtımı yapılmakta, ikinci bölümde dokunun oluşumunu etkileyen tarihsel süreç incelenmekte, üçüncü bölümde kent dokusunun gelişimi ve tarihi yapıların özellikleri irdelenmektedir. Çalışma kapsamında, özgün nitelik taşımalarına karşın dokunun en çok tahrip edilen grupları olan çeşme ve konut yapılarına özel bir yer ayrılmıştır. Bu gruplar tipolojik incelemeye tabi tutulduktan başka, dördüncü bölümde, nitelikli örnekler olan Hammaloğlu Çeşmesi ve Osman Ağa Konağı için hazırlanan restorasyon önerileri açıklanmaktadır. Tezin sonuç bölümünde ise yapı ve doku ölçeğinde oluşan bozulmalar ile yapılmış koruma çalışmaları ele alınmakta ve bu çalışmalar doğrultusunda yeni koruma önerileri getirilmektedir.

A. ÇEŞME'NİN GENEL TANITIMI

A.I. Coğrafi Konum

Ege Bölgesi'nin batıya doğru en fazla uzanan kesimi olan Çeşme Yarımadası, kuzey-güney doğrultulu büyük Karaburun Yarımadası ile birlikte Urla Yarımadası'nın iki ayrı parçasını oluşturur. Ardel yarımadasının tümünü Çeşme Yarımadası olarak nitelemektedir (1). I. Coğrafya Kongresi'nden bu yana ise "Urla Yarımadası" adı kullanılmaktadır (2). Yarımada, İzmir Körfezi'nin sert bir dirsek ile bağlanan iki parçasını açık denizden ayırır. Röllyefi çok parçalıdır. Genellikle çukur alanlar, basık eşikler, koylarla birbirinden ayrılmış kuzey-güney doğrultulu dağlık alanlardan oluşur. Doğuda alçak bir alan (Kızılçullu Deresi vadisi - Cumaovası - Torbalı) ile Nif Dağı'ndan ve Bozdağlar'dan ayrılır. Alçak alanlarda alüvyon ve

(1) A. Ardel, Çeşme Yarımadası'nda Coğrafi Müşahedeler (1962).

(2) B. Darkot, M. Tuncel, Ege Bölgesi Coğrafyası (1978) s.94,95.

tatlısu göl tortulları bulunmakta olup yarımada da yer hareketlerinin son etkilerini yansıtan sıcak ve mineralize su kaynakları vardır.

Bu yarımada üzerinde Çeşme, batı yönünde Sakız Adası, kuzey yönünde Karaburun ve doğu yönünde Urla ilçeleri olmak üzere 38,18'N enlemleri ve 26,19'E boylamları arasında yer alır (Harita 1). İlçe hudutları yüzölçümü 260 km.²'dir.

A.2. İdari Durum

Çeşme, İzmir iline bağlı yirmi ilçe merkezinden biridir. Cumhuriyetin ilanından bu yana ilçe olan yerleşme, daha önce de bu anlamda bir merkezdi. Alaçatı, Çeşme Merkez İlçesi'nin tek bucağıdır. Çeşme ve Alaçatı'da belediye vardır. Merkez ilçeye üç, Alaçatı'ya dört köy bağlıdır.

A.3. Ulaşım Durumu

Çeşme ilçesi, İzmir iline seksen km.'lik bir karayolu ile bağlıdır. Yerleşmelerin birbirlerine olan uzaklıkları şu şekildedir:

Yerleşmeler	Alaçatı	Çeşme	İzmir
Çeşme	9	-	80
Çiftlikköy	14	5	85
Dalyanköy	13	4	84
Ovacık	15	6	86

Alaçatı	-	9	71
Germiyan	12	21	59
Ildırı	15	25	100
Karaköy	12	21	59
Reisdere	4	13	75

A.4. Fiziksel Yapı (1)

A.4.1. Topografya ve Jeomorfoloji

Çeşme Yarımadası'nda Ege Bölgesi topografyası ve jeomorfolojisinin genel özellikleri görülmektedir. Jeolojik yapı, tektonik oluşumlar ve iklime bağlı olarak farklı topografik şekillere, doğal güzelliklere sahip fiziksel bir çevre meydana gelmiştir. Orojenik ve tektonik hatların Ege Denizi'ne dik uzaması, iklim bakımından olumlu etkiler yaratırken, girintili çıkıntılı bir kıyı çizgisi ortaya çıkarmıştır.

Izmir-Çeşme karayolunun kuzeyinde denize doğru uzanan üç küçük yarımada bulunur. Bunlardan Punta Mevkii olarak adlandırılan kesimde Şifne, Paşalimanı ve Büyük Liman

(1) Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Şehir Planlama Bölümü - Döner Sermaye Kuruluşu, Çeşme Analitik Etüdüleri I, (1981), s.14-17; B. Mater, Urla Yarımadası'nda Arazinin Sınıflandırılması ile Kullanılışı Arasındaki İlişkiler (1982).

koyları 50-70 m. yükseltiden % 5-25 arasında değişen meyille alçalan kıyı çizgisinde yer alırlar. Denize doğru uzanan Kalem Burnu 10 m. yükseltiden % 15-25 meyille ve kasabanın bulunduğu esas yarımada ise 50-70 m. yükseltiden % 5-25 arasında değişen meyillerle alçalır. Meyil yönleri genelde doğu-batı ve güneydir.

Küçük yarımadaların arasında kalan ve karayolu yönünde uzanan alüvyal formasyonlara sahip düzlükler % 0-5 meyille uzanır. Doğal plajların da yer aldığı bu kesimlerde yazlık yerleşmeler vardır (Harita 2).

A.4.2. Jeolojik Durum

-Toprak Yapısı: Doğuda Paşalimanı ve Şifne mevkiinde zemin, beyaz-gri renkli, yer yer tebeşirimsi, kompakt görünümlü ve sağlam yapılı kalkerlerdir oluşmuştur. Kale'nin tabanındaki ve kale yüzeyindeki dik sırtlarda ise zemindeki kalkerler pembe, beyaz renkli ve yarı kristal yapıdadadırlar. Tabakalı bir yapı kazanmış olup zemin olarak sağlamdırlar.

Güneydeki yükseltilerde, bölgede geniş alanlar kaplayan volkanik tüfler bulunur. Beyaz renkli ve gevşek yapıda olup içlerinde koyu renkli taş parçaları mevcuttur.

Kuzeyde zemin, kalınlığı fazla olmayan alüvyon ve yamaç molozu ile örtülüdür. Killi, köşeli taş parçalı olup

sıkışık bir yapı gösterirler.

Deniz ve dere birikintisi olarak meydana gelen alüvyonlar, çukur alanlarda su birikintileri oluştururlar. Ilica mevkiinde sıcak suların içerdiği maddelerden etkilenerek çimentolaşmış, konglomera görünümü almışlardır (Harita 3).

-Su Durumu: Çeşme çevresindeki topografik duruma göre yeraltı suyu 2-12 m. derinliktedir. Alüvyal alanlarda yeraltı suyuna çok rastlanır. Ilica plaj evleri civarında 3-5 m. olan bu seviye, Ilica'nın batısında denize akıntı bulunmadığından yüzeye çıkarak çukur alanlarda birikmektedir (Harita 4).

Çok eski zamandan beri kullanılan kaplıca ve içmeler, Çeşme'yi turizm değerleri bakımından zenginleştiren doğal kaynaklardır. Termal kaynaklar sıcaklıklarına göre iki gruba ayrılmaktadır:

-Sıcaklığı 20° C'nin altında bulunanlar (İçmeler): Şifne Körfezi civarında yer almaktadırlar. Büyük ve küçük Şifne içmelerindeki maden suları, tuzlu sular grubuna girmektedir.

-Sıcaklığı 20° C'nin üzerinde bulunanlar (Kaplıcalar): Merkeze beş km. uzaklıkta ve kıyıda dırlar. Bir bölümü denizin içinden kaynakayan bu suların en önemlisi Topan Ilica ya da Hamidiye adı verilen kaynaktır. Yöre plajlarını

mineraller açısından besleyen bu sular, son yıllarda otel ve pansiyonların bünyelerine de taşınmıştır. Tuzluluk oranı litrede 27 gramın üzerindedir.

-Deprem Durumu: Çeşme bölgesi, depremlerin sık görüldüğü Batı Anadolu'da I. derece deprem kuşağı içinde yer almaktadır. İlica kısmında fayların mevcudiyeti bölgeye deprem bakımından daha çok hassasiyet kazandırmıştır.

-Jeolojik Durumun Yerleşime Etkisi: Jeolojik durum yerleşme açısından şu sonuçları getirmektedir:

Zemin açısından kalkerler I. derece yerleşmeye uygun alanlardır. Alüvyon ve yamaç molozu kaplı alanlara da yerleşilebilir. Meyilli yamaçlarda bulunan tüflü zeminlerde üstteki örtü tabakasının geçilerek temellerin tabii zemine oturtulması gerekir. Bataklık alanlarda ise drenaj ve doldurma önlemleri alınmalıdır. Yapılanmada afet yönetmeliği kurallarına uyulmalıdır. Sıcak su kaynakları ve kuru tarım yapmaya elverişli alanlar korunmalıdır.

(Harita 5).

A.4.3. Toprak Kabiliyeti ve Bitki Örtüsü:

İlçenin kuzeyinde ve güneydoğusunda bulunan kalker formasyonlu kırmızı Akdeniz toprakları, erozyon, tuzluluk, alkalilik gibi bozuk toprak özelliklerine sahiptir. Bitki örtüsü bozulmuş zeytinlik ve maki toplulukları olup

toprak VII. sınıftır.

Batı kesimde ve Ilıca Mahallesi'nin güneyinde % 2-6 meyilli, ince bünyeli nadassız kuru tarımın yapıldığı II. sınıf topraklar vardır. Bu alanlarda erozyon söz konusudur.

Tüf ve yamaç molozundan oluşan toprak formasyonlarına sahip alanlarda maki, zeytinlik ve fundalıktan oluşan bitki örtüsü görülür. Rendzina adı verilen bu toprak türü VII. sınıftır (Harita 6, 7).

Çeşme'de I. sınıf tarımsal nitelikli toprak bulunmadığı için alüvyal formasyona sahip alanlar önem taşımaktadır.

A.4.4. İklim

Topografik ve jeomorfolojik yapı iklim bakımından olumlu etkiler yaratmıştır. Gerek ılımlı Akdeniz iklimine sahip olması gerekse uzun süre güneş görmesi, Çeşme'nin turistik gelişiminde önemli etken olmuştur.

İklim elemanlarının ortaya koyduğu veriler şu şekildedir:

-Sıcaklık: Yöre, Nisan-Kasım aylarında sekiz ay süre ile güneş görür. Yıllık ortalama sıcaklık $17,1^{\circ}$ C, yıllık ortalama düşük sıcaklık $12,7^{\circ}$ C, yıllık ortalama yüksek sıcaklık $21,5^{\circ}$ C'dir. En sıcak ay $37,1^{\circ}$ C ile Ağustos, en soğuk ay $-3,4^{\circ}$ C ile Ocak'tır. Ortalama yıllık açık

günler sayısı 183,1 bulutlu günler sayısı 148,3 ve kapalı günler sayısı 33,8'dir.

-Yağış: Yıllık ortalama yağış miktarı 640,7 mm.'dir. En çok yağış Aralık ayında 195,4 mm. ve Ocak ayında 141,2 mm.'dir. Temmuz ayında hiç yağış almaz. Yıllık ortalama kar yağışlı günler sayısı 0,1 yıllık ortalama karla örtülü günler sayısı 0,1'dir.

-Rüzgârlar: Çeşme, güney-güneydoğu ve kuzey-kuzeydoğu rüzgârlarının etkisi altındadır. Yıllık ortalama rüzgâr hızı 3,8 m./sn.'dir. Yıllık en hızlı rüzgâr yönü ve hızı SSE 33,8 m./sn.'dir.

-Oransal Nem: Çeşme'de yıllık ortalama oransal nem % 69'dur. Şubat ayında bu değer % 74'e Kasım ayında % 75'e yükselir. En düşük değer ise % 12'dir.

-Basınç: Çeşme denizden ortalama 15 m. yüksekliktedir. Ortalama en düşük basınç 982,7 mb. ile Mart ayında, en yüksek basınç 1032,3 mb. ile Ocak ayında görülür. Yıllık mahalli aktüel basınç 1013 mb.'dir.

A.5. Ekonomik ve Sosyal Yapı (1)

(1) Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Şehir Planlama Bölümü - Döner Sermaye Kuruluşu, Çeşme Analitik Etüdüleri I, (1981), s.22-38.

A.5.1. Nüfus Yapısı

Tarımın yerini giderek turizm aktivitesine bırakması ve yerleşme halkının kentlileşmesi, Çeşme'de aile yapısının çekirdek aileye dönüşümünü hızlandırmıştır. Ortalama aile büyüklüğü 3,87 olup bu oran 5.5 olan Türkiye ortalamasının altındadır. Doğurganlık oranı % 0,15'dir. Kırsal yerleşmelerde bu oranın daha yüksek olması gerekir. Yaşlılık oranı % 0,165'dir. Son yıllarda nüfus artışının durgun olması nedeniyle 0-24 yaş grupları azalmış, 25-34 yaş grupları artmıştır.

A.5.2. Nüfusun Büyüme Hızı

Çeşme'nin yıllık nüfus artışı % 3'tür. Bu değer, Türkiye'nin genel yıllık nüfus artışı ile eşdeğerdir. Kaba doğum oranı % 0.15, kaba ölüm oranı % 10,4'tür. 1970'den bu yana kentsel ve kırsal nüfus artışı, aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Yıllar	Toplam Nüfus	Kent Nüfusu	Kır Nüfusu
1970	10 186	3 940	6 246
1975	11 580	5 284	6 246
1980	13 888	6 461	7 427
1985	16 129	10 124	6 005

A.5.3. Nüfus Hareketleri

Tarım ve turizm işlevlerinin yoğunluğu, dış göçün nüfus

artışındaki etkisini çoğaltmıştır. Yıllık artışın % 2,5'lik bir kısmı dış göçle ilgilidir. İlçede kentsel-kırsal nüfus dengesi kentlileşme yönünde fazladır.

Sürekli yerleşim amacı gütmeyen mevsimlik göçler turizm etkinliğine bağlı olup yılda yaklaşık 17 000 kişidir. Bu kişiler genellikle Ilıca mevkiine yerleşmektedir.

İlçe merkezinde kent içi hareket canlıdır. Deniz kenarında yer alan ve en iyi konuma sahip 16 Eylül Mahallesi % 31'lik bir iç göç almıştır. Kent içi yer değiştirme arzusuna % 6 ile İnönü Mahallesi'nde de rastlamak mümkündür.

Dışa göç görülmemektedir. Dışa hareket İzmir yönünde gününbirlik gel-git olayı şeklindedir.

A.5.4 Ekonomik Yapı

Tarım etkinliğinin gelir getirici olması ve yaz aylarında yoğunlaşan turizm faaliyetleri, Çeşme'de işsizlik oranını düşük tutar (% 0,05). Nüfusun büyük kısmı ortalama gelir grubuna dahildir. Ortalama gelir nüfus başına 23.85 bulunmuştur. Ancak yaz aylarında Çeşme'ye yüksek gelir grubundan bir kitlenin gelmesi, tüketim açısından dengesizlik yaratmaktadır.

Tarım, ticaret ve turizm, ekonomik yapıyı belirleyen etkinlikler olarak görülmektedir. Çalışan nüfusun % 25'i

tarımda, % 5'i turizm sektöründe ve % 45'i ticari hizmetler sektöründe çalışmaktadır. Bu sektörlerin nitelikleri de şu şekilde belirlenmektedir:

-Tarım ve Hayvancılık: Tarım sulamaya dayanmaz. Toplam tarım arazisinin yalnızca 250 ha.'lık bir bölümü artezyen kuyularından elde edilen sularla sulanmaktadır. Tarımda en önemli yeri tütün alır. Buğday ve arpa üretimi onu izler. Son yıllarda anason üretimi gerilemiştir. Yaz aylarındaki nüfus artışları üreticiyi sebze ve meyve üretimini arttırmaya yöneltmiştir. İlçenin 5 279 ha.'lık tarım arazisinin % 76,1'i tarla arazisi, % 14,2'si zeytinlik, % 3,94'ü sebzelik, % 4,63'ü bağ, bahçe ve % 1,13'ü meyveliktir.

Hayvancılık gelişmemiştir. Az sayıda büyükbaş hayvan vardır. Balıkçılık ilkel yöntemlerle yapılmaktadır. Yıllık üretim 12 150 kg. olup genellikle barbunya, çipura, mercan ve istavrit tutulmaktadır. Et ve Balık Kurumu'nun buzhanesi kullanılmaktadır.

İşgücü kollarında çalışanların toplam nüfus içindeki oranlarında tarım sektöründe % 3'lük bir azalma görülmüştür.

-Ticaret: Ticaret, eğlence ve konaklama faaliyetleri ile birlikte yaz aylarında büyük artış göstermekte, yaz turizminin sona ermesiyle işyerlerinin büyük bir

bölümü kapanmaktadır. Bir kısım işyerleri de düşük kapasite ve az işçiyle çalışmaktadır. İşgücü kollarında çalışanların toplam nüfus içindeki oranlarında, ticarete % 1'lik bir artış görülmüştür.

-Turizm: Çeşme İzmir'in en önemli sayfiye yerleşmesidir. Turistik tesislerin kurulmasının yanında ikincil konutların artması, turizmin gelişmesinde önemli etken olmuştur. İlçede otelcilik gelişmiştir, ancak pansiyonculuk istenen düzeyde değildir. Yatak sayısı yetersizdir. Son yıllarda yerli turist sayısındaki artış, yabancı turist sayısında azalma görülmüştür.

Alt yapı yetersizliği turizmi önemli ölçüde etkilemektedir. İçme suyu sorunu tam olarak çözüme kavuşmamıştır. Yüz km.'ye yakın sahili bulunan ilçenin kanalizasyon sorunlarının çözülmesi sağlanamadığı için deniz kirliliği tehlikesi mevcuttur.

İşgücü kollarında çalışanların toplam nüfus içindeki oranlarında turizm sektöründe % 2'lik bir artış görülmüştür.

-Ulaştırma: Bu iş kolunda özellikle yaz aylarında artan bir faaliyet izlenmekte olup yoğunluk İzmir-Çeşme ulaşımındadır.

-İnşaat: İkincil konut yapımının hızlanması, bu iş

kolunda çalışanların da artışına neden olmuştur. İnşaat işçilerini genellikle diğer yörelerden gelen, geçici işgücü oluşturmaktadır.

A.5.5. Sosyal Yapı

Çeşme ilçesi, sosyal yapılanma açısından kentsel denilebilecek özelliklere sahiptir. Tarım ve turizm sosyal yapıyı oluşturan en önemli ekonomik etkenler olarak görülmektedir.

Büyük bir yoğunluk göstermekte olan tarımsal sektörde çalışanlar daha çok ilçenin Sakarya, Musalla ve İnönü mahallelerinde yerleşmişlerdir.

Turizm ve buna bağlı olarak ticaretin gelişimi, sosyal yapı açısından kırsal özelliklerden kentsel özelliklere kaymayı hızlandırmıştır. Yaz turizmi nedeniyle Çeşme'ye gelen gelir düzeyi yüksek kitle ile Çeşme'nin yerli halkı arasında oluşan etkileşim, yaşam biçimi olarak bazı dengesizlikler doğurmaktadır. Turizm, ticaret, idari ve sosyal etkinliklerin bir arada olması, aktif bir kent merkezi ortaya çıkarmıştır (Harita 8).

Ticari etkinlikler Ilıca ve 16 Eylül mahallelerinde çok görülürken idari ve sosyal hizmetler alanında 16 Eylül ve Sakarya mahalleleri önemlidir.

Gelir düzeyi bakımından homojenlik yoktur. Mahalleler farklı karakter taşımaktadır. Ilıca ve 16 Eylül mahalleleri üst gelir, Musalla ve Sakarya mahalleleri orta gelir, İnönü mahallesi düşük gelir düzeyine sahip kişileri barındırmaktadır. 16 Eylül mahallesinin merkezde yüksek prestijli bir konut alanı olduğu saptanmıştır. Ekonomik bağımlılık oranı ise % 53 dolaylarındadır.

Kahvehaneler ve gazinolar halkın boş zamanlarını geçirmesinde ön plandadır. Spor tesisleri daha çok turistlere hizmet vermektedir.

B. ÇEŞME'NİN TARİHSEL GELİŞİMİ

B.1. Roma Dönemine Dek Tarihsel Gelişim

Antik dönemde Çeşme, on iki İon kentinden biri olan Erythrai'ın limanı idi (1). Dönem kaynaklarında limanın gelişimi konusunda bir bilgi bulunmadığından dolayı Erythrai tarihini kısaca incelemek gerekir.

Arkeolojik araştırmaların sonucunda elde edilen çevre buluntularından, kalkolitik devirden beri Erythrai'de iskânın mevcut olduğu anlaşılmaktadır.(2). Fakat bu devirler tarihsel açıdan karanlık bir görünüm arzeder.

Pausanias'a göre Erythrai, Erythros önderliğindeki Girit göçmenleri tarafından kuruldu. Ancak Kleopos ya da Atina kralı Kadros'un neslinden Knopos yönetimindeki İon kolonistleri tarafından kuvvetlendirildi (3); (

(1) Titus Livius, Ab Urbe Condita, XXXVI - 43.

(2) C. Bayburtluoğlu, Erythrai (1975), s.70.

(3) Pausanias, Description of Greece, VII - 37,
çev. C. G. Frazer (1913), s.51.

(Harita 9).

Şehir kuruluşunun ardından bir süre Atina sarayının atadığı üyelerce yönetildi. M.Ö. VIII. yüzyılda İon şehirleri arasında oluşturulan dini ve siyasi birlik olan Panionion'a girdi (1). Bir süre Tiranlar tarafından da yönetilen şehir, M.Ö. 560'lardan sonra Lydia egemenliğini tanıdı (2).

M.Ö. 546'da Lydia Krallığı'nı ortadan kaldıran Persler, Grek şehirlerini bürer birer ele geçirdiler. Bu arada Erythrai de Pers egemenliğine girdi (3). Pers egemenliğinden kurtulmak için diğer İon şehirleri ile birlikte mücadele veren şehir, Lade Deniz Savaşı'na katıldı (4).

Pers egemenliği altında iken Atinalılar ve Spartalılar ile işbirliğine giren ve zaman zaman özgürlüğüne kavuşmuş görünen Erythrai, idari yönden Lydia satraplığına bağlı idi. M.Ö. 386'da otonomisini kaybettiğini kitabelerinden öğrendiğimiz şehir, M.Ö. 334'te Büyük İskender tarafından ele geçirilince otonomisine kavuştu (5).

(1) Herodotos, Herodot Tarihi, I - 142, çev. M. Ökmen, (1973), s.74.

(2) E. Akurgal, Ancient Civilisations and Ruins of Turkey, (1983), s.231.

(3) C. Bayburtluoğlu, Erythrai, (1975), s.71.

(4) Herodotos, a.g.e., VI - 68, s.339.

(5) C. Bayburluoğlu, a.g.e., s.73.

Büyük İskender'in ölümünden sonra komutanları arasında çıkan anlaşmazlıklar, Erythrai'in de birçok kez el değiştirmesine yol açtı. M.Ö. 280 dolaylarında Thrakia'dan Anadolu'ya gelen Kelt-Galat istilası, Erythrai'e otonomisini yeniden kazandırdı (1). Bergama Krallığı'nın Galatlar'a karşı kazandığı başarılar, bu krallığın şehir üzerindeki kontrolünü arttırdı. Bölgeyi idareleri altında bulunduran Bergamalılar, Romalılar ile işbirliği içine girmişlerdi. M.Ö. 133'te Attalos III'ün ölümünden sonra Bergama Krallığı vasiyet yolu ile Roma İmparatorluğu'na bırakılınca, Erythrai de Asia eyaletinin Roma İmparatorluğu'na bağlı serbest bir şehri durumuna geldi (2).

İncelenen süre içinde Erythrai siyasi gücü kadar ekonomik gücü de yüksek düzeyde olan bir şehir devleti idi. M.Ö.VIII. yüzyılda Panionion'a girmesi, M.Ö. V. yüzyılda Attika-Delos Deniz Birliği'ne üye olup yüklü bir vergi ödemesi (3), gücünün önemli göstergeleridir.

Yukarıda kısaca anlatılan siyasal ve ekonomik ortam içinde bulunan Çeşme, bu dönemde Erythrai'in sahip olduğu iki limandan biriydi. Liman Cysus adını taşımakta

(1) C. Cadoux, *Ancient Smyrna*, (1938), s.109.

(2) E. Akurgal, *Ancient Civilisations and Ruins of Turkey*, (1983), s.232.

(3) C. Bayburtluoğlu, *Erythrai*, (1975), s.72.

idi (1). Cysus'un hangi tarihte Erythrai'in limanı olarak kullanılmaya başlandığını kesin olarak bilemiyoruz.

Erythrai ile ikinci limanı Cysus arasındaki mesafe, şu noktaların açıklanmasını gerekli kılmaktadır:

Mimas Yarımadası üzerinde yer alan Teos, Erythrai ve Klazomenai şehirlerinin sınırları konusunda belirsizlikler mevcuttur. Erythrai şehrinin kapladığı alan iyi korunmuş surları ile belli olduğu halde, hakimiyet alanını belirleyici sınır taşları tesbit edilememiştir. Yarımadanın fiziksel yapısı, Korykos Dağı'nın çevresinin Erythrai toprakları içinde yer almasını gerektirmektedir (Harita 10). Ayrıca Erythrai'in Attika vergi listelerinde Korykos adı altında aidatını ödediği bilinmektedir (2). Strabon, Erythrai'e varmadan önce Teos'luların Airai adında küçük bir kasabası olduğunu yazarak şehirler arasındaki sınıra işaret etmiştir. Daha sonra Korykos Dağı eteğindeki Kasystes limanından, Erythras adındaki diğer limandan ve bu limanlardaki korsan saldırılarından söz eder (3). Geographika'da adı geçen Kasystes'in, Çeşme'de mevcut olan limana tekabül etmesi gerekir.

Cysus coğrafi konum olarak Khios (Sakız) Adası'nın

(1) Titus Livius, Ab Urbe Condita, XXXVI - 43.

(2) C. Bayburtluoğlu, Erythrai, (1975) s.10.

(3) Strabon, Geographika, XIV -I, çev. A. Pekman, (1975) s.27.

karşısında yer alan ve boğazı kontrol eden bir limandı. Herodotos Erythrai ve Khios'un aynı bölge dilini konuştuklarını yazarak (1) kültür bütünlüklerini belirtir. Kanımızca Cysus'un coğrafi konumu, liman olarak kullanılmasının en önemli nedenidir. Tarihsel gelişimin ileri aşamalarında bu konumun şehrin gelişimine etkisi daha açık şekilde görülecektir.

Çeşme ilçe merkezinde incelenen yüzyıllara ait kalıntı bulunmamaktadır. 1963'ten beri kazıların yapıldığı Erythrai kentinde de toprak üstü yapı kalıntıları azdır. Kentte izleri görülen yapılar arasında M.Ö. IV. yüzyılda yapılmış olan surlar, akropol çevresinde polygonal teknikte örülmüş teras duvarları ve kayaya oyulmuş tiyatro bulunmaktadır. Kazılarda ayrıca arkaik devre ilişkin altın, fildişi ve tunç süs eşyaları ile adak heykelcikleri bulunmuştur.

B.2. Roma Dönemi

M.Ö. 133'te Erythrai kenti, Bergama Krallığı'nın Roma İmparatorluğu'na bağlanması sonucunda Roma idaresi altına girmiş oldu (2). Bu dönemde gerek Erythrai şehri

(1) Herodotos, Herodot Tarihi, I - 142, çev. M. Ökmen (1973), s.74.

(2) E. Akurgal, Ancient Civilisations and Ruins of Turkey, (1983), s.232.

gerek limanı Cysus hakkında pek az şey bilinmektedir. M.Ö. 80 yılı civarında Romalı komutanların kutsal heykelleri alıp Roma'ya götürmeleri (1), M.S. 26'dan sonra sık sık meydana gelen depremlerin yol açtığı hasarlar (2), Erythrai kentinin önemini yitirmesine neden olmuştur.

Cysus hakkında da bu döneme ilişkin bilgimiz yoktur. Yalnızca Romalılar'ın deniz savaşlarından ikisinin bu limanın civarında geçtiğinden söz edilmektedir (3).

B.3. Bizans Dönemi

M.S. 395'de Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılması ile Erythrai de doğu toprakları içinde kaldı. III. yüzyıldan sonra şehir gücünü ve zenginliğini yitirmişti (4). Daha sonraki asırlarda ismine bazı kaynaklarda rastlanmaktadır. Bizans Asyası'nın şehirleri arasında adı geçen (Hierokles tarafından zikredilmiştir) Erythrai (5), Ephesos metropolüne bağlı bir piskoposluktu (Harita 11). M.S. 451, 553, 787, 869 yıllarındaki konsül toplantılarına katıldığı

(1) C. Bayburtluoğlu, Erythrai, (1975), s.76.

(2) C. Cadoux, Ancient Smyrna, (1938), s.245.

(3) M. C. Ş. Tekindağ, "Çeşme" maddesi, İslam Ansiklopedisi cilt III, s.386,387.

(4) C. Bayburtluoğlu, a.g.e., s.76,77.

(5) W. M. Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, çev. M. Pektaş, (1960), s.112.

görülen piskoposluktan en son 1292'de söz edilmektedir (1).

Çeşme Limanı bu dönemde Linoperamata adı ile anılmaktaydı (Harita 12). Üzerinde kontrol ve gümrük noktası bulunan bu limanı tanımlayan "Linoperamata" sözcüğü, "geçit, kanal" anlamına gelmektedir (2). Bizans karasularında bu tip kontrol noktaları, önemli deniz geçitlerinin tümünde mevcuttur. Yunan denizcilik haritalarında Çeşme Limanı'nı Porto Perata, limanın kontrol ettiği Khios boğazını da Kabo Steiliare gösterir (3). Passagio, limanın Venedikliler tarafından kullanılan adıdır (4).

Linoperamata'nın asıl önem kazandığı zaman, ikinci Bizans dönemidir. 1214'te yayınlanan I. Theodoros Laskaris'in kanunu, Nikaia tarafından kontrol edilen Batı Küçük Asya limanları arasında Anaia ve Phygela'dan sonra Linoperamata ve Smyrna'yı sayıyordu. Her iki liman bir grup olarak anılmaktadır (5).

Linoperamata, XIII. yüzyılda yarımada'nın en önemli limanı

(1) H. Ahrweiler, *Travaux et Mémoires, Smyrna I* (1965), s.54.

(2) a.g.e., s.52.

(3) A. Delatte, *Les Portulans Grecs*, (1947), s.244.

(4) W. Tomaschek, *Historische Topographie von Kleinasien im Mittelalter*, (1898), s.30.

(5) H. Ahrweiler, a.g.e., s.52.

olmuştur (1). Patmos manastırına ait gemilerin dışındaki deniz taşıtlarından alınan vergilerin toplandığı bir mevkiydi. Erythrai kentinin terkedilmesinden sonra da adı değişmeyen piskoposluğun merkezi durumundaydı. Ancak Türk-Ceneviz savaşları sırasında yarımadada birçok yer gibi Linoperamata da tahrip edilmiştir (2).

B.4. Beylikler Dönemi

Türkler'in Çeşme civarlarında ilk kez görülmeleri İzmir'in Türk hakimiyetine girmesinden sonradır. İzmir şehri 1076'-da, Selçuklu sultanı Melikşah devrinde, Kutulmuşoğlu Süleyman Bey tarafından alında (3). 1086'da Süleyman Bey'in ölümünden sonra şehir Çaka Bey'in eline geçti. Çaka Bey İzmir'de büyük bir deniz kuvveti hazırlayarak Midilli (Lesbos), Sakız (Khios) gibi Ege adalarını ve kıyı kalelerini zaptetti (4). Bu arada Çeşme de Türk hakimiyetine girmiştir (Harita 13).

İzmir Türk Beyliği zamanında, bugünkü Çeşme'nin üç km.

(1) W. Tomaschek, Historische Topographie von Kleinasien im Mittelalter, (1898), s.35.

(2) H. Ahrweiler, Travaux et Mémoires, Smyrna I (1965), s.53.

(3) B. Darkot, "İzmir" maddesi, İslam Ansiklopedisi, cilt V/2, s.1243.

(4) A. N. Kurat, Çaka Bey, (1966), s.27,28.

güneydoğusunda, Çeşmeköy kasabası kurulmuştur (1). Çeşme'de Türkler'in ilk yerleşimi olarak burası görülmektedir. Liman o zamanlar Türkler için yeterince güvenli değildi. Deniz seviyesinden birkaç yüz metre yüksekte olan köy, engebeli bir arazi üzerine kurulmuştu. 1920'den sonra tamamen terkedilen (Harita 14) ve günümüzde harap durumda olan Çeşmeköy'de hamam, cami (Resim 1) ve türbe, Beylikler Dönemi'ne ait yapılar olarak göze çarpmaktadır. Çok sayıda eski tarihli mezar taşına rastlanın yerleşmede, Çaka Bey'in mezarınının da bulunduğu rivayet edilmektedir.

1092 dolayında Çaka Bey, Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un kışkırtmasıyla, İznik Sultanı ve Çaka Bey'in damadı Kılıç Arslan tarafından öldürtüldü.(2). Daha sonra yörede Bizans idaresi hakimdir. I. Theodoros Laskaris zamanında (1204-1222) Çeşme'nin önemli limanlardan birisi olduğu bilinmektedir (3). Bu durum Bizans Dönemi bahsinde anlatılmıştır.

Çaka Bey'den sonra yörenin yeniden Türk hakimiyetine girmesi Aydınoğulları Beyliği dönemine rastlar. XIII.

(1) B. Mater, Urla Yarımadası'nda Arazinin Sınıflandırılması ile kullanılışı Arasındaki İlişkiler (1982) s.114.

(2) A. N. Kurat, Çaka Bey (1966), s.55.

(3) H. Ahrweiler, Travaux et Mémoires, Smyrna I (1965) s.52.

yüzyılın sonlarında bütün Bizans Batı Küçük Asyası'nın Türkler tarafından ele geçirildiği, kaynaklarda ifade edilmekte olup (1) Cami-'üd Düvel'de Aydınogulları hükmündeki belgeler arasında Çeşme'nin de adı sayılmaktadır (2).

Bu tarihlerde Batı Anadolu'nun Büyük Menderes'den itibaren Tire, Ayasuluğ ve Birgi yörelerinde Mentеше Bey'in damadı Sasa Bey hüküm sürmekte idi. Aydınoglu Mehmet Bey, Sasa Bey'den buraları alarak sınırlarını genişletmeye başladı (1308). 1310'da Müslüman İzmir'ini, 1326'da Gâvur İzmir'ini alarak İzmir yöresini Umur Bey'in yönetimine verdi (3). Umur Bey, 1334'te Mehmet Bey'in ölümünden sonra yerini alacak olan ikinci oğludur.

Aydınogulları Beyliği zamanında Çeşme, Ege Denizi seferlerinde kullanılan önemli bir üstü. Umur Bey, Aydınoglu Mehmet Bey'in önce Ayasuluğ'da sonra İzmir'de oluşturduğu donanma ile babasının sağlığından başlayarak Sakız, Bozcaada, Ağrıboz, Mora ve Rumeli sahillerine akınlar

(1) P. Wittek, Mentеше Beyliği, XIII-XV. Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine ait Tetkik, 62-110, Ş. Gökyaş, (1944), s.17.

(2) H. Akın, Aydınogulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma (1946), s.100.

(3) İ. H. Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri (1984), s.104.

yaptı (1). Sakız Adası'na yapılan akınlarda Çeşme Limanı önemli rol oynamıştır. Bahaüddin Umur Bey ile kardeşi Ayasuluğ Emiri Hızır Bey'in Çeşme limanında buluşup Sakız Adası'na sefer planlamaları kaynaklarda etraflıca anlatılmaktadır (2). 1336'da Foça'yı muhasara eden imparator III. Andronikos'a yardım eden Umur Bey, Cenevizliler'in itaatini sağladı. Bu olayın ardından bir anlaşma ile Sakız Adası Umur Bey'in hükmü altına verildi (3). Çeşme limanının karşısında yer alan bu adanın nüfuz altına alınmasıyla Aydınoğulları bölgede kıyılar açısından güvenliklerini sağlamlaştırdılar.

Aydınoğulları döneminde yerleşim artık "Çeşme" olarak adlandırılmaktadır. "Çeşme" adına ilk kez Düsturname'de rastlıyoruz.(4). P. Tuğlacı'ya göre bu isim, daha önce-leri korsanlardan kaçarak koya sığınan gemiciler için

(1) İ. H. Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri (1984), s.104,105.

(2) Enveri, Düsturname, yay. M. Halil (1928), s.23;
P. Lemerle, L'Emirat d'Aydın, Byzance et L'Occident: Recherches sur "La Geste d'Umur Pacha" (1957), s.59.

(3) H. Inalcık, "The Rise of the Turcoman Maritime Principalities in Anatolia, Byzantium and Crusades" Byzantinische Forschungen Internationale Zeitschrift für Byzantinistik (1985), s.193,194.

(4) Enveri, Düsturname, yay. M. Halil (1928), ss.23.

yapılmış çok sayıda çeşmeden dolayı verilmiştir (1). Bu adın iyi su kaynaklarına sahip olan Çeşme'den, limana gelen gemilerin su temin etmesiyle ilgili olarak verilmesi de muhtemeldir. Günümüzde Çeşme'de eski gelenek ve gereksinimin devamı olan, daha geç dönemlere ait birçok çeşme binası bulunmaktadır.

Umur Bey'in 1348'de şehit düşmesinden sonra, Ayasuluğ emiri bulunan büyük kardeşi Hızır Bey, Aydınoğlu Beyliği'ne hükümdar oldu (2). Umur Bey kadar güçlü olmayan bu zat, Latinlerle (Venedik, Rodos, Kıbrıs) ağır bir antlaşma imzalamak zorunda kaldı. 1348'de imzalanan bu antlaşmanın Çeşme Limanı'nı ilgilendiren kısmı şunları öngörmektedir:

"Hıristiyan gemileri Aydın Beyliği limanlarının tümüne serbestçe girip çıkabilecekler, ayrıca Latinler konsolos ikamesiyle bunların kaza hakkına da sahip olabileceklerdi". Bu antlaşma, Aydınoğulları'nın faaliyetlerini durdururken beyliğin limanları aracılığı ile ipek, safran, balmumu, zahire vb. malların serbest olarak Avrupa pazarlarına sevk edilmesine neden olmuştur (3).

(1) P. Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri (1985), s.86.

(2) İ. H. Uzunçarşıkı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri (1984), s.109.

(3) a.g.e., s.109,110.

Çeşme Osmanlılar'ın əline ilk kez Yıldırım Bayezid zamanında geçti (1). Bu sırada Aydınoğlu Beyliği'ni İsa Bey yönetiyordu. 1390'da İsa Bey'in topraklarını zapteden Yıldırım Bayezid, İzmir şehrinin idaresini Karasubaşı Hasan Bey'e verdi (2). Karasubaşı Hasan Bey, Aydınoğlu Mehmet Bey'in beş oğlundan üçüncüsü olan İbrahim Bey'in oğludur. 1402'de yapılan Ankara Savaşı'nın Osmanlılar'ın yenilgisiyle bitmesinden sonra Timur, Aydınoğulları topraklarının yönetimini İsa Bey'in oğullarına verdi (3). Timur'dan sonra Karasubaşı'nın kardeşi Cüneyd Bey, İzmir yöresini ele geçirdi (4). Böylece Aydınoğulları kendi içlerinde çarpıştılar. Bu arada İzmir Beyi Cüneyd Bey'in yönetimine geçmiş olan Çeşme, onun ölümünden sonra yeniden Osmanlı yönetimine geçti (5).

B.5. Osmanlı Dönemi

-
- (1) M. C. Ş. Tekindağ, "Çeşme" maddesi, İslam Ansiklopedisi, cilt III, s.387.
 - (2) Dukas, Bizans Tarihi, çev. V. L. Mirmiroğlu (1956), s.49.
 - (3) I. H. Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri (1984) s.112.
 - (4) Dukas, Bizans Tarihi, çev. V. L. Mirmiroğlu (1956), s.103-106.
 - (5) M. C. Ş. Tekindağ, "Çeşme" maddesi, İslam Ansiklopedisi, cilt III, s.387.

B.5.1. XV. Yüzyıl

Çeşme'nin Osmanlı yönetimine geçtiği ilk zamanlarda Çeşme halkı korsanların saldırısından korunmak amacıyla üç km. uzaklıktaki Çeşmeköy'e yerleştirildi (1).

I. Mehmet devrinde (1413-1421) Karaburun Yarımadası'ndan başlayarak kısa zamanda yayılan Börklüce (Perkliçia) Mustafa ayaklanması yöreyi karıştırdı (2). Padişahın hükümranlılığına karşı çıkıp ortak mülkiyet hareketini savunan Börklüce Mustafa'nın ayaklanması kanlı bir biçimde bastırıldı (3). Güvenliğin sağlanması ile Çeşmeköy halkı yeniden Çeşme limanında görülmeye başladı (4).

II. Murat döneminde bütün Batı Anadolu kıyıları Osmanlı egemenliğine girmişti. Fatih zamanındaki Venedik savaşları sırasında bu kıyılar sık sık saldırıya uğradı (5). Böylece kıyıların ve kıyılardaki yerleşim birimlerinin

(1) P. Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri (1985), s.86.

(2) Aşıkpaşaoğlu, Tevarih-i Al-i Osman, yay. N. Atsız (1949), s.153.

(3) Dukas, Bizans Tarihi, çev. V. L. Mirmiroğlu (1956), s.69.

(4) P. Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri (1985), s.86.

(5) İ. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi cilt II (1951).

savunulması büyük önem kazandı. Buna bağılı olarak yüz-
yılın sonlarında Çeşme'nin de tahkim edilmesi zorunlu
hale gelmişti.

B.5.2. XVI. Yüzyıl

1508 yılında II. Bayezid tarafından Çeşme kalesi yapı-
rıldı. Çeşmeköy'den gelen zengin Türkler güvenlik
amacıyla buraya yerleştirildi (1). Kale içi evlerinden
bir sonraki yüzyılı anlatan Evliya Çelebi de bahsetmek-
tedir (2). Kalenin yapılması, liman işlevinin canlanma-
sında da etkili oldu.

XVI. yüzyılda Çeşme limanı, önemli bir liman durumuna
gelmişti. Pirî Reis, limanın korunaklılığını şöyle
anlatmaktadır:

"... Toprak adasının boğazından geçilir ve oradan geçip
Çeşme limanına varırlarsa, mezkûr Çeşme limanı iyi
yataktır. Amma o mezkûr limanın bir mil miktarı ağzından
taşra denizde iki bölük sığ vardır. Bu sığlardan
sakınalar. Bundan sonra Çeşme limanından Sakız kalesi
günbatımı üzerinde on sekiz mildir." (3).

(1) P. Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri (1985), s.86.

(2) Evliya Çelebi, Seyahatname cilt IX (1935), s.107.

(3) Pirî Reis, Kitab-ı Bahriye (1935), s.162.

Çeşme limanını haritasına da işaretleyen Pirî Reis (1), üç burcunu çizerek kaleyi de göstermiştir (Harita 15,16). Seyyid Nuh atlasındaki Çeşme haritası (2), (Harita 17,18) Pirî Reis'in haritasıyla büyük benzerlik göstermektedir.

1528 yılında Kanuni Sultan Süleyman tarafından Pabuççuoğlu Ali'ye, sahil kenarında büyük bir kervansaray yaptırıldı. Bu kervansaray, Çeşme'nin yarımada ürününü toplayıp dışarıya nakleden bir merkez olduğunun kanıtıdır. Bu yüzyılda Çeşme, Batı Anadolu'nun dış ticaret kapısı hüviyetinde idi ve İzmir'den daha önemli bir konumda bulunmaktaydı. Çünkü Cenevizli tüccarlar, Çeşme'nin karşısındaki Sakız Adası'nda toplanmışlardı (3). Kumaş, ipek vb. mallar Çeşme limanına gelir ve gümrüğü de burada alınırda. 1528-29'da Karaburun, Ayasuluğ ve Ayayorgi iskeleleri gümrükleri ile Çeşme gümrüğü vergisi 684 667 akçe olarak tesbit edilmişti. Bu rakamın en fazla yarısının diğer gümrüklere ait olması mümkündür. Böylece Çeşme gümrük gelirinin, İzmir gümrük gelirinin dört mislinden fazla olduğu ortaya çıkmaktadır (4).

(1) Pirî Reis, Kitab-ı Bahriye (1935), s.163,171.

(2) Der See Atlas des Sejjid Nuh, yay. H.I. Kissling (1966), s.34.

(3) T. Baykara, İzmir Şehri ve Tarihi (1974), s.93.

(4) M. Kütükoğlu, "Osmanlı Dış Ticaretinin Gelişmesinde İzmir Limanı ve Gümrüklerinin Rolü" İzmir Ticaret Odası 1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100 Yılı ve İzmir. İzmir Ticaret Odası Sempozyumu (1985), s.99.

1566'da Sakız Adası Osmanlı topraklarına katıldı (1). Sakız'da ticaret yapan yabancılar, Türk idarecilerin katı yönetiminden memnun kalmadılar. XVII. yüzyılın başlarında yabancı konsolosluklar İzmir'e taşındı (2). 1588-1628 yılları arasında yapılan Türk-İran savaşları (3), Halep ipek yolunun güvenliğini sarstı. Paşaların yüksek vergi istemeleri de ipek yolunu tamamen Anadolu'ya yöneltti. Böylece daha önceleri Bursa'da toplanıp Çeşme yolu ile Sakız'a nakledilen ipekler, İzmir'de toplanmaya başladı(4). Bu olaylar XVII. yüzyılda Çeşme'nin ticari üstünlüğünü İzmir'e kaptıracak olmasının nedenleridir.

XVI. yüzyılda Çeşme'nin Osmanlı idari teşkilatı içindeki durumu, İstanbul Başbakanlık Osmanlı arşivinde bulunan tapu defterlerinde belirtilmiştir. Bu kayıtlara dayanarak yapılan bir araştırmaya göre (5), Çeşme, 14 sancaklı Anadolu eyaletinin Aydın livasına bağlı idi. Anadolu eyaleti Kütahya, Aydın, Hüdavendigâr, Kastamonu, Mentеше,

(1) I. H. Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi cilt III, (1951), s.6,7)

(2) T. Baykara, İzmir Şehri ve Tarihi (1974), s.94.

(3) I. H. Uzunçarşılı, a.g.e., s.65.

(4) T. Baykara, a.g.e., s.94.

(5) I. H. Konyalı, "Çeşme, Çeşme'de Kanuni'nin Eşsiz Bir Kitabesi, Çeşme Kervansarayı", Vakıflar Dergisi, sayı IX, s.166-169.

Bolu, Ankara, Afyonkarahisar, Teke ili, Kangırı, Hamiteli, Sultanönü ve Karesi livalarından oluşmaktadır. 1512 tarihli 87 numaralı tahrir defterine göre Aydın livasının İzmir, Çeşme, Ayasuluğ, Güzelhisar, Sultanhisar, Arpaz, Kestel, Yenişehir, Tire, Birgi, Alaşehir, Sart, Bayramlı, Karacakoyunlu olmak üzere on üç ilçesi vardı. 66 numaralı defterin 10. sayfası, Çeşme kazasının merkez nahiyesi olan Çeşme'de padişahın birçok hasları olduğunu göstermektedir. Çeşme limanı vergisi, Karaburun, Ayasuluğ, Ayayorgi limanları ile birlikte padişahın hassıdır. Çeşme'de kalenin komutanı, sancaktar Hızır Bey'in de tımarı bulunmaktadır. 1530 tarihli, 168 numaralı tapu defterinin 404. sayfasında Çeşme'nin padişahın hassı olduğu, burada her hafta pazar kurulduğu, Çeşme'nin 211 evi, 17 mücerredi, 4 imamı ve 3 hatibi bulunduğu belirtilmektedir. Bu deftere göre Çeşme kazasında 1 kale, 1 şehir, 40 köy, 2 pazaryeri, 9 cemaat, muaflarla birlikte 4212 reaya, mücerredlerle birlikte 4129 avarız((1), 83 avarızdan muaf ev vardır. Muafların toplamı 51 imam, 4 muhassıl, 6 sipahi ve sipahizade, 8 berat sahibi, 7 zaviyedar, 7 hatip ve şeyh olarak belirtilmiştir. Çeşme kazasının bir senelik has yekûnu 1294 429 (12 kerre yüz bin dahi 94 429) akçe tutarındadır (2).

(1) Osmanlı İmparatorluğu'nda olağanüstü dönemlerde para ya da hizmet olarak alınan bir vergi..Açıklama:

Doç. Dr. Zeki Arıkan (E. Ü. Ed. Fak. Tarih Bölümü).

(2) İ. H. Konyalı, "Çeşme, Çeşme'de Kanuni'nin Eşsiz Bir Kitabesi, Çeşme Kervansarayı" Vakıflar Dergisi sayı IX, s.166-169.

B.5.3. XVII. Yüzyıl

XVII. yüzyılda Çeşme limanı ticari bakımdan üstünlüğünü yitirmişti. Ancak askeri önem taşımaktaydı. Girit seferleri boyunca Osmanlı donanması Çeşme limanında toplanmıştır (1)..Donanmanın Cezayir korsanları ile mücadele eden birçok askeri de Çeşmeli idi (2).

Bu yüzyılda Çeşme kenti hakkında Evliya Çelebi oldukça ayrıntılı bilgi vermektedir (3). Evliya Çelebi'ye göre Sıgla Sancağı'na bağlı olan Çeşme, Cezayir kaleminde 150 akçelik bir kaza idi. 40 tane köyü vardı. Varoşu bağlı-bahçeli, 155 tane toprak evi, deniz kenarında 200 kadar meyve vermeyen ağacı bulunan, Sakız Paşası'nın voyvodasının bulunduğu bir yerd. Limanda büyük kalyonlar barınmaktaydı. Aynı müellif Çeşme Kalesi'nin taştan yapılmış çok güzel bir yapı olduğunu, içinde 50 kadar toprak damlı ev ve bir cami bulunduğunu belirtmekte, kale kapısının üzerinde yer alan kitabeyi de nakletmektedir. Ayrıca deniz kenarındaki kurşun kubbeli camiden, yetmiş odalı büyük handan, Süleyman Han'ın veziri İbrahim Paşa'nın 1 hamam, 3 mescit ve 40 dükkândan oluşan imaretinden ve Mühürdar Paşa'nın deniz

(1) Naima, Tarih cilt IV, (1280), s.113.

(2) P. Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri (1985), s.86.

(3) Evliya Çelebi, Seyahatname cilt IX, (1935), s.107-109.

kenarındaki büyük konağından söz eder. Çeşme civarındaki kaplıcaların "Çarpan" adı ile anıldığını ve buraya birçok hastanın geldiğini, yine Evliya Çelebi'den öğreniyoruz (1).

XVII. yüzyılda Çeşme Osmanlı idari teşkilatında, Cezayir-i Bahr-i Sefid eyaletine bağlı Sığla sancağı içinde kaydedilmektedir. Bu eyalet Gelibolu, Ağribos, Inebahtı, Karlıeli, Rodos, Midilli, Kocaeli, Biga, Sığla, ve Sakız'ı içine almakta idi. Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü arşivindeki 156 numaralı ve 991 sayılı Sığla livası mufassal vakıf defterinin başında, Aydın sancağından 4 (İzmir, Çeşme, Urla, Ayasuluğ) Menteşe sancağından 2 (Çine, Balat) kadılığın ayrılarak müstakil Sığla sancağına bağlandığı yazılıdır (2).

B.5.4. XVIII. Yüzyıl

XVIII. yüzyılda Çeşme, askeri açıdan önemli bir liman olma özelliğini sürdürmekteydi. Bu dönemde Ruslar, Akdeniz'e inme siyasetlerine paralel olarak donanmalarını Ege Denizi'ne göndermiş, saldırılara başlamışlardı. Osmanlı tarihinde Çeşme, Rus-Osmanlı savaşı esnasında geçen "Çeşme Deniz Savaşı" ile ünlüdür. Kapudan-ı Derya

(1) Evliya Çelebi, Seyahatname cilt IX, (1935), s.107-109.

(2) H. Akın, Aydınogulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma (1968), s.86, dipnot 438.

Hüsameddin Paşa komutasındaki Osmanlı donanması ile General Aleksî Orlov komutasındaki Rus donanması arasında, 5-6 Temmuz 1770'de yapılan savaş, Osmanlı donanmasının Çeşme limanında yakılarak ağır bir yenilgiye uğramasıyla sonuçlandı (1) (Harita)19).

B.5.5. XIX. Yüzyıl

XIX. yüzyılda Çeşme, İzmir'in yaşantısında önemli etkisi olan bir kentti. 1770 yılında Osmanlı donanmasının limanda yakılması ve oluşan tahribat, ekonomik faaliyetleri durdurmamıştı (2). Yörede Urla, Seferihisar, Alaçatı gibi tarım şehircikleri olarak gelişmiş yerleşmelerin dışında, denizciliğin var olduğu tek merkez Çeşme idi (3).

Bu yüzyılda Çeşme'ye gelen gezginler, Çeşme ile eski Erythrai kenti arasında kıyaslamalar yapmaktadırlar. Antik kentten "Eritre harabeleri" diye söz eden Texier, Çeşme'nin Khios kanalına hakim mevkide bulunan, korunaklı limanından dolayı zengin bir şehir haline

(1) M. C. Ş. Tekindağ, "Çeşme" maddesi, İslam Ansiklopedisi' cilt, III, s.387.

(2) M. Ç. Atay, Tarih İçinde İzmir (1978) s.107.

(3) A. Philippson, Reisen und Forschungen im Westlichen Kleinasien II, (1911), s.57.

geldiğini yazar (1). Cuinet, Khios Adası ile bağlantılı Çeşme limanının daha az elverişli Erythrai limanını ikinci plana ittiğini saptamaktadır. Zamanla antik şehir surlarının dışına Rhythri adlı küçük bir Rum köyü kurulmuştur (2). Philippson'a göre Çeşme limanına sık sık buharlı gemiler uğramakla birlikte eski çağlarda olduğu gibi bir gelişme, artık mümkün değildi (3).

XIX. yüzyıl Çeşme kenti küçük ve modern bir şehirdi (4). Şehir, taştan imal edilmiş ve kireçle badanalanmış 1200 evden oluşmaktaydı. Evlerin çatılarında teraslar vardı. Şehrin önemli sokakları petrol lambaları ile aydınlatılıyordu (5). 1885 yılında meydana gelen büyük depremde sivil mimari tahribata uğramış, ancak devlet kente gereken yardımı yapmıştır (6).

507 km.² yüzölçümüne sahip olan kazada tarım toprakları 155 km.², orman alanları ise 2 km.²'lik alan kaplıyordu.

(1) C. Texier, *Asie Mineure* (1857), s.367

(2) V. Cuinet, *La Turquie d'Asie* cilt III (1894), s.490.

(3) A. Philippson, *Reisen und Forschungen im Westlichen Kleinasien* II (1911), s.57.

(4) C. Texier, a.g.e., s.367.

(5) V. Cuinet, a.g.e., s.490.

(6) P. Tuğlacı, *Osmanlı Şehirleri* (1985), s.87.

Liman, kentin en önemli gelir kaynağıydı. Çeşme limanında ithalat ve ihracat olmak üzere büyük bir ticaret faaliyeti görülmekteydi. İthalattan 1/80, ihracattan 1/10 oranında bir vergi kesilmekte olup vergi gelirlerinin 2/3'ü ihracattan sağlanıyordu (1).

Çeşme limanının hareketliliği, yarımada'daki üzüm rekoltesine göre değişiklikler göstermekteydi. 100 000 dönümü aşan bağ alanına sahip olan yarımada'da 45 000 rum ve 5 000 müslüman geçimini kuru üzümünden sağlamakta olup ürün Çeşme limanından ihraç ediliyordu (2).

Avusturya'nın Trieste limanı ile Çeşme limanı arasında düzenli deniz seferleri konulmuştu. Pantaleon kumpanyası, İzmir'de kurulu Asia Minor şirketleri ve Avusturya-Macaristan firması Lloyd tarafından on beş günde bir, Hamidiye firması tarafından haftada bir deniz seferleri yapılıyordu. 1891 ile 1892 yılları arasında Çeşme limanındaki servisler sırasında 182 844 tonluk 2 043 gemiye hizmet verilmiş ve 13 821 kuruş gelir elde edilmiştir (3). 1889 yılında ise 84 adet 82 885 tonluk buharlı geminin ve 870 adet 15 516 tonluk yelkenli geminin limandan servis aldığı bilinmektedir (4).

(1) V. Cuinet, La Turquie d'Asie, cilt III (1894), s.489-491.

(2) F. Rougon, Smyrne (1892), s.467.

(3) V. Cuinet, a.g.e., s.491.

(4) F. Rougon, a.g.e., s.467.

Çeşme limanında bir karantina bulunmakta idi. Kızıldeniz istikametinde yolcu taşıyan gemiler burada konaklamaktaydılar (1). Düyun-u Umumiye'nin de bir bürosu bulunan kentte, uluslararası hizmet veren telgraf merkezinde Türkçe ve Fransızca haberleşme yapılıyordu (2). 1903 Maarif Salnamesi, Çeşme'de 60 öğrencili Mekteb-i Rüştîye ve Rum Ortodoksların bir ortaokulu bulunduğunu yazar (3).

XIX. yüzyılda Çeşme, sayfiye amacıyla yoğun bir şekilde kullanılmaktaydı (4). Mısır, Yunanistan, Adalar ve İzmir'den gelen hastaların rağbet ettikleri termal sular, önemli bir gelir kaynağıydı. Termal suların en ünlüsü "Çeşme Ilıca Banyoları" adıyla anılandır (5).

Gerek ticaret ve turizm alanında gerekse sosyal alanda yukarıda incelenen gelişmişlik, 1892 yılında İzmir'le Çeşme'yi birbirine bağlayacak bir buharlı tramvay hattı projesini gündeme getirdi (6). "Eritre Hattı" adı verilen projede 95 kilometrelik ray hattı kullanılması gerekmekte ve 345 700 nüfusu ilgilendiren 17 durak ve

(1) M. Ç. Atay, Tarih İçinde İzmir (1978), s.68.

(2) V. Cuinet, La Turquie d'Asie, cilt III (1894) s.491.

(3) "İzmir" maddesi, Yurt Ansiklopedisi cilt 6, s.4286.

(4) M. Ç. Atay, a.g.e., s.109.

(5) V. Cuinet, a.g.e., s.492.

(6) M. Ç. Atay, a.g.e., s.105-110.

istasyon yapılması planlanmaktaydı. Hattın gelirinin kilometre başına 12 402 frank olabileceği saptanmıştı. Fransız mühendisler tarafından yapılıp Alman mühendisler tarafından onaylanan bu proje üzerinde 1898 yılına dek anlaşmaya varılamadı. Bu tarihten sonra da Türk göçmenlerin gelip Rum nüfusun azalması, XX. yüzyıl başlarındaki Türk-Rum çatışmaları projenin gerçekleşmesini engelledi (1).

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda ekonomik düzeyin yükselmesine paralel olarak adalardan yapılan göçler sonucunda Çeşme'nin Rum nüfusu önemli bir artış göstermiştir. XIX. yılda Rum nüfusun sayısı Müslüman nüfustan fazla idi (Harita 20, 21). Osmanlı devletinde ilk nüfus sayımı olan, 1831'de Evkaf müfettişi Süleyman Molla'nın İzmir yöresinde yaptığı sayıma göre (2), Çeşme nüfusunun etnik ve dinsel dağılımı şöyledir:

Müslüman 1 196, Rum 5 560, Kıpti 23, Yahudi 49, Ermeni 5 olmak üzere toplam 6 833'tür.

Kemal Karpat'a göre (3), 1893'teki etnik ve dinsel dağılım şu şekildedir:

(1) M. Ç. Atay, Tarih İçinde İzmir (1978), s.105-110.

(2) "İzmir" maddesi, Yurt Ansiklopedisi cilt 6, s.4271.

(3) "İzmir" maddesi, Yurt Ansiklopedisi cilt 6, s.4272.

	Müslüman	Rum	Yahudi	Yabancı	Toplam
Kadın	1 170	12 981	54	33	14 838
Erkek	1 907	13 845	69	43	15 864

İlçede yaşayan Rumlar, özellikle 1821 Mora ihtilali patladıktan sonra, Yunan kökenli kıskırtmalar sonucu ayaklanmalar çıkarmışlardır (1). Bunun üzerine devlet sert tedbirler aldı. 1822'den sonra Çeşme'ye Peloponnesos'dan Müslüman muhacirler getirilip yerleştirildi (2).

Çeşme'nin XIX. yüzyılda Osmanlı idari teşkilatı içindeki yeri 1867 vilayetler idaresi kanunuyla belirlenmiştir. Mülki taksimatı değiştiren bu kanun, Aydın vilayetini Izmir, Saruhan, Aydın, Denizli olmak üzere 4 sancağa ayırmıştı (3). Çeşme, İzmir sancağının 11 kazasından biri olup 32 469 nüfusa sahipti. Kaza, Çeşme, Alaçatı, ve Yeninahiye'lerden meydana geliyordu (4).

-
- (1) M. Kütükoğlu, "Yunan İsyanı Sırasında Anadolu ve Anadolu Rumlarının Tutumları ve Sonuçları", III. Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri (1986), s.133-161.
 - (2) A. Philippson, Reisen und Forschungen im Westlichen Kleinasien II (1911), s.57.
 - (3) H. Akın, Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma (1968), s.90.
 - (4) Ö. Ergenç, "Salnamelerde İzmir", İzmir Ticaret Odası 1885-1985 Türkiye Ekonomisinin 100 Yılı ve İzmir, İzmir Ticaret Odası Sempozyumu (1985), s.144.

B.6. Yakın Geçmiş

XIX. yüzyılın sonlarında zengin ve modern bir Şehir görünümünde olan eşme, Kurtuluş Savaşı sırasında 17 Mayıs 1919'da Yunan birlikleri tarafından iŐgal edildi (1). 16 Eylül 1922'de iŐgalden kurtuldu. Savaşın bitiminden sonra Ege bölgesinde İzmir iline bağlı bir ilçe merkezi olarak varlığını sürdürdü. 1950'lerden sonra turizme bağlı olarak oluşan sosyal ve fiziksel deėiŐmelerden yoğun bir Şekilde etkilendi. Günümüzde İzmir'in en önemli sayfiyesi durumunda olan eşme, bu deėiŐimleri halen yaŐamaktadır.

(1) "İzmir" maddesi, Yurt Ansiklopedisi cilt 6, s.4301.

C. ÇEŞME TARİHSEL DOKUSUNUN İNCELENMESİ

C.1. Çeşme'nin Kentsel Doku Açısından Gelişimi ve Özellikleri

Tarihsel gelişim bölümünde incelendiği gibi Erythrai'ın limanı Cysus olarak başlayan geçmişini Roma, Bizans ve Beylikler döneminden önce önemli bir liman yerleşmesi olarak sürdüren Çeşme, Osmanlı yönetimi sınırları içerisine oldukça geç alınmıştır (XV. yüzyıl). Ancak Çeşme'nin bugünkü kentsel dokusunu oluşturan ana dönem, Osmanlı dönemidir.

Çeşme'nin coğrafi konumunun bütün dönemlerde yerleşmenin önemini belirleyici nitelikte olduğu görülmektedir. Gerek Sakız Adası'nın karşısında konumlanması ve iyi bir limana sahip olması gerekse İzmir'e yakınlığı, bazen askeri, bazen ticari, bazen de turistik önemini ön plana çıkarmıştır.

Çeşme'nin liman ve kontrol noktası olarak etkin bulunduğu antik dönem ve Bizans dönemine ait yerleşme hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Bu dönemlerde limanı koruyacak

bir kale bulunması gerektiği düşünülmekteyse de (1), elimizde kesin veri yoktur. Ayrıca Türk-Ceneviz savaşları sırasında yarımada, başta savunma yapıları olmak üzere büyük tahribat yapıldığı bilinmektedir (2). Sonuç olarak kent dokusunun gelişiminde antik dönemden Bizans dönemi sonuna dek geçen sürenin etkisi olmamıştır.

Izmir Türk Beyliği zamanında Çeşme Türk hakimiyetine girince, Çeşmeköy kasabası kuruldu (3). Çeşme'nin üç km. güneydoğusunda deniz seviyesinden birkaç yüz metre yükseklikte korunaklı bir mevkide kurulan kasaba, Türkler'in ilk yerleşimi olarak görülmektedir. Liman o zaman Türkler için yeterince güvenli değildi. Kısa süren bu dönemin ardından yeniden Bizans dönemi ve Türk hakimiyetinin kesinleştiği Aydınoğulları Beyliği dönemi gelir. Aydınoğulları Beyliği zamanında Çeşme limanı askeri açıdan önem taşımaktadır. Bu dönem tam anlamıyla bir "Türk Kenti" olgusunu meydana getirebilecek siyasal, sosyal ve ekonomik koşullara sahip değildi. Türkler'in yöreye yerleşmeye çalışmaları ve süregelen

-
- (1) İ. H. Konyalı, "Çeşme, Çeşme'de Kanuni'nin Eşsiz Bir Kitabesi, Çeşme Kervansarayı" Vakıflar Dergisi IX, s.164.
- (2) H. Ahrweiler, Travaux et Mémoires Smyrna I (1965), s.53.
- (3) B. Mater, Urla Yarımadası'nda Arazinin Sınıflandırılması ile Kullanılışı Arasındaki İlişkiler (1982), s.114.

savaşlar, kentler oluşturmak yerine güvenliklerini sağlamlaştırılmalarını ve mevcut yapıları kullanmalarını gerekli kılmıştır. Dönemin kısa olması da özellikli kentlerin yalnızca önemli merkezlerde (Birgi, Manisa vb.) gelişmesine neden olmuştur. Çeşme kenti bu merkezlerin içinde yer almaz. Dolayısıyla Beylikler döneminin kent dokusunun oluşumuna etkisi önemli değildir. Doku içinde önemli bir öge olan kalenin yapım tarihinin tartışmalı olması, kent dokusunun gelişimine ilişkin bir belirsizlik yaratmaktadır. Kalenin Osmanlı döneminden önce de mevcut olduğunu kabul eden kaynaklar, ilk kuruluşu kale içi yerleşimi olarak görülen kentin Beylikler döneminde sur dışına taşıdığını öne sürerler (1). Ancak kalenin yapım tarihinin, kitabesinde geçen "1508" yılı olarak alınması, kentin gelişim sürecini değiştirmektedir.

Çeşme kent dokusunun gerçek karakterini bulduğu dönem, Osmanlı dönemidir. Bu dönemde önceleri Çeşmeköy-liman ilişkisi sürmüş, ancak 1508'de kalenin yapılması (ya da yenilenmesi) durumu değiştirmiştir. Kentin tahkim edilmesiyle birlikte Çeşmeköy'deki Türk yerleşimi de Çeşme'ye kaymıştır. İlk önceleri kale içinde ve çevresinde sınırlanan kent, daha sonraları kale civarı merkez olmak üzere gelişmeye başlamıştır (Resim 2). Ancak kale

(1) Y. Tosun, XVII.-XIX. Yüzyıllarda Batı Anadolu'da Osmanlı-Türk Şehir Dokuları (1983), s.136.

civarında daha sıkışık bir doku görülmektedir (Resim 3, Çizim 1-5).

Sivil doku, denizden gelebilecek tehlikeler sözkonusu olduğundan sahil şeridinde büyük yayılmalar göstermemiştir. XVI. yüzyılda Çeşme'nin ticari açıdan önemli bir liman haline gelmesi ve 1528'de büyük bir kervansarayın inşa edilmesi, bu bölgedeki ticari yoğunluğu arttırmıştır (Resim 4).

Özet olarak kalenin güney ve güneydoğusunda sivil Türk yerleşimi yayılırken, kuzey ve kuzeybatısında kent ticaret merkezi ve liman işlevlerinin geliştiği görülmektedir.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda askeri açıdan önemli olan Çeşme limanı, XIX. yüzyılda ticari hareketliliğine yeniden kavuşmuştur. XVIII. - XIX. yüzyıllarda bölge ölçeğinde görülen ekonomik düzey yükselmesi, Adalar dolaylarından önemli bir Rum nüfusunu yöreye çekmiştir. Etnik grupların dinsel inanış ve sosyal yaşantı farklılığı Osmanlı kentlerinin tümünde Türk, Rum, Musevi mahallelerinin ayrılmış olması durumunu ortaya çıkarmaktadır. Daha önce de önemli miktarda Rum nüfusa sahip olan Çeşme'de Rumlar'ın daha çok ticari işlevleri, Türkler'in ise tarımsal işlevleri üstlenmeleri, yerleşim bölgelerini belirleyen önemli bir etkidir. Dalyanköy yolu üzeri ve kuzeydeki dağın eteğinden limana dek

uzanan bölgede yoğun Rum yerleşmesi görülürken,(Resim 5), merkez, ayırıcı bölge olarak kalmıştır. Günümüzde kent dokusu bir hayli bozulmuş olmakla birlikte mevcut yapıların konumlanması (kiliseler, camiler, türbe, kabristan vb.) ve sivil yapı tiplerinin dağılımı, mahalleleri belirleyici bilgiler vermektedir (Harita 22).

Çeşme kenti, gerek Osmanlı yönetimine geç alınması gerek konumu, etnik ve sosyal yapısı dolayısıyla geleneksel "Osmanlı-Türk" kenti özelliklerini tam anlamıyla yansıtmaz. Kent dokusu, organik yapısı bakımından topografik etkenlere uyarak oluşmuştur. Bu açıdan geleneksel Osmanlı-Türk kenti karakteri taşımakla birlikte, sokak dokusu ile bu karakterden ayrılır. Geleneksel kentin hareketli sokak dokusu Çeşme'de görülmez. Dokunun büyük kısmını bitişik nizam evlerin oluşturması ve sokakların organik düzen göstermemesi, yapıların konumlanmasında katı kurallar getirmiştir. Oysa geleneksel sokak dokusunun hareketliliği, organik sokaklardaki yapıların birbirlerine ve sokağa göre değişik şekillerde konumlanmasından ileri gelir. Meydanlar ve Osmanlı-Türk kentlerinin genel karakteristiği olan çıkmaz sokaklar, Çeşme dokusunda yok denecek kadar azdır. Ancak sokakların kesiştiği köşelerde ve meydanlarda yer alan çeşmeler, dokuya özellik kazandırmaktadır.

C.2. Savunma Yapıları

C.2.1. Çeşme Kalesi

Konumu: Çeşme Kalesi, Kale Sokak'ta 361 ada, 1 numaralı parsel üzerinde, limana hakim bir mevkide yer almaktadır (Resim 6).

Yapım Tarihi ve Geçmiş Yüzyıllardaki Durumu: Çeşme'de Osmanlı devrinden önce, tarihi Ion'lara dek çıkan bir kalenin mevcut olduğu, değişik zamanlarda onarılan yapının II. Bayezid tarafından yenilendiği şekilde bir görüş (1) mevcuttur. Bu düşüncenin en büyük dayanağı, eski devirlerde stratejik önem taşıyan Çeşme limanını koruyacak bir kalenin bulunması gereğidir. Görüş kesin olarak kanıtlanamadığından Kale'nin gerçek yapım tarihi olarak iç kalenin giriş kapısı üzerindeki kitabede geçen tarihi esas almak doğru olacaktır. Arkeolog D. Acar'ın çevirisinden Kale'nin Hicri 914, Miladi 1508 yılında Sultan II. Bayezid tarafından Mimar Haydar Ağa'ya yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi sözkonusu kitabeyi:

" Hisarı Aynı cedid kıldı bünyad
Müverrih didi tarihin Hoşabad
sene 914"

(1) I.H. Konyalı, "Çeşme, Çeşme'de Kanuni'nin Eşsiz Bir Kitabesi, Çeşme Kervansarayı" Vakıflar Dergisi IX, s.164.

şeklinde nakleder (1). Kalenin konumu, kullanım durumu, büyüklüğü konularında bilgi veren Evliya Çelebi, yapının boyutlarını "yokuş aşağı 200, eni 150 ve çepeçevre 700 adım" olarak tanımlar. Denizın üzerinde bir kayaya oturan Kale'nin üç tarafı hendeklerle çevrili idi. Kibleye bakan demir kapısı iki kat duvarlı olup demir zemberekli bir asma köprü aracılığıyla Kale'ye girmek mümkündü. İçeride bir cami ile elli kadar toprak damlı ev mevcuttu. Kumandan ve muhafızların oturduğu bu evler, denize doğru konumlanmıştı.

Aynı kaynağa göre Çeşme Kalesi, belirtilmeyen bir tarihte Venedikliler tarafından taarruza uğrayarak yer yer yıkılmış, camisinin altın alemleri ve demir giriş kapısı yağmalanmıştır. Sakız Adası muhafızı Ak Ahmet Paşa Kale'yi tamir ettirmiş, hendekleri temizletip derinleştirmiş, deniz tarafına toprak yerleştirmiş, böylece ikinci saldırıyı bertaraf etmek mümkün olmuştur (2).

Mimari Özellikleri: Kale plan şeması olarak bir dış kale ve bir iç kaleden meydana gelmiştir. Kale yapılırken topografyaya uyulmuş ve teraslamalarla araziye uyum sağlanmıştır (Çizim 6,7).

Dış kale saldırılara karşı barikat işlevi görür. Batıya

(1) Evliya Çelebi, Seyahatname cilt IX (1935), s.107,108.

(2) Evliya Çelebi, a.g.e., s.107,108.

(denize) bakan ön cephesinde daire formunda iki kule oluşturarak iç kaleyi çevreler. Kulelerin üzerinde geniş alanlar mevcuttur. Savunma ve gözetleme amacıyla burçlarında mazgal delikleri bırakılmıştır. İç kale, ön cephede kare formunda iki ve arka cephede daire formunda iki kuleye sahiptir.

Kaleye güney cephesindeki tonozla örtülü giriş mekânından girilmektedir. Girişin aşağısında, kale ile aynı zamana tarihlenen cami yer alır (Resim 8). Merdivenle çıkılan caminin basık bir minaresi vardır. Bu mekân günümüzde müze idare binası olarak kullanılmaktadır. Buradan sonra bir rampa ile iç kalenin güneydeki kulesine ulaşılır. Kulede Erythrai eserlerinin sergilendiği bir müze yer alır.

Caminin altından iç kalenin giriş mekânına geçilmektedir. Kapının dışında yan tarafta bir çeşme vardır (Resim 28). Girişin tam karşısında daha büyük bir başka çeşme yapısı bulunmaktadır. (Resim 42). Bu mekândan kale avlusuna girilir. Avlu birbirine merdivenle bağlanan iki kısımdan oluşmuştur. Duvarla ayrılan alt ve üst avlu, topografyaya uygun bir şekilde kademelenmiştir. Günümüzde gösteri alanı olarak kullanılan üst avludan, iki yandaki merdivenlerle kulelere ulaşılmaktadır.

Kale yığma teknikte ve taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Kuleler üzerindeki süs kemerlerinde ve kapı

kemerlerinde tuğla kullanılmıştır. Döşeme malzemesi taştır.

Restorasyon Çalışmaları: Cumhuriyet döneminde askeri amaçlarla süvari birliği tarafından kullanılan Çeşme Kalesi, 1947 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmiş, 1956-57 yıllarında büyük bir onarım yapılmıştır. Yol cephesinde bulunan yapılar ile Kale'nin içinde bulunan yapılar yıktırılmış ve temizlenmiştir. Yuvarlak burçlar, bazı duvarlar ve dış surlar restore edilmiştir. 1967 yılında güney burcu müze olarak düzenlenmiş, 1982 yılında bu mekâna yonu taşından döşeme yapılmış, kubbesi yenilenmiş ve elektrik sistemi düzeltilmiştir. Giriş tonozu onarımı, parapet duvarı, köprü üstü döşeme kaplaması, derz onarımları aynı yıl içinde yapılan çalışmalar içindedir. 1983 yılında kuzey burcu ele alınıp zemin kazılarak temizlenmiş, eğim betonu atılmış ve döşeme yenilenmiştir. 1985 yılı onarımında drenaj sistemi, WC ve WC ile bağlantılı fosseptik çukuru yapılmış, iniş rampasının taş kaplaması islah edilerek taş merdivenler yapılmıştır. 1986 yılında ön burçlarda mevcut kapılar büyütülerek Kale'ye bu yönden de girilmesi sağlanmış, burcun derz onarımı veyalıtım işleri bitirilmiştir. Satış ve danışma birimlerinin yapılması, üst avlu parapet duvarı ile zemin taş kaplama levhalarının yapımı da 1986 yılı çalışmaları içindedir.

C.3. Dini Yapılar

C.3.1. Kilise

Konumu: Kilise, Inkılap Caddesi ile Kısa Sokak'ın birleştiği köşede 224 ada, 9 numaralı parsel üzerinde yer almaktadır (Resim 7).

Yapım Tarihi ve Geçmiş Yüzyıllardaki Durumu: Kilise'nin yapım tarihini gösteren bir belge olmamakla birlikte yapı, sanat tarihçileri tarafından XII. yüzyıla tarihlenmektedir (1). Daha sonraları yapıda Latin ve XV. yüzyıl İtalyan kilise sanatı etkilerini taşıyan yenilikler uygulanmıştır. Kilise, duvar örgü sistemi, plan şeması, tonoz özellikleri, pencere biçim ve tezyinatları gibi hususlarda İtalyan kiliseleri (1498-San Benedetto, 1409-1502 Santa Maria Consolazione, San Francesco, Santa Maria in Vado, Ducal Sarayı Kilisesi) ile benzerlikler gösterir (2).

Kilise eskiden büyük bir avlu içinde yer almakta idi. Avlu beyaz ve lacivert çakıl taşları ile rozet ve asma dalı desenlerinin oluşturulduğu "kotarina" denilen bir döşeme kaplamasına sahipti. Ayrıca Kilise'nin kalın sütunlu

(1) U. Arıç (Baş), "Çeşme'de Tarihi Bir Kilise Yapısı"

Bilim Birlik Başarı Dergisi, sayı 48 (1987), s.13.

(2) U. Arıç (Baş), a.g.e., s.13.

arkadlı bir narteks kısmı mevcut olup narteksin iki yanından, kilisenin yan neflerinin üzerinde yer alan teraslara çıkılmakta idi. Kilise'nin Inkılap Caddesi yönündeki beden duvarı üzerinde de kubbeli bir çeşme yapısı vardı (1). Günümüzde bunlar tamamen ortadan kalkmıştır.

Mimari Özellikleri: Üç nefli bazilikal bir plana sahip olan Kilise, 38 x 18,80 m. ölçülerinde bir taban üzerine inşa edilmiştir (Çizim 8). Günümüzde mevcut olmayan narteks kısmından geçilerek çift kanatlı bir kapı ile orta nefe girilmektedir. Ana mekân karşılıklı altışar sütün dizisi ile üç nefe ayrılır. Orta nef yan neflerden daha geniş ve bu nefe ait apsis daha büyüktür. Apsisin sağında ve solunda nişler vardır. Sağ yan apsis yok edilerek bulunduğu yere bir kapı açılmıştır. Yan neflerin üzerinde üst galeriler yer alır. Galerilere çıkan merdiven yok olmuştur (Çizim 9, 10).

Kilise'nin duvarları taşla örülmüş olup cephe sıvaları dökülmüştür (Çizim 11). Sütunların bir kısmı tek parça, bir kısmı üst üste konarak demir çemberlerle takviye edilen blok taşlardan oluşur. Güney yan nefte 3. sütun kare bir postament üzerine oturmaktadır. Diğer bütün sütunlar kaidesizdir. Korinth nizami sütun başlıklarının

(1) U. Arıç, (Baş), "Çeşme'de Tarihi Bir Kilise Yapısı"

dört tanesi korunmuş, diğerleri sıvanmış ve tahrip edilmiştir.

Orta nefin üzeri beşik tonozla, yan nefin alt galerisi çapraz tonozla, üst galerisi ise kaburgalı çapraz tonozla örtülüdür. Orta nefin üzerinde kiremitle kaplı kırma bir çatı vardır. Yan neflerin üzeri ise düz çatıdır.

Bütün mimari elemanlar üzerinde kabartma ve fresk dekorasyon görülmektedir. Kemer ve tonozların kasnakları üzerinde süsleme yoğunudur.

Restorasyon Çalışmaları: Kilise'nin apsis kısmı dışarıdan çepeçevre ticari yapılarla çevrili iken bu yapıların yıkılmasıyla apsis ortaya çıkmış ve Kilise'nin çevresi temizlenmiştir. Bu arada yapının İnkılap Caddesi'ne bakan nefi duvarlarla bölünerek dükkân olarak kullanılmamaya bağlanmıştır. Ana mekâna ise düğün salonu, tiyatro, depo gibi işlevler yüklenmiştir. Bu işlevlerin yapıya verdiği hasar yoğunudur. Yakın bir tarihte, tamamen boşaltılmış olan Kilise'nin restore edilerek bir kültür merkezi haline getirilmesi planlanmaktadır.

C.3.2. Sultan Bayezid Camii

Konumu: Sultan Bayezid Camii Kale Sokak'ta 361 ada, 1 numaralı parsel üzerinde bulunan Çeşme Kalesi'nin içinde yer almaktadır (Resim 8). Dış kale girişinin

hemen aşağısında ve iç kalenin giriş mekânının üzerinde konumlanmıştır. Cami'nin altında bir eşe ve güney duvarının karşısında bir başka eşe yapısı bulunur (Resim 42 ve 28).

Yapım Tarihi: Cami'nin kitabesi yoktur. Ancak eşe Kalesi'nin kitabesinde geçen yapım tarihini "Hicri 914, Miladi 1508" olarak bulduren Evliya Çelebi, Cami'nin de Sultan II. Bayezid tarafından yaptırıldığını ifade etmektedir (1). Cami'yi "fevkani camii" olarak tanımlayan Evliya elebi, kaleye taarruzda bulunan Venedikliler'in Cami'nin altın alemini çaldığını nakleder (2).

Mimari Özellikleri: Fevkani bir özellik gösteren Cami'-ye iç kaleden ve dış kaleden ulaşmak mümkündür. Doğu cephesine rastlayan dışkale girişinde on beş basamaklı bir merdiven vardır. Merdiven 4 x 3,50 m. boyutlarında bir giriş terasına çıkmakta, bu cephedeki tek açıklık olan kapı ile de namaz kılınan sahına girilmektedir (izim 12). 6,60 x 8,40 m. boyutlarında bir mekândan oluşan sahnın, kuzey duvarının ortasında yer alan bir kapı ile i kaleye bağlanmıştır. Mihrap bu kapının karşısında yer almakta, mihrabın yan taraflarında da birer pencere bulunmaktadır. Batı duvarının üzerinde de bir pencere bulunur. Bütün pencereler dikdörtgen

(1) Evliya Çelebi, Seyahatname cilt IX (1935), s.108.

(2) Evliya elebi, a.g.e., s.108.

formdadır. Mekânın tavanı ahşapla kaplıdır.

Minare, Cami'nin dışında yer alır. Sahının kuzey duvarındaki kapıdan 2 m. genişliğinde yarı açık bir mekâna çıkılmaktadır. Kuzey yönünde duvarla kapatılmış olan bu mekânın batısındaki merdivenlerle kale avlusuna inilmektedir. Doğu yönündeki merdivenlerden çıkıldığında minareye ulaşmak mümkündür. Minarenin şerefesinin üzerinde kalan kısmı korunmamıştır.

Kale'nin tümü gibi taştan inşa edilen Cami, bir tonozun üzerine oturmaktadır. Yapının üzerini kiremit kaplı, kırmızı bir çatı örter (Çizim 13).

Restorasyon Çalışmaları: Kale'nin restorasyon çalışmaları kapsamında restore edilen Sultan Bayezid Camii, günümüzde idare binası olarak kullanım görmektedir.

C.3.3. Bandrol Osman Ağa Camii

Konumu: Çarşı Caddesi, 2 numarada, 364 ada, 1 numaralı parsel üzerinde yer almaktadır (Resim 9). Kervansaray'ın karşı köşesindedir.

Yapım Tarihi: Yapım tarihi bilinmemektedir. Ancak Evliya Çelebi deniz kenarında kurşun kubbeli, küçük bir cami olduğundan ve bu caminin karşısında büyük bir han olduğundan söz etmektedir (1). Kurşun kubbeli olmamakla

(1) Evliya Çelebi, Seyahatname cilt IX, (1935), s.108.

birlikte, Kervansaray'ın karşısında yer alan tek cami Osman Ağa Camii'dir. Çeşme bir deprem kuşağı içinde kurulu olduğundan üst örtüsünün hasar görmüş ve yenilenmiş olması mümkündür. Böylece yapının tarihinin XVII. yüzyıla kadar gittiği anlaşılmaktadır.

Mimari Özellikleri: Zemin-1 kat olarak inşa edilen Cami'nin zemin katında iki adet dükkân ve bunların depoları bulunmaktadır. Dükkânlara giriş, Çarşı Caddesi yönündendir. Dükkânların arka tarafında bulunan depoların birer pencere ile aydınlatılması, dükkânların eskiden tek mekândan meydana geldiğini düşündürmektedir.

Dükkânların bitiminde üst kata çıkan merdiven görülür. Tek eğimli, kiremit kaplı bir çatı ile örtülü merdiven mekânı, yapının kuzeybatı duvarının önünde yer almaktadır. Ana kütlede daha alçak olan bu bölüm, yarı açık şekilde düzenlenmiştir. Yoldan on üç basamaklı merdiven ile çıkılan sahanlıkta, abdest alma yeri ve ayakkabı rafları bulunur.

Sahanlıktan çift kanatlı bir kapı ile son cemaat yerine geçilmektedir. Son cemaat yeri, namaz kılınan sahindan ahşap dikmeler arasındaki demir parmaklıklarla ayrılmıştır. Bu mekânın güneybatı yönünde minare ve üst galeriye çıkan ahşap merdiven bulunur. Galeri, son cemaat yerinin ortasında yer alan 0,10 x 0,10 m.'lik iki adet ahşap dikme tarafından taşınmaktadır.

Son cemaat yerinden çift kanatlı bir kapı ile namaz kılınan sahına girilmektedir. 7,31 x 7,26 m. boyutlarında kare bir mekân olan sahının karşı duvarında mihrap yer alır. Mihrabın iki yanında birer pencere mevcuttur. Duvarın kuzeydoğu köşesinde dairesel biçimde yapılmış kürsü bulunmaktadır. Mekânın kuzeydoğu duvarında üç, güneybatı duvarında iki pencere vardır. Pencereleler simetrik şekilde açılmıştır. Güneybatı duvarının ortasında bir dolap mevcuttur.

Son cemaat yerinden on bir basamaklı ahşap bir merdivenle kadınlar mahfiline çıkılır. Kadınlar mahfili ana sahından yüksek, ahşap kafeslerle ayrılmıştır. 0,85 m. genişliğinde bir pencere ile kuzeybatı duvarından ışık alır.

Cami'nin tavanı ahşap ile kaplanmıştır. Yapıyı dıştan kiremit kaplı, kırma bir ahşap çatı örtmektedir. Taşıyıcı sistem yığma, malzeme taştır. Bütün cepheler sıvanmıştır. Kesme teknikteki taş örgüsü yalnızca minarede görülmektedir. Pencerelelerin üzerinde Çeşme evlerinin karakteristiği olan pencere üstü saçakları görülür. Ancak saçaklar sac malzemedan yapılmıştır.

C.3.4. Hacı Memiş Ağa Camii

Konumu: :Hacı Memiş Ağa Camii Çarşı Caddesi 14 numarada, 367 ada, 5-6 parsel üzerinde yer almaktadır (Resim 10). Kervansaray'ın biraz ilerisindedir.

Yapım Tarihi ve Geçmiş Yüzyıllardaki Durumu: Kapı kitabesinde tarih yoktur. Ancak Cami'yi yaptıran Hacı Memiş Ağa'nın 150-160 yıl önce yaşadığı bilinmektedir (1). Yapının girişindeki tanıtım yazısında Cami'nin 1797 yılında "Hacı Ahmet Ağazade Hacı Memiş Ağa ve Hacı Mustafa Ağa"lar tarafından yaptırıldığı yazmaktadır. Cami'nin içinde bulunan ahşap minberin kitabesinde "Amile Usta Halil Çeşme H. 1215" kaydı vardır (2). Bu tarih "1800" yıllarına tekabül ettiğinden, Cami'nin XVIII. yüzyıl sonlarında yapılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Cami, eski halihazır planlarda bir konuta avlu yönünden bitişik olarak görülmektedir. Yerel halkın ifadesine göre eskiden bu konutun beden duvarı ile Cami arasında dar bir avlu mevcut olup abdest almak için kullanılan çeşmeler evin duvarı üzerinde bulunmaktaydı. Günümüzde konut yıkılarak Cami'nin önünde geniş bir alan yaratılmış, abdest alma yeri de beton malzeme ile yeniden yapılmıştır. Cami'nin önündeki mezarlık kısmı da eskiden parmaklıklarla çevrili iken günümüzde camlı duvarlarla kapatılmıştır.

(1) Çeşme'de Hacı Memiş Ağa'nın yaptırdığı iki çeşme bulunmakta olup bunlardan birisi 1798 (Memiş İbn-i Ahmed Çeşmesi), diğeri ise 1837 (Ahmed oğlu Hacı Memiş Ağa Çeşmesi) tarihini taşımaktadır.

(2) Ş. Sezgin, "Türk Ahşap İşçiliğine Bir Örnek, Çeşme Hacı Memiş Ağa Camii Minberi", Bilim Birlik Başarı Dergisi, sayı 43, s.5,6.

mıştır.

Mimari Özellikleri: Basit taşra camilerinin özelliklerini Hacı Memiş Ağa Camii, dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. (Çizim 14). Yapıya kuzeybatı cephesinden girilmektedir. Girişin hemen önüne üzeri açık bir abdest alma yeri yapılmıştır. Buraya yoldan iki basamakla inilir. Cami'nin son cemaat yeri yoktur. Yalnızca yapının önünde bir giriş mekânı yer almaktadır. Bu mekânın sağ tarafında müezzin odası, sol tarafında ise Cami'yi yaptıran Hacı Memiş Ağa ile Hacı Mustafa Ağa'nın mezarlarının bulunduğu mezarlık bölümü vardır.

Giriş mekânından çift kanatlı bir kapı ile namaz kılınan sahına girilir. 9,83 x 14,09 m. boyutlarında bir dikdörtgenin oluşturduğu mekân, simetrik şekilde düzenlenmiştir. Mihrap girişin tam karşısında ve ortada, minberse onun sağ yan tarafındadır. Ceviz ağacından oyma tekniği ile yapılan minber, çok başarılı bir işçilik göstermektedir. Mihrabın yan taraflarında iki pencere vardır. Uzun duvarlarda da karşı karşıya gelecek biçimde, her duvarda dört pencere açılmıştır. Pencereilerin üzerinde, daha küçük kafa pencereleri bulunmaktadır. Kapının iki yanında ahşap sekiler mevcut olup sekilerin bitim yerinde üst galeriyi taşıyan 0,16 x 0,16 m. boyutunda ahşap kolonlar yükselmektedir. Kolonlar daire şeklinde mermer bir kaideye oturur.

Minare, yapının kuzey köşesinde yer alır. Minareye giriş kapısının sol tarafında bulunan sekiden girilmektedir. Minarenin hemen yanında üst galeriye çıkan on altı basamaklı ahşap merdiven vardır. "Kadınlar mahfili" olarak adlandırılan galeri, mahremiyetin sağlanması için yüksek kafeslerle ana mekândan ayrılmıştır (Çizim 15).

Taştan inşa edilmiş olan yapıda duvar kalınlıkları 0,65 m.'yi bulmaktadır. Yapının bütün cepheleri sıvanmıştır. Taş dokusunu yalnızca minarede görebilmek mümkündür. Pencereilerin üzerindeki yarım daire profilli sağır kemerlerde iki ayrı renkte taş malzeme kullanılmıştır.

İç mekân duvarları sıvalı olup insan boyu yüksekliğe kadar ahşap ile kaplanmıştır. Mekânın üzerini tek bir aynalı tonoz örtmektedir. Tonoz içten ahşap ile kaplanmıştır. Dışta yapının üzerinde kiremit örtülü, kırma bir çatı vardır.

C.3.5. Hacı Mehmet Ağa Camii

Konumu: 2. Musalla Sokak 16 numarada, 393 ada, 1-2 parsel üzerinde yer almaktadır (Resim 11). Hürükoğlu Mezarlığı'nın kuzeybatısındadır.

Yapım Tarihi: Kitabesinden Hicri 1248, Miladi 1833 yılında Hacı Mehmet Ağa tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Mimari Özellikleri: Cami, bir avlunun içinde yer almaktadır. 2. Musalla Sokak'tan girilen avlunun ortasında bir şadırvan (Resim 24), güneybatı yönünde mezarlık ve batı köşesinde de sokaktan kullanılan bir çeşme (Resim 34) bulunmaktadır. Altıgen bir plan şemasına sahip olan şadırvanın ortasında silindirik şekilde su deposu vardır. Bu depo, çeşmenin su deposu ile bağlantılıdır.

Avlu kapısının karşısına rastlayan bir kapıdan Cami'nin giriş mekânına geçilmektedir (Çizim 16). Ana kütlede daha alçak olan bu mekân, Cami'nin önüne sonradan eklenmiş ve tek eğimli bir çatı ile örtülmüştür. Giriş mekânının kuzeydoğu yönünde bir oda vardır. 4,02 x 2,56 m. boyutlarında olan oda, Cami'nin orijinal bölümü olup giriş mekânından daha yüksektir. Odanın uzun duvarında ocak ve nişler, kısa duvarında bir pencere bulunmaktadır. Eskiden müezzin odası işlevini yüklenen mekân, günümüzde depo olarak kullanılmaktadır. Odanın üzerini, ana kütlede ayrı, tek eğimli bir çatı örter.

Girişin güneydoğu yönünden ana mekâna girilmektedir. Kapıyı bir bordür çevrelemekte olup üzerine inşa kitabesi yerleştirilmiştir. 6,66 x 6,68 m. boyutlarında bir mekân olan sahinin karşı duvarının ortasında mihrap nişi bulunur. Mihrabın sağında dokuz basamakla çıkılan ahşap minber, solunda dairesel biçimde yapılmış kürsü vardır. Diğer duvarlarda karşılıklı ikişer pencere açılmıştır.

Minare, mekânın kuzey köşesinde yer almaktadır.

Kadınlar mahfilini oluşturan galeri, iki yönden duvarlara oturmakta ve 0,10 x 0,10m.'lik bir ahşap dikme ile desteklenmektedir. Galeriye, giriş kapısının sağında kalan on bir basamaklı ahşap bir merdivenle çıkılır. 1,63 m. genişliğindeki bölüm, kafeslerle ana sahından ayrılmıştır. Kuzeybatı duvarında tek bir pencere bulunmaktadır.

Taş malzeme ile inşa edilen Cami'de duvar kalınlıkları 0,65 m.'dir. Duvarlar içten sıvanmış olup minberin yanındaki duvarda suluboya bir cami resmi görülmektedir. Dış duvarlar da sıvalıdır. Kesme taş örgüsünü yalnızca minarede izlemek mümkündür. Cami'nin üzerini kiremit kaplı, kırma bir ahşap çatı örter. Kirpi saçak vardır.

C.4. Mezar Yapıları

C.4.1. İbrahim Paşa (Arap Dede) Türbesi

Konumu: Müftü Sokak, numara 36'da; 397 ada, 4 parsel üzerinde yer almaktadır (Resim 12). Hörükoğlu Mezarlığı'nın karşısındadır. Kuzey çaprazında da Hammaloğlu Çeşmesi bulunur.

Türbe'nin bulunduğu alan halk arasında Arap Mezarlığı adıyla anılmaktadır. Türbe'nin yanındaki boş arsada

başucunda kavuk bulunan bir mezar mevcuttur. Mezarlık bekçisi ile yapılan görüşmede, toprak yığınının sonradan oluşturulduğu, yığının altında kemerli ve insan boyunda bir oda bulunduğu öğrenilmiştir. İki alan arasında kot farkı da bulunduğundan, toprak altında kalmış bir mezar yapısı ile karşılaşmak olasıdır.

Yapım Tarihi: Türbe'nin inşa kitabesinin okunması mümkün olmamıştır. Yapı halk arasında "Arap Dede Türbesi" adıyla bilinmektedir. Ancak Vakıflar Genel Müdürlüğü Mazbut Hayrat dosyalarından, yapının İbrahim Paşa'nın türbesi olduğu ve XVIII. yüzyılda inşa edildiği öğrenilmiştir.

Mimari Özellikleri: Yapı Müftü Sokak'tan girilen, sokaktan ve yan bahçeden alçak taş duvarlarla ayrılan bir arsanın içine yerleştirilmiştir. Arsadan bir basamak yükseltilmiş, altıgen bir trotuvarın üzerine oturmaktadır. Trotuvarın kenar boyları 4,51 ile 4,61 m. arasında değişir (Çizim 17).

Altıgen bir taban üzerine inşa edilen Türbe'nin girişi kuzeybatı cephesindedir. Trotuvarın üzerinde bulunan iki yönlü ve üç rıhtlı merdivenden çıkılarak giriş kapısına ulaşılır. Düz atkılı, söve taşlı kapının üzerinde iki ayrı renkte taş malzeme kullanılarak dekore edilmiş, sivri sağır bir kemer vardır. Orijinal kapı kaybolmuştur. İnşa kitabesi kapının üzerinde, kemerin içinde yer almaktadır.

Yapının diğer cepheleri birbirinin aynıdır. Bu cephelerde genişlikleri 0,90 ile 0,97 m. arasında değişen beş adet pencere mevcuttur. Pencereleler de kapı gibi söveli olup iki renkte taşla örülmüş sivri sağır kemerelelere sahiptirler..Pencerelerin önünde yatayda yedi, düşeyde beş sıra demirden oluşmuş parmaklıklar vardır.

Yapı, "müdüрге" olarak adlandırılan bir cins taş kullanılarak, kesme taş tekniğinde inşa edilmiştir. Duvar genişlikleri iç mekânda 1,98 ile 2,05 m. arasında değişen Türbe'nin duvar kalınlığı 0,74 m.'dir. Duvarlar beyaz badana ile sıvanmış olduğundan taş dokusu görülmemektedir. Dış duvarların bitim yerinde yapıyı çepeçevre dolaşan bir silme mevcuttur. Türbe'nin üzeri kubbe ile örtülmüştür. Harçla sıvanmış kubbenin geçis sistemi mukarnastır.

Mezar, Türbe'nin içine kuzeydoğu-güneybatı aksında ve baş tarafı güneybatı yönüne gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Kenarları 0,24 m. genişliğinde taşlarla çevrili mezarın baş kısmında büyük bir kavuk bulunmaktadır. Ortası toprakla dolu olup bitkilendirilmiştir.

Onarımlar: Vakıflar Genel Müdürlüğü Mazbut Hayrat dosyalarından öğrenildiğine göre 1965 ve 1971 yıllarında yapılan tesciller sırasında Türbe harap durumda idi. Kubbe birçok yerinden çatlamış, yıkılmaya yüz tutmuş ve güney yönünde pencereye kadar bir boşluk açılmıştı.

Pencerelerin parmaklıkları sökülmiş, bazı kemerler yıkılmıştı.

Kubbe onarılarak üzeri betonlanmış, yıkılan kemerler örülmüş ve pencerelerin parmaklıkları yeniden takılarak yapı bugünkü haline getirilmiştir.

C.5. Sosyal Nitelikli Yapılar

C.5.1. Kanuni Kervansarayı

Konumu: Çarşı Caddesi, 363 ada, 36 parsel üzerinde yer almaktadır.(Resim 13). Karşısında Bandrol Osman Ağa Camii vardır.

Yapım Tarihi ve Geçmiş Yüzyıllardaki Durumu: Kitabesinden öğrenildiğine göre yapı, Hicri 935, Miladi 1528 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle yaptırılmıştır.

Kitabenin tam metni şu şekildedir:

"Emere bi inşa-i haz-el bina il masun Sultan-ül Berriv-el Bahri Sultan Süleyman İbn-i Sultan Selim fi tarihi senete hamse ve selasin ve tisamiye. Amile Ali İbn-i Babuççu".

Kitabe dilimizde

"Tanrı tarafından korunulan bu binanın yapılmasını kara ve denizin sultanı Sultan Selim oğlu Sultan Süleyman 935 yılı tarihinde emretti. Bunu Babuççuoğlu

Ali yaptı" anlamına gelmektedir.(1).

XVI. yüzyılda Çeşme'nin ticari bir merkez olması nedeni ile Kervansaray önemli bir yapı idi. Kervansaray'ın bir hamamı, üç mescidi ve kırk dükkânı olan bir imareti bulunmakta idi. Bu yapılar Kanuni Sultan Süleyman'ın başveziri iken öldürülen İbrahim Paşa'nın hayratı idi.

(2). Kitabede adı geçmemekle birlikte, padişahın emri ile yapıyı inşa ettirenin İbrahim Paşa olması mümkündür. Kervansaray'ın üst örtüsü denizden gelen bir Venedik ya da Ceneviz saldırısında yağmalanmıştır (3).

Mimari Özellikleri: Yapı, kare planlı ve üzeri açık bir avluyu çevreleyen hacımlardan oluşmaktadır (Çizim 18). 18,60 x 18,40 m. boyutlarındaki bu avluya güneybatı cephesinin merkezinde yer alan ve cepheden dışarıya taşan bir eyvandan girilir. Giriş mekânı güneybatı-kuzeydoğu yönünde tonozla örtülüdür. İnşa kitabesi giriş eyvanının üzerinde yer almaktadır.

Avlunun kuzeybatı ve güneydoğusunda revaklar, kuzeydoğusunda ahır ve güneybatısında yukarıya çıkan merdivenler

(1) İ. H. Konyalı, "Çeşme, Çeşme'de Kanuni'nin Eşsiz Bir Kitabesi, Çeşme Kervansarayı" Vakıflar Dergisi IX, s.170.

(2) Evliya Çelebi, Seyahatname cilt IX (1935), s.108.

(3) Evliya Çelebi, a.g.e., s.108.

bulunur. Revaklardan girilen on iki oda tonozlarla örtülüdür (Çizim 19). Odaların revaklara açılan pencereleri 0,80 m. genişliğinde ve sivri sağır kemerlidir. 1,25 m. genişlikteki kapıların üzerinde de sivri sağır kemerler vardır. Odaların duvarlarında nişler bulunmaktadır. Girişin yanındaki iki oda, giriş eyvanına açılır. Kuzeydoğu yönündeki ahır, tonozla örtülü iki hacimden oluşmuştur. Ahırın avluya açılan 2,51 m. genişlikte bir adet ve revaklara açılan 1,25 m. genişlikte iki adet olmak üzere toplam üç kapısı vardır. Zemin katın ön cephesinde dışarıya açılan ve iç kısımına bağlantısı olmayan, tonozla örtülü beş adet dükkân yer alır. Dükkân cepheleri kemerli geniş açıklıklar şeklindedir.

Girişin kuzeybatısı ve güneydoğusunda bulunan merdivenler ile üst kat revaklarına çıkılmaktadır. Girişin üzerinde yer alan iki mekândan güneybatıda olanı kubbe, diğeri çapraz tonozla örtülüdür. Çapraz tonozla örtülü odanın her iki yanında bulunan odalar birer kapı ile orta mekâna bağlanmıştır. Üst katın diğere odalarına revaklardan girilir. Kapı genişlikleri 1,10 - 1,20 m. arasında değişir. Dışa açılan 1,00 m. genişliğinde, sivri sağır kemerli demir parmaklıklı pencereleri, yarım daire planlı ocakları vardır.

Yapı iki kat olarak inşa edilmiştir. Güneybatıya bakan ön cephede kesme taş arasında iki sıra tuğla kullanılırken yan cephe duvarları tuğla kırıkları ile karışık moloz

taş ile örülmüştür. Revak kemerleri, tonozlar, pencere ve kapı kemerleri tuğladan yapılmıştır. Kemerler yarım daire, sivri ve basık; tonozlar yarım daire ve basık profillere sahiptir. Döşeme kaplaması tuğla ve avluda taş malzemedir.

Restorasyon Çalışmaları: Kervansaray 1971 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün onarım planına dahil edilmiş, yapı üzerinde ayrıntılı araştırmalar yapılarak projeler hazırlanmıştır.

Yapının restorasyondan önceki durumu hakkında aşağıdaki bilgiler edinilmiştir:

Kervansaray'ın kuzeydoğu cephesi toprakla örtülü olduğu için duvar örgü sistemi bilinmiyordu. Üst örtü tamamen yıkık olup kaplama malzemesi belli değildi. Orijinal saçak izi yalnızca güneybatı duvarı üzerinde mevcuttu. Güneybatı duvarının giriş yanında kalan kısmı, kuzeybatı duvarının üzerindeki pencereler ve güneydoğu cephesinin ikinci katı tamamen yıkılmıştı. Kuzeybatı duvarı üzerinde dikey bir çatlak vardı. Taş malzemedeki bozulmalar olmasına karşın strüktürel yönden büyük bir problem görülüyordu. Ön cephedeki dükkânlarda yapılan tadilatlarla dükkânların orijinal görünümü kaybolmuştu (1).

(1) F. A. Oğuz, "İzmir Çeşme Kanuni Kervansarayı", Vakıflar Dergisi IX, s.107-118.

Yapılan tespitler ve rölöve projesinin hazırlanmasından sonra avlu içindeki yağhane binası ile dükkânların iç ve ön kısımlarında bulunan ilave bölümlerin yıktırılmasına başlanmıştır. Daha sonra hafriyata geçilmiş, üst kat odalarında mevcut toprak dolgu kaldırılmış ve alt kat tamamen kazılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda temel durumu saptanmış ve plan elemanları ortaya çıkarılmıştır. Kapı, pencere açıklıkları, duvar izleri, üst örtü ve döşeme seviyeleri hakkında bilgi edinilmiştir. Restitüsyon çalışmasının gerçekleştirilebilmesi için yapının aynı devirde inşa edilen bölge hanları ile kıyaslaması yapılmıştır. Yapının plan şeması, üst yapı ve kaplama malzemesi açısından Manisa Kurşunlu Hanı, Kuşadası Oküz Mehmet Paşa Kervansarayı, Tire Bakır Hanı ile benzerlikleri saptanmıştır (1).

1973 yılında restorasyon işlemlerine başlanmış, onarımlar yapılmış, yapıdaki simetriden, analizler ve kıyaslamalardan yararlanılarak restitüsyonlar gerçekleştirilmiştir. Otuz iki odası motel odası, kuzeydoğu yönündeki hacimler mutfak ve yemek salonu olarak organize edilip avluya sekizgen bir havuz ilave edilen yapı, 1986 yılında turistik tesis olarak hizmete girmiştir. Kervansaray, tarihi niteliğinin yanısıra modern bir işlevle kullanıma açılması ve Çeşme'de bu konuda bir örnek teşkil

(1) F. A. Oğuz, "İzmir Çeşme Kanuni Kervansarayı"

etmesi nedeniyle de önemlidir.

C.5.2. İbrahim Ağa Hamamı

Konumu: Çarşı Caddesi ile Hamam Sokağı'nın kesiştiği köşede, 509 ada, 2-3-4 parsel üzerinde yer almaktadır (Resim 14). Kervansaray'ın biraz ilerisindedir. Hacı Memiş Ağa Camii ile 16 Eylül İlkokulu da karşı sırasında bulunur.

Yapım Tarihi: Yapının üzerinde inşa kitabesi yoktur. Gerek Hamam'a bazı eklentilerin yapılması gerekse geçirildiği onarımların yapının niteliğini bozması nedeniyle doğru bir tarihleme yapmak güçleşmektedir. Ancak Hamam Sokağı'ndaki bir evin kapısının üzerinde, hamam kitabesi bulunmuştur. Tarih yazısının okunamadığı kitabenin metni aşağıda verilmektedir:

"Taali Halık Hayy Mezd'Allah

Hayrede anın güç işin her gah

Hamamı İbrahim Ağa kıldı ebna

Sana versin muradını Uluşah

Dü tarih (okunamadı)

Mübarek hamam olmuş sat barek Allah" (1).

Evliya Çelebi, Kervansaray'ın imareti bulunduğundan, Kanuni'nin başveziri İbrahim Paşa'nın hayratı olan

(1) Çeşme Turizm Müdürlüğü Kayıtları (1975).

imaretin bir hamamı, üç mescidi ve kırk adet dükkânı olduğundan söz eder (1). Burada adı geçen hamamın, kitabesi bulunan hamam olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Evliya Çelebi'de sözü edilen hamamın konumu, incelediğimiz Hamam ile aynı olduğundan yapı, İbrahim Ağa Hamamı olarak değerlendirilmektedir. Ancak yapının soğukluk kısmının Hamam'ın genel özellikleri ile bağdaşmaması, yapının bir kısmının yıkılmış ve yeniden yapılmış olduğunu düşündürmektedir.

Mimari Özellikleri: Hamam'a güneydoğu cephesinden girilmektedir. 1,25 m. genişliğinde, çift kanatlı ve beşik kemerli giriş kapısının üzerinde, kiremit kaplı bir giriş üstü saçağı vardır. Hamam'ın ilk mekânı 9,60 x 6,02 m. boyutlarındaki soğukluk (camekân)'tur (Çizim 22). Farklı yapı özelliklerinden dolayı daha geç tarihte eklenmiş olduğu düşünülen bu bölümün üzerini ahşap bir çatı örter. Çatı kırma olup alaturka kiremitlerle kaplıdır. Soğukluk mekânının, tümü uzun duvarlarda yer alan, değişik form ve boyutlarda on adet penceresi vardır.

Soğukluğun kuzeybatı duvarının tam ortasında yer alan 0,70 m.'lik açıklıktan, haçvari bir geçiş mekânına girilmektedir. Bu mekân güneybatı ve kuzeydoğu yönlerinden helâlara, kuzeybatı yönünden ise ılık bölüme açılır. 3,09 x 4,18 m. boyutlarında bir mekân olan ılık

(1) Evliya Çelebi, Seyahatname cilt IX (1935), s.108.

bölümüne, güneybatı duvarından iki temizlik hücresi bağlanmaktadır. Üst örtüsü kubbe olan ılıkliğin aydınlatma ve havalandırılması kubbe delikleri ile sağlanmıştır. Kubbe geçisi tromp bingidir (Çizim 23).

Ilıklık bölümünden Hamam'ın son mekânı olan sıcaklık bölümüne geçilir. 6,03 x 6,10 m. boyutlarında kare bir mekân olan sıcaklığın ortasında dikdörtgen göbek taşı bulunmaktadır. Sıcaklık mekânını, üzerinde daire şeklinde hava ve ışık delikleri bulunan küresel bir kubbe örter. Kubbe geçişsistemi tromp bingidir.

Külhan, sıcaklığın kuzeybatı duvarının arkasında yer almaktadır. Duvarın tam ortasında külhan geçişi görülmektedir.

Taş malzeme ile yığma teknikte yapılmış olan binada duvar kalınlıkları 0,75 m.'ye ulaşmaktadır. Yapı bütünü ile sıvanmış olduğundan taş cinsini görebilmek mümkün değildir.

Onarımlar: Değişik tarihlerde geçirdiği onarımlarla statik açıdan sağlam durumda tutulan Hamam'ın mimari özellikleri bozulmuştur. Geç bir tarihte eklendiği anlaşılan soğukluk bölümünün üzerindeki ahşap çatı ve bu mekâna açılan farklı boyutlardaki pencereler, yapının genel karakterini bozmaktadır (Çizim 24). Ayrıca yapı, kubbe de dahil olmak üzere bütünüyle beyaza boyanarak

taş dokusu yok edilmiştir. Bugün için boş tutulan Hamam'ın dekore edilerek kafeterya şeklinde kullanılması planlanmaktadır.

C.5.3. Şekerci Hamamı

Konumu: Şekerci Hamamı, Kale Arkası Sokak'ta 244 ada, 31 parsel üzerinde yer almaktadır (Resim 15). Hamamın güney duvarına bitişik bir ev yapılmıştır. Hamamın arka tarafındaki boş alan çocuk bahçesi olarak kullanılmaktadır. Alanın karşı tarafında Çeşme'nin en büyük konaklarından biri olan Osmanağa Konağı vardır.

Yapım Tarihi: Hamam'ın kitabesi bulunmamaktadır. Ancak Hamam'ın, Osmamağa Konağı'nı yaptıran Osman Ağa'nın oğlu Harun Efendi'ye evlilik armağanı olarak verildiği ifade edilmektedir (1). Konağın kitabesinde geçen yapım tarihi "Hicri 1278, Miledi 1862" olduğundan, Hamam'ın da buna yakın bir tarihte inşa olunduğu kabul edilebilir. Eskiden Osmanağa Konağı'nın bugünkünden daha geniş bir alan kaplayan avlusu ile Hamam'ın bahçesi arasında bir bağlantı mevcuttu (2). Ancak günümüzde yeni açılan yollar ve düzenlenen alanlarla görüntü tamamen değişmiştir.

(1) U. Baş, "Osmanağa Konağı", Bilim Birlik Başarı Dergisi sayı 34 (1982), s.5.

(2) U. Baş, a.g.e., s.7.

Mimari Özellikleri: 11,46 x 7,20 m. boyutlarında dikdörtgen taban üzerinde taş olarak inşa edilmiştir. Basit bir plan şemasına sahip olan Hamam, dört ayrı mekândan oluşur (Çizim 25).

Hamam'a batı cephesindeki 0,73 m. genişliğinde bir kapıdan girilmektedir. Orijinal kapılar kaybolmuştur. Giriş mekânına kuzey cephesinden açılan 0,61 m. genişliğinde bir kapı daha vardır. Fakat bu açıklık taşla doldurulmak suretiyle kapatılmıştır. 1,40 x 1,70 m. boyutlarında olan giriş mekânı, doğu-batı yönünde beşik tonozla örtülüdür.

Giriş kapısının tam karşısında yer alan kapıdan soğukluk (camekân) bölümüne geçilmektedir. Bu bölüm 3,80 x 3,80 m. boyutlarında kare bir mekândır. Her üç duvarında da kemerli nişler vardır. Mekânın üzerini yarım daire profil- li bir kubbe örtmekte olup kubbenin üzerinde yıldız şeklinde havalandırma ve aydınlatma delikleri mevcuttur. Kubbe geçişi tromp bingidir.

Soğukluk bölümünün batı yönünden, 1,77 x 1,70 m. boyutlarında dar bir mekân olan temizlik hücreğine girilir. Temizlik hücresi de kubbe ile örtülüdür. Kubbe geçiş sistemi pandantiftir.

Soğukluğun güney duvarından sıcaklık bölümüne geçilmektedir. Hamam'ın en büyük mekânını oluşturan sıcaklık, 5,50 x 5,50

m. boyutlarındadır. Girişin karşısındaki duvarda bir niş mevcuttur. Fakat şimdiki halde külhan girişi görülmediği gibi, yan tarafın konut olarak kullanılması nedeniyle külhanın kapladığı hacmi saptamak mümkün olamamıştır.

Sıcaklık mekânının üzeri kubbe ile örtülü olup kubbe geçiş sistemi, aydınlatma ve havalandırma delikleri, soğukluk bölümünde olduğu gibidir. Hamam'ın 0,64 m. olan duvar kalınlığı, sıcaklık mekânında 0,80 m.'ye yükselmektedir.

Zaman zaman ahır olarak kullanılan Hamam son derece bakımsız durumdadır. Yapının çevresi döküntü malzemelerle dolmuş, kubbesini de otlar bürümüştür.

C.5.4. Çeşme Yapıları

Geçmişte sosyal kullanımın önemli bir ögesi durumunda olan çeşme yapıları, alt yapının gelişimi sonucunda günümüzde işlevlerini yitirmişlerdir. Gerek bu nedenden gerekse küçük ölçekli yapılar olmaları dolayısıyla araştırmalar ve koruma çalışmalarında büyük anıtsal yapıların yanında ikinci plana itilmişlerdir. Oysa ki, eski kentlerde önemli bir gereksinimi karşılayan çeşmeler, kenti süslemekten ve kentsel odak noktaları oluşturmaktan başka, sosyal iletişimi sağlayan birimlerdir.

Eski çağlardan bugüne, bütün kentlerde çeşme yapılarına rastlamak mümkündür. Çeşme kenti de gelişmiş bir çeşme mimarisine sahip olmasıyla dikkat çekmektedir. Kasaba-
nın "Hacı Memiş Ağa Suyu" adıyla bilinen iyi su kaynak-
larına sahip olması ve halkının ekonomik düzeyinin
yüksekliği, sözü edilen mimari oluşumu destekleyen
nedenlerdir.

Tez çalışmasının bu bölümünde çeşme yapılarının tarih
içindeki gelişimi incelenmekte, mimari öğeleri analiz
edilmekte ve Çeşme'deki çeşme yapıları sınıflandırılarak
tanıtılmaktadır.

C.5.4.1. Bir Yapı Türü Olarak "Çeşme"'nin Tanımlanması ve Anadolu'daki Tarihsel Gelişimi

"Çeşme" yapısı ansiklopedik literatürde "suyun borularla
getirilip musluktan akıtıldığı yalaklı su haznesi"
olarak tanımlanmaktadır (1). Çeşmeler, Anadolu'nun
çeşitli devirlerinde farklı anlam ve mimari üsluplara
sahip olmuşlardır. Türkler ise bu üsluplardan ayrı olarak
kendilerine özgü bir çeşme mimarisi meydana getirdiler.
Bu gelişmeler kısaca iki aşamada incelenmektedir:

a- Anadolu'da Türkler'den Önceki Çeşme Yapıları

(1) "Çeşme" maddesi, Meydan Larousse 3. cilt, s.202.

Anadolu'daki en eski çeşme örnekleri, Hitit tapınaklarındaki kutsal temizlenme yerleridir. Buralardan yalnız kralların ve din adamlarının yararlanmasına izin verilmekteydi. Ancak ele geçirilen bazı künk parçaları ve taş yalıklar, halkın yararlanması için suyun künklerle çeşmelere aktarıldığını göstermektedir (1). Urartu kalelerinde çeşmelerle ilgili kanal ve künklere rastlanmıştır. Van-Çavuştepe Urartu kalesinin kadınlar dairesi ve mutfak kesimlerinde basit çeşmeler ortaya çıkarılmıştır. Burada taştan muntazam oluklarla aktarılan su, ana kayaya oyulmuş yuvarlak yalıklara dökülmektedir (2).

Yunan yerleşim bölgelerinde çeşmeler, agoraların bir parçası olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yapılar halkın kullanımına uygun şekilde taşarlanmıştır (3). (Resim 16). Hellenistik dönemde çeşmeler anıtsal bir nitelik kazandı. Ev biçiminde yapılan Hellenistik dönem çeşmelerinin yanlarında tanrıların heykelleri bulunmaktaydı. Arkasında sarnıç ve dikdörtgen bir su haznesinin yer aldığı yapının önünde çatıyı destekleyen bir sütun dizisi oluşturuldu (4). (Çizim 26). Roma döneminde çeşmeler, asıl hazneyi arkadan ve yanlardan çevreleyen iki ya da üç katlı

(1) "Çeşme" maddesi, Meydan Larousse 3. ccilt, s.202.

(2) A. Erzen, Çavuştepe I (1978) s.9.

(3) R. E. Wycherley, Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu (1986), s.160.

(4) R. E. Wycherley, a.g.e., s.158-165.

cepheleri ile daha büyük anıtlar şekline dönüştüler. "Nymphaion" adı verilen yapılar çok zengin bir mimari tezyinata sahiptiler. Ön yüzlerindeki nişlerin içinde sayısız tanrı, nymphe figürleri ve insan portreleri bulunmaktaydı (1). Ephesos, Pergamon, Side, Perge gibi kentlerde bu tip çeşme örneklerine rastlanmaktadır.

b- Türk Mimarisinde Çeşme Yapıları

Türk mimarisinde çeşme yapıları önemli bir yer tutmuştur. Gereksinim şekline göre değişik biçimlerde yapılan çeşmeler, prensip olarak kârgir bir su deposu ile suyun lülelerden aktığı bir yalaktan oluşmakta idi. Her çeşmenin bir kitabesi bulunurdu. Kitabede yapım tarihi ile "besmeleyle iç suyu, 'ya dua" türünden dizelerle, yaptıranın kimliği belirtilirdi. Cepheler üzerinde çeşitli tezyinat yapılması da genel özelliğidir. Kaynak suyunun mahalleye getirilmeden önce depolandığı yere "Maksem" denilirdi (2). Kullanım ve yapılış amacına göre Türk çeşmelerini altı sınıfa ayırmak mümkündür:

1- Anıtsal Çeşmeler: Genellikle önemli kişiler (padişahlar, paşalar vs.) tarafından ve bazen de bir olayın

(1) R. E. Wycherley, Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu (1986), s.167.

(2) "Çeşmeler ve Sebiller" maddesi, Gençlik Ansiklopedisi 3. cilt s.723.

anısına yaptırılan bu tip çeşmelerin anıt özellikleri, kullanıma göre ağır basmaktadır. Meydan çeşmesi olarak inşa edilmişlerdir (Resim 17, 18).

2- Mahalle Çeşmeleri: Mahalle halkının su gereksinmesini karşılamak amacıyla bir hayır sahibi tarafından bağış olarak yaptırılırdı.

3- Ev Çeşmeleri: Büyük konaklarda, evin su ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılmıştır.

4- Oda Çeşmeleri: Oda çeşmelerine selsebil denilmekte olup büyük konakların genellikle yemek odalarına süs ögesi olarak yapılmıştır.

5- Sebiller: Cami, mescit ve türbelerin yanına hayır amacıyla yaptırılmış olup halka su ve şerbet dağıtılan, farklı kullanımlı bir yapı türüdür (Resim 19).

6- Şadırvanlar: Camilerin iç avlusuna ya da meydanına abdest almak amacıyla yapılmışlardır (1) (Resim 20, 21).

Türk çeşmelerinin önemli örneklerinden birçoğu günümüze kadar korunmuştur. Sivas Gök Medrese Çeşmesi (1271), Konya Sahipata Çeşmesi (1258), Afyon Çay Medresesi Çeşmesi, Selçuklu çeşmelerinin en güzel örnekleridir.

(1) "Çeşmeler ve Sebiller" maddesi, Gençlik Ansiklopedisi
3. cilt, s.723,724.

İstanbul çeşmelerinin Türk çeşme yapıları içinde ayrı bir yeri vardır. Bunların en eskisi olan Davutpaşa Çeşmesi (1485), sıvri kemerli bir nişle bir yalaktan ibarettir. Zaman içinde mimarileri değişerek anıtsal bir görünüş alan çeşmeler, Lale Devri'nde estetik yönden üst düzeye ulaşmışlardır. 1730'lardan sonra barok üslup çeşmelerde etkin olmuştur. Sultan Ahmet Çeşmesi, III. Ahmet Çeşmesi (1728), Tophane Çeşmesi (1732), İshak Ağa Çeşmesi (1746), Alman Çeşmesi (1901) önemli İstanbul çeşmeleridir. Yalnızca İstanbul'da sekiz yüz adet kitabeli çeşme yapıldığının bilinmesi, bu yapı türünün yaşantıdaki önemini ortaya koymaktadır (1).

C.5.4.2. Çeşme'deki Çeşme Yapılarının Sınıflandırılması

Çeşme kentinde, yukarıda sınıflandırılmış olan Türk çeşmelerinden 2, 3 ve 6. gruba giren örnekler görülmektedir. 3. gruptaki ev çeşmelerine bazı konakların (Osmanağa Konağı, Müftü Sokak 2 numaradaki konak, Maraş Sokak 6 numaradaki konak, vs.) bahçelerinde rastlanmıştır (Resim 22, 23). Ancak bunlar çok özellikli örnekler değildir. 6. grubu oluşturan şadırvanlardan kentte yalnızca bir adet (Hacı Mehmet Ağa Camii Şadırvanı) mevcuttur (Resim 24). Sonuç olarak, incelenen ve sınıflandırılan çeşmeler, "mahalle çeşmesi" grubunda yer alanlar olmuştur. Bunlar da kendi aralarında dörde ayrılmaktadır:

(1) O. Aslanapa, Türk Sanatı (1984), s.303,304.

- a- Meydan çeşmeleri,
- b- Yapıların bahçe duvarlarına bitişik çeşmeler,
- c- Yapıların beden duvarlarına bitişik çeşmeler,
- d- Yapıların beden duvarları üzerinde yer alan çeşmeler.

Grupları irdelemeye başlamadan önce, ortak dil belirlemek açısından, çeşmelerin mimari elemanları aşağıda açıklanmaktadır:

- Plan Elemanları:

Su deposu (haznesi): Beden duvarlarının çevirdiği kare, dikdörtgen ya da çokgen bir hacim olup suyun biriktiği kısımdır. Belirli bir düzeyden sonra suyun taşması ve gerektiğinde onarım yapılabilmesi için dışarıya ile bağlantıyı sağlayan bir penceresi vardır.

Yalak: Deponun önünde yer alan, suyun aktığı dikdörtgen oyuktur. Bir bordürle kaldırımdan ayrılmıştır.

Yalak Kenarı Taşı: Yalağın iki yanında yükselen, kova koymak ya da oturmak işlevini yüklenen taşlardır.

- Cephe Elemanları:

Sütun-Kemer: Gömme sütun, çoğunlukla sivri, ender olarak beşik kemerden oluşan nişler, cepheyi süslemek amacıyla kullanılmıştır.

Kitabe: Siyah ya da beyaz mermerden işlenmiş kitabe, sütun-kemer nişinin ortasında yer alır. Kitabede çeşmenin yapım tarihi, yaptıranın kimliği dua ile anlatılır.

Musluk Taşı: Yalakların üzerinde, musluk oyuğunun geleceği

diğer taşlardan daha büyük boyutta, zaman zaman mermerden ve üzeri bezemeli olarak yapılır.

Pencere: Dikdörtgen ya da kare formunda, camsız ve söve taşlıdır.

Silme-Saçak: Değişik biçimlerde saçak silmeleri mevcuttur. Saçaklar kısadır.

Alem: Kubbelerin üzerinde yer alan süslü tepelikler, mermerden işlenmiştir.

- Strüktür Elemanları:

Beden Duvarları: Yığma teknikte ve taş malzeme kullanılarak inşa edilmişlerdir.

Üst Örtü: Kubbe ve tonoz kullanılmıştır.

a- Meydan Çeşmeleri

Sokakların kesişim yerlerinde oluşan meydanlarda yer alırlar. Tiplerin içinde, boyutsal açıdan en büyük ölçekli çeşme yapılarını oluştururlar. Genellikle kare ya da çokgen bir taban üzerine inşa edilmiş olup dört yönde cepheleri vardır. Meydandan yükseltilmiş bir trotuvarın üzerine otururlar. Yapının üç yönünde su almaya olanak sağlayan musluk, yalak, yalak kenarı taşı düzenleri bulunur. Sütunlar, kemerler, kitabeler bu üç cephede yer alır. Meydanın en az işlek yönünde ise çeşmenin sade düzenlenmiş pencere bulunan cephesi vardır. Simetriyi sağlamak açısından bu cepheye de yalak konulduğu olur.

Meydan çeşmeleri kesme taştan ve son derece özenli bir işçilikle yapılmışlardır. Genellikle birden fazla cephelerinde kitabe bulunur. Duvar bitimlerinde çepeçevre dolanan silmeleri ve saçakları vardır. Üst örtüleri kubbedir. Kubbenin üzerinde görkemli bir alem bulunur.

Müftü Sokak ile Hamam Sokak'ın kesiştiği meydanda yer alan Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi (1851), Maraş Sokak ile Uzun Sokak'ın kesiştiği meydandaki Hafız İlyaszade Seyyidi Mehmet Ali Çeşmesi (1830), Atadağ Caddesi'ndeki Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi (1886) bu tipin örnekleridir.

b- Yapıların Bahçe Duvarlarına Bitişik Çeşmeler

Sokakların kesiştiği noktalarda yer alan yapıların bahçe duvarlarına bitişik olarak inşa edilmişlerdir. Dikdörtgen, çokgen, ender olarak da kare planlara sahiptirler. Su depoları bahçe duvarının dışına taşacak biçimde yapılan bu tip çeşmelerin sokağa bakan cephelerinde musluk, yalak, yalak kenarı taşı düzenleri mevcuttur. Kare ve dikdörtgen planlarda iki, çokgen planlarda daha fazla cephe sokağa bakar. Genellikle tek cephelerinde kitabe vardır. Dikdörtgen planlı çeşmelerde, bu cephe yüksek tutularak vurgulanmıştır. Çeşme penceresi bahçeye bakan duvar üzerindedir.

Bu tip çeşmelerin sokağa bakan cephelerinde iyi bir kesme

taş işçiliği uygulandığı, ancak bahçeye bakan cephelerin moloz taşla örüldüğü gözlenmektedir. Çoğunluğu oluşturan dikdörtgen ve çokgen planlı örnekler tonoz ile örtülmüştür. Kare planlı olanların üst örtüsü ise kubbedir.

Çeşme Kalesi'nde (1508) sur duvarına bitişik olan çeşme, Maraş Sokak ile Şekerci Hamam Sokağı'nın kesiştiği köşedeki Mehmet Kethüda Çeşmesi (1738), Yalı Caddesi'ndeki Şerif Ağazade Seyyidi Hasan Ağa Ailesi Hacı Saliha Çeşmesi (1800), 2. Musalla Sokak'ta Hacı Mehmet Ağa Camii'nin (1833) bahçe duvarına bitişik olan çeşme, Müftü Sokak ile Ömerağa Sokak'ın kesiştiği köşedeki Ahmet oğlu Hacı Memiş Ağa Çeşmesi (1837), Akoğlan Sokak ile Kabadayı Sokak'ın kesiştiği köşedeki Kadıoğlu Mustafa Ağaoğlu Kabadayı Mehmet Ağa Çeşmesi (1839), Kurtludağ Sokak ile Balıkhane Sokak'ın kesiştiği köşedeki Çeşme, I. Mektep Sokak ile Uzun Sokak'ın kesiştiği köşedeki Çeşme, Mehmet Ağa Sokak ile Cansevdi Sokak'ın kesiştiği köşedeki Çeşme, Köste Caddesi'ndeki Çeşme bu tipin örnekleridir.

c- Yapıların Beden Duvarlarına Bitişik Çeşmeler

Sokakların kesiştiği köşelerde inşa edilmiş olan yapıların beden duvarlarına bitişik şekilde yapılmışlardır. Dikdörtgen plan şemasına sahiptirler. Yalnızca iki cepheleri sokağa bakmakta olup diğer yönlerden bir yapıla bitişmişlerdir. Sokağa bakan cephelerden birinin

üzerinde musluk, yalak, yalak kenarı taşı gibi düzenlemeler ile kitabe yer alır. Diğer cephede ise çeşme penceresi bulunur. Bu tür çeşmelerin üst örtü sistemi tonozdur.

Kale'nin (1508) giriş mekânında yer alan Çeşme, Kale, Kale Arkası ve Şekerci Hamam Sokak'ların birleştiği mevkide yer alan Çeşme, (1740), Keskin Sokak ile Tepe Sokak'ın kesiştiği köşedeki Hacı Hüseyin Kaptan ve Ayşe Hatun Çeşmesi (1776) bu tipin örneklerindedir.

d- Yapıların Beden Duvarları Üzerinde Yer Alan Çeşmeler

Sokakların köşe başlarındaki yapıların beden duvarları üzerinde yer alırlar. Su depoları duvarların genişinde bulunduğundan, yapı cephesinin bir parçası gibi algılanırlar. Sokağa bakan cephelerin birinde musluk, yalak, kitabe gibi elemanlar düzenlenir. Diğer cephede çeşme penceresi vardır.

Maraş Sokak ile Tepe Sokak'ın kesiştiği köşede bulunan Memiş İbn-i Ahmed Çeşmesi, bu tip çeşmelerin günümüze kalan tek örneğidir.

C.5.4.3. Hafız İlyaszade Seyyidi Mehmet Ali Çeşmesi

Konumu: Maraş Sokak ile Uzun Sokak'ın kesiştiği meydanda 255 ada, 12 parsel üzerinde yer almaktadır (Resim 25).

Yapım Tarihi: Hicri 1245, Miladi 1830 yılında, Hafız İlyaszade Seyyidi Mehmet Ali tarafından yaptırılmıştır. Çeşme'nin üzerindeki beş adet kitabe, şu şekilde tercüme edilmektedir:

Kuzey Cephesi: "Hafızı İlyaszade Seyyidi Mehmet Ali Nejat
Ruh-u pak valideynin kıldı şadan ümmeti
Mema-ı bağı mürüvvet sehil aden'ün himem
Eyleyüp itşanı ervab-ı cuy-u cevdedi."

Güney Cephesi: "Nami yezdle girince yoluna bu anı bab
Çağladı çaylar misali teşnekabın ferahatı
Uçlerin avriyle buldu bu sebilden
mağruy-u behçeti."

Güney cephesi ile batı cephesinin köşesindeki kitabede yapım tarihi geçmektedir: "Maşa'allah ve tebarek Allah.
Aynen şerbesu biha ibadullah. 1245"

Batı Cephesi: "Hüda Yezdan emca ebediyete ruhtun nitem
Çeşme-i meşher munir veş çeşmedendir
tal'atı
Mamur Mısır Valisi Zat-ı Iskender vefat
Mahdumu İbrahim Paşa'nın Kethüda-yı Hazreti."

Doğu Cephesi: "Bi bedel yaptı mualla çeşme-i şadırrı elvan
Mihrimah olsa sezadır simitas şerbeti
Lezzeti abına teşne olup ab-ı hayat
Nuş eden kesp eder elbet afiyet sıhhati."

(1).

Mimari Özellikleri: Çeşme, meydanın basamaklarla yükseltilmiş bir bölümü üzerinde oturmaktadır. Simetrik şekilde inşa edilmiştir. Yalaklar ve yalak kenarı taşları çeşmenin çevresini kesintisiz bir şekilde dolaşarak altıgen bir taban oluştururlar. Bu kısım farklı boyuttaki taşlardan, düzensiz örülmüştür. Her yalağın önünde 0,40 m. genişliğinde bir basamak vardır. Yalaklar da aynı genişliktedir.

Tabanın üzerinde yükselen duvarların köşeleri daraltılıp yuvarlanarak Çeşme'nin görüntüsü kareye yaklaştırılmıştır. Köşeler önce içbükey şekilde yuvarlanarak sivri kemerli küçük çeşme nişleri oluşturulmuştur. Duvar daha sonra dışbükey şekilde devam eder. Nişlerin iki yanlarındaki silme de saçağa kadar yükselir. Beden duvarlarında iyi bir kesme taş işçiliği gözlenmektedir. 3,06 x 3,08 m.'lik bir alan kaplarlar. Cephelerin ortalarında iki renkli taşla oluşturulmuş sivri kemerli nişler mevcuttur. Nişlerin içinde kitabeler ve musluk taşları yer alır. Her iki eleman da beyaz mermerden yapılmış olup musluk taşlarının üzerinde bitkisel motifler vardır. 0,75 x 0,72 m. boyutlarındaki çeşme penceresi arka cephede bulunmaktadır. Beden duvarları oldukça kalın tutulmuş bir silme ile sona erer. Silmenin üzerinde kısa, kârgir bir saçak

(1) Çeşme Turizm Müdürlüğü Kayıtları (1975).

vardır.

Taş malzeme kullanılarak inşa edilen Çeşme'nin duvar kalınlığı 0,74 m.'dir. Yapının üzerini harçla sıvanmış, sivri bir kubbe örter. Kubbenin üzerinde kısa bir alem bulunur.

Onarımlar: Vakıflar Genel Müdürlüğü Mazbut Hayrat Dosyası kayıtlarından öğrenildiğine göre Çeşme 1976 yılında metruk durumda idi. Doğu ve güney cepheleri, kitabelerine dek toprakla dolmuş, muslukları sökülmiş ve yalıkları tahrip edilmişti. Kubbe de onarıma ihtiyaç göstermekteydi. Yapının çevresindeki topraklar kaldırılmış, musluk ve yalıkları yapılmış, kubbe harç ile sıvanmıştır.

C.5.4.4. Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi

Bu yapı "D" bölümünde ayrıntılı olarak incelenecektir.

C.5.4.5. Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi

Konumu: Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi, Atadağ Caddesi ile çevre yolunun kesiştiği noktada, açık bir alan üzerinde yer almaktadır (Resim 26). Çeşme'nin çevre yoluna bakan yönünde 2 m. mesafede asırlık bir çam ağacı mevcuttur. Gövde çapı 1 m.'yi geçen bu görkemli ağacın da korunmaya alınması gerekmektedir.

Yapının çevresine ahşap bank ve masalar konmak suretiyle burası gelip geçenlerin dinlenebileceği bir alan haline getirilmiştir. Kent dışına çıkanların da buradan su temin etmeleri nedeniyle Çeşme günümüzde yoğun olarak kullanılmaktadır.

Yapım Tarihi: Hicri 1303, Miladi 1886 yılında Kaymakam Sadık Bey tarafından yaptırılmıştır. Kitabesinde:

"Bahr-ı envari kerem hazret ahdi adilette suyun

buldu mu umuru dünya

Hak bu kim mevkiine düştü bu hayır cari naili

ecir ide yadesini hay vedana

On müşir çıkıp abın için müksibi ay ata

çeşme-i zal-i takva

Tarih dediler 1303."

yazıları okunmaktadır (1) (Resim 27).

Mimari Özellikleri: Çeşme 3,04 x 3,10 m. boyutlarında, kare bir taban üzerine kesme taş tekniğinde inşa edilmiştir (Çizim 27). Yapı alandan bir basamak ile yükseltilmiş trotuvarın üzerine oturur. Trotuvarın üzeri iki yönden toprakla kapanmıştır.

Yapı simetrik olarak inşa edilmiştir. Her cephede 0,57 m. genişliğinde iki sütun vardır. Beden duvarlarından 0,15 m.'lik taşmalar yapan gömme sütunlar, köşelerde yer

(1) Çeşme Turizm Müdürlüğü kayıtları (1975).

alırlar. Sütunların 0,18 m. yüksekliğindeki başlıkları, orta kısımda duvar bitim silmesi şeklinde devam eder. Tüm cephelerde zeminden 0,48 m. yükseltilmiş olan yalak kenarı taşları mevcuttur. Taşların ortasında zeminden 0,30 m.'lik bir bordürle ayrılmış yalak yer alır (Çizim 28).

Atadağ Çaddesi'ne bakan ön cephede 0,49 x 1,02 m. boyutlarında mermer inşa kitabesi vardır. Kitabenin hemen üzerindeki oval şekilli mermer bir taş parçasına "lale" kabartması yapılmıştır (Çizim 29). Çeşme penceresi arka cephededir. 0,54 x 0,54 m. boyutlarında ve söve taşı olan pencere, silmenin hemen altından başlar. Pencerenin içi, kuşların su içebilmesi için çukur yapılmıştır. Bu cephedeki yalak sökülüştür. Sonradan eklenen su borusu çirkin bir görünüm yaratmaktadır (Çizim 30). Yapının diğer iki cephesi, genel simetrik düzenden farklılık göstermez (Çizim 31, 32).

Yapının duvarları kırmızı tonlu ve sert dokulu bir taşın kesme teknikte örülmesiyle oluşmuştur. Musluk taşları aynı taşın büyük bloklarından seçilmiştir. Ancak duvarın içeride kalan kısmında moloz bir örgü gözlenmektedir. Duvar kalınlığı 0,50 m.'dir. İç mekânda duvar köşeleri kubbe geçişini kolaylaştırmak için yuvarlatılmıştır. Depo kuru durumda olup zemin molozludur. Çeşme'nin üzerini sivri bir kubbe örter. Kubbenin üzeri harçla sıvanmış ve yer yer çatlamıştır.

Kubbenin tepesinde 0,50 m. yüksekliğinde mermer bir alem yükselir.

Onarımlar: Gerçekte şimdi bulunduğu yerin karşısında inşa edilmiş olan Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi, iki yıl önce bulunduğu mevkiden çevre yolunun geçmesi üzerine yerinden sökülmüştür. Taşları numaralanan Çeşme, orijinal şekli ile yolun karşı tarafına yeniden kurulmuştur. Arka cephedeki yalağın kurulmaması dışında bir fark oluşmamış, yalnızca kubbe betonlanmıştır.

C.5.4.6. Çeşme Kalesi'nde Sur Duvarına Bitişik Olan Çeşme

Konumu: Çeşme Kalesi'nde dışkale giriş kapısının aşağısında, Sultan Bayezid Camii'nin karşısında bulunmaktadır (Resim 28). Sur duvarına bitişik olarak yapılmıştır.

Yapım Tarihi: Çeşme'nin yapıldığı tarihi gösteren bir kayıt yoktur. Ancak Kale ile aynı zamanlarda (1508) inşa edildiği düşünülmektedir.

Mimari Özellikleri: Sınıflandırmada "b" grubuna dahil edilen yapı, bir bahçe duvarı yerine sur duvarına bitişik olması nedeniyle grup içinde farklılık göstermektedir. Oldukça basit bir şekilde yapılmıştır.

6,20 x 1,52 m. boyutlarında dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Uzun kenarında 0,68 m. genişliğinde, beşik kemerli çeşme nişi mevcuttur. Nişin önünde yalak vardır.

Bu çeşme haricindeki bütün "b" tipi örneklerde nişin ve yalağın kısa kenar üzerinde olduğu görülmektedir.

Yapının üst örgüsü tonoz olup çeşme penceresi tonoz üzerinde yer almaktadır. Duvarlar harçla sıvanmıştır. Ancak yer yer sıva dökülerek taş dokusu ortaya çıkmıştır. Duvarın üzerine yerleştirilen aydınlatma elemanı da görünüşü bozmuştur. Çeşme günümüzde kuru durumda olduğundan kullanılamamaktadır.

C.5.4.7. Mehmet Kethüda Çeşmesi

Konumu: Maraş Sokak ile Şekerci Hamam Sokağı'nın kesiştiği köşede, 370 ada, 2 parsel üzerinde kurulmuştur (Resim 29). Sokağın karşı tarafında Osmanağa Konağı yer alır.

Yapım Tarihi: Hicri 1151, Miladi 1738 tarihinde, Mehmet Kethüda tarafından yaptırılmıştır. Kitabesi,

"Çeşme bir çeşme nev'i tarh edip ol Mehlika
Yaptı Mehmet Kethüda haşyeten lillah için
Zülal eyledim bir an hayır
Kıldı atş Habibullah için
Ya ilahi kıl daima hayır lek
Nuşi cennet ihsan kıl Allah için
Yaptı eyle ceviri ya Rab ol zahima
Ver ana nuş şarabın Hak Resulallah için 1151"

şeklinde tercüme edilmiştir (Çeşme Turizm Müdürlüğü

kayıtları (1975)).

Mimari Özellikleri: Bir yapının bahçe duvarına bitişik inşa edilmiş olan Mehmet Kethüda Çeşmesi, su deposu yıkıldığından günümüzde yüzeysel bir çeşme haline gelmiştir. Ayrıca yapının öncephesi Osmanağa Konağı'na bakmakta iken bu cephe orijinal hali ile Maraş Sokağı yönüne nakledilmiştir. Çeşme'nin eski resimlerinden, dikdörtgen bir plana sahip olduğu, kısa kenarının öncephesini oluşturduğu ve yalnızca ön cephesinde yalak bulunduğu anlaşılmaktadır (Resim 30, 31).

Korunmuş olan Çeşme cephesi 2,92 m. genişliğinde ve 2,70 m. yüksekliğindedir. Yalak kenarı taşları moloz teknikte örülmüştür. Bunların üzerinde kesme taşlarla oluşturulmuş gömme sütunlar bulunur. Sütunlar aynı cins taştan örülmüş sivri bir kemeri taşırlar. Kemer, beden duvarından bir miktar yükseltilmek suretiyle vurgulanmıştır. Kilit taşının iki yanındaki taşların üzerinde "daire içinde geometrik motif"lerden oluşan bir bezeme vardır.

Sütun-kemer nişinin içine, kilit taşının eksenine gelecek biçimde 0,47 x 0,74 m. boyutundaki mermer kitabe konulmuştur. Kitabenin üzerinde, sac levhadan bir uyarı yazısı vardır. Musluk daha aşağılarda, büyük taşlardan birinin içindedir.

C.5.4.8. Şerif Ağazade Seyyidi Hasan Ağa ve Ailesi

Hacı Saliha eşmesi

Konumu: Yalı Caddesi'nde, Bandrol Osman Ağa Camii'nin arka tarafında, 365 ada, 2 parsel üzerinde yer almaktadır.(Resim 32). eşme'nin yanında büyük bir çam ağacı mevcuttur.

Yapım Tarihi: Hicri 1215, Miladi 1800 yılında, Şerif Ağazade Seyyidi Hasan Ağa ve ailesi Hacı Saliha tarafından yaptırılmıştır. Kitabesinde,

"Taali halkahu mezdallahi aynen yeşrebu biha
ibadallah sahibül hayrat vel hasenat Şerif
Ağazade Seyyidi Hasan Ağa ve ehli Bıçakçı
kerimesi El-Haccı Saliha 1215"

yazıları okunmaktadır (1) (Resim 33).

Mimari Özellikleri: "b" tipine uygun olarak bir evin bahçe duvarına bitişik inşa edilen eşme, evin yıkılması üzerine bağımsız kalmıştır. Yapı 2,71 x 5,30 m. boyutlarında dikdörtgen bir taban üzerine taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir (Çizim 33). Yan beden duvarları, ön beden duvarı ile 0,43 ve 0,48 m.'lik pahlı duvar parçaları ile birleşirler. Fakat sözkonusu açılar depunun iç mekânına yansımaz. İç mekân tam bir dikdörtgendir.

Kuzeybatı yönüne bakan ön cephe, diğer cephelerden 0,88 m. daha yüksek tutulmuştur (Çizim 34). Bu cephem köşe-

(1) eşme Turizm Müdürlüğü kayıtları (1975)

lerinde iki gömme sütun yer alır. Birbirlerinin üzerinden 0,03 m. taşan iç içe iki kemer, kademeli bir görünüm oluştururlar. Anlatılan kemer, sütun başlığı ve sütun düzeni, Maraş Sokak'taki Memiş İbn-i Ahmet Çeşmesi ile benzeşmektedir.

Sütun-kemer nişinin ortasına 0,73 x 0,71 m. boyutlarındaki mermer kitabe yerleştirilmiştir. Musluk oyuğu, kitabeyi izleyen bir taş sırasının altına konmuş, 1,05 x 0,79 m.'lik büyük blok taşın içindedir. Yalak kısmen toprakla dolmuştur. Yalak kenarı taşları yükseltilmeyerek yalak başlangıcı ile aynı kotta tutulmuştur.

Yükseltilmiş ön cephenin dışında kalan yönlerde bakıldığı zaman, yapının 1,15 m. yüksekliğinde beden duvarı ve üzerinde yer alan 0,96 m. yüksekliğinde tonozu olmak üzere iki kısımdan oluştuğu görülmektedir. Güneydoğuya bakan arka cephede 0,61 x 0,42 m. boyutlarındaki çeşme penceresi vardır. Pencere ikinci kısma yerleştirilmiştir. Bu cephede kısmen toprakla dolmuş bir yalak mevcuttur. Musluk oyuğu görülmemektedir (Çizim 35).

Çeşme'nin eskiden bahçeye bitişik olduğu güneybatı yönü, son derece kötü bir görünüm arz etmektedir. Yer yer harçla sıvanmış, yer yer taşları dökülen duvarın üzerine demirler ankre edilmiştir.

Yapının duvar kalınlığı 0,70 m.'dir. İç duvarlar

sıvalıdır. Dış cephede çok düzgün olan kesme taş örgüsü, ön cephede ve kuzeydoğu cephesinin alt kısmında görülmektedir. Taşların üzerine kırmızı boya ile yazılmış olan numaralar, görünüşü çirkinleştirmektedir. Yapının üzerini örten tonoz, kuzeydoğu duvarından 0,40 m., güneydoğu duvarından 0,26 m. geriden başlamaktadır. Tonoz ve arka duvarın tamamı harçla sıvanmıştır.

Günümüzde çevresi topraklarla doldurulmuş ve yanından yol geçmekte olan Çeşme kullanılmamaktadır.

C.5.4.9. Hacı Mehmet Ağa Camii'nin Bahçe Duvarına Bitişik Olan Çeşme

Konumu: 2. Musalla Sokak'ta, Hacı Mehmet Ağa Camii'nin bahçe duvarına bitişik durumdadır (Resim 34). Çeşme'nin bitiştiği kısımda Cami'nin mezarlığı vardır.

Yapım Tarihi: Çeşme'nin kitabesi yoktur. Ancak Cami'nin inşa kitabesinde Hicri 1248, Miladi 1833 tarihleri okunmaktadır.

Mimari Özellikleri: 3,48 x 1,75 m. boyutlarında dikdörtgen taban üzerine inşa edilmiştir. Güneybatı yönüne bakan ön cephe duvarının yarısı yükseltilmek ve öne taşırılmak suretiyle vurgulanmıştır. Bu kısımda 0,20 m. genişliğinde iki adet gömme sütun ve bunların üzerine oturan beşik kemerden oluşan niş vardır. Yalak sökülmüştür. Yalak

kenarı taşları ise yerindedir. Ön cephenin yükseltilmiş kısmı bir duvar bitim silmesi ile sona ermektedir. Çeşme'nin bahçeye bakan kuzeybatı cephesinde mevcut olan pencere, günümüzde kapatılmıştır.

Taş malzeme ile inşa edilen yapı, güneydoğu-kuzeybatı yönünde tonozla örtülüdür. Taş dokusu beyaza boyanmak suretiyle yokedilmiştir. Ancak dökülen kısımlardan ön cephede kesme, arka cephede moloz taş örgüsü izlenebilmektedir. Musluk ve yalıkları sökülmüş olan Çeşme, bakımsız durumda olup kullanılmamaktadır.

C.5.4.10. Ahmed oğlu Hacı Memiş Ağa Çeşmesi

Konumu: Müftü Sokak ile Ömerağa Sokağı'nın kesiştiği köşede bulunmaktadır. 371 ada, 16 parsel üzerinde yer almakta olup Müftü Sokak 2 numaralı evin bahçe duvarına bitişiktir (Resim 35).

Yapım Tarihi: Hicri 1253, Miladi 1837 tarihinde Hacı Memiş Ağa tarafından yaptırılmıştır. Çeşme'nin Müftü Sokak'a bakan cephesindeki kitabede,

"Sahibül hayrat vel hasenat El Hacc Memiş Ağa
İbn-i Ahmed içene afiyet ola ceddine rahmet
1253"

yazılıdır (Resim 36).

Eskiden yapının Ömerağa Sokağı'na bakan cephesinde de

aşağıda nakledilen kitabe mevcuttu:

"Sahibül hayır Ayşe Kadın ruhuna el Hacc
Memiş Ağa İbn-i Ahmed içene afiyet ola
ceddine rahmet 1253".

Bu kitabe onarımlar sırasında kaybolmuştur (1).

Mimari Özellikleri: Çeşme 1,30 x 1,32 m. boyutlarında
kare bir plan üzerine yığma taş olarak inşa edilmiştir
(Çizim 36). Yapıda çeşitli renk ve dokuda taş kullanılmıştır.

Yapının Müftü Sokak ve Ömerağa Sokağı'na bakan cephelerinde beden duvarları düzgün taşlarla örülmüştür. Müftü Sokak cephesinde, birisi yapının köşesinde olmak üzere iki sütun vardır. Sütunlar şişkin bir kemeri taşırlar. Bu nişin ortasında 0,64 x 0,48 m. boyutlarında mermer inşaat kitabesi, aşağıda ise büyük bir blok taşın ortasında musluk yer almaktadır. Musluğun altında 0,35 x 0,80 m. ölçülerinde yalak ve iki yanında yalak kenarı taşı bulunur. Kitabenin hemen altına sac levhadan bir uyarı yazısı eklenmiştir (Çizim 37).

Ömerağa Sokağı'na bakan cephedeki kemer bir yönden köşedeki sütuna otururken diğer yönden sütunun başlığı hizasında uzanan taş bir hatıla oturmaktadır. Duvar hatılın alt kısmında büyük blok taşlarla düzgün örülmüş

(1) Çeşme Turizm Müdürlüğü kayıtları (1975).

olup kemerin üstünde kalan kısımlarda moloz örgü görülmektedir. Bu cephenin yalağı ve yalak kenarı taşları ile musluk düzeni diğer cephedeki gibidir (Çizim 38).

Bahçeye bakan kuzeydoğu ve kuzeybatı duvarları büyük blok taşların ve küçük taşların bir arada kullanılması suretiyle moloz teknikte örülmüştür. Kuzeydoğu cephesinde 0,52 x 0,65 m. boyutlarındaki çeşme penceresi yer alır. Pencerenin yalnızca iki yanında söve taşı vardır.

Yapının üzeri sivri bir kubbe ile örtülüdür. Su deposunun dört köşesinde kubbe geçişini kolaylaştırmak için, duvardan üçgen konsollar yapan köşe taşları kullanılmıştır. Bu taşlardan bir tanesi devşirme malzeme olup üzerinde Latince yazılar bulunmaktadır. Kubbenin üzeri betonlanmıştır. Betonda yer yer çatlamlar görülmektedir. Kubbenin tepesinde, Çeşme ile oranlandığında oldukça büyük kalan bir alem mevcuttur.

Onarımlar: Kubbenin ve kemerlerin kısmen yıkılmış olduğu, yapının eski resimlerinde görülmektedir. Onarım esnasında kubbe betonlanmış, ancak kubbe eğimi bozulmuştur. Kemerler örülerek duvarlarda oluşmuş boşluklar harçla doldurulmuştur. Onarım sırasında kitabelerden birisi de kaybolmuştur.

C.5.4.11. Kadioğlu Mustafa Ağaoğlu Kabadayı Mehmet Ağa
Çeşmesi

Konumu: Akoğlan Sokak ile Kabadayı Sokak'ın kesiştiği
kõşede, 515 ada, 1 parsel üzerinde yer almaktadır.
Kabadayı Sokak, 5 numaralı evin bahçe duvarına bitişiktir
(Resim 37).

Yapım Tarihi: Hicri 1255, Miladi 1839 tarihinde Kadioğlu
Mustafa Ağaoğlu Kabadayı Mehmet Ağa tarafından yaptırıl-
mıştır. Kitabesinde,

"İçiniz ab-ı hayatı Hüseyin'in aşkına
Sahibül hayrat vel hasenat Kızılhisar
Muhacirlerinden Kadioğlu Mustafa Ağa
Oğlu Kabadayı Mehmet Ağa nam kimsenin
Vefat edenlerin envârına fatiha ihsan oluna
1255"

yazıları okunmaktadır (1).

Mimari Özellikleri: 3,00 x 3,00 m. boyutlarında kare bir
taban üzerine inşa edilmiştir. Yapının sokağa bakan
kuzey ve batı cephelerinden başka, bahçeye bakan güney
cephesinin de bir bölümü sokağa taşmıştır.

Çeşme'nin ön cephesi Kabadayı Sokak yönündedir. Beden
duvarı kõşelerde içbükey şekilde yuvarlanarak sivri

(1) Çeşme Turizm Müdürlüğü kayıtları (1975).

kemerli küçük çeşme nişleri oluşturulmuştur. Kemerin üzerinde duvar dışbükey şekilde devam etmektedir. Nişlerin iki yanındaki silme de duvar boyunca yükselir. Bu cephe düzeni, Hafız İlyaszade Seyyidi Mehmet Ali Çeşmesi'nin cephesi ile benzeşmektedir. Ön cephenin ortasında sütun-kemer nişi yer alır. Gömme sütunlar birbirlerinin üzerine bindirilmiş iki parçadan oluşmuştur. Sütun başlıkları nişin içinde duvar silmesi şeklinde devam etmektedir. 0,60 x 0,60 m. boyutlarındaki mermer kitabe, silmenin üzerine oturur. Niş, sütunların üzerindeki sivri kemerle tamamlanmaktadır. Yapının yalnızca bu cephesinde yalak, yalak kenarı taşı ve musluk bulunur. Musluk taşı üzerinde bitkisel motifli bezemeler vardır.

Çeşme'nin beden duvarı kesme taş tekniği ile örülmüştür. Duvar, üzerinde tezyinat bulunan yüksek bir taş sırası ile sona erer. Üst örtü kubbedir. Kubbenin üzerinde kısa bir alem bulunmaktadır.

Çeşme'nin bittiği evin kapalı olmasından dolayı bahçeye bakan cepheler, su deposu ve kubbe geçiş sistemi hakkında bilgi edinmek mümkün olamamıştır.

C.5.4.12. Kurtludağ Sokak ile Balıkhane Sokağı'nın Kesiştiği Köşedeki Çeşme

Konumu: Kurtludağ Sokak ile Balıkhane Sokağı'nın

kesiştiği köşede, Halk Kütüphanesi'nin karşısında yer almaktadır (Resim 38).

Yapım Tarihi: Çeşme'nin kitabesi yoktur. Yapı hakkında bir kayıt da bulunmadığından dolayı inşa tarihi bilinmemektedir.

Mimari Özellikleri: Sınıflandırmada "b" grubuna dahil edilen Çeşme, bahçe duvarına bitişik olduğu yapının yıkılması üzerine bağımsız kalmıştır. 13,30 x 2,64 m. boyutlarında dikdörtgen plana sahiptir. Uzun duvarlar 0,53 m.'lik pahlı duvar parçaları ile ön cephe duvarına birleşirler. İç mekânda ise açıklık görülmez. Aynı plan özelliği, Şerif Ağazade Seyyidi Hasan Ağa Ailesi Hacı Saliha Çeşmesi'nde de görölmektedir.

Çeşme'nin Kurtludağ Sokak'a bakan ön cephesinde 0,53 x 1,22 m. boyutlarında bir yalak mevcuttur. Yalak kenarı taşları zamanla çökerek sokak kotuna yaklaşmıştır. Cephede sütun, sütun başlığı ve kitabe elemanları kullanılmamıştır. Çeşme nişini, duvar yüzeyinden öne taşan bir beşik kemer oluşturmaktadır. Duvar boşlukları tuğla ile doldurulmuş ve tümüyle harçla sıvanmış olduğundan musluk taşı da görölmemektedir.

Pahlı duvarlarda ve yan cephede Çeşme'nin orijinal kesme taş dokusu izlinmektedir. Duvar kalınlığı 0,66 m.'dir. Üst örtü tümüyle yıkılmıştır. Ancak yapısal özel-

liklerinden, Çeşme'nin tonozla örtülü olduğu anlaşılmaktadır.

Su deposu moloz ve yağmur birikintileri ile dolan Çeşme, bakımsız bir görünüş sergilemektedir.

C.5.4.13. 1. Mektep Sokak ile Uzun Sokak'ın Kesiştiği Köşedeki Çeşme

Konumu: L. Mektep Sokak ile Uzun Sokak'ın kesiştiği köşede, 234 ada, 1 parsel üzerinde yer almaktadır (Resim 39).

Yapım Tarihi: Çeşme'nin kitabesi sökülmiş olduğundan dolayı yapım tarihi öğrenilememiştir.

Mimari Özellikleri: "b" grubuna dahil olan Çeşme, bahçe duvarına bitiştiği yapının yıkılması üzerine tek başına kalmıştır. Plan şeması çokgendir. Yapının özelliklerinden, orijinal durumda altı cephesinden üçünün sokağa baktığı anlaşılmaktadır.

Ön cephe duvarı diğerlerinden daha yüksek tutulmuştur. Duvar köşelerinde iki gömme sütun mevcuttur. Sütunların başlıkları ve diğer örneklerden farklı olarak kaideleri vardır (genellikle çeşmelerde sütunların kaidesiz olarak doğrudan yalak kenarı taşlarına oturduğu görülmektedir). Çeşme nişi, sütun başlıklarının üzerindeki beşik kemerle

tamamlanmaktadır. Kemerin merkezine gelecek şekilde nişin içine yerleştirilen kitabe sökülmüştür. Ancak yeri duvar içinde oyuk kalmıştır. Musluk taşı aşağılarda olup yapının yalnızca bu cephesinde yalak mevcuttur. Yalak kenarı taşları, ön cepheye birleşen açılı duvarları da kesintisiz biçimde çevrelemektedir.

Sokağa bakan iki yan duvardan sağda kalanı, üzerinden taşları söküldüğü için kısalmıştır. Gerçek yüksekliğinde olan sol yan duvarın alçak bir taş sırası ile sona erdiği görülmektedir. Sokak yönündeki üç duvar da kesme taş tekniğinde örülmüş olup diğerleri kaba yonudur. Çeşme'nin tonoz olduğu anlaşılan üst örgüsü yıkıktır.

C.5.4.14. Mehmetağa Sokak ile Cansevdi Sokak'ın Kesiştiği Köşedeki Çeşme

Konumu: Mehmetağa Sokak ile Cansevdi Sokak'ın kesiştiği köşede, 455 ada, 1 parsel üzerinde yapılmıştır (Resim 40).

Yapım Tarihi: Kitabesi bulunmayan Çeşme'nin yapım tarihi hakkında bir kayda rastlanmamıştır.

Mimari Özellikleri: Çeşme'nin bahçe duvarına bitiştiği yapı yıkılmıştır. Ancak bahçe duvarı kısmen mevcuttur.

Dışarıdan bakıldığında Çeşme'nin altı kenarlı, çokgen bir plana sahip olduğu görülmektedir. Su deposunda ise

duvarlar yuvarlatılarak altıda bir daire şeması elde edilmiştir.

Çeşme'nin sokağa bakan üç duvarı diğerlerinden daha yüksektir. Bu duvarlar kesme taş tekniğinde örülmüştür. Yapının duvar köşelerine yerleştirilmiş dört adet gömme sütun vardır. Sütunların üzerinde başık kemerler mevcut olup iki cephenin kemeri kısmen yıkılmıştır. Sütunlardan yalnızca birinin kaidesi vardır. Musluk oyukları büyük blok taşların içindedir. Yalaklar sökülmiş, yerleri toprakla dolmuştur. Yalak kenarı taşları ise mevcuttur.

Yapının bahçeğe bakan üç duvarı moloz taşla örülmüştür. Bu duvarlardan ortada yer alanı üzerinde 0,53 x 0,70 m. boyutlarındaki çeşme penceresi vardır. Duvar kalınlığı 0,51 m.'dir. Yapı üst örtüsü küresel kubbedir. Kubbe geçiş sistemi pandantiftir..

C.5.4.15. Köste Caddesi'ndeki Çeşme

Konumu: Köste Caddesi'nde, 183 ada, 13 parsel üzerinde yer alan evin bahçe duvarına bitişiktir (Resim 41).

Yapım Tarihi: Çeşme'nin inşa edildiği tarih hakkında bir kayıt yoktur.

Mimari Özellikleri: Çeşme'ye caddeden üç basamakla çıkılmaktadır. 2,30 x 2,30 m. boyutlarında kare taban üzerine

inşa edilmiştir. Çeşme'nin sokağa bakan iki cephesi birbirinin aynıdır. Son derece sade düzenlenmiş cephelerde basık kemerli çeşme nişi ile yalak mevcuttur. Yalak kenarı taşı bulunmamaktadır. Ancak duvarın en alt taş sırası sembolik şekilde öne taşırılmıştır. Çeşme'nin kitabesi yoktur. Nişlerin içine sac levhadan yapılmış uyarı yazıları yerleştirilerek cepheler bozulmuştur.

Çeşme penceresi bahçeye bakan arka cephededir. Taş malzeme ile inşa edilen yapının duvar kalınlığı 0,52 m.'dir.

Cephe tümüyle beyaza boyanarak taş dokusu kapatılmıştır. Ancak ön cephe duvarının yer yer dökülen sıvalarından, kesme taş tekniğiyle inşa edildiği anlaşılmaktadır. Yapının üzeri diğer çeşmelerden farklı olarak, haçvari bir kırma çatı ile kaplıdır.

C.5.4.16. Kale'nin Giriş Mekânındaki Çeşme

Konumu: Çeşme Kaləsi'nde, Sultan Bayezid Camii'nin altındaki giriş mekânında yer almaktadır. Giriş kapısının tam karşısındaki duvara bitişiktir (Resim 42).

Yapım Tarihi: Çeşme'nin kitabesi okunamamıştır (Resim 43). Ancak Kale'nin inşa tarihi olan 1508'de yapılmış olması mümkündür.

Mimari Özellikleri: "c" tipi çeşmelerin en sade örneği olan yapı, dikdörtgen plan üzerine inşa edilmiştir.

Bu grubun diğerk örneklerinden farklı olarak, üç cephe-
sinden giriş mekânının duvarlarına bitişmiştir (sokağa
bakan iki cephelerinin bulunması, "c" grubu çeşmelerin
genel özelliğidir. Sözü edilen farklılık, Çeşme'nin
kale içindeki durumu dolayısıyla ortaya çıkmıştır).
Yapının 4,89 m. uzunluğundaki tek cephesi üzerinde
beşik kemerli çeşme nişi mevcuttur. 0,93 m. genişliğin-
deki niş, cepheye asimetrik yerleştirilmiştir. Nişin
ortasında 0,54 x 0,58 m. boyutlarındaki mermer kitabe,
aşağıda yalak ve yalak kenarı taşları bulunmaktadır.

Çeşme'nin üzerini örten tonoz, duvarın biraz gerisinden
başlamakta olup sağ yanında çeşme penceresi vardır.
Çeşme'nin taşları, kemer ve sütunlar dahil olmak üzere
yer yer sıvanmıştır.

C.5.4.17. Kale Sokak 46 Numaralı Evin Beden Duvarına Bitişik Olan Çeşme

Konumu: Kale Sokak'ta 369 ada, 5 parsel üzerinde bulunan
46 numaralı evin beden duvarına bitişik olarak yapılmış-
tır (Resim 44). Kale, Kale Arkası ve Şekerci Hamam
Sokak'ları Çeşme'nin bulunduğu mevkide birleşerek bir
meydan oluşturmaktadır.

Yapım Tarihi: Hicri 1153, Miladi 1740 tarihinde inşa
edilmiştir. Kitabesi silinmiş olduğundan yalnızca tarih
ile "Ya Hubb'ül hayrat" cümlelerinin okunabilmesi

mümkün olmuştur (1).

Mimari Özellikleri: İki cephesinden evin beden duvarına bitişik olan Çeşme, 2,02 x 3,16 m. boyutlarında dikdörtgen bir taban üzerine oturmaktadır (Çizim 39). Kısa kenarı oluşturan cephede 0,44 x 0,82 m. ölçülerindeki yalak ve yalak kenarı taşları vardır. Yalak kenarı taşları zaman içinde gömülerek sokak kotuna yaklaşmıştır. Cephenin kitabe ve musluk taşı dışında orijinal özellikleri bozulmuştur. (Resim 45). Beyaz mermerden yapılmış bu iki eleman üzerinde özenle işlenmiş motifler mevcuttur. 0,54 x 0,70 m. boyutlarındaki kitabe üzerindeki yazılar silinmiştir. Yazıların üzerine oyulmuş "iç içe üç daire ve her dairede dokuz laleden oluşan motif" netlikle görülmektedir. 0,88 x 0,50 m.'lik musluk taşının bir kısmı harçla sıvanmıştır. Mermer kısımda aynı laleli motif yanyana "S"ler çizerek sekiz kere tekrar edilmekte, bir alt sırada "iki çizgi arasında yumurta" motifleri izlenmektedir. En alt sırada da yan yana dört adet musluk oyuğu mevcuttur. İncelenen çeşme yapıları arasında en güzel işlenmiş olan taş budur. Cephenin kitabe ve musluk taşı dışında kalan kısmı harçla sıvanmış, derz izleri de kabartmalar yapılarak belirtilmiştir. Ayrıca sac levhadan bir uyarı yazısı iliştilmiştir (Çizim 40).

Kuzeydoğu cephesi, kuzeybatı cephesine pahlı şekilde birleşmektedir. Moloz teknikte örülmüş olan taş duvar bu cephede korunmuştur. 0,55 x 0,54 m. boyutlarındaki çeşme

penceresi de kuzeybatı cephesindedir.

Yapının üzeri kuzeydoğu-güneybatı yönünde inşa edilmiş bir tonozla örtülüdür.

C.5.4.18. Hacı Hüseyin Kaptan ve Ayşe Hatun Çeşmesi

Konumu: Keskin Sokak ile Tepe Sokak'ın kesiştiği yerde, 241 ada, 2 parsel üzerinde bulunmaktadır (Resim 46).

Tepe Sokak numaralı evin beden duvarına inşa edilmiştir.

Yapım Tarihi: Hicri 1190, Miladi 1776 tarihinde, Hacı Hüseyin Kaptan ve Ayşe Hatun tarafından yaptırılmıştır. Kitabesi,

"Sahibül hayrat vel hasenat Murabutzade merhum
El Hacc Hüseyin Kaptan ve sahibetül hayrat
vel hasenat Ayşe Hatun binti El Hacc Mustafa
bin Şabanzade 1190"

şeklinde terçüme edilmiştir (1).

Mimari Özellikleri: 2,45 x 2,90 m. boyutlarında dikdörtgen taban üzerine inşa edilmiştir. Çeşme'nin Keskin Sokak'a bakan kısa kenarı üzerinde 0,45 m. genişliğinde yalak ve yalak kenarı taşları bulunmaktadır. İki sütun ve sütunların taşıdığı sivri kemerden oluşan nişin ortasında

(1) Çeşme Turizm Müdürlüğü kayıtları (1975).

0,44 x 0,73 m.'lik siyah mermer inşa kitabesi vardır.

Çeşme'nin, eskiden Tepe Sokak'a bakan cephesi üzerinde mevcut olan penceresi günümüzde kapatılmıştır. Yapı tümüyle bayaza boyanarak taş dokusu yok edilmiştir. Çeşme üst örtüsü tonozdur.

C.5.4.19. Memiş İbn-i Ahmed Çeşmesi

Konumu: Maraş Sokak ile Tepe Sokak'ın kesiştiği köşede 243 ada, 6 parselde yer almaktadır. Maraş Sokak 16 numaralı evin beden duvarı üzerinde inşa edilmiştir (Resim 47).

Yapım Tarihi: Hicri 1213, Miladi 1798 yılında Ahmet oğlu Memiş tarafından yaptırılmıştır. Kitabesinde,
"Sahibül hayrat vel hasenat Memiş İbn-i
Ahmed afiyet ola ceddine rahmet 1213"
yazıları okunmaktadır (1).

Mimari Özellikleri: "d" tipi çeşmelerin günümüze kalan tek örneğidir. Çeşme'nin su deposu evin içinde ve iki sokağın kesiştiği köşede yer almaktadır. 1,40 x 1,40 m. boyutlarında kare bir plana sahip olan deponun üzeri kubbe ile örtülüdür (Çizim 41).

(1) Çeşme Turizm Müdürlüğü kayıtları (1975).

Maraş Sokak'a bakan ön cephe beyaza boyanmıştır. Ancak boyanın yer yer dökülen kısımlarından orijinal duvarın kesme taş tekniğinde örülmüş olduğu anlaşılmaktadır (Çizim 42). Bu cephede 0,34 m. genişliğinde bir yalak mevcuttur. Köşelerde yer alan iki adet gömme sütun ve sütun başlıklarına oturan iç içe iki kemer, çeşme nişini oluştururlar. Bu Çeşme'deki kemer, sütun başlığı ve sütun düzeni, Şerif Ağazade Seyyidi Hasan Ağa ve ailesi Hacı Saliha Çeşmesi'nde de kullanılmıştır. 0,46 x 0,49 m. boyutlarındaki siyah mermer kitabe, çeşme nişinin ortasındadır. Ön cephe, aynı zamanda evin kat arası silmesi de olan 0,30 m. kalınlığında bir silme ile sona ermektedir. Bu cephede yalağın tam önüne dikilmiş olan elektrik direği, Çeşme'nin kullanımını güçleştirmektedir.

Çeşme penceresi Tepe Sokak üzerindedir. Yapı, evin cephesinden 0,09 m. öne taşırılmak suretiyle vurgulanmıştır. Bu cephe duvarı moloz teknikte örülmüş olup yer yer harçla sıvanmıştır.

C.5.4.20. Grup Saptaması Yapılamayan Çeşmeler

Tarihsel doku içinde incelenen çeşmelerden bazılarının yalnızca ön cepheleeri günümüze ulaşabildiğinden, dahil oldukları gruplar belirlenememiştir. "b" grubuna ait olan Mehmet Kethüda Çeşmesi'nin de yalnızca ön cephesi korunmuş olduğu halde, orijinal fotoğrafları bulunduğu için sınıflandırılması yapılabilmektedir.

Sınıflandırılmayan çeşmeler,

Kurtludağ Sokak'ta buz fabrikasının bahçe duvarı üzerindeki Çeşme (Resim 48),

Köste Caddesi'nde Kilise kapısı yanındaki Çeşme (Resim 49),

Köste Caddesi'nde bahçe duvarı üzerinde yer alan Çeşme (Resim 50) olmak üzere üç tanedir. Kurtludağ Sokak'taki Çeşme'nin devşirme taşları, Köste Caddesi'ndeki Çeşme'lerin bezemeli mermer plakaları ve yalak kenarı taşları üzerindeki topuzları dikkat çekicidir.

C.5.4.21. Yol Çeşmeleri

Yakın yerlere giden yollar üzerinde, yolcuların su temin edebilmeleri için yapılan bu tip çeşmeler, çalışma alanımıza ve sınıflandırmamıza dahil olmamakla birlikte kayda değer iki tanesinin ismi aşağıda verilmektedir:

- Kandıralı Çeşmesi: Kuşyeri-Çeşme yolu üzerindedir.

Hicri 1282, Miladi 1866 tarihinde, Ziya Efendi tarafından yaptırılmıştır. Kitabesi,

"Bende-i taarruf ahkâr-ı Ziya 1282"

şeklinde okunmuştur (1).

- Şerif Ağa Çeşmesi: Ovacık-Çeşme yolu üzerinde

(1) Çeşme Turizm Müdürlüğü kayıtları (1975).

bulunmaktadır. Hicri 1304, Miladi 1888 tarihinde Şerif Ağa tarafından yaptırılmıştır. Kitabesinde,

"Şerif Ağa kerem keşki eyyamı hayatında
Yüzün sürmüş müşerref kesbeylemiş Beyt-i

Mevlâ'dan

Vasiyyet eylediği sülüs emval ile kablel mevt
Zevata şu abı ideler cari bu mecradan
Ziye cevher rakamla arzeder tarihi itmamın
Hemen ey neş'e dil nuş eyle bu ab-ı musaffadan"

yazıları okunmaktadır (1).

C.6. Konutlar

Çeşme'deki farklı etnik grupların (Hıristiyan-Rum, Yahudi, Müslüman-Türk) bir arada yaşamaları, doğal olarak mimariyi de etkilemiştir. Bu durumu en çok yansıtan yapıların konutlar olduğu görülmektedir. Ege Adaları, özellikle Sakız Adası mimarisinin Osmanlı-Türk mimarisi ile etkileşimi, konut mimarisinde ortaya çıkmıştır. Ancak bu üslupta, Adalar mimarisi belirgin şekilde baskındır (Resim 51). Yapı ustalarının çoğunu Rumlar'ın oluşturması, Müslüman evlerinin bile geleneksel Türk evinden farklı biçimlenişinin bir nedenidir.

C.6.1. Plan Özellikleri

Konut tipolojisinin belirlenmesinde plan özelliklerinin

(1) Çeşme Turizm Müdürlüğü kayıtları (1975).

yapı elemanlarından daha etkili olduğu görülmüştür.

Plan şemalarında,

- yatayda katların konumu ve sayısı (bodrum, zemin, 1. ve 2. katlar, çatı katı)

- yatayda katların kullanımı

. ev sahibinin ticari ya da tarımsal işlevlerle uğraşmakta oluşuna göre değişen kullanımlar,

. yaşama katının düzenlenmesine göre değişen kullanımlar,

- yatay ve düşey sirkülasyonlar

. sokak - ev ilişkileri

. sokak - bahçe ilişkileri

. bahçe - ev ilişkileri

. katlar arası ilişkiler

- komşu parsellerle olan ilişkiler

belirleyici öge olarak alınmıştır. Kentteki konutlar bu bağlamda altı tipe ayrılmaktadır. İleride ayrıntılı şekilde incelenecek olan bu tipler, aşağıda başlıklar halinde verilmiştir:

- Tip 1

bodrum kat + zemin kat

servis odası + yaşama

depo

- Tip 2

zemin kat + 1. kat + 2. kat
servis odası + yaşama + yaşama
depo
ahır

- Tip 3

zemin kat + 1. kat
yaşama + yaşama

- Tip 4

zemin kat + 1. kat
servis odası + yaşama
depo
ahır

- Tip 5

zemin kat + 1. kat
ticari depo + yaşama
dükkân

- Tip 6

zemin kat + 1. kat + 2. kat
ticari depo + dükkân + yaşama
dükkân ya da
yaşama

(Harita 23).

Bütün tiplerde, arazinin olanak vermesi halinde bodrum kat inşa edildiği görülmüştür. Gereksinime göre çatıda bir oda ya da teras yapılması da çok rastlanan bir kullanım biçimidir.

C.6.2. Yapısal Özellikler

plan şemalarının cepheye yansımaları sonucu altı tip konutta da belirleyici özellikler oluşmuştur. Ancak çeşitli yapısal öğelerin karışık şekilde kullanılması yüzünden bu konuda kesin tipolojik ayırım yapmak yanlış olacaktır. Bu bölümde yapısal özellikler genelde anlatılmakta olup farklılıklar tipolojik incelemede verilecektir.

C.6.2.1. Yapı Sistemi ve Malzeme

Yapı sistemi ve malzemesi açısından evler iki bölümde incelenebilir.

-Kâgir Evler: Evlerin büyük çoğunluğu yığma sistemde, kâgir olarak yapılmıştır. "Köste Taşı" diye adlandırılan sarı renkte ve kolay işlenebilen bir taş cinsinin yapılarında daha fazla kullanıldığı görülmektedir (Resim 52). Duvarları kesme taş tekniğinde örülmüş evlerin yanında moloz taş tekniğinde örülmüş evler de mevcuttur (Resim 53). Az sayıda, alt katı taş, üst katı tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiş evlere de rastlanmıştır (Resim 54).

-Yarı Kâgir Evler: Alt katı yığma sistemde ve taş malzeme ile, üst katı ahşap karkas olarak inşa edilmiş olan evlerdir (Resim 55). Üst katında taş ve ahşap karkas duvarların bir arada bulunduğu evler de mevcuttur.

Kaplama malzemesi açısından evler, dört bölümde incelenebilir:

-Sgraffito Sıva Uygulanmış Evler: İki ya da daha çok renkte sıvanın üst üste uygulandıktan sonra kat kat kazınıp desenler oluşturulması yoluyla yapılmaktadır. Genellikle üstte sarı, altta pembe ve mavi sıvalar kullanılmıştır. Desen olarak geometrik biçimler ve bitkisel motifler seçilmiştir (Resim 56, 57). Bu sıva türünün kâgir evlerde uygulandığı görülmektedir.

-Bağdadi Sıva Uygulanmış Evler: Ahşap iskelet üzerine ince çitalar çakıldıktan sonra organik malzeme (saman, keçi kılı vs.) katkılı sıvanın uygulanması yoluyla yapılmaktadır. Yarı kâgir evlerde kullanılmıştır.

-Ahşap Kaplamalı Evler: Ahşap kaplama yarı kâgir evlerde çıkmaların cephelerini kaplamak için ya da konsol parapetlerinin, konsol alt yüzlerinin kaplaması olarak kullanılmıştır (Resim 58).

-Taş Kaplamalı Evler: Az sayıda olmakla birlikte yarı kâgir bir evin cephesinin kesme taşla kaplanarak kâgir görüntüsü verilmesi şeklinde uygulamalar da saptanmıştır.

Alt katlarda zemine oturan döşemelerde kaplama malzemesi taştır. Üst katlardaki ahşap kirişli döşemelerde ise kaplama malzemesi olarak rabıta tahtası kullanılmıştır.

Çatılar, ahşap oturtma çatı olarak yapılmıştır. Kaplama malzemesi alaturka kiremittir. Kıрма ya da beşik çatı biçimi kullanılmıştır. Çatısı alınlıklı evler de vardır. Alınlıklar iki ya da üç tane olabilmektedir. Cepheden bir silme ile ayrılan alınlık yüzeyleri alçı kabartmalar ya da kalem işleri yapılmak suretiyle süslenmiş (Resim 59) veya düz olarak sıvanmıştır. Çatılar ya saçaksız ya da kirpi saçaklı olarak yapılmıştır.

C.6.2.2. Yapılarda Konsollar (Çıkma, Cumba, Balkon)

Çeşme evlerinde yapının tipine göre çıkma, cumba ya da balkon öğeleri kullanılmıştır.

-Çıkma: Çıkma, kâgir ve yarı kâgir evlerde farklı biçimlerde görülür. Kâgir evlerin üst katlarında bütün cephe boyunca devam eden taş konsollarla çıkma yapılır (Resim 52). Birbirini izleyen kemerlerle kendilerine özgü biçimleri olan bu tip çıkmalara Güneydoğu Anadolu konut mimarisinde rastlanmaktadır. Bu şekildeki çıkmalar üst katın genişlemesi amacıyla değil yaşama katının vurgulanması geleneğine bağlı olarak yapılmış sembolik çıkmalardır.

Yarı kâgir evlerde üst katın cephe yüzeyi boyunca, yaşanan mekânı sokağa doğru taşıracak şekilde yapılan çıkmalar, demir payandalarla taşınırlar (Resim 55). Bu tip çıkma, geleneksel Osmanlı-Türk evinde uygulanan anlamda hacmin

genişletilmesi, mekânın sokağa bakan yüzeyinin arttırılması ve yaşama katının vurgulanması amaçlarıyla yapılmıştır.

-Cumba: Kâgir ve yarı kâgir evlerde kullanılmıştır.

Cephenin tümü yerine bir kısmını kaplayan bu konsol tipi, iç mekânda ayrı bir hacim de oluşturmaktadır (Çizim 43).

Cumbalar, cephenin ortasında yer alacak şekilde bir tane yapılabildikleri gibi (Resim 60), bazı örneklerde iki adet yapılarak simetrik şekilde yerleştirilmişlerdir.

Cumbanın üç cephesi de camla kaplıdır. Özenle işlenmiş ahşap parapetleri ve dikmeleri olan bu tip konsollar,

yine işlenmiş dövme demir payandalarla taşınırlar. Bu yapı elemanının İzmir - Alsancak - Buca'daki Sakız tipi evlerde çok kullanıldığı görülmektedir.

-Balkon: Boyutları küçük tutulmuş olup yapıda estetik unsur olarak kullanılmışlardır. Cephenin ortasında yer

alacak şekilde yapılmışlardır. İşlenmiş dövme demir

korkulukları ve taşıyıcı payandaları vardır (Resim 61).

Genellikle kâgir evlerde balkon ögesine rastlanmakta ise de yarı kâgir evlerde de örnekleri mevcuttur.

C.6.2.3. Pencere ve Kapı Elemanları

Evlerin tipleri ve açıklığın konumuna göre, çok çeşitli pencere ve kapı biçimleri görülmektedir. Kâgir evlerde,

. dikdörtgen formlu, söve taşlı, üzerlerinde

lentodan 0,15 - 0,20 m. dışa taşan kıvrımlı saçakçıkları

olan pencere (Resim 59),

. kemerli ya da sağır kemerli, taş söveli pencere,

. oval ya da kemerli, demir parmaklıklı tepe penceresi,

yarı kâgir evlerde,

. dikdörtgen formlu, ahşap söveli pencere biçimlerine rastlanmıştır. Pencereleer giyotin ya da çift kanatlı olarak yapılmışlardır. Ahşap doğramaları ve ahşap kepenkleri vardır.

Sokak kapıları ahşaptan ve iki kanatlı olup kapı yanları yivli payelerle süslüdür. Genellikle kapının üzerinde işlenmiş demir parmaklıklar takılmış sabit bir kısım bırakılmıştır. Dükkân ve depolarda ahşap ile birlikte demir kapı ve kepenkler kullanılmıştır. Evin tipine göre kapıların kemerli, düz atkılı, alınlıklı ya da kapı üstü saçaklı olabildiği görülmektedir (Resim 62, 63). İç mekân kapıları daha sade ancak dış kapılara uyumlu biçimlerde yapılmıştır.

C.6.3. Yapım Tarihleri

Yapılara tarih verme geleneğinin Çeşme evlerinde de sürdüğü gözlenmektedir. Müslüman mahallelerinde önemli evlerin giriş kapılarının üzerinde ya da eve bitişik çeşmelerin kitabelerindeki tarihler, yapım tarihini belirtmektedir. Rum mahallelerindeki evlerde ya alınlıkta

kalem işi bir arma içinde, ya da zemin kat pencere ve kapıların kemer kilit taşlarında her kilit taşına bir sayı gelmek üzere ya da sokak kapısının üzerinde yapım tarihi verilmiştir. Evlerin büyük çoğunluğunun XVIII - XIX. yüzyıla tarihlendiği görülmektedir.

C.6.4. Tip 1 Evler

bodrum kat + zemin kat
servis odası + yaşama
depo

- a- Bu tip evlerin ayrı ve bitişik nizamda inşa edilmiş örnekleri vardır.
- b- Ev, sokakla direkt ilişkilidir. Ön cephenin ortasında yer alan ve merdivenlerle ulaşılan giriş kapısından zemin kat sofasına geçilmektedir. Yaşama katı işlevini yüklenen bu katta sofaya açılan odalar, mutfak ve tuvalet hacimleri bulunur (Çizim 44).
- c- Bahçe, evin arka ve yan taraflarında yer alır. Konumunun olanak verdiği durumlarda sokakla bağlantısı sağlanmıştır.
- d- Bodrum katta depolar ve servis mekânları bulunmaktadır. Zemin katla doğrudan ilişkisi olmayan bu kata sokaktan ya da bahçeden girmek mümkündür.
- e- Yığma sistemde ve kâgir olarak inşa edilmişlerdir. Genellikle beşik çatılıdırlar. Çatı biçimi olarak iki ya da üç alınlıklı şekil tercih edilmiştir.
- f- Cephe düzenlemesi incelendiğinde en karakteristik

ögenin giriş kapısı olduğu görülmektedir (Resim 64).

Kapı, cephenin ortasına rastlayan ve beden duvarının geriye çekilmesiyle oluşturulan bir nişin içine yerleştirilmiştir. Kapıya sokaktan merdivenlerle ulaşılması, girişin görkemini arttırmaktadır. Kapının yanında yer alan açıklıklarda simetri gözetilmiştir. Pencerelemeler dikdörtgen formu ve taş sövelidir. Bodrum kat pencereleri küçük boyutlu ve demir parmaklıklılıdır. Cephe yüzeyleri tümüyle sıvalıdır. Bu tip evin gelişmiş örneklerinde bahçeye doğru, kâgir ayaklar üzerinde taşınan çıkmalar yapıldığı gözlenmiştir. Kat yüksekliği az tutularak ana kütlede ayrılan bu çıkma, kapalı balkon niteliğindedir (Resim 65).

C.6.5. Tip 2 Evler

zemin kat + 1. kat + 2. kat

servis odası + yaşama + yaşama

depo

ahır

a- Kare parsellere sahip olan bu tip evlerin ayrık ve bitişik nizamda inşa edilmiş örnekleri mevcuttur. Bitişik nizamda yapılan türlerde, en az iki cephe sokağa ya da bahçeye bakar.

b- Evin sokakla bağlantısı iki şekildedir: Sokağa doğru dan açılan bir kapıdan zemin kata girilmektedir. Ayrıca evin bahçesinde bulunan açık bir merdivenle orta kata çıkmak mümkündür (Çizim 45).

- c- Zemin katta bahçe ile servis odası, depo ya da ahır amacıyla kullanılan bir mekân mevcuttur.
- d- Evin yan tarafında yer alan bahçeye sokaktan girilmekte ya da 1. kattan merdivenle inilmektedir. Bahçede tuvalet ve ocak vardır.
- e- Zemin kattan merdivenle 1. yaşama katına çıkılmaktadır. Programları kısıtlı olan bu tip evlerin her katında bir oda bulunur. Odalar ocaklı ve dolaplıdır. Orta kattaki odanın kat yüksekliği ve pencere sayısı az tutulmuştur.
- f- 1. kattan merdivenle 2, yaşama katına çıkılır. Evin en önemli mekânı olan bu oda diğeri gibi düzenlenmiş, ancak kat yüksekliği ve pencere sayısı arttırılmıştır.
- g- Taşıyıcı sistemleri yığma, yapı malzemeleri taştır. Kıрма çatılıdırlar.
- h- Bu tip evlerin açıklıkları, cephe düzenini belirlemektedir (Resim 66). Giriş kapıları genellikle kemerli ya da sağır kemerlidir. Zemin katlar penceresizdir. Yaşama katlarında dikdörtgen formlu, taş söveli, kemerli ya da sağır kemerli pencereler mevcuttur. Orta katta yer alan pencereler daha basıktır. Bahçeden orta kata çıkan merdiven taş olup altı doldurulmuştur. Moloz taş örgüsü cephelerde de izlenebilmektedir.

C.6.6. Tip 3 Evler

zemin kat + 1. kat

yaşama + yaşama

- a- Genellikle bitişik nizamda inşa edilen bu tip evlerin

bahçeye ve sokağa bakan iki cepheleri vardır.

b- Eve sokaktan direkt olarak girilmektedir.

c- Zemin kat, kısmen ya da tamamen yaşama katı olarak kullanılmaktadır. Bu katta bahçe, depo, merdivenin bulunduğu hol, tuvalet, mutfak, bir ya da iki oda bulunur (Çizim 47).

d- Bahçe, evin arka kısmında bulunmaktadır. Parsel darlığından dolayı bahçesiz inşa edilmiş Tip 3 evler de mevcut olup böyle durumlarda çatıda bir teras düzenlenmektedir.

e- Asıl yaşama katı olan 1. kat, merdivenin çıktığı sofa ile sofaya açılan odalardan oluşmaktadır. Bazı örneklerde sofa oldukça daralarak adeta koridor görünümünü almıştır.

f- Kâgir ve yarı kâgir olarak inşa edilmiş örnekleri mevcuttur. Genellikle beşik çatılıdırlar.

g- Cephe düzeni açısından çok kesin standartlara sahip değildirler. En belirgin özellikleri zemin kat ve 1. katın çıkma, balkon ya da kat arası silmesi ile ayrılmasıdır (Resim 67). Çıkma köşesindeki ahşap dikmenin vurgulanması, zemin katta kâgir gömme sütunlar kullanılması, cephe estetiğine yönelik uygulamalardır. Pencere ve kapılar dikdörtgen biçimlidir. Kâgir kısımlarda taş söveleri, karkas kısımlarda ahşap söveleri mevcuttur. Evlerin cephe yüzeyleri tümüyle sıvalıdır.

C.6.7. Tip 4 Evler

zemin kat + 1. kat

servis odası + yaşama

depo

ahır

- a- Ayrık nizamda ve tek ya da iki cephesinden bitişik şekilde inşa edilmiş örnekleri mevcuttur.
- b- Büyük bahçeleri olan bu tip evlere sokaktan direkt girilmez. Sokaktan bahçeye, bahçeden eve girmek mümkündür. Ancak zemin katta bulunan ahır ve depo mekânları sokak ile irtibatlıdır. "D" bölümünde anlatılan Osmanağa Konağı bu tip evi örneklemektedir. Bahçenin sokağa açılmadığı bitişik nizamlı çözümlerde evin altında yer alankemerli geçitten bahçeye geçilmekte, üst kata buradan çıkılmaktadır. Bu durumda ahır ve depo mekânları geçite açılırlar.
- c- Zemin katta bahçe, ahır, depo, hizmetçi odası gibi servis mekânları yer alır.
- d- Sokaktan yüksek duvarlarla ayrılmış olan bahçe, geniş bir alan kaplamakta olup ocak, çeşme, kuyu, merdiven gibi öğeleri bünyesinde bulundurur.
- e- 1. kata, bahçede yer alan açık bir merdivenle ulaşılmaktadır. Taştan yapılmış bu merdiven giriş terasına çıkar. Bu terasın altı boş olup terası, sütunlara basan geniş kemerler taşımaktadır. Yaşama katının giriş kapısı bu terasa açılır. Anlatılan taş merdiven ve kemerli teras düzenlemesi, Tip 4 evlerin karakteristiğidir (Resim 69).
- f- Yaşama katı olan 1. katta sofa ile sofaya açılan odalar, mutfak, tuvalet, banyo hacimleri bulunmaktadır. Geniş bir mekân olan sofa, günlük yaşantının sürdürüldüğü bir yerdir. Ayrıca geleneksel Osmanlı-Türk evinde görülen oda düzenlemesine Tip 4 evlerin önemli odalarında

rastlanmaktadır.

g- Kâgir ve yarı kâgir olarak inşa edilmişlerdir. Kâgir örnekler çoğunluktadır. Çatılar kırma ya da beşiktir.

h- Cephede zemin katta hemen hemen hiç pencere yoktur. Buna karşılık bahçe giriş kapısı oldukça geniş tutulmuştur (Resim 68). Kemerli ve çift kanatlı bu kapılar, gömme sütunlarla ve iki renkli bezemeli taşlarla süslenerek vurgulu hale getirilmişlerdir. Terastan yaşama katına açılan kemerli kapıda da benzer estetik öğeler görülür. Yaşama katlarında en çok dikdörtgen formlu, taş söveli, kıvrımlı saçakları olan pencere tipi, ayrıca sağır kemerli pencereler ve tepe pencereleri kullanılmıştır. Konsol ögesi olarak çıkma tercih edilmiştir. Sembolik taş çıkmalarla birlikte geleneksel çıkma tipi de görülmektedir. Cephede taş dokusunu gösterme eğilimi vardır. Önemli evlerde iyi bir kesme taş işçiliği ile birlikte, sgraffito sıva uygulanmasının başarılı örneklerine rastlanmaktadır.

C.6.8. Tip 5 Evler

zemin kat + 1. kat

ticari depo + yaşama

dükân

a- Bitişik nizamda inşa edilen bu tip evlerin bahçeye ve sokağa bakan iki cepheleri vardır.

b- Dükân ve eve ön cepheden direkt girilmekte olup her ikisinin ayrı girişleri vardır.

c- Zemin katta dükkân, depo, bahçe ve evin servis hacimleri yer alır. Depo hem ev hem de dükkân ile bağlantılı olabildiği gibi evin giriş mekânı ile dükkân irtibatının sağlandığı çözümler de görülmektedir (Dükkân ve ev kullanıcısının aynı kişiler olduğu ve her evin zemin katında yalnızca bir dükkân bulunduğu belirtilmelidir.) (Çizim 48, 49, 51).

d- Evin arka tarafında yer alan bahçeye, arazinin durumuna göre zemin kattan ya da bodrum kattan çıkılmaktadır. Dar parsellerde bahçe iptal edilerek çatı terası ile yetinilmiştir.

e- Zemin kattaki giriş mekânından bir merdivenle 1. kat sofasına çıkılmaktadır. Yaşama katı olarak kullanılan bu katta sofaya açılan odalar, mutfak ve tuvalet hacimleri yer alır (Çizim 50, 52).

f- Kâgir ve yarı kâgir sistemlerden ikincisi daha çok kullanılmıştır. Çatı biçimleri beşiktir. Bu tip evlerde alınlıklı çatılar çok görülmektedir (Çizim 53).

g- Cephe düzenlenirken zemin kat ve 1. kat, bir kat arası silmesi ile ayrılmaktadır (Resim 70). Zemin kat, basık kemerli, demir ya da ahşap kapılı dükkân ve ev girişleri ile belirlenir. Yaşama katlarında dikdörtgen formlu, söveleri ve üzerlerinde silmeleri olan pencere tipi görülmektedir. Konsol ögesi olarak çıkma, cumba ve balkon kullanımlarına rastlanmıştır. Cepheler sıvalıdır. Bazı örneklerde duvar köşe taşları ile çıkma köşesindeki taşıyıcı ahşap dikmeler açıkta bırakılmıştır (Resim 71).

C.6.9. Tip 6 Evler

zemin kat + 1. kat + 2. kat
ticari depo + dükkân + yaşama
dükkân ya da
yaşama

- a- Bu tip evler sokakların keşiştiği köşelerde inşa edilmiş olup tek yönde bitişik nizamdırlar. Böylece ikisi sokağa ve birisi bahçeye yönelik üç cephe verirler.
- b- Dükkâna, eve ve bahçeye sokaktan direkt girilmektedir. Dükkânın ön cephede, evin ve bahçenin yan cephede olmak üzere, hepsinin ayrı girişleri vardır.
- c- Zemin katta dükkân, depo, bahçe ve bazı servis hacimleri bulunur (Çizim 54).
- d- Bahçe evin arka tarafında bulunmakta olup hem sokakla hem de evin giriş mekânı ile bağlantılıdır. Çeşme, kuyu, ocak, tuvalet gibi birimler bahçede yer alır. Bahçedeki tuvalet, zemin ya da orta katın kullanımına yöneliktir. Yaşama katında ayrı bir tuvalet vardır.
- e- Kat yüksekliği az tutulan 1. katın kullanımı değişik biçimlerde olabilmektedir. Dükkân batırı olarak kullanılabilirdiği gibi (Çizim 55) evin oturma katı olarak da kullanılabilir. Dükkânın dış bağlantılı deposu olarak işlev yüklenen 1. katlar da saptanmıştır.
- f- Yaşama katı 2. kattır. Orta katın dükkân tarafından kullanıldığı çözümlerde, zemin kattan kapalı duvarlar içinde çıkan bir merdivenle sofaya ulaşılmaktadır. Bu katta sofaya açılan odalar, mutfak ve tuvalet mekânları bulunur

(Çizim 56).

g- Yarı kâgir olarak inşa edilmişlerdir. Çatıları kırma ya da beşiktir. Alınlık ögesi çok kullanılmıştır.

h- Bu tip evlerin cephe düzenlemesi oldukça karakteristiktir (Resim 72). Katlar, kat arası silmesi, çıkma, cumba, balkon öğeleri kullanılarak birbirinden ayrılmıştır. Zemin katın ön cephesinde geniş ve yüksek tutulmuş, kemerli, düz atkılı, ahşap ya da demir kepenkleri olan dükkân kapıları ve pencereleri vardır. Açıklıklar gömme sütunlarla vurgulanmıştır. Genellikle dükkânların önlerinde demir saçaklar bulunur. Yan cephedeki ev giriş kapısının üzerinde de kısa bir saçak vardır. Bahçe kapısı daha geniş tutulmuştur. Kat yüksekliği az olan 1. katta küçük boyutlu, ahşap ya da demir parmaklıklı pencereler görülür. Yaşama katı olan 2. katlar, konsollarla belirlenmiştir. Ön cephe boyunca devam eden gönyeli çıkmalar, daha çok kullanılmıştır. Ayrıca balkon ve cumba ögesi de görülmektedir. Bu katta dikdörtgen formlu, ahşap söveli, üzeri silmeli pencere tipi tercih edilmiştir. Açıklıklar birbirleriyle orantılı, birbirinin aksını ve simetriyi gözetir şekilde ayarlanmıştır. Ön cephenin zemin kat ve 1. katında özenli bir kesme taş işçiliği görülür. 2. kat cephesi, çıkma kullanılan örneklerde ahşap ile kaplanmış ya da bağdadi sıva uygulanarak köşe taşıyıcılar açıkta bırakılmıştır. Cumba ya da balkon içeren örneklerde cephe, konsol yüzeyleri dışında tümüyle sıvanmıştır.

C.7. Ticarethaneler

Tarihsel süreç içinde, Çeşme kent yaşantısında ticari etkinlikler oldukça canlı bir görünüm arzemişlerdir. Bu durum dükkânlı ev tiplerinden (Tip 5, Tip 6) başka, tek yapı olarak özellikli bir ticarethane mimarisini ortaya çıkarmıştır ("D" bölümünde anlatılan Osmanağa Konağı'nın dükkânı bu yapı tipini örneklemektedir).

C.7.1. Plan Özellikleri

Ayrık ve bitişik nizamda yapılmış örnekleri mevcuttur. Zemin kat - batar kat ya da zemin kat - 1. kat şeklinde inşa edilmişlerdir. Her katta tek mekân bulunur. Sokaktan zemin kata direkt girilmekte ve üst kata buradan çıkılmaktadır. 1. tip örneklerde ortası boşluklu bir galeri şeklinde yapılan batar kat, mekânın üç ya da dört tarafını çevrelemektedir. Böylece iç mekânın bir bütün olarak algılanması mümkün olmuştur. 2. tip örneklerde ise zemin kat ve 1. kat arasında yalnızca merdiven yoluyla sağlanan bir ilişki mevcuttur.

C.7.2. Yapı Sistemi ve Malzeme

Yığma sistemde ve kâgir olarak inşa edilmişlerdir. Yapı malzemesi taştır. Ön cephelerde kesme taş, yan cephelerde moloz taş tekniği kullanılmıştır.

Batar ve 1. katların ahşap kirişli döşemeleri vardır.

Üst katlara çıkan merdivenler ve galeri korkulukları da ahşaptır. Tavanların alçı malzeme ile dekore edildiği görülmektedir.

Otururma ve Asma çatı sistemlerinden ikisi de kullanılmıştır. Çatılar genellikle kırma biçimlidir. Saçaksız ya da kirpi saçaklı olarak yapılmışlardır. Giriş katının üzerinde demir payandalarla taşınan saçaklar mevcuttur.

C.7.3. Cephe Özellikleri

Cepheler kısmen sıvanırken kısmen de kesme taş dokusu gösterilmiştir (Resim 73). Alt ve üst katlar bir kat arası silmesi ile ayrılmıştır. Silmenin biraz altından demir saçak başlar. Zemin kat açıklıkları geniş ve yüksek tutulmuştur. Pencere ve kapılar taş söveli olup demir ya da ahşap kanatlara sahiptirler. Cepheyi süslemek amacıyla gömme sütunlar kullanıldığı ve taşlar üzerinde bezemeler yapıldığı görülmektedir. Yüksekliği az tutulan üst kat pencereleri taş söveli, dikdörtgen biçimli ve basık kemerli olup genellikle üzerlerinde silmeler vardır. Üst katta boyutları küçük tutulan açıklıklar, alt kat açıklıklarının akslarına yerleştirilmişlerdir (Resim 74).

D. ÇEŞME TARİHİ DOKUSU İÇİNDE İKİ RESTORASYON ÖNERİSİ

Bu bölümde tarihi dokuda yer alan iki yapı için hazırlanan restorasyon önerileri incelenmektedir. Restorasyon çalışmasında Çeşme ve Konut gruplarından örnekler seçilmiştir. Bu yapı grupları doku içinde özgün nitelikler taşımakla birlikte korumacılık açısından fazla ilgi görmemiştir. Çalışma kapsamında Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi ve Osmanağa Konağı ve ticarethane yapısının mevcut durum saptamaları yapılırken, günümüz yaşantısına adaptasyonlarının olabirliiği de araştırılmaktadır.

D.1. Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi Restorasyon Önerisi

D.1.1. Konumu

Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi, Müftü Sokak ile Hamal Sokağın kesiştiği meydandadır. 396 ada, 4 numaralı parsel üzerinde inşa edilmiştir. (Çizim 57). Yapının bulunduğu mevki, kentin müslüman mahallasinde yer almaktadır. Çevre geniş kapsamda incelendiğinde bu mevkiin dokunun önemli bir kısmını oluşturduğu anlaşılmaktadır.

Çeşme, tarihi Hürükoğlu Mezarlığı'nın doğu köşesine yerleşmiş olup güneybatı çaprazında İbrahim Paşa (Arap Dede) Türbesi vardır. Mezarlığın batı köşesindeki meydanda yer alan Yeni Cami ve Çeşmesi, Tabutluk binası ve Müftü Sokak'ın aşağısındaki Hacı Memiş Ağa Çeşmesi, yakın çevredeki anıtsal yapılardır. Bu kesimde Tip 4 evler çoğunluktadır. Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi'nin hemen karşısındaki evlerde de sgraffito sıva uygulamasının başarılı bir örneği görülmektedir.

D.1.2. Yapım Tarihi

Halk arasında "Hammaloğlu Çeşmesi" adıyla bilinen yapı, Hicri 1267, Miladi 1851 tarihinde, Hafize Rabia Hatun tarafından yaptırılmıştır. Çeşme'nin üzerindeki üç adet kitabeden, güneybatı yönünde yer alanı okunamamıştır. Diğer kitabeler aşağıda nakledilen şekilde tercüme edilmektedir:

Kuzeydoğu Cephesi "Maşa'allah fe tebarek Allah

Sekahüm Rabbühüm şaraben tahura 1267"

Güneydoğu Cephesi "İçesiz hayreyledi cediti temah ey

kürrete

Zevce-i etmi lüca Hafize Rabia Hatun

Veli

(3., 4., 5. satırlar okunamadı)

Gafil olma hayra sarfeyle olanca varını

Tarihi hıfzetmek istersen eğer bu sene

D.1.3. Mimari Özellikler ve Mevcut Durum Analizi

D.1.3.1. Plan Özellikleri

Çeşme, 4,22-4,25 x 3,40-3,41 m. boyutlarında dikdörtgen bir taban üzerine inşa edilmiştir.(Çizim 58). Yapı, meydan çeşmelerinin genel özelliklerini göstermektedir. Kuzeydoğu, güneydoğu ve güneybatı yönlerine bakan üç kenarı üzerinde yalak ve yalak kenarı taşı düzenlemeleri mevcuttur. Yapının yalnızca kuzeydoğu yönüne bakan kenarındaki yalak, günümüze ulaşabilmiştir. 0,42 x 0,98 m. boyutlarıdaki yalak, 0,15 m. genişliğindeki bir bordürle yoldan ayrılmaktadır. Güneydoğu yönündeki yalak sökülerek yeri toprakla doldurulmuştur. Güneybatı yönünde ise musluk taşının önünde yalağın tabanı olduğu anlaşılan 0,54 x 0,88 m. ölçülerinde yekpare bir taş bulunmaktadır. Her üç cephede de yalak kenarı taşları beden duvarından 0,33 - 0,35 m. öne taşarak yalakların iki yanında yükselirler. Taşların köşeleri yer yer kırılmıştır.

Su deposu 2,65 x 1,80 m. boyutlarında bir alan kaplamaktadır. Kuru durumda olan deponun dışarısı ile bağlantısı kuzeybatı duvarı üzerindeki 0,42 m. genişliğindeki pencere aracılığıyla sağlanmaktadır.(Çizim 59).

D.1.3.2. Yapı Sistemi ve Malzeme

Çeşme yığma teknikle ve kâgir olarak inşa edilmiştir. Yapı malzemesi taştır. Duvarlar dış yüzeyde kesme taş tekniğinde işlenmiş, su deposuna bakan iç yüzeyde ise moloz teknikte örülmüştür. Duvar kalınlığı 0,80 m.'dir. Yapıda farklı nitelikli taş cinsleri mevcuttur. Kolay işlenebilen, yumuşak ve sarı renkli Köste Taşı türü ile sert ve koyu renkli Müdürge Taşı türü bir arada kullanılmıştır. Kitabeler ise mermer malzemedindir. Yapının üst örtü sistemi kubbedir. Kubbe dikdörtgen bir hacmi örtmekten dolayı deforme olmuştur. Kubbe kaplamasına ait bir iz mevcut değildir.

Yapıda ciddi strüktürel sorunlar görülmektedir. Özellikle köşe taşlarının düşmesi ve yıpranması, yapıdaki çökme ve oturmayı hızlandırmıştır. Diğer taşlarda da çatlamlar ve bozulmalar oluşmuş, derz aralıkları açılmıştır.

Yapının fotoğrafları, rölövelerin çıkarılmasından bir yıl sonra çekilmiştir. Bu süre içinde ara silme ve duvar bitim silmesinde büyük çökmelerin meydana geldiği ve yapının bir miktar daha zemine oturmuş olduğu açıkça görülmektedir. Müdahale edilmemesi durumunda yapının kısa sürede tümüyle yıkılması kaçınılmazdır.

D.1.3.3. Cephe Özellikleri

Çeşme'nin kuzeydoğu, güneydoğu ve güneybatı yönlerine bakan üç cephesinde gömme sütun-kemer nişi, kitabe, silme

gibi cephe elemanları kullanılmıştır. Cepheler bazı detaylarla birbirinden farklılaştırılmıştır. Duvarlar + 1,46 m. kotunda yapıyı üç yönden çeviren ara silme + 3,29 m. kotunda yapıyı dört yönden çevreleyen duvar bitim silmesi ile düşeyde ikiye ayrılmıştır. Silmenin üzerinde 0,20 m. dışarıya taşan yapı saçağı bulunmaktadır. Kubbe otlarla kaplanmış ve harap durumdadır. Kubbenin en üst noktasında 0,50 m. boyunda mermer bir alem yükselir.

- Kuzeydoğu Cephesi: + 0,00 ve - 28 zemin kotlarına oturan kuzeydoğu duvarı, Çeşme'nin en harap durumda olan duvarıdır (Çizim 60, Resim 75). 1,24 m. genişliğindeki çeşme nişi cepheye asimetrik şekilde yerleştirilmiştir. 0,22 m. genişliğindeki gömme sütunların sol tarafta olanı ile üzerindeki kemer yıkılmış, moloz taş örgüsü yer yer açığa çıkmıştır. 0,69 x 0,71 m. boyutlarındaki kitabe, nişin içinde yer almaktadır. Kitabe sıvanmış ancak yazılar belirtilmiştir (Resim 76). 0,40 x 0,55 m. boyutlarındaki musluk taşı da sıvanmış olduğundan, üzerindeki bitkisel motifli bezemenin ayrıntıları görülememektedir. Orijinal musluk kaybolmuş, yerine yeni bir musluk takılmıştır. Günümüzde Çeşme'nin yalnızca bu cephesinden su temin edilebilmektedir. Kuzeydoğu duvarının gergi demirlerinden ikisi kaybolmuş ve kuzeybatı köşesindeki taşlar yer yer yıkılmıştır.

- Güneydoğu Cephesi: - 28 ve - 60 zemin kotlarına oturan

güneydoğu duvarı, diğer cephelere göre iyi durumdadır (Çizim 61, Resim 77). Bu duvarda büyük boyutlu ve sert dokulu taşların kullanılması nedeniyle malzemede fazla bir aşınma oluşmamıştır. Ancak kemer kilit taşının üzerine rastlayan orijinal taşın yerinde olmadığı ve buraya bir dolgu yapıldığı görülmektedir. Sol taraftaki yalak kenarı taşı da kırılmıştır.

Cephe simetrik olarak düzenlenmiştir. Cephenin ortasında 1,61 m. genişliğindeki çeşme nişi yer almaktadır. 0,18 m. genişliğindeki gömme sütunların üzerinde ara silme ve silmenin üzerinde de beşik kemer bulunur. Birbirine eşit dokuz parçadan oluşan kemerin kilit taşının üzerinde, bitkisel motifli bir bezeme içinde tarih yazısı vardır. Kilit taşının 0,38 m. altından 0,69 x 0,80 m. boyutlarındaki mermer kitabe başlar (Resim 78). 0,44 x 0,68 m. ölçülerindeki musluk taşı daha aşağılardadır. Musluk taşının üzerinde kabartma tekniğinde yapılmış "iki yandan eğilen lale saplarının musluk oyuğunun üzerinde birleşmesi" şeklinde düzenlenen bir bezeme mevcuttur. Musluk oyuğunu daha küçük lale kabartmaları çevrelemektedir. Yalak sökülmüştür.

- Güneybatı Cephesi: - 60 ve - 0,00 kotlarına oturan güneybatı duvarı, kuzeydoğu cephesi ile benzerlik göstermektedir. Bu duvarda da çeşme nişi asimetrik şekilde yerleştirilmiştir (Çizim 62, Resim 79). 0,22 x 0,19 m. boyutlarındaki gömme sütunların üzerine dokuz parçadan

oluşan bir beşik kemer oturmaktadır. Kilit taşının üzerindeki bezeme güneydoğu cephesindeki aynıdır.

0,70 x 0,78 m. boyutlarındaki mermer kitabe kilit taşının 0,27 m. altından başlamaktadır (Resim 80). 0,39 x 0,54 m. ölçülerindeki musluk taşının üzerindeki bezeme, kuzeydoğu duvarındaki musluk taşı bezemesi ile benzeşmektedir. Ancak taş zaman içinde aşınmış olduğundan ayrıntılar netlikle izlenememektedir. Yalak sökülmiş ve yeri taşla doldurulmuştur.

Duvarında kullanılan farklı iki taş türü, kilit taşının üzerinde birleşmektedir. Sol tarafta kullanılan yumuşak dokulu taş malzeme üzerinde aşınma ve çatlama fazladır. Duvarın yalak kenarı taşının üzerinde kalan bir bölümü sıvanmış olduğundan taş örgüsü seçilememektedir. Bu cephede yapı saçağı da yer yer kırılmıştır.

- Kuzeybatı Cephesi: Mezarlık duvarına bakan bu cephe üzerinde ara silme yoktur. Cephenin ortasında 0,42 x 0,67 m. boyutlarındaki çeşme penceresi yer almaktadır (Çizim 63, Resim 81). Pencerenin hemen altında sonradan açılmış bir oyuk ve depoya giren bir boru görülmektedir. Pencerenin ve oyukun yanındaki kısmi tuğla örgüsünden burada bir onarım yapıldığı anlaşılmaktadır. Kuzeybatı duvarındaki yumuşak dokulu taş malzeme üzerinde çatlama, ufalanma türünden hasarlar fazladır. Duvarın pencerenin altına gelen bir kısmı harçla sıvanarak orijinal taş

dokusu yok edilmiştir. Ayrıca saçağın da yer yer kırıldığı görülmektedir.

D.1.4. Yapının Restorasyonuna Yönelik Çalışmalar

D.1.4.1. Yapı Çevresinin Düzenlenmesi

Restorasyon esnasında yapının yakın çevresi ile birlikte ele alınması gerekmektedir. Hammal Sokak'ın başlangıcındaki sgraffito sıvalı evlerin, öncelikle cephe restorasyonları gerçekleştirilmelidir. Yıkık durumda olan bahçe duvarları onarılmalı ve bahçeler yeşillendirilmelidir. Sokaklardaki araç trafiğinin kaldırılması ve kaplama malzemesinin taş olarak değiştirilmesi, kentin günümüzdeki koşulları açısından mümkün görülmemektedir. Müftü Sokak boyunca güneydoğu yönünde düzenli şekilde ağaçlandırılacak bir trotuvar yapılması uygun olacaktır.

Kentteki çeşme yapılarının günümüzde halen yoğun biçimde kullanıldığı gözlenmiştir. Konutlara tuzlu kullanım suyu verilmekte olduğundan içme suyu çeşmelerden temin edilmektedir. Böylece çeşmeler orijinal işlevlerine uygun olarak su gereksinimini karşılarken çeşme başı da sosyal iletişim sağlayan bir mekân olmayı sürdürmektedir. Gerek bu nedenden ötürü gerek yapının çevre etkilere (trafik vb.) karşı korunması amacıyla Çeşme'nin çevresinde bir alan yaratılması tasarlanmıştır (Çizim 64). Yeşil ve oturma elemanlarının yer aldığı bu alan, mezarlık

duvarının 1,00 m. geriye alınmasıyla genişleyecek olan (7 0,00) kotundan başlamakta, basamaklarla - 65, - 83, - 101 kotlarına inerek Çeşme'den mezarlığa ulaşan bir su yolu ile sınırlanmaktadır. Böylece mezarlar için kullanılacak olan suyun temin edilmesi ve suyun görsel zenginliğinden yararlanılması mümkün olacaktır.

Bu uygulama esnasında yapının kuzeybatı cephesindeki zemin kotları muhafaza edilecek ve güneybatı yönünde mevcut yıkıntı ile molozların kaldırılması sağlanacaktır. Çeşme'nin yanındaki elektrik direği geriye alınarak zeminden ışıklandırma yapılacaktır. Alan taş malzeme ile kaplanacaktır.

D.1.4.2. Hafriyat ve Yıkım

Yapı kuzeydoğu ve güneydoğu yönlerinden zemine oturmuş, musluk taşları ideal kullanım yüksekliğinin altına düşmüştür. Güneybatı cephesinde ise musluk taşı kotunun yukarıda kaldığı gözlenmektedir. Bu cephede açığa çıkmış olan yalak kenarı taşının alt kotu ve ideal kullanım yüksekliği göz önünde bulundurularak Çeşme çevresine yapılacak trotuvarın kotu - 35 olarak saptanmıştır (Çizim 65). Hafriyattan sonra kot durumu kontrol edilecektir.

Kot durumu saptandıktan sonra, rölöveleri çıkarılmış olan Çeşme'nin orijinal taşları numaralanacak ve yapı yeniden

kurulmak üzere yıkılacaktır. Rölöve çalışması sırasında su deposunun içine girmek mümkün olamadığından zemin kotu yeterince hassas alınamamıştır. - 58 olarak tesbit edilen zemin kotu, musluk kotlarının yukarısında kalmaktadır. Ancak deponun zaman içinde molozla dolduğu da belirtilmelidir. Yıkım sırasında deponun orijinal zemin kotu saptanacak ve restorasyonda bu kota uyulacaktır.

D.1.4.3. Yapının Yeniden Kurulması

Çeşme, orijinal yapı malzemesi ile yeniden kurulacak, ancak eksik yapı elemanları için yeni malzeme kullanılacaktır. Tamamlamaların eski ile uyum sağlayacak ancak yeni eklenmiş olduğu anlaşılacak bir malzeme ile yapılması prensibi kabul edilmiştir. Eksik taşlar kalıplarla yerinde dökülecek ve taraklanacak, beton malzeme ile tamamlanacaktır.

Yıkım ve hafriyattan sonra orijinal temelin sağlamlığı kontrol edilecek ve gereken yerlerde takviye sağlanacaktır. Temelin üzerine 0,30 m. yüksekliğinde betonarme bir hatıl atılacaktır. Trotuvarın temeli, orijinal temelden dilate edilecektir.

Özellikle köşe taşlarının düşmesi ve gergi demirlerinin kaybolması, yapıda görülen çökmenin en belirgin nedenidir. Bu elemanların tamamlanması ile sağlamlaştırılan beden duvarları, kubbe yükünü eskisi gibi taşıyabilir hale getirilmiş olacaktır. Taş yapıyı su basıncından

gelecek yüklere karşı sağlamlaştırmak için de pencere seviyesine kadar olan kısımda 0,90 m. kalınlığında bir betonarme pencere inşa edilmesi düşünülmektedir.

Taş duvarlardan bağımsız çalışacak olan perdenin 0,30 m. kalınlığındaki temel betonu da orijinal temelden dilate edilecektir. Ayrıca betonun korunması için su yalıtımı yapılacak ve sağlıklı bir ortamın sağlanması için depo, pencere seviyesine dek 0,50 x 0,50 m. boyutlarında mermer plakalar ile kaplanacaktır (Çizim 66).

Yapının iki cephesinin benzerliği ve yıkık kemerin izi göz önünde bulundurularak kuzeydoğu duvarındaki gömme sütun ve kemerin güneybatı cephesindeki şekliyle tamamlanmasına karar verilmiştir (Çizim 67). Ayrıca boyanmış olan kitabe ve musluk taşı da temizlenerek orijinaline uygun şekilde onarılacaktır.

Güneydoğu duvarında yıkık durumda bulunan yalak kenarı taşı saçak ve kilit taşının üzerindeki dolgu çıkarılarak yeni malzeme ile tamamlanacaktır (Çizim 68). Sökülmüş olan yalağın yerine bir yenisi yapılacaktır.

Güneybatı duvarında eksik taşlar tamamlanacak, yeni bir yalak kurulacak ve sıvanmış taşlar temizlenerek orijinal taş örgüsü ortaya çıkarılacaktır (Çizim 69). Bu cephede trotuvar köşesine yerleştirilecek alçak bir çiçeklik üzerine yapı ile ilgili bilgiler yazılacaktır. Kentteki

bütün çeşmelerin beden duvarları üzerine sac levhadan yapılmış uyarı yazıları yerleştirildiği görülmüştür. Cepheyi zedeleyen bu tip levhaların anıtın üzerine yerleştirilmesi, çirkin bir görünüm oluşturmaktadır.

Restorasyonun sonraki aşamalarında kuzeybatı cephesindeki oyuk kapatılacak, boru kaldırılacak, harç tabakası temizlenerek orijinal taş dokusu ortaya çıkarılacaktır. Eksik taşlar, beton malzeme ile tamamlanacaktır (Çizim 70).

Bütün duvarlar, yalak kenarı taşının üst kotu - 0,20 m., ara silme - 1,66 - 1,48 m. ve üst silme kotu - 3,04 - 3,29 m. olacak şekilde tesviye edilecektir

D.2. Osman Ağa Konağı ve Ticarethane Yapısı Restorasyon Önerisi

D.2.1. Konumu

Osman Ağa Konağı, kentin geçmişte en önemli akslarından biri olan Maraş Sokak ile Şekerci Hamam Sokağı'nın keştiği köşede yer almaktadır. Konağın kuzeybatısında ticarethane binası, güneydoğusunda ise Mehmet Kethüda Çeşmesi vardır.

Konağın güneybatı yönündeki boş alan, günümüzde çocuk bahçesi olarak kullanılmaktadır. Şekerci Hamamı bu

bahçeye bitişiktir.

D.2.2. Yapım Tarihi

Konağın 1. katının giriş kapısı üzerindeki kitabeden, yapının Hicri 1278, Miladi 1863 yılında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Çeşme'nin varlıklı kişilerinden olan Osman Ağa'nın yaptırdığı Konak'ta, daha sonra oğlu Harun ve torunu Osman Efendi'ler oturmuştur. Şekerci Hamamı'nın Harun Efendi evlenirken ona çeyiz olarak verildiği, ticarethane binasının Osman Ağa'nın akrabaları tarafından kumaş dükkânı olarak çalıştırıldığı ve Konak'ın zemin katında sokak üzerindeki dört mekânın dükkân olarak kullanıldığı, Asman Ağa'nın yakınları tarafından ifade edilmektedir (1). Ticarethanenin yapım tarihi hakkında ayrı bir kayıt yoktur.

D.2.3. Konak'ın Mimari Özellikleri ve Mevcut Durum Analizi

D.2.3.1. Plan Özellikleri

Tipolojik incelemede Tip 4 evler arasında yer aldığı saptanan Osman Ağa Konağı, zemin - 1. kattan oluşmaktadır. Güneydoğu yönünden Şekerci Hamam Sokağı'na, kuzeydoğu yönünden Maraş Sokak'a, güneybatı yönünden yeni yapılmakta

(1) U. Baş, "Osman Ağa Konağı" Bilim Birlik Başarı Dergisi sayı 34 (1982), s.5,6.

olan yola cephe veren Konak, kuzeybatı yönünden bahçeye açılır.

Zemin Kat: Konak'ın zemin katı bir bahçe ile on iki ayrı hacimden meydana gelmektedir. Bu hacimlerden dört tanesi Şekerci Hamam Sokağı'ndan, iki tanesi Maraş Sokak'tan, beş tanesi bahçeden ve bir tanesi güneybatı yönünden kullanılmaktadır (Çizim 71).

Şekerci Hamam Sokağı'ndan kullanılan 1. oda, 4,36 x 2,72 m. boyutlarındadır. Mimari özelliklerinden, bu bölümün yapıya sonradan eklendiği, dükkân ya da hizmetli odası olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Odanın güneydoğu duvarında yıkık durumda olan giriş kapısı ve hemen yanında bir pencere mevcuttur. Güneybatı duvarında ocak ve bir niş, kuzeybatı duvarında ise bir duvar nişi ile polygonal bir hela nişi bulunmaktadır. Bu duvarda 11 numaralı mekâna açılan bir kapı izi saptanmıştır.

Şekerci Hamam Sokağı'ndan kullanılan 3,04 x 3,83 m. boyutlarındaki 2. oda, Konak'a sonradan eklenen bölümler arasındadır. Mekâna 1,00 m. genişliğinde sağır beşik kemerli bir kapıdan girilmektedir. Girişte 0,94 x 1,09 m. ölçülerinde kare bir eşik mevcuttur. Odanın kuzeydoğu duvarında iki niş, güneydoğu duvarında bir pencere yer alır. Pencerenin içinde bir evye mevcuttur. Bu odadan yine geç tarihte yapılmış olduğu düşünülen ahşap bir merdivenle (Bu tip evlerin yaşama katları ile bağlantı-

ları, yalnızca bahçe içinde yer alan merdivenle sağlanmaktadır.) üst kata çıkılmaktadır. Merdiven altındaki depo, helaya dönüştürülmüştür. Bu oda ile merdivenle çıkılan 1. katın 2. odası, bir aile tarafından konut olarak kullanılmaktadır.

3. oda Şekerci Hamam Sokağı'na 1,52 m.'lik beşik kemerli bir kapı ile açılmaktadır. Kemerin yarısında masif ahşap bir kanat olup diğer yarısı kapatılmıştır. Kapatılan kısımdaki yatay taş izinden, kemerin yarısında eskiden bir pencere olduğu anlaşılmaktadır. İç mekânda da açıklığın izine karşı gelen kısımda, duvarın içine çekilerek bir tür banko oluşturulması, kanımızı kuvvetlendirmektedir.

4,33 x 3,91 m. boyutlarındaki bu odanın güneybatı duvarında bir ocak ve güneydoğu duvarında 0,52 m. genişliğinde bir pencere mevcuttur. Kuzeybatı duvarında 8 numaralı mekâna açılan bir kapı izi saptanmıştır.

Şekerci Hamam Sokağı'na açılan 4. odada, giriş kapısı, 3. odadaki kapı ile aynı şekildedir. Buradaki pencere de taşla örülerek kapatılmıştır. 3,97 x 4,66 m. ölçülerindeki bu odanın güneydoğu duvarında bir ocak, güneybatı duvarında 3 numaralı mekâna açılan bir kapı izi ve kuzeybatı duvarında 7 numaralı mekâna açılan bir kapı ve pencere izleri görülmektedir.

Maraş Sokak'tan kullanılan 5 numaralı odanın Şekerci Hamam Sokağı'na açılan kapısı taşla örülerek kapatılmıştır.

Izlerden bu kapının da 3. ve 4. odaların kemerli giriş kapıları ile aynı biçimde yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. 3,98 x 6,72 m. boyutlarındaki 5. odanın kuzeybatı duvarında bir niş ve 6 numaralı mekâna açılan pencere ve kapı izi vardır.

3., 4. ve 5. odaların mimari özellikleri, bu mekânların eskiden dükkân olarak kullanıldığını düşündürmektedir.

Maraş Sokak'a açılan 6 numaralı oda, 3,10 x 4,09 m. ölçülerindedir. Yapının kuzeydoğu yönünde 0,72 m. genişliğinde bir pencere mevcuttur. Güneydoğu duvarında 5 numaralı mekâna açılan bir pencere ve kapı izi, güneybatı duvarında da 7 numaralı mekâna açılan iki kapı izi olduğu saptanmıştır. Kuzeybatı duvarı boyunca devam eden kemerli açıklık taşla doldurularak kapatılmış ve duvarın önüne bir yalak yapılarak mekân ahır şeklinde kullanılmaya başlanmıştır.

Bahçenin kuzeydoğu duvarı yıkılmıştır. Güneybatı yönünde alçak bir duvar mevcuttur. Girişin hemen yanında bahçe duvarına bitişik bir çeşme vardır (Resim 22). Bahçe molozlarla kaplıdır.

Bahçeden girilen 7 numaralı oda, 3,29 x 6,92 m. boyutlarında olup kuzeybatı yönünden bir kemerle bahçeye açılmaktadır. Kuzeydoğu duvarında 6 numaralı mekâna açılan iki kapı izi ve güneydoğu duvarında 4 numaralı mekâna açılan bir kapı izi görülmektedir.

Bahçeden girilen 8 numaralı odaya giriş terasının altından geçilmektedir. 3,02 x 3,05 m. boyutlarında kare bir mekân olan bu odanın güneydoğu ve kuzeybatı duvarlarında birer niş mevcuttur. Terasın altından girilen 2. oda, 3,30 x 3,05 m. ölçülerinde olup odada mevcut olan polygonal biçimli iki eski taş yalaktan, bu mekânın ahır olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Terasın altından girilen 12 numaralı merdiven altı mekânından ise atık su çukuruna geçmek mümkündür. 10 numaralı hacim üst kattaki ıslak mekânların altına rastlamaktadır.

Zemin katın son odası güneybatı yönünden girilen 2,78 x 3,06 m. boyutlarında olan 11 numaralı odadır. Odanın güneybatı duvarında yer alan ocak, 1 numaralı odadaki ocak ile aynı biçimde yapılmıştır. Ayrıca kuzeybatı yönünde iki niş bulunmakta olup kuzeydoğu duvarında da atık su çukuruna yönelik bir açıklık mevcuttur. Bu odanın hizmetli odası olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

1. Kat: 1. kata bahçenin güneybatı yönünde yer alan taş bir merdivenle çıkılmaktadır. Merdiven 4,50 x 4,50 m. genişliğindeki bir terasa ulaşmakta ve yaşama katının asıl giriş kapısı bu terasa açılmaktadır. Teras bir yönde kuzeybatı duvarına bitişik iki gömme sütun ile 0,50 m. kalınlığında bir duvara oturur.

3,54 m. genişliğinde bir mekân olan sofa, uzun duvarı

yönünde ahşap bölücü elemanlarla üç parçaya ayrılmıştır. 7,75 m.'lik birinci bölüme (7 numaralı mekân) 2 ve 3 numaralı odaların, mutfağın, hamam-hela koridorunun kapıları açılmaktadır. Ancak 2. odanın kapısı ahşap çatkılarla iptal edilmiştir. Sofanın 3,72 m.'lik ikinci bölümüne 4 numaralı odanın kapısı açılmakta ve sofa 4,00 m.'lik 3. bölümle (5 numaralı mekân) sona ermektedir. Kot farkından dolayı bu bölümün eskiden sofa içinde sir seki oluşturduğu anlaşılmaktadır. 1. bölümde bahçeye yönelik beş adet pencere ve bir adet pencere izi, 2. bölümde iki pencere ve 3. bölümde bahçeye yönelik bir pencere ile iki pencere izi vardır. Şekerci Hamam Sokağı'na yönelik de üç penceresi olan sofa, aydınlık ve ferah bir mekân oluşturmaktadır.

Yapının Şekerci Hamam Sokağı ve Maraş Sokak'lara bakan köşesine yerleşen 4,30 x 6,54 m. boyutlarındaki 4 numaralı mekân, Konak'ın başodasını oluşturmaktadır. Geleneksel bir "Türk Evi Başodası"'nın bütün özelliklerini gösteren mekâna görkemli, masif bir ahşap kapıdan girilmektedir (Resim 86). Girişte 1,00 m. genişliğinde bir eşik bulunmakta ve bir basamakla asıl oturma bölümü olan sekiye çıkılmaktadır. Seki eşikten ahşap parmaklıklarla ayrılmıştır. Odanın Maraş Sokak'a bakan üç penceresi taşla örülmüş, Şekerci Hamam Sokağı'na bakan beş penceresinden üçü de ahşap çatki ile kapatılmıştır. Ayrıca tepe pencerelerinin tümü de taşla doldurulmak suretiyle iptal edilmiştir. Mekân kuzeybatı yönünden üçü demir parmaklıklı

dört pencere ile sofaya bakmaktadır. Güneybatı yönünde ise duvar boyu yükselen bir dolap ile 3 numaralı odadan ayrılmıştır. Dolabın kullanım yüksekliğinin üzerinde ahşap kafesler mevcut olup oda çatıdan havalandırılmaktadır.

Dolap seviyesinin üzerinde odayı çepeçevre dolaşan bir sergen bulunmaktadır. Sergenin üzerinde tepe pencereleri yer alır. Tepe pencerelerinin araları, alçı üzerine kabartma tekniğinde bitkisel motifli bezemeler yapılmak suretiyle süslenmiştir (Çizim 73). Kuzeybatı duvarındaki süslemeler daha sadedir (Resim 84). Mekânın karelere bölünmüş, çift kaplamalı ahşap bir tavanı vardır. Tavanın ortasında kare bir göbek mevcuttur (Resim 85).

Sofadan girilen 4,30 x 5,20 m. boyutlarında olan 3 numaralı oda, 4 numaralı oda ile benzerlik göstermektedir. (Resim 88). Bu mekânda da kapıdan önce bir eşiğe girilmekte ve buradan parmaklıklarla ayrılmış olan sekiye çıkılmaktadır. Kuzeydoğu duvarı boyunca uzanan dolap, 4 numaralı odanın duvarına birleşmekte olup dolabın köşesine büyük bir demir kasa yerleştirilmiştir. Bu kasa Osman Ağa'nın oğlu Harun Efendi tarafından İstanbul'dan getirilmiştir (1). Odanın sofaya bakan cephesinde üç pencere ve Şekerci Hamam Sokağı'na bakan cephesinde üç pencere Duvar üzerinde sokağa çıkma yapan ocağın ve sıvanmış

(1) U. Baş, "Osman Ağa Konağı", Bilim Birlik Başarı Dergisi sayı 34 (1982), s.6.

olmasına karşın ocağın üzerindeki konik duvar süslemesinin izleri görülmektedir.

Sofanın güneybatı yönünde yer alan mutfak, 2,56 x 2,26 m. boyutlarında küçük bir mekân olmasına karşın iç donatıları özenlidir. Kapının karşısına rastlayan duvara bir ocak, bahçeye bakan duvardaki pencerenin önüne polygonal mermer bir evye ve sabuñluk, onun hemen yanına da ahşap bir dolap yerleştirilmiştir.

Mutfak kapısının yanından benzer bir kapı ile hamam koridoruna geçilmektedir. 0,96 m. genişliğindeki hamam koridoru, mutfağa açılan bir delikten ışık almakta olup uzun duvarının üzerinde bir niş mevcuttur. Hela, bu koridorun tam karşısında yer alır. Alaturka hela taşı iki sütun başlığının arasına yerleştirilmiştir.

Koridordan bir seki ile çıkılan hamam, soyunma ve yıkanma olmak üzere iki bölümden oluşmuştur. (Bu bölümler basit anlamda ılıklik ve sıcaklık olarak nitelendirilebilir). Öncelikle 1,40 x 0,98 m. boyutlarında olan soyunma mekânına girilmektedir. Bu mekânın güneybatı duvarı polygonal bir niş şeklinde yapılmıştır. Kuzeybatı duvarından, köşeleri pahlanmış olan 1,19 x 1,25 m. ölçülerindeki yıkanma bölümüne geçilir. Hacmin kuzeydoğu duvarına bitkisel motiflerle süslenmiş musluk taşı ve kurna yerleştirilmiştir.

Sofadan 2 numaralı odaya açılan kapı, günümüzde iptal edilmiştir. Zemin katın 2 numaralı mekânında mevcut olan merdivenle üst katın 1 numaralı odasına çıkılmakta ve bir kapı ile üst katın 2 numaralı odasına geçilmektedir. 3,57 x 4,30 m. genişliğinde olan bu mekânın Şekerci Hamam Sokağı'na bakan iki penceresi vardır. Yapıya sonradan eklenen bölüme dahil olan 3,46 x 4,14 m. boyutlarındaki 1 numaralı oda da aynı sokağa iki pencere ile açılmaktadır.

D.2.3.2. Yapı Sistemi ve Malzeme

Konak konstrüksiyon ve malzeme olarak karma bir sistem göstermektedir. Zemin kat tümüyle yığma sistemde ve taş olarak inşa edilmiştir. Bu katta duvar kalınlıkları 0,50 ile 0,70 m. arasında değişmektedir. 1. katta ahşap karkas ve taş duvarlar bir arada kullanılmıştır. Bu katın kuzey-batı yönündeki ahşap duvarlar 0,18 m. kalınlığında iken, kuzeydoğu ve güneydoğu yönünde duvar kalınlığı, taş kaplamalar ile birlikte 0,26 m.'yi bulmaktadır. Konak'a sonradan eklenmiş olan bölümde (1 numaralı oda) güneydoğu duvarı kalınlığı da 0,18 m.'dir. Bu birim, yanındaki birimden 0,62 m. kalınlığında taş bir duvar ile ayrılmaktadır. 1. kattaki ıslak mekânlar da (hamam, hela vs.) taş duvarlara sahiptirler.

Zemin katın 3 numaralı odası kuzeydoğu-güneybatı yönünde, 9 numaralı oda ile 10 numaralı atık su çukuru güneydoğu-kuzeybatı yönünde tonozla örtülüdür. Diğer odaların

tavanları ahşap kirişlidir.

Giriş terası haçvari bir tonoz tarafından taşınmaktadır. Tonoz Konak'ın kuzeybatı duvarındaki iki gömme sütuna ve diğer yönden 0,50 m. genişliğindeki taş bir duvara basmaktadır.

1. katın 9 numaralı hela ve 10 numaralı hamam mekânları kubbe ile örtülüdür. Kubbelerin üzerindeki yuvarlak ışık ve hava delikleri çatıya açılmaktadır. Ahşap konstrüksiyonlu çatıya çıkmak mümkün olmadığından çatı makasları hakkında bilgi edinilememiştir.

Konak'ın dış cephe kaplaması da çeşitlilik göstermektedir. Güneydoğu yönünde ana konak binasının zemin kata rastlayan bölümünde, duvar sıva üzerine taş kakmalar yapılmak suretiyle süslenmiştir. İki tepe penceresi arasına bu şekilde "stilize ağaç" bezemesi yapıldığı görülmektedir. Duvar köşesi kesme taş tekniğinde işlenmiştir.

Güneydoğu cephesinde ana konak binasının 1. kata rastlayan bölümüne 0,17 m. yüksekliğinde kesme taşlar kaplanmak suretiyle kâgir görüntüsü verilmiştir. Sonradan eklenen ve ana kütlede farklı yüksekliği ile ayrılan kısma bağdadi sıva yapılmıştır. Kuzeybatı duvarına da bağdadi sıva uygulanmıştır.

Zemin katın bütün döşemeleri taştır. Günümüzde izleri

mevcut olmamakla birlikte eski resimlerde bahçenin taş döşeli olduğu görülmektedir (1).

1. katın ıslak mekânlar dışında kalan hacimleri rabıta tahtası ile kaplanmıştır. Tavanlarda ahşap kaplama vardır. Dolap, sergen, parmaklık gibi donatılarda ahşap; evye, musluk taşı gibi donatılarda mermer, duvar süslemelerinde alçı malzeme kullanılmıştır.

D.2.3.3. Cephe Özellikleri

Güneydoğu Cephesi: Konak'ın Şekerci Hamam Sokağı'na bakan cephesi, asıl bina ve sonradan eklenen bina olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır (Çizim 74, Resim 82). Ana binanın zemin katı ve 1. katı kaplama malzemeleri ile birbirinden ayrılmıştır. Zemin kat taş kakmalı bir sıva ile sıvanmış, ancak yapı köşeleri kesme taşlarla vurgulanmıştır. Köşesi pahlı yapılan zemin kat duvarı, insan boyu yüksekliğinden sonra mukarnaslı bir geçişle dikleştirilmiştir. Duvarın diğer köşesinde de aynı geçiş vardır. Sıvalar yer yer döküldüğünden moloz taş örgüsü kısmen açığa çıkmıştır. Zemin katta birisi tümüyle diğer ikisinin yarısı örülerek kapatılmış üç adet kemerli kapı vardır. Ayrıca bu cephede altı adet taş söveli tepe penceresi de mevcut olup pencerelerden üçü demir parmaklıklı ve sivri sağır kemerlidir. Pencereler, kemerlerin taş

(1) U. Baş, "Osman Ağa Konağı" Bilim Birlik Başarı Dergisi sayı 34 (1982), s.5.

kakmalarla çevrelenmesi suretiyle süslenmiştir. İki tepe penceresi arasında ağaç figürleri görülmektedir.

1. kat, 0,02 - 0,03 m. geriye çekilmek ve kesme taşlarla kaplanmak suretiyle zemin kattan ayrılmıştır. 3. odadaki ocak, cephede 0,30 m.'lik bir çıkma yapmakta ve taş payandalarla taşınmaktadır.

1. katın ahşap kepenkli, giyotin camlı dikdörtgen pencereleri vardır. Pencerelerden bir tanesi tuğla ile, üç tanesi de ahşap çatki ile kapatılmıştır. Yalnızca bir pencerenin kepenkleri kepenkleri günümüze kalmıştır. Her pencerenin üzerinde sivri kemerli bir tepe penceresi mevcut olup tümü taşla doldurulmuştur. Tepe pencereleri üzerinde taş örgüsünde, ikinci bir kemer izi görülmektedir.

Konak'ın asıl binası ahşap kırma bir çatı ile örtülü olup diğer bölümlerden daha yüksektir (+ 831 kotu).

Yüksekliği düşük tutulan (+ 758) eklenti bölüm ise farklı cephe karakteri göstermektedir. Bu bölümün yarısı yıkılmıştır. Zemin katta kemerli bir yapı ve pencere görülmektedir. Ayakta duran kısmın zemin katında aynı şekilde bir kapı ve yeni açılmış bir pencere, üst katında da dikdörtgen formlu iki pencere mevcuttur. Bu bölüm alınlıklı bir çatıya sahiptir.

Kuzeydoğu Cehesi: Maraş Sokak'a bakan kuzeydoğu cephesi, güneydoğu cephesinin özelliklerini göstermektedir. (Çizim 74

Resim 82). Zemin ve 1. katların cephe kaplamaları aynı şekilde yapılmıştır. Zemin katta dikdörtgen formlu iki kapı ve bir pencere ile taş söveli, sivri sağır kemerli ve taş kakmalarla süslenmiş bir tepe penceresi mevcuttur. Üst katta dikdörtgen formlu altı pencere ve üstlerinde taşla doldurulmuş birer tepe penceresi vardır.

Bahçe duvarı yıkılmış olduğundan kemerli giriş terası ve gerisindeki merdivenler bu cepheden izlenebilmektedir.

Kuzeybatı Cephesi: Bahçeye bakan kuzeybatı cephesi, sokak cephelerinden çok farklı bir karakter göstermektedir (Çizim 75, Resim 83). Zemin kat duvarı büyük açıklıklı üç sivri kemerle üç parçaya ayrılmıştır. Kemerlerin ikisi taşla doludurularak kapatılmış olup yalnızca ortadaki kemer açık durumdadır. Birinci kemerin üzerinde dikdörtgen levhalar içine ornamental kabartmalar yapılarak dizayn edilmiş alçı süslemeler görülmektedir. Diğer sütunlar üzerinde de suluboya süslemeler görülür. Kemerlerin üzerinde yer alan oyuklardan bu düzenlemenin cephe boyunca sürdüğü anlaşılmaktadır.

Kemerli merdiven ve giriş terası bu cephede öne çıkmaktadır. Terasın arkasında 1. katın kemerli giriş kapısı görülmektedir. Yivli payelerle süslenmiş kapının üzerinde inşa kitabesi mevcuttur. Sofanın altı penceresi ile kapatılmış dört pencerenin izi ve giriş kapısının yanında demir parmaklıklı mutfak penceresi 1. katta mevcut olan diğer açıklıklardır.

Kuzeybatı duvarı üst katı yıkılmış olan eklenti bölümle sona ermektedir. Bu bölüm zemin katta pahlı bir duvarla ana binaya bitişmektedir. Binanın üst kat duvarının küçük bir çıkma ile dikleştiği, ahşap konstrüksiyon, köşede kalmış olan bölümünden anlaşılmaktadır.

Güneybatı Cehesi: Güneybatı cephesi yapının en sade bölümünü oluşturmaktadır (Çizim 75, Resim 84). Üst katı yıkılmış eklenti bölümün zemin katında mevcut olan kemerli kapı ve yıkık pencere, bu yöndeki açıklıklardır. Terasa çıkan merdiven de bu cepheden algılanmaktadır.

D.2.4. Ticarethanenin Mimari Özellikleri ve Mevcut Durum Analizi

D.2.4.1. Plan Özellikleri

Maraş Sokak üzerinde ve Konak'ın kuzeybatı yönünde yer alan ticarethane binası, 5,81 x 7,05 m. boyutlarında dikdörtgen bir plan üzerine inşa edilmiştir (Çizim 71). Yapıya kuzeydoğu cephesinden girilmektedir. Kapının her iki yanında birer pencere vardır. Diğer duvarlar tümüyle sağırdır.

Hacmin güneybatı duvarında zeminden 3,50 m. yukarıda konsol ahşap kirişlemeler görülmektedir. Günümüzdeki kullanıcılar ile yapılan görüşmede, eskiden galerinin sağır duvarlar boyunca mekânı üç yönde çevrelediği

öğrenilmiştir.

D.2.4.2. Yapı Sistemi ve Malzeme

Yapı yığma teknikte ve taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Beden duvarları 0,50 m. kalınlığındadır. Duvarlar + 4,53 m. kotunda ortaya doğru çıkma yapmakta ve bu çıkma trompa benzeyen konstrüktif elemanlar tarafından taşınmaktadır. Bu öğelerin üzerine sağır süs kemerleri yapılmıştır. (Çizim 73). Anlatılan düzenlemenin konstrüktif olmasının yanı sıra etkileyici bir iç mekân yaratma isteğinin sonucu da olduğu anlaşılmaktadır. Tavanın ortasında yer alan alçı göbek süslemesi de bu isteğin ifadesidir. Yapının üzeri ahşap bir çatı ile örtülmüştür.

D.2.4.3. Cephe Özellikleri

Yapının Maraş Sokak'a bakan giriş cephesi, oldukça özenli bir işçilik göstermektedir (Çizim 74, Resim 89). Duvar kesme taş tekniğinde örülmüş ve yükseltilmek suretiyle arkadaki çatı gizlinmiştir. Duvar bir silme ile sona ermektedir.

Kemerli kapı ve pencerelerin her iki yanında yivli payeler bulunur. Pencerelerin demir parmaklıkları ve demir kepenkleri vardır. Giriş kapısı da demir kanatlara sahiptir.

Kapı ve pencerelerin üzerinde, +4,11 kotunda sonlanan

demir saçak mevcuttur. Saçak dört adet demir payanda tarafından taşınmaktadır. Saçağın üzerinde cephenin merkezine gelecek şekilde yerleştirilmiş bir tepe penceresi bulunur.

Cephenin güneydoğu yönünde yapıya bitişik bir sütun ile yarısı yıkılmış bir kemer görülmektedir. Eskiden burada dükkân kapısıyla aynı formda olan bir bahçe kapısı olduğu anlaşılmaktadır.

Dükkânın diğer duvarları moloz taş tekniğinde örülmüştür. Kıрма çatının tepesinde bir alem yükselmektedir (Çizim 75, Resim 90).

D.2.5. Osman Ağa Konağı'nın Çeşme Evi ve Geleneksel Türk Evi Kültürleri Açısından Değerlendirilmesi

Çeşme Tip 4 evlerinin genel özelliklerini gösteren Osman Ağa Konağı, konum, büyüklük ve iç tezyinatı açısından özel bir yere sahiptir.

Konağın eski işleyişinde zemin kat mekânlarının, donatıları ile (ocak, duvar nişleri, yalak vb.) ayrı birimler olarak kullanıldığı, ancak gereksinime göre aralarında yatay geçişler olabildiği görülmektedir. Bahçeye açılan mekânlarla sokağa açılan mekânlar arasındaki kapı izleri, bu haimlerin eskiden evin sahiplerince ya da onların yakınlarınınca kullanıldığını ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca yaşama katının yukarıda izole edilmesi, bu geçirgenliğin

mahremiyet açısından olabilecek sakıncasını ortadan kaldırmaktadır. Zaman içinde gereksinimlerin değişmesine göre bazı açıklıklar kapatılmıştır.

Bahçe duvarları orijinal şekilleri ile mevcut olamamakla birlikte izlerden bahçeye iki şekilde girildiği anlaşılmaktadır. Güneybatı yönünde çeşmenin yanında yer alan girişin (1. kata çıkan merdiven bu girişi karşılamaktadır) ev halkının (özellikle kadınlar) olağan sirkülasyonunu; kuzeydoğu cephesinde ticarethanenin yanında yer alan girişin de dükkândan eve gelecek olanların (özellikle çalışan erkekler) sirkülasyonunu sağlamak için kullanılmakta olması kuvvetle muhtemeldir. İkinci girişin ticarethaneye yakın ve mahremiyet açısından giriş terasından uzak olması tercih sebebidir.

Tipolojik incelemede Çeşme konut mimarisinin Adalar mimarisi ve Geleneksel Türk mimarisinin birbiriyle etkileşimi sonucu ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Tip 4 evlerde geleneksel kültürün etkisinin daha baskın olduğu saptanmış olup bu durum Osman Ağa Konağı'nda açıkça görülmektedir.

Uzun bir sofaya açılan birimlerden oluşan 1. kat planı, S. H. Eldem'in geleneksel ev tipolojisindeki "dış sofalı plan şeması" (1) ile benzeşmektedir. Bir farklılık olarak

(1) S. H. Eldem, Türk Evi Plan Tipleri (1955).

konağın sofası duvarlarla dış mekândan ayrılmaktadır. Ancak sofanın uzun duvarları boyunca bahçeye yönelen dokuz adet penceresinin olması, açıklık isteğinin yansımasıdır.

1. kat şemasının geleneksel şemadan farkı, eklenti bölümünde iç içe geçilen odaların varlığıdır. Geleneksel şemalarda yaşama katının her mekânı ayrı bir birim olarak ele alınırken Çeşme evlerinde odalardan birbirine geçilen çözümlere çokça rastlanmaktadır.

Yaşama katındaki başoda, konumlanması (yapının köşesi), düzenlemesi (eşik, seki, açıklıklar) ve tezyinatı (parmaklık, dolap, sergen, kapı, tavan-duvar süslemesi) ile Türk evlerinde rastlanan başodanın (1) tipik bir örneğidir.

Geleneksel Türk evinde çoğunlukla zemin katta yer alan ıslak mekânların tümünün yukarı alınması, Çeşme evlerinde çok sık rastlanan bir çözümdür.

Alt ve üst katın yapım yöntemi ve cephe özellikleri açısından farklı olması da geleneksel evin özelliklerinden biridir (2). Osmanağa Konağı'nda da zemin ve yaşama

(1) Y. Tosun, Milli Mimarimizde Kula Evleri (1968)

(2) A. Arel, Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar (1982).

katının farklılığı kaplama malzemeleriyle belirtilmiştir. Ancak geleneksel anlayışa ters olarak ahşap karkas üzerine taş kaplamak suretiyle yapının taşıyıcı sistemi gizlenmiştir.

Konağın eski resimlerinde görülen (Resim 91) giriş terası üzerindeki ahşap kafesler, mahremiyet isteğinin ifadesidir.

D.2.6. Restorasyon Önerisi

D.2.6.1. Plan Organizasyonu

Osman Ağa Konağı'nın Çeşme konut mimarisindeki özel yeri göz önünde bulundurularak "Çeşme Evi Müzesi" şeklinde işlevlendirilmesine karar verilmiştir. Yapının orijinal plan düzenlemesini bozmayacak uygulamalarla Konak ve Ticarethane'nin birlikte çalışır hale getirilmesi planlanmaktadır.

Zemin katın sokağa bakan bütün mekânları (1, 2, 3, 4, 5 ve 11 numaralı hacimler) antika ve turistik eşya satan dükkânlar şeklinde kullanılacaktır. (Çizim 76). 1 numaralı odanın üst kata çıkan merdiveni iptal edilecektir. Sözü edilen mekânların kotları yol kotunun latında kalmış olduğundan güneydoğu ve güneybatı yönleri boyunca bir trotuvar kazılmak suretiyle hem dükkân kotuna inilecek hem de dükkânların önünde bir giriş yaratılmış olacaktır.

Konağın kuzeybatı duvarında, örülmüş durumda olan üç kemer

açılarak 6, 7 ve 8 numaralı mekânlar orijinal işlevlerine uygun biçimde yarı açık mekân haline dönüştürülecektir. Binaya giriş çıkışın kontrolü açısından 6 numaralı hacmin kuzeydoğu cephesindeki kapısı iptal edilecektir. Dükkânların kuzeybatı duvarlarında mevcut olan kapı izleri açılarak dükkânlardan yarı açık mekânlara geçiş sağlanacaktır.

Ticarethane binasına kafeterya işlevi verilmiş olup bu mekânın güneydoğu duvarına bir servis kapısı açılmak suretiyle yarı açık mekânlarla ilişkisi sağlanacaktır. Zemin kattaki 9 numaralı mekânın depo, 10 numaralı atık su çukurunun ise merdiven altı mekânı ile birlikte lavabo-tuvalet olarak kullanılması uygundur.

Bahçe duvarlarının yeniden yapılması ve eskiden olduğu gibi bahçeye iki şekilde girilmesi planlanmaktadır. Kuzeydoğu yönünde ticarethanenin yanında yer alan kapıdan, kafeteryaya gelecek insanların Müze ile irtibatı sağlanacaktır. Güneybatı yönünde Çeşmenin yanındaki giriş ise doğrudan müzeye çıkış merdiveni ile karşılaşmaktadır.

1. katın tümüyle Çeşme Evi Müzesi olarak kullanılmasına ve benzer örneklerden yararlanılarak mekânın orijinal şekli ile tefriş edilmesine karar verilmiştir (Çizim 77). Sofaya sonradan eklenen bölücüler kaldırılarak sofa tek mekân şekline dönüştürülecektir.

Yıkık durumda olan bölüme, zemin katın duvar izlerine göre iç içe geçilen iki oda ilave edilecek, bu mekânlara da 1 numaralı odadan girilecektir. Bu odaların gereksinime göre depo ya da görevli odası olarak kullanılabilceği düşünülmektedir.

D.2.6.2. Yapı Sistemi ve Tezyinata Yönelik Uygulamalar

Konak'ın taş ve ahşap duvarlarında strüktürel yönden büyük bir problem görülmemektedir. Taş duvarların üzerine beton hatılların ilave edilmesi, sağlamlaştırma açısından yeterli olacaktır (Çizim 78). Ancak ahşap döşemelerin büyük bir kısmı çürümüştür. Orijinal kirişlerin yönlerine uygun olarak 1,50 m.'de bir ana kiriş ve 0,60 m.'de bir tali kiriş atmak suretiyle döşeme konstrüksiyonu yenilenecektir. Kirişlemenin üzeri çift yönde rabıta tahtası ile kaplanacaktır. Çatının da sağlamlığı kontrol edilecek, orijinal çatı makaslarına uygun onarımlar yapılacaktır.

Eklenti bölümün üst katı 0,30 m. kalınlığında tuğla duvarlar kullanılmak suretiyle tamamlanacak, ahşap çatı makasları duvarlara oturtulacaktır.

İç mekândaki tezyinat da ciddi bir onarım gerektirmektedir. 1. kat 4 numaralı odanın (başoda) alçı duvar süslemeleri onarılacak, dolap kapakları 3 numaralı odanın dolaplarına uygun olarak düzenlenecek, dolabın üstündeki kafesler tamamlanacak ve duvarlardaki ahşap kaplamalar

yenilenecektir..

3 numaralı mekânda kapalı durumda olan ocak açılacak, zemin kat 1 ve 2. odalardaki ocağın biçiminde dizayn edilecektir. Sıva temizlenerek ocağın üzerindeki duvar süslemesi açığa çıkarılacaktır.

3 ve 4 numaralı odalardaki sofaya açılan pencerelerin demir parmaklıkları ve kepenkleri tamamlanacaktır. Hela ve hamam kapıları takılacak, sofa ile 2 numaralı oda arasındaki kapı açılacaktır. Bütün iç mekânlardaki duvar sıvaları yenilenecektir.

Ticarethane binasında hiç bir konstrüktif sorun görülmemektedir. Mekânın orijinaline uygun olması açısından galeri mekâna ilave edilecek, ancak buraya eskiden olduğu gibi portatif bir merdivenle çıkılacaktır.

D.2.6.3. Cephelere Yönelik Uygulamalar

Konak'ın güneydoğu ve kuzeydoğu cephelerinde doldurulmuş durumda bulunan tepe pencereleri açılacak, bu pencereler için vitray araştırması yapılacaktır (Çizim 79). Üst katın pencerelerinin tümüne demir parmaklıklar ve kepenkler ilave edilecektir. Zemin katta doldurulmuş tepe pencereleri ile kemerli kapıların pencereleri açılacak, 5 numaralı mekânın örülmüş kapısı, 3 ve 4 numaralı mekânların giriş kapılar ile aynı şekilde düzenlenecektir.

Bu cephede eklentinin yıkılmış olan kısmının oranı, zemin kat açıklıkları ve benzer Çeşme evleri (çift alınlıklı evler) göz önünde bulundurularak, ayaktaki kısım ile aynı şekilde düzenlenecektir. Zemin katın yeni açılan penceresi kapatılacak, orijinal hatılın izinden başlayan yeni bir pencere açılacaktır.

Konak'ın asıl binasının zemin katındaki taş kakmalı sıva yenilenecektir. Eklenti kısım tümüyle sıvanacaktır.

Bahçeye bakan kuzeybatı cephesinde kemerlerin açılarak üzerlerindeki alçı süslemelerin tamamlanması, teras kafeslerinin yapılması, üst katın kapalı pencerelerinin açılması, kepenklerin tamamlanması ve sıvaların yenilenmesi, cephe restorasyonuna yönelik uygulamalardır (Çizim 80).

Ticarethane binasının ön cephesindeki saçağı taşıyan demir payandalardan birisi kırılmıştır. Bir payanda ilave etmek suretiyle saçak sağlamlaştırılacaktır.

E. ÇEŞME TARİHİ DOKUSUNU KORUMA ÖNERİLERİ

E.1. Kentsel Yapı Değişiminin Tarihi Dokuya Etkisi

Yakın geçmişten başlayarak Çeşme tarihi dokusunda önemli bir tahribatın olduğu saptanmıştır. Bölge ölçeğinde ortaya çıkan fiziksel ve sosyal yapı değişiklikleri ile koruma çalışmalarının yetersizliği, bu durumun en önemli nedenleridir.

Özellikle 1950'lerden sonra yörede turizm hızla gelişmiş ve Çeşme, İzmir'in en önemli sayfiyesi durumuna gelmiştir. Bu süreçte gereken fiziksel ve sosyal alt yapının hazır olmaması, ortaya birçok kentsel sorun çıkarırken tarihi dokuyu da olumsuz şekilde etkilemiştir. Turistik aktiviteler paralelinde kıyı yağmacılığı ile doğal çevre, arsa spekülasyonları ile de tarihi çevre hızla tahrip edilmiştir. İkincil konut kullanımının daha çok Ilıca mevkiine yöneltilmesi, merkezdeki tarihi doku açısından yerinde olmuş ancak bozulma önlenememiştir. Merkezde daha çok otel, motel, pansiyon, restoran, pub, mağaza gibi turizme bağlı konaklama ve ticaret aktivitelerinin geliştiği gözlenmektedir. Tarihi dokuda yer alan yapıların bu yeni kullanım biçimlerine adaptasyonu, koruma bilincinin

olmayışı, finansman eksikliği, bilgisizlik gibi nedenler yüzünden sağlanamamakta ya da yanlış uygulamalar yapılmaktadır.

Kentte sürekli oturan halk, barınma gereksinimini karşılamamaktan şikâyetçidir. Gerek arsa gerek kira değerleri yerli halkın gelir düzeyiyle orantısız şekilde yükselmiştir. Ev sahipleri evlerini yaz sezonuna kadar kapalı tutup turizm mevsiminde kiraya vermeyi tercih etmektedirler. Sahipleri tarafından yazlık olarak kullanılan çok sayıda konut mevcuttur. Konutların boş tutuldukları süre içinde bakımsız kalmaları, özellikle eski evlerin yıkılma sürecini hızlandırmaktadır. Birçok konut onarım yapılmadığı için terkedilmiştir.

Turizme bağlı olarak gelen mevsimlik nüfus ile yerli halk arasındaki etkileşim, sosyal yapıyı değiştirmiştir. Geçici nüfusun yüksek gelir düzeyine ve farklı yaşam biçimine sahip bir kitle olması, kasabanın kendi içine kapalı yapısını olumsuz yönde etkilemiştir. Özellikle genç nesilde görülen farklı yaşam biçimlerine yönelik özentî, kültürel ve maddî açıdan desteklenemediği için sosyal bir bozukluk oluşmuştur. Yeni yapılaşmada da, çoğu geleneksel konut kültüründen uzak, eklektik bir zevkin ürünü olan ikincil konutların taklit edildiği görülmektedir. Halk arasında eski yapısını yıkıp yerine bu tarzda yeni bina yapmak eğilimi yaygındır.

İncelenen koşullarda koruma çalışmalarının (tesbit, tescil, restorasyon, vs.) yetersiz olması, tarihi dokunun tahribatının hızlanmasına neden olmuştur. Bu konudaki gelişmelerin kentte doku aleyhine bir grafik çizdiği görülmektedir.

E.2. Yapı Ölçeğinde Korumacılık

E.2.1. Tarihsel Dokuyu Oluşturan Yapı Grupları İçinde "Onarım, Değişiklik ve Bozulma" Saptamaları

eşme tarihi dokusunda incelenen yapı gruplarında "onarım, değişiklik ve bozulma" durumları, eserin anıtsal ya da sivil nitelikli olmasına göre değişiklik göstermektedir.

a- Anıtsal Yapılar: Resmi ve özel kuruluşların desteklerine sahip olmaları nedeniyle korumacılık açısından daha şanslı durumdadırlar. Tümüne yakın bir kısmı, olumlu ya da olumsuz bir müdahale geçirmiştir. "C" bölümünde ayrıntılı biçimde incelenmiş olan bu yapılar üzerindeki müdahaleleri dört maddede irdelemek mümkündür:

1- Savunma yapıları grubunda olan ve günümüzde eşme tarihi dokusunun en önemli belirleyicisi durumuna gelen Kale'de ciddi bir restorasyon çalışması uygulanmıştır. Kale'nin yalnız "görülebilir bir anıt" değil "kullanılabilir bir yapı" olması prensibi benimsendiğinden, görsel nitelikleri korunarak içinde yeni işlevlerin gerektirdiği

birtakım değişiklik ve eklentiler yapılmıştır. Bu çalışmanın sürdürülmesi planlanmaktadır.

2- Dinsel yapılar grubunda yer alan camiler sürekli kullanıldıklarından dolayı gerekli onarım ve bakımları yapılmış durumdadırlar. Diğer yapı birimi olan kiliseler ise işlevlerini yitirdikleri için kolaylıkla tahrip edilmiştir. Caferağa Sokak'taki kilise tümüyle yıkılmış, Köste Caddesi'ndeki kilisenin yalnızca kapısı korunmuştur (Resim 92). Günümüze kalan tek kilise Inkılap Caddesi'ndedir. Yapı, başka bir işlevle kullanıma açılması düşünüldüğünden restore edilmek üzere boşaltılmıştır. Gerek mekân ve cephe düzenlemesi gerek iç tezyinat açısından yapıdaki bozulma oranı yüksektir.

3- Mezar yapıları grubundaki tek yapı olan İbrahim Paşa (Arap Dede) Türbesi, aynı kullanımı ile restore edilmiştir. Kubbesinin betonlanması dışında bir değişiklik geçirmemiştir. Bir mezar yapısı olmamakla birlikte mezarlık bünyesinde kullanılan Tabutluk binası (Resim 93) ve Hörükoğlu Mezarlığı'ndaki eski mezar taşları (Resim 94) bakımsız durumdadır.

4- Sosyal yapılar grubunda restore edilmiş tek yapı olan Kanuni Kervansarayı'na, yapısal nitelikleri bozulmadan yeni bir işlev kazandırılmıştır. Değişik zamanlarda yapılan onarım ve eklentilerle orijinal görünümü kısmen değişen İbrahim Ağa Hamamı, kafeterya haline getirilmek

üzere boşaltılmıştır. Şu an ayakta olmakla birlikte harap olmaya başlayan Şekerci Hamamı ise boş durmakta, zaman zaman da hayvanların bağlandığı bir ahır olarak kullanılmaktadır. Bu gruptaki çeşme yapılarının birçoğu bakımsız ve harap bir durumdadır. Geçirdikleri onarımlarla ayakta kalmaları sağlanmış ancak birtakım yapı özellikleri bozulmuştur.

b- Sivil Yapılar: Korunması tamamen kullanıcının çabasına bırakılan sivil yapılardaki bozulma derecesi, Çeşme tarihi dokusunda büyük boyutlara varmıştır. Yapıların pek az bir kısmı sahipleri tarafından onartılmış ise de, onarımlar gerçek bir restorasyon uygulaması niteliğinde olmamıştır.

1- Konutlar incelendiğinde tüm tiplerde strüktür ve malzeme bozulmaları, plan ve cephelerde değişiklikler görülmektedir. Yapının boş bırakılarak yıkılmaya terk edilmesi de örnekleri çok olan bir tutumdur. Bahçelerin kısmen ya da tamamen yeni inşaat alanları haline getirilmesi, doku karakterini zedelemektedir. Konutların tiplerine göre bozulma ve değişikliklerin genel dağılımı şu şekildedir:

- Plan organizasyonları bozulmayan Tip 1 evlerde, yapı yaşlanmasına bağlı olan hasarlar görülmektedir.

- Tip 2 evler, günümüz ihtiyaçları için çok kısıtlı bir

programa sahip olmaları nedeniyle en çok terkedilen konut grubudur (Resim 95).

- Tip 3 evlerde zemin katta plan değişikliklerinin yapılması, depo ve servis odalarının da yaşama hacimlerine dahil edilmesi, alt ve üst katın iki ayrı aile tarafından kullanılması,

- Tip 4 evlerde ek inşaatlarla geniş bahçelerin daraltılması (Resim 96), taş merdivenler ve kemerli terasların betonarme olarak yeniden inşası, zemin katların boş tutulması,

- Tip 5 ve Tip 6 evlerde zemin kattaki dükkânların günümüzde farklı nitelikte dükkânlar olarak kullanılması, kullanıcıların bu nedenle yol açtıkları cephe bozulmaları (Resim 97), dükkânların boş tutularak bakımsız kalmaları ya da başka işlevlerde kullanılmaları, Tip 6 evlerde dükkân ve batar kat irtibatının kaldırılması, 2. katın ev tarafından kullanıldığı çözümlerde mekânsal değişiklikler yapılması.

Konut tiplerinin tümünde rastlanan genel değişiklikler ise şunlardır:

- Yapılarda pencere boyutlarının değiştirilmesi (Resim 98),
- Yeni giriş kapılarının ilave edilmesi,
- Orijinal taş dokusu ve sıvaların yok edilmesi (Resim 99),

- Mevcut merdivenlerin iptal edilmesi, yeni merdivenlerin yapılması,
- Islak mekânların yeniden yapılması, iç donatılarının modern şekilde değiştirilmesi,
- Katların farklı kullanıcılar tarafından kullanılmaya başlanması ile getirilen değişiklikler.

2- Ticarethane yapılarının tümüne yakın bir kısmı boş durmaktadır. Bu yapılardaki bozulmalar, demir saçakların yıkılması ve ahşap galeri katlarının çökmesi biçiminde başlamıştır.

E.2.2. Yapıların Korunmasına Yönelik Öneriler

Yapı ölçeğinde yürütülecek korumacılık çalışmalarında tesbit, tescil, işlev verme, finansman sağlama ve restorasyon sağlama konularının hep birlikte ele alınması gerekecektir.

a- Anıtsal Yapılar: Tarihi doku içinde yer alan anıtsal yapıların tümü tesbit ve tescil edilmiş, bir bölümünün de resmi ve özel kuruluşların desteği sağlanarak restorasyonları gerçekleştirilmiştir.

1- Savunma yapıları grubunda olan Kale'nin restorasyon çalışmaları sürdürülecektir. Yeni işlevlere sağlıklı olarak getirilecek değişikliklerin yapı ile bağdaşması esastır. Çeşme Festivali'nde kullanılmak üzere Kale avlusuna yapılan büyük beton plato ve sahne organizasyonu, yapı

karakterine aykırı bir görünüm yaratmıştır. Burada daha doğal bir oturma biçimi oluşturulmalı ve Kale içinin peyzaj düzenlemesi yapılmalıdır.

2- Dinsel yapılar grubunda olan Camiler aynı işlevleri ile kullanılacaklardır. Kale içinde yer alan Sultan Bayezid Camii'ne idare binası işlevi verilmiştir. Bu yapının inşa edildiği yüzyıldaki konumu ve anlamı dikkate alınarak orijinal işlevi ile ziyarete açılması gerekmektedir. Kent içindeki diğer camilerde cepheye yönelik birtakım çalışmaların yapılması (sıvanmış yüzeylerdeki taş dokusunun açığa çıkarılması gibi) yeterli olacaktır.

Inkılâp Caddesi'ndeki Kilise'nin orijinal narteks bölümü, avlusu ve çeşmesinin yeniden yapılması, gerek çevrenin uygun olmaması gerek saptama eksikliği yüzünden mümkün değildir. Yapı, şimdiki durumuna göre restore edilecektir. Köste Caddesi'ndeki Kilise kapısı, merkeze uzak olması nedeniyle unutulmuş bir görüntü arz etmektedir. Kapının arkasındaki boş avluda bir açık alan düzenlemesi (çay bahçesi, park vs.) gerçekleştirilebilir.

3- Mezar yapıları grubunda yer alan İbrahim Paşa (Arap Dede) Türbesi'nin kubbe kaplaması, bina ve bahçe giriş kapıları yapılmalı ve peyzajı düzenlenmelidir. Ayrıca Türbe alanının yanındaki boş arsada bulunan mezarın durumu araştırılmalıdır. Hürükoğlu Mezarlığı'ndaki eski mezar taşları, üzerlerindeki kabartma, oyma süslemeler

ve yazılarla küçük birer anıt niteliğindedirler. Mezar taşları ve mezarlık kapsamındaki Tabutluk binası, koruma çalışmalarına dahil edilmelidir.

4- Sosyal yapılar grubundaki Kervansaray, başarılı restorasyonu ile Çeşme'de bir örnek teşkil etmektedir. Bu gruptaki hamam ve çeşme yapıları ise anıtsal yapılar içinde en bakımsız durumda olan birimlerdir. Hamam yapılarının gerek Çeşme'nin turistik niteliği gerek yerli halkın sosyal yapısı göz önünde bulundurularak aynı işlevleriyle restore edilmeleri uygun olacaktır. Çeşme yapılarının tarihsel değerlerinin yanı sıra halen kullanılmakta olmaları, işlevleri değiştirilmeden acilen restore edilmelerini zorunlu kılmıştır. Bu yapılar etrafında küçük alan düzenlemeleri yapılarak hem sokak dokusu zenginleştirilmeli, hem de sosyal bir kullanım oluşturulmalıdır.

b- Sivil Yapılar: Tarihi doku içinde yer alan sivil yapılarda tesbit ve tescil çalışmaları yetersizdir. Restorasyon niteliğini taşımayan bilinçsiz onarımlar yapılar için zararlı olmaktadır. Turizmin getirdiği olumsuz etkilerden en çok sivil doku etkilenmiştir. Turizm ve tarihi çevre ilişkisinin sağlıklı biçimde kurulması ve finansman-teknik uzman yetersizliğinin giderilmesi gerekmektedir.

Halk arasında "pansiyonculuk" eğilimi yaygındır. Ancak

bu eğilim, eski yapıların restore edilip kullanılmalari yerine yeni yapılar inşa etmenin daha doğru olacağı düşüncesini geliştirmiştir. "Tarihi çevreyi korumanın turizme değer kazandıracağı" bilinci kamuya verilmelidir. Ayrıca finansman sorunu da dokuyu tehdit eden ciddi bir tehlike olarak çözüm beklemektedir. Yerli halkın gelir düzeyinin hayat standartları ile eş düzeyde yükselmemesi, korumacılık konusunda başka kaynakların (resmi ve özel kuruluşların kredileri gibi) devreye girmesini zorunlu hale getirmiştir.

1- Konutların restore edilmesi, gerek yerli halkın barınma ihtiyacının karşılanması gerek turistik yatak yetersizliğinin giderilmesi açısından olumlu olacaktır. Tarihi doku içerisinde değişik tipte konutların bulunması, işlevlendirme açısından kolaylık sağlayacaktır.

- Genellikle kuzeydeki Rum mahallesinde ve sahil kenarında görülen Tip 1 evlerin programı, günümüz ev yaşantısı için oldukça uygundur. Yapı kalitesi açısından da fazla bozulmamış olan bu tip evlerin yerli halkın barınma ihtiyacının karşılanmasında kullanılması en doğru çözümdür.

- Türk ve Rum mahallelerinde örnekleri görülen Tip 2 evler kısıtlı bir programa sahip olduklarından günümüz ev yaşantısına adaptasyonları zordur. Pansiyon olarak gelir getirmesi mümkün olmayan bu tip evlerin küçük ailelere sezonluk kiraya verilmesi ya da küçük ailelerin

sürekli konutu olarak işlevlendirilmesi gerekir. Tip 2 evlerin kahve, lokanta, pastane gibi kullanımlara açılması da düşünülebilir. Ancak bu tip evlerin fazla hareketli olmayan akslar üzerinde, yüksek ve korunaklı yerlerde inşa edildikleri unutulmamalıdır. Ticari bir işlevin gelir getirici olabilmesi için yakın çevresinde pansiyon, motel vb. kullanımlarla ilişkisi kurulmalıdır.

- Kentin değişik yerlerinde örnekleri görülen Tip 3 evler, gerek konut gerek pansiyon kullanımı için uygun bir programa sahiptirler. Her iki katın da yaşama katı olarak kullanılmasından dolayı ayrı birim halinde değerlendirilebilecek oda sayısı fazladır. Pansiyon olarak, kalabalık ailelere sezonluk kiraya verilerek ya da sürekli konut şeklinde kullanılarak işlevlerini sürdürebilirler.

- Genellikle kentin güney ve güneydoğusundaki Müslüman mahallesinde rastlanan Tip 4 evler, pansiyon ve motel kullanımı için düşünülmelidir. Çok odalı, açık merdivenli ve bahçeli bu tip evler, yaz sezonu için uygun bir kullanıma sahiptir. Üst katın geniş sofası kapalı genel mekân, alt katın kemerli geçidi yarı açık genel mekân, zemin katın sokağa açılan odaları ticari birimler olarak değerlendirilebilir. Tip 4 evlerin bu işlevle restore edilmeleri, kentin yukarı kısımlarına hareketlilik getirecektir.

- Kentin geçmişindeki ticaret akslarının bugünkü akslarla aynı olması, Tip 5 evlerin orijinal kullanımları ile işlevlendirilmesini doğru kılmaktadır. Üst katlarda konut, zemin katlarda ticari kullanımlar düşünülmesi, ancak zemin katlarda oluşan cephe bozulmaları sıkı bir biçimde denetlenmelidir. Dükkân kullanıcıları ile ev sahiplerinin ayrı kişiler olmaları durumunda dükkân - ev bağlantısı iptal edilebilir.

- Tip 6 evler de ticari akslar üzerinde yer aldığından Tip 5 evler gibi orijinal kullanımları ile korunmalıdır. Ancak 2. katın dükkân ya da ev katıyla mevcut irtibatı işlevlendirmede göz önüne alınmalıdır. Plan organizasyonunu bozmadan iç mekânda sağlanacak ilişkilerle her üç katın ortak şekilde kullanılması (pansiyon, motel, vb.) mümkündür.

2- Tümüne yakın bir kısmı boş tutulan ticarethane yapıları, turistik amaçlı kullanımlar için uygun verilere sahiptir. Büyük mağazalar şeklinde değerlendirilebilecekleri gibi batar katları ile birlikte restoran, şarap evi gibi kullanımlara en iyi biçimde cevap verebilirler.

E.3. Doku Ölçeğinde Korumacılık

E.3.1. Çeşme'de Korumacılığın Gelişimi

Çeşme'de resmi nitelikte korumacılık ilk kez Kültür ve

Turizm Bakanlığı - Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 152 sayılı genelgesi ile başlamıştır. 17.1.1975 tarihli olan ve Müze Müdürlüklerine gönderilen bu genelge,

- 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'na göre eski eserin tanımını yapmakta,
- devlete ait özel ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan emlak ya da arazide mevcut bütün taşınır - taşınmaz eski eserlerin devletin malı olduğunu belirtmekte,
- halkın eski eserleri ilgili makamlara bildirme ve ilgili makamların koruma sorumluluğunu vurgulamakta,
- bu konularla ilgili yasakları ve cezai yükümlülükleri ortaya koymaktadır.

Belirtilen bu hususlardan sonra imar planlarının uygulanması, yeni yolların açılması ya da çeşitli bayındırlık ve onarım işlerinin yapılması sırasında büyük değer taşıyan eski eserlerin yıkılmalarını ve yok olmalarını önlemek amacıyla her il, ilçe ve belediye sınırları içinde saptanan eski eserlerin listesi genelge ile gönderilmektedir. Bu eserlerin, yıkılma tehlikesi gösterecekleri dahi Anıtlar Yüksek Kurulu kararları olmadan yıktırılmaları yasaklanmış ve tapu kütüklerine şerh konulması istenmiştir. Ayrıca genelgede bu listenin yetersiz olduğu da belirtilmekte, Müze Müdürlükleri, müdürlük bulunmayan yerlerde Eski Eserleri Koruma Encümenleri, listeyi kontrol etmek ve eksik eserleri saptamakla görevlendirilmiştir. 1710 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden önce hazırlanmış olan bu liste gerçekten çok eksik olup

Çeşme'de korunması istenen eski eserler aşağıda sunulanlardan ibaretti:

- Çeşme (Inönü Mah.)
- Rum Kilisesi (Inönü Mah.)
- Çeşme (Kilise'nin doğusunda)
- Deniz Savaşı Anıtı (Cumhuriyet Anıtı)
- Kale
- Han (Yeni Cami Mah.)
- Müftüoğlu Camii
- Çınar
- Hacı Memiş Ağa Camii
- Çeşme (Yeni Cami önü)
- Çeşme (Müftüoğlu Sokak)
- Çeşme (Yeni Cami Mah.)
- Çeşme (Kaymakam Çeşmesi)

Sivil yapıların hiçbirinin yer almadığı bu listede, tabiat varlıklarını koruma kapsamında bir çınarın tescillenmiş olması dikkat çekicidir. Yine birçok dinsel ve sosyal yapılar listeye girmemişken çeşme yapılarından altı tanesinin listede olması, bu yapıtların kent için önemini ortaya koymaktadır.

Bu genelgeden sonra yeniden saptama çalışması yapılarak sivil mimarlık eserlerinin de yer aldığı bir liste hazırlanmıştır. Bu liste bir savunma yapısı, iki dinsel yapı, bir mezar yapısı, sekiz sosyal yapı, on üç konut

üç ticarethane ve bir resmi yapı olmak üzere yirmi dokuz eserin korunması gerektiğini belirlemektedir (Ek 1).

Kültür Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı A197 sayılı 13.11.1976 tarihli kararı ile Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün saptadığı listede belirtilen yapıların korunması gerekli eski eser olduğunu ve tesbit edilmiş sit alanını tescilliyordu. Ayrıca koruma anlayışına uygun olacak ve kurul tarafından incelenecek bir imar planı hazırlanması istenerek, plan hazırlanana dek aşağıdaki önlemler getiriliyordu:

- Sit alanında yeni yapılacak inşaatlarda kat yüksekliğinin H:9,50 m. olarak sınırlandırılması,
- Sit alanı içinde TAKS değerinin en çok 0,50 olarak alınması,
- Yerleşmede yapılacak her türlü inşaat için önceden Müze'ye haber verilmesi ve temel hafriyatlarının Müze kontrolü altında açılmasının temini,
- Kale çevresinde yapılacak yeni inşaatlarda kat yüksekliğinin H:3,00 m. olarak sınırlandırılması,
- Maraş ve Uzur Sokak'ta yol ve yapı cephelerinin aynen korunması,
- Korunması gerekli yapılar ve Maraş ile Uzun Sokaklar dışındaki parsellerde yapılacak yeni yapıların projelerinin haklarında karar alınmak üzere tek tek kurula getirilmesi.

Bunlardan başka kurul, hazırlanacak imar planında şehir gelişme alanının Ilıca istikametine kaydırılmasını ve yeni yapılarda malzeme, doluluk - boşluk oranı gibi mimari elemanlarda yöresel mimari ile uyum sağlanmasını, plancıya tavsiye ediyordu.

Tescillenmiş, korunması gerekli eski eserler listesinde bir hayli eksiklik olmakla birlikte bu karar Çeşme için gerek koruma amaçlı imar planı yapılmasını gündeme getirmesi gerek yeni yapılaşmada dokunun korunmasına yönelik önlemler alınması açısından son derece önemlidir. Kent gelişme alanının da Ilıca istikametine kaydırılması düşüncesi, eski dokunun turizm işlevinin getireceği bozulmalara karşı korunmasını kolaylaştıracağından, olumludur.

Bundan sonra Çeşme koruma amaçlı imar planının ve buna bağlı olarak yeni imar yönetmeliğinin belirlenmesi çalışmaları başlamıştır. Çeşme Belediyesi ile irtibatlı olarak yürütülen çalışmalar sırasında Belediye'nin, planın gelişimi ile ilgili bazı önemli istekleri şunlar olmuştur:

- Meskûn konut alanlarındaki yeni ifrazların 500 m² yerine 200 m²'den az olmaması,
- Beldenin turistik önemi ve aktivitesinin gelişmesi düşüncesiyle konut alanlarında otel, motel ve pansiyon yapılmasına izin verilmesi,
- Kentsel sit alanında tescilli tarihi eser ve tescilli tarihi eser yanında olan yapı dışındaki yapıların yapılaşma koşullarının belediyece yürütülmesi .

Bu maddelerin ikincisi, korunması gereken konutların da pansiyon olarak kullanılacakları, dolayısıyla restore işlemlerinin kısa bir sürede gerçekleştirilebileceği olasılığını akla getirmektedir. Ancak bu girişimin olumlu sonuç verebilmesi için yapılar sıkı şekilde denetlenmelidir. Sonuncu madde ise yerel yönetim tarafından yapılacak kontrolün yeterli olmaması sonucunda, dokunun genel karakterinin bozulabileceği kuşkusunu doğurmaktadır.

Bu arada Belediye eski eser korumacılığına da ilgi göstererek Belediye Meclisi'nin 4.9.1984 tarihli olağanüstü toplantısında,

- Kilise binasının restore edilerek düğün, tiyatro, konferans vb. çok yönlü salon ve çeşitli meslekten esnafın mallarını arz ve teşhir edebileceği standlar halinde değerlendirilmesi yoluna gidilmesine ve bunun için ilgili kuruluşlar nezdinde gerekli girişimlerde bulunulmasına,

- Eski çeşmelerin restorasyonuna,

- Kervansaray önündeki meydanın tanzimine karar veriyordu.

Çeşme Kentsel Sit Bölgesi Koruma Amaçlı İmar Planı, 25.5.1984 tarihinde Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nca onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Korumaya ilişkin koşullarda I. ve III. derece arkeolojik sit alanında Kültür

ve Turizm Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 8.4.1983 gün ve A.4260 sayılı kararı ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası hükümleri esas alınmıştır. KentSEL sit alanında yapılanma koşulları ise aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

- Yapı Nizamı ve Yapılanma Katsayıları: Sit alanı içinde tüm yeni yapılanmada en çok iki katlı (h:6,50 m.) yapı inşa edilebilecektir. Yeniden yapılan inşaatlarda yükseklik, mevcut kottan daha fazla olmayacaktır. Bunu sağlamak için yıkım ruhsatı almadan önce mevcut yapıların saçak kotu tesbit edilerek Belediyesince onaylatılacaktır. Sit alanı içindeki boş parsellere yapılacak olan yapılarda TAKS değeri 0,45'den yüksek olamaz. Ayrıca yeniden yapılacak olan inşaatlarda eski yapının TAKS değeri 0,45'den küçük ise 0,45'e kadar büyütülebilir. Eski yapının TAKS değerinin büyük olması halinde TAKS aynen korunacak, büyütme yapılmayacaktır. Parsellerde en az ifraz şartı 200 m²'dir.

- Çatılar: Yeniden yapılacak binalarda çatılar alaturka kiremit kaplı ve en az iki sathlı, kırma, ahşap çatı olacaktır. Saçak altı ahşap kaplı ise kaplamalar, değilse mertekler renkli boyanmayacak, ahşap doğal görünümünü kaybetmeyecek bir koruyucu madde ile kaplanabilecektir. Beton saçak yapılması halinde sıva üzerine beyaz kireç badana uygulanacaktır. Herhangi bir süsleme profili ilave edilmeyecektir. Saçak önünde yağmur oluğu yapılmayacaktır.

- Cephe Duvarları: Yeniden inşa edilecek yapılarda duvar, her türlü yapı malzemesinden yapılabilecektir. Ancak cephe kaplaması olarak kireç ya da çimento sıva üzerine beyaz kireç badana uygulanacaktır. Sivasız moloz taş duvarları olan eski yapının yeniden inşasında tekrar sıvasız kalması istenirse duvar aynı teknikte örülecek ve gizli derz yapılacaktır.

- Kapı ve Pencereleler: Tüm cephede açıklıkların toplam yüzeyinin cephe yüzeyine oranı kapı dahil % 20'yi geçmeyecektir. Pencereleler dikey dikdörtgen olacak ve yüksekliğin genişliğe oranı en az 1,50 en çok 2,00 alınacaktır. Tek pencerenin yüzeyi hiç bir zaman 2,00 m²'yi geçmeyecektir. Sit alanı içerisinde kalan ticarete dönüşmüş alanlarda, bu işleve uygun cephe düzenlemeleri gelişmiştir. Bu nedenle, böyle yapılarda ve yeni ticaret işlevi getirilen alanlarda açıklık oranları kısıtlanmayacak, ancak yeni inşaat ve onarım halinde mevcut açıklıklar daha fazla büyütülmeyecektir.

- Çıkma: Yeni ya da yeniden yapılacak sokak cephelerinde çıkma, balkon ya da girinti bulunmayacaktır.

- Bacalar: Çevrenin karakterine uygun olarak tuğladan yapılacak ancak sıvanarak beyaz kireç badana ile kaplanabilecektir. Bacalar kiremit şapkallı olacaktır.

- Kentsel sit alanında tescilli eser ve tarihi eser yanı

olan yapılar dışındaki yapılanma, yapılanma koşullarına göre Belediyesince yürütülür.

Yapılanma koşulları yükseklikler, taban alanı, çatı biçim ve malzemesi, açıklık boyutları gibi yapının genel karakterini oluşturan konularda eski doku ile uyum sağlanmasını esas almıştır. Buna karşılık Çeşme evlerinde çok görülen çatı profili, çıkma, balkon gibi elemanlarda yasaklama getirilerek eskinin kötü taklitlerinin yapılması önlenmek istenmiştir. Cephe kaplamasının sıva olması zorunluluğu da bununla ilgilidir. Yeni yapının " iddiasız, sade ve eskiye saygılı" bir karakter taşıması prensibi geçerlidir.

Yapılaşma koşullarında olumsuzluk gösteren bir nokta, sit alanı içerisinde kalan ticarete dönüşmüş alanlarda açıklık oranlarının ve ticaret işlevine uygun cephe düzenlemelerinin serbest kalmasıdır. Ticaretin yoğun olduğu alanlar, eskiden de aynı aktiviteye sahip olduğundan kullanılan konut tipi buna göre organize edilmiştir. Dolayısıyla cephe korumacılığı açısından tutucu davranılması ve uyum sağlanması daha doğru olacaktır..

İmar planı ve yönetmeliğinin yürürlüğe girmesinden sonra korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının saptanmasına devam ediliyordu. Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 24.1.1985 tarihli ve 615 sayılı kararı ile daha önce Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 13.11.1976 gün ve A.197 sayılı

kararı ile yirmi dokuz eseri tescillediği taşınmaz kültür varlıkları listesi, yüz on beş yapıya çıkarılmıştır. Sivil ve anıtsal yapıların iki ayrı bölüm halinde ele alındığı listede, birinci bölümde seksen sekiz ve ikinci bölümde yirmi yedi adet taşınmaz kültür varlığı yer almaktadır (Ek 2). Bu liste, eserlerin saptanması açısından çok önemli bir eksikliği gidermiştir. Bu arada saptanmış olan yapıların bir doku ve bütünlük oluşturmadıkları ve yeni yapılan imar planının koruma amaçlı olduğu öne sürülerek sit alanının kaldırılması fikri ortaya çıkmıştır.

Taşınmaz kültür varlıklarının durumu ile ilgili çalışmalar sürerken bir taraftan da imar planının irdelenmesi çalışmaları yapılmıyordu. Bu konuda Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 25.1.1985 tarihli ve 615 sayılı kararı, belirlenen kentsel sit alanlarını III. derece arkeolojik sit alanı olarak tescillerken plan notlarına şu düzeltmeleri getiriyordu:

- Saçak kotu tesbitinin kaldırılması ve tüm yeni yapılanmaların 2 kat (6,50 m.), TAKS:0,45, parsellerde en az ifraz şartının 400 m² ile sınırlandırılması,
- Yeni yapılacak yapılarda maksimum 1,00 m. olarak saptanan saçak genişliği sınırının 0,40 m.'ye indirilmesi,
- Kentsel sit alanlarında tescilli tarihi eser ve yanındaki eser dışındaki yapılaşma kontrolünün Belediyesince

yürütülmesine dair maddenin reddi, Arkeolojik ve Kentsel sit alanlarında temel kazılarının Müze Müdürlüğü denetiminde yapılması.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 13.4.1985 tarihli ve 909 sayılı kararı, Çeşme'de korumacılığın bugünkü durumunu belirlemiştir. Yalnızca Kale'nin çevresinde bir koruma alanı oluşturup diğer korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları için tek yapı korumacılığına geçilmesini öngören bu karar, aşağıda sumulan maddeleri kapsıyordu:

- Kilise'nin bulunduğu ve 25.1.1985 gün ve 615 sayılı karar ile III. derece Arkeolojik sit alanı olarak belirlenen alandaki sit kararının kaldırılması ve Kilise'nin korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescili,
- Çeşme İmar Planı - Kentsel Sit Bölgesi Koruma Amaçlı İmar Planı'nın 15. maddesinde yer alan ifraz şartının 200 m²'ye kadar sınırlandırılması,
- Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nce hazırlanan ve 25.1.1985 gün ve 615 sayılı kararla belirlenen korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının İzmir Bölge Kurulu'nca irdelenerek Yüksek Kurul'a getirilmesi,
- Kentsel Sit Alanı olarak belirlenen alanların sit kararının kaldırılması, Kale'nin çevresinde Maraş Sokak, Kervansaray, Çarşı Sokak içinde kalan kısmın Kale'nin koruma alanı olarak belirlenmesi.

Bu karar gereğince İzmir Bölge Kurulu'nun yaptığı irdelemede, Maraş Sokak, Inkılap Caddesi ve Müftü Sokak'ların korunması gerekli sokaklar olduğu belirleniyordu. 1.8.1985 gün ve 864 sayılı Bölge Kurulu kararında, yeni yapılanmalar için Çeşme plan hükümleri ve yapılanma koşullarına uyumlu yapılmış projelerin, Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları İzmir Bölge Kurulu'nca onaylandıktan sonra yapılanmaya gidilebileceği koşulu da öngörülüyordu.

İzmir Bölge Kurulu'nun bu kararı Yüksek Kurul tarafından görüşüldükten sonra Maraş Sokak, Inkılap Caddesi ve Müftü Sokak'ların korunması gerekli sokaklar olmadığına karar verilmiştir. 6.12.1985 gün ve 1684 sayılı bu karar, İzmir Bölge Kurulu'nca önerilen grup tesbitlerinin uygun bulunmamasından dolayı her taşınmaz için ayrı başvurular üzerine değerlendirme ve tesbit yapılabileceğini belirliyordu. Ayrıca Çeşme ilçe merkezinde korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin daha önce alınmış olan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 14.2.1981 gün ve A.2727 sayılı ve Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 25.1.1985 gün ve 615 sayılı kararları iptal edilerek yüz on üç adet taşınmaz kültür varlığından oluşmuş yeni listenin geçerli olduğuna karar verilmiştir (Ek 3).

Yukarıda incelenen bu çalışmaların sonucunda Çeşme'de koruma kararları açısından varılmış olan nokta,

- Sit kararının kaldırılarak Kale'nin çevresinde Maraş Sokak, Kervansaray, Çarşı Sokak içinde kalan kısmın Kale'nin koruma alanı olarak belirlenmesi,
- Tek yapı korumacılığının geçerli olmak üzere, 113 taşınmaz kültür varlığının korunması gerekli eser kapsamına alınması.

olmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığı Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'nun 6.1.1984 gün ve 61 sayılı kararı, korunması gereken taşınmaz kültür varlıklarını üç gruba ayırmış olduğundan, Çeşme'deki tescilli eserler için de bu sınıflama geçerlidir. Yeni yapılaşmalar için imar planı hükümleri ve yönetmeliği geçerlidir. Ancak imar planının bugün için değişen koşullara göre revizyonu yapılmaktadır.

E.3.2. Tarihi Dokuda "Değişiklik ve Bozulma" Saptamaları

Çeşme'de geçmişten bugüne korumaçılık çizgisi "tescillenmiş eski eser sayısı arttırılırken sit alanlarının daraltılması" şeklinde bir gelişme göstermiştir. Ancak sit alanı kaldırılırken korumaya yönelik önlemlerin gereken düzeyde alınmaması, tarihi dokunun hızla bozulmasına neden olmuştur.

- Turistik aktiviteye yönelik ticaretin yoğunlaştığı İnkılap Caddesi, caddeye açılan dar sokaklarla (Kaptan Sokak, Keskin Sokak, Merdivenli Sokak) birlikte, bozulmaya en müsait akstır. Bu bölgede yeni yapılarla tarihi

dokunun sürekliliği bölünmüştür. (Resim 100). Yeni yapıların eskiye uyum sağlaması yerine birtakım eklektik cephe öğelerinin eski yapılara sıçradığı görülmektedir.

- Sahil kenarındaki tarihi doku hemen hemen tümüyle bozulmuş durumdadır. Hürriyet Caddesi, çoğunluğunu resmi nitelikli binaların oluşturduğu yeni yapılar tarafından doldurulmuştur. (Resim 101). Hürriyet Caddesi'nin hemen arkasındaki Kurtludağ Sokak ve ona dikey açılan sokaklar (Gümrük Sokak, Balıkhanne Sokak, Yalı Sokak) daha iyi durumdadırlar. Gümrük binası, ticarethane yapıları gibi kullanımların çokluğundan, eski ticaret bölgesi olduğu anlaşılan bu sokaklarda, az sayıda boş arsa ve yeni yapı görülmektedir.

Kale'nin önündeki meydan ve Yalı Caddesi ile devam eden sahil bandında da birçok yeni yapı mevcuttur. Bu yapılar, yeni alan düzenlemeleri ile birlikte eski durumu gösteren izler bulunmasını olanaksız hale getirmiştir. Ancak bu bölgede birtakım yıkımların gerçekleştirildiği (Şerif Ağazade Seyyidi Hasan Ağa ve Ailesi Hacı Saliha Çeşmesi'nin ve Hacı Memiş Ağa Camii'nin bitişiğindeki evler örneği) bilinmektedir.

- İnkılap Caddesi ve Maraş Sokak'ın bir bölümü ile Çarşı Caddesi'ni kapsayan Kale, Kervansaray ve Kilise'yi içine alan koruma alanı, Kale'nin çevresinde tampon bir bölge yaratmak amacıyla oluşturulmuştur (Harita 23). Bu alan

içinde Kale'nin güney ve güneydoğusunda kalan kesimin (Kale, Kale Arkası ve Tepe Sokak'lar) dokunun genel karakterini yansıttığı, İnkılap Caddesi ve Maraş Sokak'ı kısmen kapsayan bölümün ise bozulmaya başladığı görülmektedir. Çarşı Caddesi'ndeki sivil doku onarım görmüş olduğu için iyi durumdadır.(Resim 103).

- Maraş Sokak'ın yukarısında kalan ve Türk mahallesi olarak bilinen bölgede (Uzun Sokak ve ona açılan sokaklar) doku, yeni yapılaşmadan çok yıkıntılar ve boş kalmış arsalarla bölünmüştür. Bozulma ana aks durumunda olan Uzun Sokak'ta üst düzeydedir. 1. ve 2. Mektep Sokak'lar ise en iyi korunmuş olan sokaklardır. Bu bölgede yeni yapılaşma, konut kullanımının ötesinde pansiyonculuğa yönelmiştir.

Kale'nin güneyinde kalan ve yine Türk yerleşimi olan Müftü Sokak ve çevresi, mezarlık, türbe, çeşmeler ve konaklarla dokunun dikkat çekici bir bölümünü oluşturmaktadır.(Resim 104). Bu bölgede Bıyıklı Sokak ve Ömerağa Sokak'ın bir bölümü daha iyi korunmuştur. Ancak yeni yapılaşmalar sorunu burada da mevcuttur.

- Kentin kuzey - kuzeybatı bölgesinde kalan Dalyanköy yolu üzerinden limana doğru uzanan Rum mahallesinde, bozulmamış bir dokunun varlığı saptanmıştır (Resim 105-108). Bu bölgenin kent merkezine uzaklığı ve denize göre konumu nedeniyle korunduğu anlaşılmaktadır.

E.3.3. Tarihi Dokunun Korunmasına Yönelik Öneriler

- Çok sayıda korunmaya değer yapı, tescil edilmemiştir. Genellikle konut yapılarında görülen bu eksiklik, sit alanının kaldırıldığı bölgelerde, dokunun bozulmasını hızlandırmaktadır. Tescillenmiş eserler listesi yeniden ele alınmalı ve kapsamı genişletilmelidir.
- Sit alanının kaldırıldığı bölgelerde tescillenmiş eserin mensup olduğu grubun saptanması, büyük önem taşımaktadır. Grup saptaması, taşınmaz kültür varlıklarının korunması, onarılması, yenilenmesi, tescilden düşülmesi gibi esasların belirleyicisidir. Halk arasında koruma bilinci gelişmemiş olduğundan müdahale edilmesine ya da yıkılmasına (II. ve III. grup yapılar) izin verilen yapılar hızla yok edilmekte ve doku bozulmaktadır. Genişletilecek tescillenmiş eserler listesi gözönünde bulundurularak uzmanlar tarafından dikkatli bir grup saptama çalışması yapılmalıdır.
- Doku içinde yıkıntıların ve yapıların yıkılması ile boş kalmış çok sayıda arsanın bulunduğu saptanmıştır (Harita 23). Yakın bir gelecekte bu alanlarda yeni yapılaşmaların görüleceği açıktır. Yeni yapılaşmalar üzerindeki kontroller arttırılmalı ve bu yapıların doku karakterini bozmasına izin verilmemelidir. İkincil konutlar Çeşme kent merkezinden uzak tutulmalı ve boş alanlar konut, pansiyon, yeşil alan düzenlemeleri gibi kullanımlara açılmalıdır.

- Sahil bandında yakın zamanda başlayan yeni ve yüksek yapılaşmanın yayılması önlenmelidir. Bu kesimde rekreatif alanlar ve tarihi dokunun algılanmasını engellemeyecek yeşil alan düzenlemeleri gerçekleştirilmelidir. Kentsel mobilyayarda eskinin kötü taklitlerinin yapılması önlenmelidir.

- Kale'nin çevresindeki koruma alanı yetersizdir. Bu alan geçmişte dokunun en önemli akslarından birini oluşturan Maraş Sokak'ın tümü, Müftü Sokak ve Çarşı Caddesi'nin bir bölümünü içine alacak şekilde genişletilmelidir (Harita 24).

- Kentin bozulmamış bir doku içeren tek bölgesi kuzeydeki Rum mahallesi olduğundan, bu kesimin korunması büyük önem taşımaktadır. Köste Caddesi'ndeki Kilise kapısından başlayarak Dalyanköy yolu ile İnkılap Caddesi'ne birleşen bu alanın korunabilmesi için kentsel sit olarak ilan edilmesi zorunludur (Harita 24).

SONUÇ

Tez kapsamında yapılar araştırmalar, eşme'de özgün bir tarihsel dokunun varlığını, önceki araştırmalardan daha detaylı bir biçimde vurgulamıştır. Ancak zaman içinde kentin bir sayfiye merkezi şeklinde gelişmesi, tarihsel niteliğini unuttururken, doku için de ciddi bir tehlike oluşturmuştur. Dokunun ana ve tali aksları üzerindeki tahribatın gözle görölür derecede farklı olması (İnkılap Caddesi ile kuzeydeki Rum Mahallesi'nin bu bakımdan karşılaştırılması), tehlikenin boyutlarını ortaya koymaktadır.

Mevcut doku acilen korumaya alınmalı ve kentin yakın gelecekteki durumu açısından, turistik aktivitelerle doku ilişkisi sağlıklı bir şekilde kurulmalıdır.

Yönetimler korumacılık olayına geniş perspektifte bakmalı ve tarihi niteliği korunmuş bir kentin turistik çekiciliğinin de artacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Sosyofiziksel önlemlerle birlikte tarihi dokuda nitelikli araştırmaların yapılması, eşme tarihi kent kültürünün gelecek kuşaklara aktarılması açısından yararlı olacaktır.

HARİTALAR LİSTESİ

- 1- Çeşme ve Yakın Çevresi
- 2 - Çeşme Yöresi Eğim Haritası
- 3 - Çeşme Yöresi Jeoloji Haritası
- 4 - Çeşme Yöresi Hidroloji Haritası
- 5 - Çeşme Yöresi Arazi Kullanma Kabiliyet Haritası
- 6 - Çeşme Yöresi Toprak Haritası
- 7 - Çeşme Yöresi Bitki Örtüsü Haritası
- 8 - Çeşme Etki Alanı
- 9 - Batı Anadolu Şehirlerinin Toplu Yerleşme Bakımından Görünüşleri ve Dağılışları
- 10- Çeşme (Mimas) Yarımadası'nın Fiziki Yapısı ve Antik Yerleşme Merkezleri
- 11- Batı Anadolu'da Bizans Çağında M.S. 600 Tarihlerinde Piskoposluklar ve Metropolitlikler
- 12- XIII. Yüzyılda İzmir Metropolü ve Çevresi
- 13- İzmir Türk Beyliği Haritası
- 14- Urla Yarımadası'nda 1920'den Sonra Terkedilmiş Eski Yerleşmeler
- 15- Pirî Reis'in Çeşme Haritası
- 16- Pirî Reis'in Sakız Haritası
- 17- Seyyid Nuh'un Çeşme Haritası

- 18- Seyyid Nuh'un Sakız Haritası
- 19- Çeşme Deniz Savaşı'nda Rus Donanması'nın Manevrası
- 20- XX. Yüzyılın Başlarında Batı Anadolu'da Birlikte Oturan Nüfus Toplulukları
- 21- XX. Yüzyılın Başlarında Batı Anadolu'da Birlikte Yaşayan Nüfus Toplulukları
- 22- Tarihi Doku İçinde Anıtsal Yapıların Dağılımı
- 23- Tarihi Doku İçinde Tipolojik Konut İncelemesi
- 24- Mevcut İmar Planı ve Öneri Sit Alanları

ÇİZİMLER LİSTESİ

- 1 - Kale Yöresinde Doku İncelemesi
- 2 - Kale Yöresinde Doku İncelemesi
- 3 - Kale Yöresinde Doku İncelemesi
- 4 - Kale Yöresinde Doku İncelemesi
- 5 - Kale Yöresinde Doku İncelemesi
- 6 - Çeşme Kalesi Rölevesi - Plan
- 7 - Çeşme Kalesi Rölevesi - Kesit
- 8 - Kilise Rölevesi - Plan
- 9 - Kilise Rölevesi - Kesit
- 10- Kilise Rölevesi - Kesit
- 11- Kilise Rölevesi - Görünüş
- 12- Sultan Bayezid Camii Rölevesi - Plan
- 13- Sultan Bayezid Camii Rölevesi - Görünüş
- 14- Hacı Memiş Ağa Camii Rölevesi - Plan
- 15- Hacı Memiş Ağa Camii Rölevesi - Plan
- 16- Hacı Mehmet Ağa Camii Rölevesi - Plan
- 17- İbrahim Paşa (Arap Dede) Türbesi Rölevesi - Plan
- 18- Kanuni Kervansarayı Rölevesi - Plan
- 19- Kanuni Kervansarayı Rölevesi - Kesit
- 20- Kanuni Kervansarayı Restitüsyonu - Plan
- 21- Kanuni Kervansarayı Restitüsyonu - Kesit

- 22- İbrahim Ağa Hamamı Rölevesi - Plan
- 23- İbrahim Ağa Hamamı Rölevesi - Kesit
- 24- İbrahim Ağa Hamamı Rölevesi - Ön Cephe
- 25- Şekerci Hamamı Rölevesi - Plan
- 26- Kalıplaşmış Çeşme Tasarımları (Milet)
- 27- Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi Rölevesi - Plan
- 28- Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi Rölevesi - Kesit
- 29- Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi Rölevesi - Görünüş
- 30- Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi Rölevesi - Görünüş
- 31- Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi Rölevesi - Görünüş
- 32- Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi Rölevesi - Görünüş
- 33- Hacı Saliha Çeşmesi Rölevesi - Plan, Kesit
- 34- Hacı Saliha Çeşmesi Rölevesi - Görünüş
- 35- Hacı Saliha Çeşmesi Rölevesi - Görünüş
- 36- Hacı Memiş Ağa Çeşmesi Rölevesi - Plan, Kesit
- 37- Hacı Memiş Ağa Çeşmesi Rölevesi - Görünüş
- 38- Hacı Memiş Ağa Çeşmesi Rölevesi - Görünüş
- 39- Kale Sokak'taki Çeşme Rölevesi - Plan, Kesit
- 40- Kale Sokak'taki Çeşme Rölevesi - Görünüş
- 41- Memiş İbn-i Ahmet Çeşmesi Rölevesi - Plan, Kesit
- 42- Memiş İbn-i Ahmet Çeşmesi Rölevesi - Görünüş
- 43- İnkılap Caddesi 81 Numaralı Evin Cumba Detayı
- 44- Kale Arkası Sokak 13 Numaralı Evin Rölevesi - Plan,
Görünüş (Tip 1 Ev)
- 45- Mehmet Karabulut Evi Rölevesi - Plan (Tip 2 Ev)
- 46- İsmet Yüksekol Evi Rölevesi - Plan (Tip 3 Ev)
- 47- İsmet Yüksekol Evi Rölevesi - Plan (Tip 3 Ev)
- 48- Mahnup Hüsamoğlu Evi Rölevesi - Plan (Tip 5 Ev)

- 49- Mahnup Hüsamoğlu Evi Rölevesi - Plan (Tip 5 Ev)
- 50- Mahnup Hüsamoğlu Evi Rölevesi - Plan (Tip 5 Ev)
- 51- İnkılap Caddesi 81 Numaralı Evin Rölevesi - Plan
(Tip 5 Ev)
- 52- İnkılap Caddesi 81 Numaralı Evin Rölevesi - Plan
(Tip 5 Ev)
- 53- İnkılap Caddesi 81 Numaralı Evin Rölevesi - Görünüş,
Kesit (Tip 5 Ev)
- 54- Halit Dönmez Evi Rölevesi - Plan (Tip 6 Ev)
- 55- Halit Dönmez Evi Rölevesi - Plan (Tip 6 Ev)
- 56- Halit Dönmez Evi Rölevesi - Plan (Tip 6 Ev)
- 57- Hammaloğlu Çeşmesi Rölevesi - Durum Planı
- 58- Hammaloğlu Çeşmesi Rölevesi - Plan
- 59- Hammaloğlu Çeşmesi Rölevesi - Kesit
- 60- Hammaloğlu Çeşmesi Rölevesi - Görünüş
- 61- Hammaloğlu Çeşmesi Rölevesi - Görünüş
- 62- Hammaloğlu Çeşmesi Rölevesi - Görünüş
- 63- Hammaloğlu Çeşmesi Rölevesi - Görünüş
- 64- Hammaloğlu Çeşmesi Restorasyon Projesi - Durum Planı
- 65- Hammaloğlu Çeşmesi Restorasyon Projesi - Plan
- 66- Hammaloğlu Çeşmesi Restorasyon Projesi - Kesit
- 67- Hammaloğlu Çeşmesi Restorasyon Projesi - Görünüş
- 68- Hammaloğlu Çeşmesi Restorasyon Projesi - Görünüş
- 69- Hammaloğlu Çeşmesi Restorasyon Projesi - Görünüş
- 70- Hammaloğlu Çeşmesi Restorasyon Projesi - Görünüş
- 71- Osman Ağa Konağı Rölevesi - Plan
- 72- Osman Ağa Konağı Rölevesi - Plan
- 73- Osman Ağa Konağı Rölevesi - Kesit

- 74- Osman Ağa Konağı Rölevesi - Görünüş
- 75- Osman Ağa Konağı Rölevesi - Görünüş
- 76- Osman Ağa Konağı Restorasyon Projesi - Plan
- 77- Osman Ağa Konağı Restorasyon Projesi - Plan
- 78- Osman Ağa Konağı Restorasyon Projesi - Kesit
- 79- Osman Ağa Konağı Restorasyon Projesi - Görünüş
- 80- Osman Ağa Konağı Restorasyon Projesi - Görünüş

RESİMLER LİSTESİ

- 1 - Çeşmeköy Camii
- 2 - Grelot'nun Çeşme'yi Tasvir Eden Gravürü
- 3 - Kale'den Güney-Güneydoğu Yönüne Bakış
- 4 - Kale'den Batı Yönüne Bakış
- 5 - Kale'den Kuzey Yönüne Bakış
- 6 - Çeşme Kalesi
- 7 - Kilise
- 8 - Sultan Bayezid Camii
- 9 - Bandrol Osman Ağa Camii
- 10- Hacı Memiş Ağa Camii
- 11- Hacı Mehmet Ağa Camii
- 12- İbrahim Paşa (Arap Dede) Türbesi
- 13- Kanuni Kervansarayı
- 14- İbrahim Ağa Hamamı
- 15- Şekerci Hamamı
- 16- Kallirrhoe Çeşmesi, Siyah Figürlü Bir Hydria'dan Detay
- 17- III. Ahmed Çeşmesi
- 18- Esmâ Sultan Namazgâhlı Çeşmesi
- 19- İzmir Dönertaş Sebili
- 20- Bursa Orhan Camii Şadırvanı
- 21- İstanbul Ayasofya Camii Şadırvanı

- 22- Osman Ağa Konağı'nın Bahçesindeki Çeşme
- 23- Maraş Sokak 6 Numaralı Evin Bahçesindeki Çeşme
- 24- Hacı Mehmet Ağa Camii Şadırvanı
- 25- Hafız İlyaszade Seyyidi Mehmet Ali Çeşmesi
- 26- Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi
- 27- Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi Kitabesi
- 28- Çeşme Kalesi'nde Sur Duvarına Bitişik Olan Çeşme
- 29- Mehmet Kethüda Çeşmesi
- 30, 31- Mehmet Kethüda Çeşmesi'nin Eski Hali
- 32- Şerif Ağazade Seyyidi Hasan Ağa Çeşmesi
- 33- Şerif Ağazade Seyyidi Hasan Ağa Çeşmesi Kitabesi
- 34- Hacı Mehmet Ağa Camii'nin Bahçe Duvarına Bitişik Olan Çeşme
- 35- Ahmed Oğlu Hacı Memiş Ağa Çeşmesi
- 36- Ahmed Oğlu Hacı Memiş Ağa Çeşmesi Kitabesi
- 37- Kadioğlu Mustafa Ağaoğlu Kabadayı Mehmet Ağa Çeşmesi
- 38- Kurtludağ Sokak ile Balıkhane Sokak'ın Kesiştiği Köşedeki Çeşme
- 39- I. Mektep Sokak ile Uzun Sokak'ın Kesiştiği Köşedeki Çeşme
- 40- Mehmet Ağa Sokak ile Cansevdi Sokak'ın Kesiştiği Köşedeki Çeşme
- 41- Köste Caddesi'ndeki Çeşme
- 42- Kale'nin Giriş Mekânındaki Çeşme
- 43- Kale'nin Giriş Mekânındaki Çeşme'nin Kitabesi
- 44- Kale Sokak 46 Numaralı Evin Beden Duvarına Bitişik Olan Çeşme

- 45- Kale Sokak 46 Numaralı Evin Beden Duvarına Bitişik Olan Çeşme'nin Eski Hali
- 46- Hacı Hüseyin Kaptan ve Ayşe Hatun Çeşmesi
- 47- Memiş İbn-i Ahmet Çeşmesi
- 48- Kurtludağ Sokak'ta Buz Fabrikasının Bahçe Duvarı Üzerindeki Çeşme
- 49- Köste Caddesi'nde Kilise Kapısı Yanındaki Çeşme
- 50- Köste Caddesi'nde Bahçe Duvarı Üzerinde Yer Alan Çeşme
- 51- Sakız Adası'ndan Bir Sokak Resmi
- 52- Müftü Sokak 18 Numaralı Ev
- 53- I. Bıyıklı Sokak 16 Numaralı Ev
- 54- I. Bıyıklı Sokak 6 Numaralı Ev
- 55- Uzun Sokak 14 Numaralı Ev
- 56- Hamal Sokak 17 Numaralı Evin Sgraffito Sıva Detayı
- 57- Molla Hüseyin Sokak 17 Numaralı Evin Sgraffito Sıva Detayı
- 58- Ömer Ağa Sokak 17 Numaralı Ev
- 59- Keskin Sokak 46 Numaralı Evin Alınlık ve Pencere Detayı
- 60- İnkılap Caddesi 54 Numaralı Ev
- 61- Maraş Sokak 25 Numaralı Evin Balkon Detayı
- 62- Ömer Ağa Sokak 5 Numaralı Evin Sokak Kapısı
- 63- İnkılap Caddesi 17 Numaralı Evin Sokak Kapısı
- 64- Kale Arkası Sokak 13 Numaralı Ev (Tip 1 Ev)
- 65- Kurtludağ Sokak 33 Numaralı Ev (Tip 1 Ev)
- 66- Kaptan Sokak 11 Numaralı Ev (Tip 2 - Mehmet Karabulut Evi)
- 67- Maraş Sokak 25 Numaralı Ev (Tip 3 - İsmet Yüksekol Evi)
- 68- Molla Hüseyin Sokak 12 Numaralı Ev (Tip 4 Ev)

- 69- I.Mektep Sokak 9 Numaralı Evin Bahçe Cephesi (Tip 4 Ev)
- 70- Maraş Sokak 7 Numaralı Ev (Tip 5 - Mahnup Hüsamoğlu Evi)
- 71- İnkılap Caddesi 9 Numaralı Ev (Tip 5 Ev)
- 72- Kısa Sokak 6 Numaralı Ev (Tip 6 - Halit Dönmez Evi)
- 73- Maraş Sokak 22 Numaralı Ticarethane
- 74- Balıkhane Sokak 3 Numaralı Ticarethane
- 75- Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi Kuzeydoğu Cephesi
- 76- Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi Kuzeydoğu Cephesi Kitabesi
- 77- Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi Güneydoğu Cephesi
- 78- Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi Güneydoğu Cephesi Kitabesi
- 79- Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi Güneybatı Cephesi
- 80- Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi Güneybatı Cephesi Kitabesi
- 81- Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi Kuzeybatı Cephesi
- 82- Osman Ağa Konağı Güneydoğu ve Kuzeydoğu Cepheleri
- 83- Osman Ağa Konağı Kuzeybatı ve Güneybatı Cepheleri
- 84- Osman Ağa Konağı 4 Numaralı Odasından (Başoda) Görünüş
- 85- Osman Ağa Konağı'nın Başoda Tavan Detayı
- 86- Osman Ağa Konağı'nın Başoda Kapısı
- 87- Osman Ağa Konağı'nın Sofasından Görünüş
- 88- Osman Ağa Konağı'nın 3 Numaralı Odasından Görünüş

- 89- Osman Ağa Konağı Dükkânının Kuzeydoğu Cephesi
- 90- Osman Ağa Konağı Dükkânının Güneydoğu Cephesi
- 91- Osman Ağa Konağı'nın 1982 Yılındaki Görünüşü
- 92- Köste Caddesi'ndeki Kilise Kapısı
- 93- Tabutluk
- 94- Hürükoğlu Mezarlığı'ndaki Eski Mezar Taşları
- 95- Elmas Sokak 10 Numaralı Ev (Tip 2 Ev)
- 96- Mehmet Ağa Sokak 17 Numaralı Ev (Tip 4 Ev)
- 97- İnkılap Caddesi 73 Numaralı Ev (Tip 5 Ev)
- 98- Babacan Sokak 2 Numaralı Ev (Tip 4 Ev)
- 99- Babacan Sokak 2 Numaralı Evin Eski Hali
- 100-İnkılap Caddesi'nden Bir Görünüş
- 101-Kale'den Kuzeybatı Yönüne Bakış
- 102-Kale Arkası Sokak'tan Bir Görünüş
- 103-Çarşı Caddesi'nden Bir Görünüş
- 104-Müftü Sokak'tan Bir Görünüş
- 105-Köste Caddesi'nden Bir Görünüş
- 106-Molla Hüseyin Sokak 21 Numaralı Ev
- 107-Karaaslan Sokak'tan Bir Görünüş
- 108-Molla Hüseyin Sokak 13 Numaralı Ev

EKLER

ÇEŞME'DEKİ KORUNMASI İZLENİMLİ EMLAKLAR :

ADI	YERİ	PAFTA NO
1- Çeşme	Yalı Caddesi	24 H-II
2- Hacı Nami, Ağa Camii	" "	24 H-II
3- Kaymakım Çeşmesi	Ataduş-Jağlar Cad.Köşesi	24 H-II
4- İcîlî Ulku Evi	Yalı Cad.32	24 H-II
5- Zübeyde Hanım evi	İkinci büyük Sok.16	24 H-II
6- Ali Rıza Paşa evi	" " " 14	24 H-II
7- Rıza Akarsu evi	" " " 28	24 H-II
8- Çeşme	Akopolan-Kabadaya Sok. Köşesi	24 H-II
9- Konut	Kabadaya Sok.6	24 H-II
10- Hamal Çeşmesi	Müftü-Hamal Sok.köşesi	24 H-II
11- Yusuf Aydınlar evi	Hamal Sok.17	24 H-II
12- Arap Dede türbesi	Müftü Sok.	24 H-II
13- Ali Akyürek evi	Ömerpaşa sok.5	24 H-II
14- Çeşme	Ömerpaşa-Müftü Sok.köşesi	24 H-II
15- Zehra Çelebi evi	Müftü Sok.18-20	24 H-II
16- Kervansaray	Kale Sok.	23 H-III
17- Çeşme	Çekirici Hamamı Sok.	23 H-III
18- Konut	Karay Sok.38 D	23 H-III
19- Çeşme	Karay-Mehmet Ağa Sok. köşesi	23 H-III
20- Konut	Karay Sok.34	23 H-III
21- Kale	Mürriyat Cad.	23 H-III
22- Kılıse	Kısa Sok.13 A	23 H-III
23- Konut	İnkıla. Cad.54	23 H-III
24- Konut	" " 9	23 H-III

-2-

ADI	YERİ	PAPPA NO
25- Konut ve Dükkan	Keskin Sok.7	23 H-III
26- Akdeniz oteli	İnkılap Cad.5	23 H-III
27- Belediye binası	" " 2	23 H-III
28- Bahri Aile Lokantası	Mürriyet Cad.4	23 H-III
29- Hasım Paşası Oteli	Ilıca, İzmir Cad.67-73	yok

C. 2
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
TAŞINMAZ KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARI
YÜKSEK KURULU
K A R A R

Toplantı No. ve Tarihi : 23, 24.1.1985
Karar No. ve Tarihi : 615, 24.1.1985

Toplantı yeri :
ANKARA

**İZMİR, ÇEŞME İLÇESİNDE BULUNAN 2863 SAYILI YASA GEREĞİNCE KORUNMASI GEREK
Lİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIĞI TESCİLLİ YAPILARIN LİSTESİ:**

Sı.No:	Adres			Pafta	Ada	Parsel
1-	Kurtludağ Sokak No:36,	-	-	23.H.III a	131	65
2-	Yağhane Sokak No:17	-	-	"	135	2-3-4
3-	Balıkhanı Sokak No:3,	-	-	"	"	11-12
4-	İnkilap Cad.No:9,	-	-	23.H.III.4	139	11
5-	Sahil Lokantası (Pandopulı)-	-	-	23.H.III d	141	1
6-	Kurtludağ Sokak, No:33-35,	-	-	23.H.III a	149	1
7-	Molla Hüseyin Sokak No:33,	-	-	23.H.III a	159	2
8-	Molla Hüseyin Sokak, No:59,	-	-	23.H.II d.	162	6
9-	Karaaslan Sokak, No:55,	-	-	23.H.II d	164	5
10-	Köste Caddesi No:69,	-	-	23.H.II. d	166	1
11-	Karaaslan Sokak, No:31	-	-	23.H.II. d	167	2
12-	Molla Hüseyin Sokak No:13,	-	-	23.H.III. a	170	7
13-	Muharrem Sokak, Kuşlu Sokak No:1,	-	-	23.H.III a	171	3
14-	İnkilap Cad.No:25	-	-	23.H.III a	172	8
15-	İnkilap Cad.No:19,	-	-	23.H.III a	172	11
16-	İnkilap Cad.No:17, 2	-	-	23.H.III a	172	12
17-	Köste Cad.No:4/Bahçeler Sokak,	-	-	"	179	1
18-	İnkilap Cad.No:67/Bahçeler Sokak,	-	-	23.H.III a	180	1
19-	İnkilap Cad.No:81,	-	-	23.H.III b	181	1
20-	Köste Cad.No:26,	-	-	23.H.III b	184	23,
21-	Köste Cad.No:34-36-38,	-	-	23.H.III. b	184-227-28-29	
22-	İnkilap Cad.No:20,	-	-	23.H.III a	224	1-2
23-	Keskin Sokak, No:7/ Kısa Sokak No:6,	-	-	23.H.III a	224	5
24-	Keskin Sokak, No:21/ Çatal Sokak No:20,	-	-	23.H.III d	225	2
25-	Keskin Sokak, No:29,	-	-	23.H.III o	227	20
26-	Keskin Sokak, No:31	-	-	"	227	22

KAYMAZ
Baş Md. V.

T. C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
TAŞINMAZ KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARI
YÜKSEK KURULU
K A R A R

Toplantı No. ve Tarihi : 23, 24.1.1985

Toplantı yeri :

Karar No. ve Tarihi : 615, 24.1.1985

-3-

ANKARA

Sı.No:	Adres	Pafta	Ada	Parsel
52-	Z.Mektep Sokak, No:26, -	23.H.IIIc	258	17
53-	Hamal Sokak, No: 17, -	24.H.IIb	262	14
54-	Mehmet Ağa Sokak No:18,	23.H.IIIc	262	32
55-	Mehmet Ağa Sokak, No:20,	"	262	35
56-	Kalearkası Sokak, No:5,	23.H.IIIId	362	4
57-	Kale arkası Sokak No:8,	"	"	5
58-	Kale Sokak, No:5, -	"	"	11
59-	Yalı Cad.No:6, -	24.H.IIa	366	3
60-	Yalı Cad.No:8, -	"	"	5
61-	Yalı Cad.No:10, -	"	"	6
62-	Çarşı Sokak, No:4, -	"	368,	4
63-	Hamam Sokak, No:9, -	24.H.IIb	368	7
64-	Hamam Sokak, No:7, -	"	"	11
65-	Ömeraga Sokak, No:17, -	"	369	9
66-	Ömeraga Sokak, No:17/1,	"	"	10
67-	Maraş Sokak, No:54/Musalıah No:2,	23.H.IIIc	370	10
68-	Kale Sokak, No:39, -	"	"	31
69-	Mürtü Sokak No:19, -	24.H.IIb	371	12
70-	Ömeraga Sokak, No:6, -	24.H.IIb	371	19
71-	Ömeraga Sokak No:5, -	24.H.IIb	372	9
72-	Çarşı Cad.53/Mürtü Sokak No:1,	24.H.IIa	372	17
73-	Yalı Cad.No:32, -	24.H.IIa	387	5
74-	Çarşı Cad.No:18, -	24.H.IIa	389	1
75-	Mürtü Sokak, No:2/Çarşı Cad.	24.H.IIb	390	1
76-	Mürtü Sokak, No:14, -	24.H.IIb	391	3
77-	Mürtü Sokak No:18-20 -	"	"	4
78-	Mürtü Sokak, No:26 -	"	"	6
79-	Mürtü Sokak, No:25, -	"	392	2
80-	Hamal Sokak, No:4, -	24.H.IIb	394	4

KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
TAŞINMAZ KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARI
YÜKSEK KURULU
K A R A R

Toplantı No. ve Tarihi : 23, 24.1.1985

Toplantı yeri :

Karar No. ve Tarihi : 615, 24.1.1985

-4-

ANKARA

<u>Sı.No:</u>	<u>Adres</u>	<u>Pafta</u>	<u>Ada</u>	<u>Parsel</u>
81-	2.Bıyıklı Sokak,No:12,	24.E.IIb	400	8
82-	2.Bıyıklı Sokak,No:14,	"	"	11
83-	2.Bıyıklı Sokak,No:15,	"	"	12
84-	Çarşı Cad.No:13,	24.E.IIa	"	84
85-	Çarşı Cad.No:41,	24.E.IIId.	402	5
86-	Mahmet Ağa Sokak No:17,	23.E.IIIc	453	8
87-	Kıvrıntı Sokak No:9,	"	"	12-14
88-	Uzun Sokak,No:52/Beşiktaş	"	454	3

ANITSAL :

<u>Sı.No:</u>	<u>Adres</u>	<u>Pafta</u>	<u>Ada</u>	<u>Parsel</u>
89-	Çarşı Cad./Atalık Cad.(Çarşı)	24.E.IIa	-	-
90-	Köste Cad.	"	183	13
91-	Uzun Sokak/Mektep Sokak,	23.E.IIIc	234	1
92-	Kaakin Sokak/Tape Sokak,	"	241	2
93-	Maraş Sokak/Tape Sokak	"	243	6
94-	Maraş Sokak/Uzun Sokak	"	255	12
95-	Maraş Sokak,	"	256	15
96-	Yalı Cad.	24.E.IIIa	365	2
97-	Kale Sokak No:46.bitişik,	23.E.IIIc	369	5
98-	Maraş Sokak/Şekerçi Hanım Sokak	"	370	2
99-	Mürtü Sokak/Ömerağa Sokak,	24.E.IIb	371	16
100-	2.Musallah Sokak No:15,	"	393	2
101-	Baki Mazarlık	23.E.IIIc	396	3
102-	Mürtü Sokak/Hamal Sokak,	24.E.IIb	396	4
103-	Maraş Sokak/Cansevdi Sokak,	23.E.IIIc	455	1
104-	Akoğlan Sokak/Kabadaya Sokak	24.E.IIb	515	1
105-	Kale	23.E.IIIId	361	1
106-	Kervansaray (Çarşı Cad.	23.E.IIIId	363	36
107-	Türbe(Mürtü Sokak/36)	24.E.IIb	397	1

./..

KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
TAŞINMAZ KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARI
YÜKSEK KURULU

K A R A R

Toplantı No. ve Tarihi : 23, 24.1.1985

Karar No. ve Tarihi : 615, 24.1.1985

-5-

Toplantı yeri :

ANKARA

Sı.No:	Adres	Pafta	Ada	Parsel
108-	Bandrol Osmazağa Cami Çarşısı Cad./2	24.H.IIa	364	1
109-	Memişağa Cami Çarşısı Cad.No:14, -	"	367	5-6
110-	Ağa Cami (2.Musalla Sokak No:16) -	24.H.IIb	393	2
111-	Hamam (Kale Sokak) -	23.H.IIIc,	244	31
112-	Hamam (Çarşısı Cad.No:49, -	23.H.IIIId	509	2-3-4-
113-	Kapı (Karaaslan Sokak/Yöste Cad. -	23.H.IIId	156	6
114-	Kilise (İnkilap Cad.No:26) -	23.H.IIIa	224	9
115-	Kilise (Caferağa Sokak/Kıvrıntı Sokak)	23.H.IIIc	453	5

ASLI GIBİDİR.

KEMAL GÜKÇE

(Signature)

İsmail KAYMAZ

Şube Md. V.

BAŞKAN

Müsteşar

Üye Akozan (Feridun) Üye Aktan (Tahir) Üye Çubuk (Mehmet) Üye Emre (Kutlu) Üye Karamağaralı (Haluk)

Bulunmadı

Bulunmadı

Üye Öney (Gönül)

Üye ~~XXXXXXXXXX~~
Özgül (Nimet)

Üye Tankut (Gönül)

Üye Müsteşar Yardımcısı
Özkan Gültekin

Üye Es. Eser. ve Müzeler Genel Müdürü Yardımcısı (Nurattin) Üye Turizm Genel Planlama ve İmar Müdürü Ataman (Oktay) Üye Orman Genel Müdürü Karadeniz (M. Ali) Üye Vakıflar Genel Müdürü Kahraman (Kemal)

Bulunmadı

YATIRIM VE İNŞAAT BAKANLIĞI
YÜKSEK KURULU

KARAR

Toplantı No. ve Tarihi: 36, 5-6/12/1955
Karar No. ve Tarihi: 1684, 6/12/1955

Toplantı yeri:

ANKARA

ANKARA İLİ, ÇEŞME İLÇESİ, İZMİRDE 2863 SAYILI YASA UYARILCA TESCİL EDİLEN
KONUMUŞU GEREKLİ TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIKLARI LİSTESİ :

Sıra	Adı	Adresi	Fahta	Ada	Parsel
1	+ HALE	Kale Sok, No:1	23.H.III.d	361	1
2	+ Nervansaray	Çarşı Cad.	"	363	36
3	+ Randırol Osmanağa Cami	" " No:2	"	364	1
4	+ Hemişağa Cami	" " No:14	24.H.II.a	397	5-6
5	+ Ağa Cami+Çeşme	II.Musalla Sok, No:16	24.H.III.b	393	1-2
6	Eürbe	Müftü Sok, No:36	"	397	4
7	+ Tabutluk	Kale Sk.(Lahit Mezarlık)	"	396	3
8	+ Hilise	İnkılap Cad.No:26	23.H.III.a	224	9
9	"	Caferağa Sk.LivrıntıSk.23H.III.c		453	5
10	+ Hilise Kapısı	Karaaslan Sk.Köste Cad.	"	156	6
11	+ Hamam	Kale Sokak,	"	244	31
12	"	Çarşı Cad.No:49	24.H.II.a	509	2-3-5
13	+ Çeşme	" " Atıdağ Cad.	24.H.II.d	-	-
14	"	Köste Cad.	23.H.III.b	183	13
15	"	Uzun Sokak, Mekseh Sk.	23.H.III.c	234	1
16	"	Edişkin Sk.Tepe Sk.	23.H.III.c	241	2
17	"	Ançlıaraç Sk.Uzun Sk.	"	255	12
18	"	Melmetağa Sk.Uzun Sk.	"		

"ASLI GİBİDİR"

Füsun İRSOY
Şube Müdürü

Füsun

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
TAŞINMAZ KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARI
YÜKSEK KURULU

KARAR

Toplantı No. ve Tarihi: 36, 5-6/12/1985
Karar No. ve Tarihi: 1684, 6/12/1985

Toplantı yeri:
ANKARA

-2-

Aö1	Adresi	Pafta	Ada	Parçaları
+ Çeşme	Yalı Cad.	24.H.II.a	365	2
"	Kale Sk.No:46	23.H.III.c	369	5
"	Karaş Sk.Şekerci Hamam Sokak	"	370	2
"	Kırtlı Sk.Ömerağa Sk.*	24.H.II.b	371	16
"	" Hamal Sk.	"	396	4
"	Mehmetağa Sk.Can sevdi Sk.	23.H.III.C	455	1
+ "	Akoğlan Sk.Kabadayı sk.	24.H.II.b	515	1
+ Konut	Yazıcılar sk.No:17	23.H.III.a	135	2-3-4
+ "	Balikhane sk.No:3	"	135	12-12
+ "	Kurtlucağ Sk.No:36	"	131	65
+ Dükkan+Konut	İnkilap Cad.No:9-9/A-B-C-D-E	23.H.III.d	139	11
+ Panöpolp	Çarşı Cad.No:13-13/A-B-C-D	"	141	1
Konut	Yazıcılar Sok, No:33-35	23.H.III.a	149	1
Konut	Molla Hüseyin Sk.No:33	"	159	2
Konut	" " Sk.No:59	23.H.III.d	162	6
+ Konut	Karaaslan Sok, No:55-55/A-B	23.H.II.c	164	2

ASLI GİRİDİR

Fusun ERSOY

T. C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
TAŞINMAZ KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARI
YÜKSEK KURULU

K A R A R

Toplantı No. ve Tarihi: 36, 5-6/12/1985
Karar No. ve Tarihi: 1684, 6/12/1985

Toplantı yeri:
ANKARA

-3-

: Adı	: Adresi	: Pafta	: Aina	: Parşel
+ Konut	Köste Cad.No:69-69/A	23.H.II.c	166	1
+ "	Karaaslan Sk.No:31/A	23.H.III.C	167	2
Konut	Molla Hüseyin Sk.No:13-13/A	23.H.III.b	170	7
"	Kuğlu Sk.No:1-1/A-Mu-			
	harrem Sk.	23.H.III.a	171	3
+ "	İnkilap Cad.No:25-25/A-B	"	172	8
+ Dükkan+Konut	İnkilap Cad.No:19	"	172	11
+ " "	" " No:17	"	172	12
+ Konut	Köste Cad.No:4/Bahçeler Sk.	23.H.III.b	179	1
+ Dükkan-Konut	İnkilap Cad.No:67-67/A,B,C,D	"	180	1
+ " "	İnkilap Cad.No:31-31/4-E	"	181	1
Konut	Köste Cad.No:26-26/A	23.H.III.b	184	23
"	Köste Cad.No:34-36-38	"	184	27-28
Banka+Dükkan-Konut	İnkilap. Cad.No:20-20/A-B	23.H.III.a	224	1-2
+ Konut	Keskin Sk.No:7/Kısa Sk.No:6	23.H.III.d	224	5
Konut	Keskin Sk.No:21/Çatal Sk.			
	No:20	23.H.III.c	225	2
+ "	Keskin Sok.No:29/A	23.H.III.c	227	20
+ "	Keskin Sk.No:31-31/A	"	227	21
"	Çatal Sk.No:10			

ASLI GİBİDİR

Fatih ERSOY
Sube Müdürü

(Handwritten signature)

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
TAŞINMAZ KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARI
YÜKSEK KURULU

KARAR

Toplantı No. ve Tarihi: 36, 5-6/12/1985

Karar No. ve Tarihi: 1684, 6/12/1985

Toplantı yeri:

ANKARA

-4-

Sayı	Adı	Adresi	Pafta	Ada	Parsel
53	Konut	Keskin Sk.No:27	23.H.III.c	227	30
54	+	İnkilap Cad.No:54/Ertürk Sk.No:19	23.H.III.b	228	15
5	"	Ertürk Sk.No:27-27/A	23.H.III.b	228	32
6	+	Uzun Sk.No:5/Dellal Sk.	23.H.III.bb	230	1
7	+	Dellal Sk.No:2-2/A	23.H.III.b	230	2
8	"	I.Mektep Sok,No:8-8/A-B	23.H.III.c	234	3
9	+	İnkilap Cad.No:3-3/A Merdivenli Sk,Ko:2	23.H.III.d	237	1
10	+	Belediye İnkilap Cad.No:2-2/A-B	"	237	7
11	+	Akdeniz Oteli " " No:5	"	238	2
12	+	Dükkan+Konut İnkilap Cad.No:4-4/A	"	238	8
13	+	Konut Keskin Sok,No:16	"	240	3
	"	Muhacir Sk.No:17	"	"	11
	+	" Keskin Sok,No:30-30/A-B-C	"	241	1
	+	" Tepe Sok,No:6	"	241	6
	+	" Maraş Sok,No:12	23.H.III.c	242	11
	+	" +Çeşme " " No:16/Tepe Sk.	"	243	6
	+	Osmanağa Konağı " " No:38	"	244	24
	Konut	Davutağa Sk,Ko:16	"	247	8
	+	Depo+Konut Maraş Sk.No:7-7/A-B-C	"	248	28
	Konut	Keskin Sk.No:40/Maraş Sk. No:1	"	249	1

ASLI GIBİDİR

Konutun ERSOY
Müdürü

T. C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
TAŞINMAZ KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARI
YÜKSEK KURULU

KARAR

Toplantı No. ve Tarihi: 36, 5-6/12/1985

Toplantı yeri:

Karar No. ve Tarihi: 1684, 6/12/1985

ANKARA

-5-

Avı	Adı	Adresi	Pafta	Ada	Parsel
3	+ Konut	Keskin Sok, No: 46-46/A-B	23.H.III.C	249	5-6
4	+ "	" " No: 48-48/A-B	"	250	1
5	"	Kivrıntı Sok, No: 5	"	254	7
5	"	" " No: 12	"	255	6
	"	II. Mektep Sok, No: 26	"	258	17
	"	Hamal Sok, No: 17	24.H.II.b	262	14
	"	Mehmetağa Sok, No: 18	23.H.III.C	262	32
	"	Mehmetağa Sok, No: 20	23.H.III.C	262	35
	+ "	Kale arkası Sok, No: 6	23.H.III.d	362	4
	+ "	Kale arkası Sok, No: 8	23.H.III.d	362	5
	"	Kale sok, No: 5-5/A	"	362	11
	+ "	Yalı Cad. No: 6-6/A-B-C	24.H.II.a	366	3
	+ "	Yalı Cad. No: 8-8/A	"	"	5
	+ "	Yalı Cad. No: 10-10/A	"	366	6
	"	Çarşı Sok, No: 4	"	368	4
	+ "	Hamam Sok, No: 9	24.H.II.b	368	7
	"	Hamam Sk. No: 7-7/A	24.H.II.b	368	11
	+ "	Ömerağa Sk, No: 17	24.H.II.b	369	9
	+ "	" " No: 17/A	"	369	10
	"	Maraş Sk. No: 54/II. Husula Sk. No: 2	23.H.III.C	370	10

ASLI GİBİDİR

Füsun ERSOY
Şube Müdürü

./..

T. C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
TAŞINMAZ KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARI
YÜKSEK KURULU

KARAR

Toplantı No. ve Tarihi: 36, 5-6/12/1985
Karar No. ve Tarihi : 1684, 6/12/1985

Toplantı yeri:
ANKARA

-5-

1	Adı	Ağresi	Pafta	Ada	Parse
+	Konut	Kale Sk.No:39	24.H.III.C	370	31
+	"	Müftü Sk,No:19-19/A	24.H.III.b	371	12
+	"	Önerağa Sk.No:6	"	371	19
+	"	" " NO:5	"	372	9
+	"	Çarşı Cad.No:53 Müftü Sk.No:1	"	372	17
+	"	Yalı Cad.No:32	"	387	5
+	"	Çarşı Cad.No:18-18/A-B	"	389	1
+	"	Müftü Sk.No:2, Çarşı Cad.	24.H.II.b	390	1
+	"	Müftü Sk.No:14-14/A	"	391	3
+	"	Müftü Sk.No:18-20	"	391	4
+	"	Müftü Sk.No:26-26/A	"	391	6
+	"	Müftü Sk.No:25-25/A-B	"	392	2
+	"	Hamal Sk.No:4-4/A-B	24.H.III.c	394	4
+	"	III.Bıyıklı Sk.No:12	24.H.II.b	400	8
+	"	II.Bıyıklı Sk.No:14	"	400	11
+	"	II.Bıyıklı Sok.No:16	"	400	12
+	"	Çarşı Çaddesi, No:13	24.H.II.a	400	84
+	"	ASLI GİRİDİR Çarşı Cad.No:41	24.H.II.d	402	5
+	"	Mehmetağa Sok, No:17-17/A-b	23.H.III.c	453	8

Fusun ERSOY

Müdü

Fusun

T. C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
TAŞINMAZ KÜLTÜR ve TABİAT VARLIKLARI
YÜKSEK KURULU

KARAR

Toplantı No. ve Tarihi: 36, 5-6/12/1985
Karar No. ve Tarihi: 1684, 6/12/1985

Toplantı yeri:

ANKARA

-7-

Adı	Adresi	Pafta	Ada	Parsel
Konut	Kıvrıntı Sok, No: 9	23.H.III.c	453	12-14
"	Uzun Sok, No: 52/Bezzas Sokak	"	454	3

ASLI GİBİDİR

Füsun ERSOY
Sube Müdürü

KEHAL BÖKÇE
BAŞKAN
Müsteşar

T. C.
Yükseköğretim Kurul
Dokümantasyon Merke

Üye
Akozan (Feridun)

Üye
Akiş (Tahir)

Üye
Çobuk (Mehmet)

Üye
Emre (Kutlu)

Üye
Karamağaralı (Haluk)

Bulunmadı

Bulunmadı

Üye
Öney (Gönül)

Üye
Boysal (Yusuf)

Üye
Tankut (Gönül)

Üye
Müsteşar Yardımcısı

Bulunmadı

Bulunmadı

Özkan (Gültekin)

Üye
Eser. ve Müzeler
Genel Müdürü

Üye
Turizm Genel
Müdürü

Üye
Planlama ve İmar
Genel Müdürü

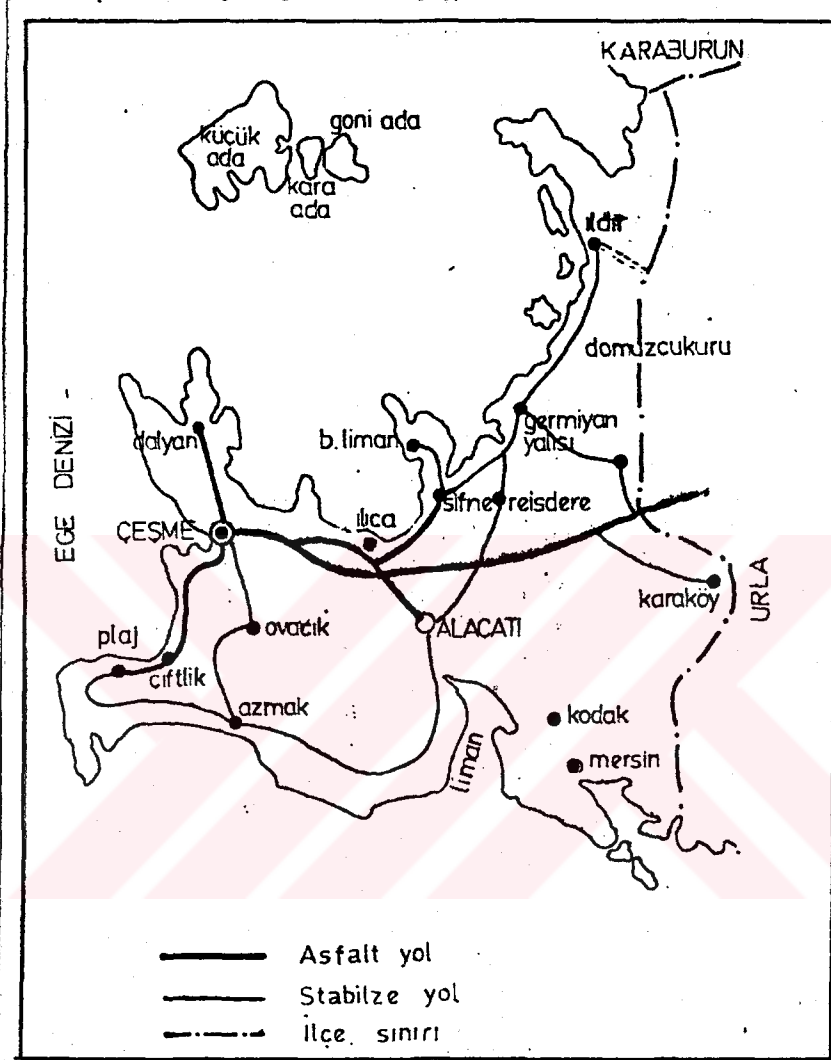
Üye
Orman Genel
Müdürü

Üye
Vakıflar Genel
Müdürü

Yardımcı (Nurettin) Ataman (Oktay) Unal (Tankut) Karaçeniz (M. Ali) Elibroz (Leyla)

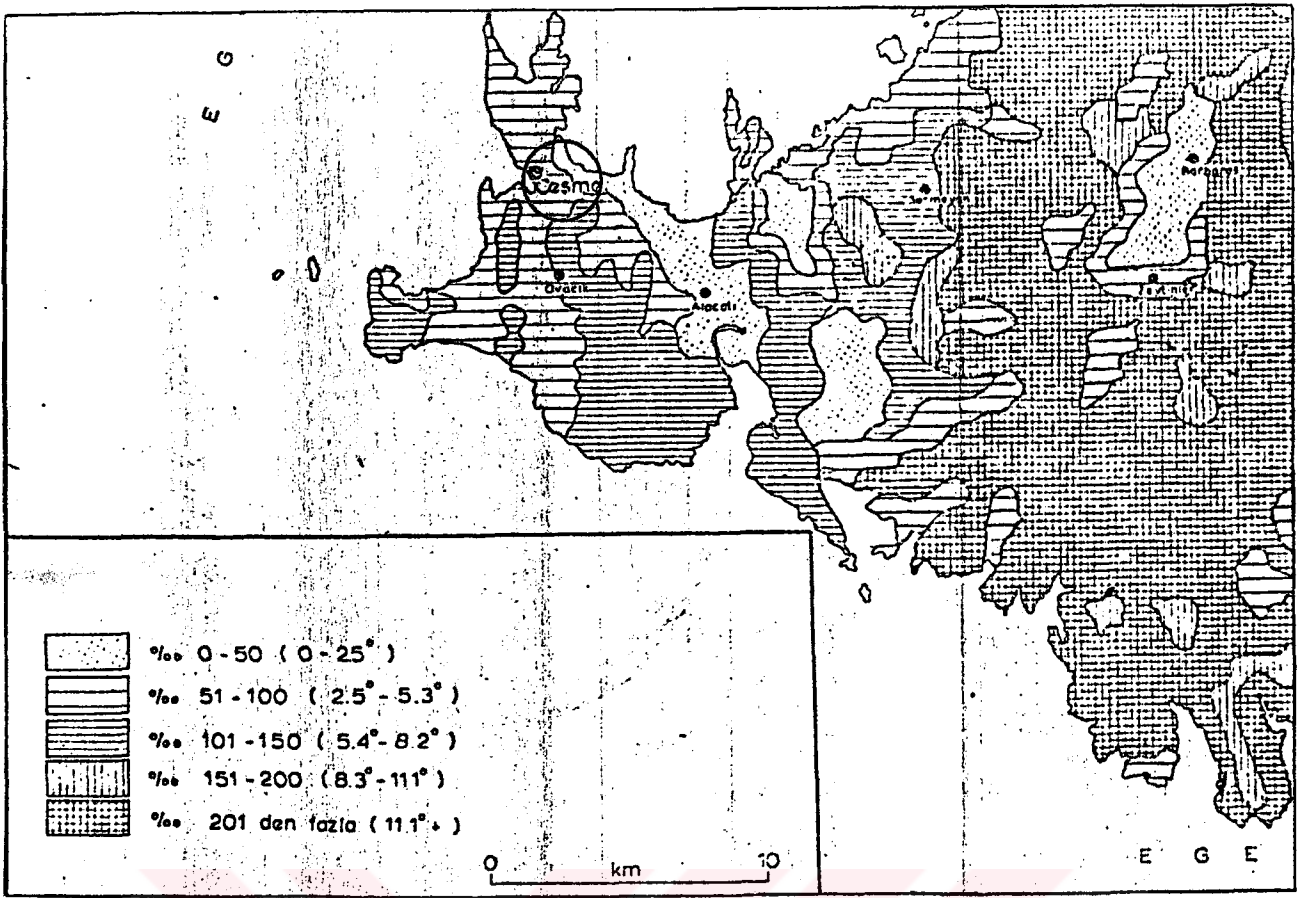
HARİTALAR

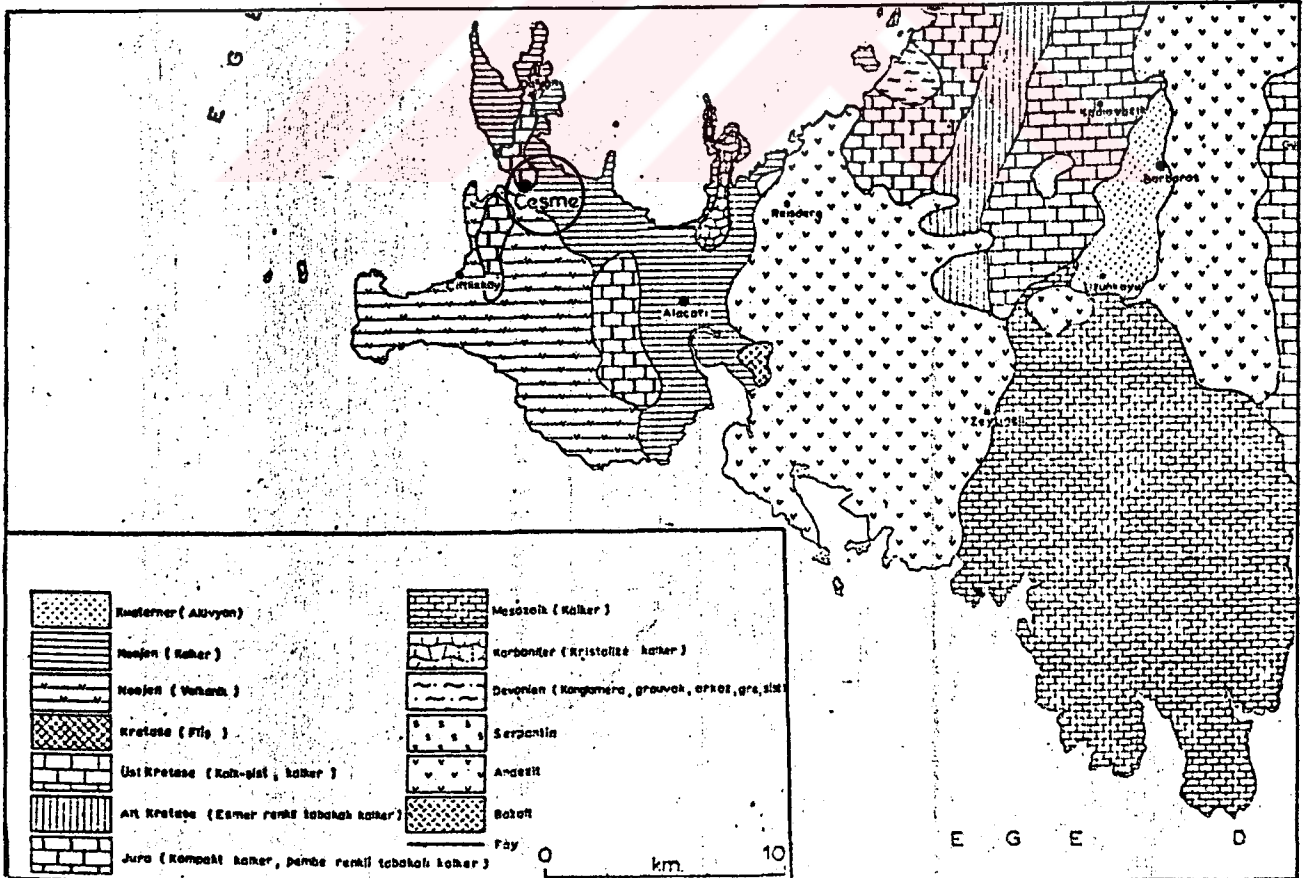
Harita 1. Çeşme ve Yakın Çevresi

**Kaynak : Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
Şehir Planlama Bölümü-Döner Sermaye Kuruluşu,
Çeşme Analitik Etüdüleri I (1981), s.6**

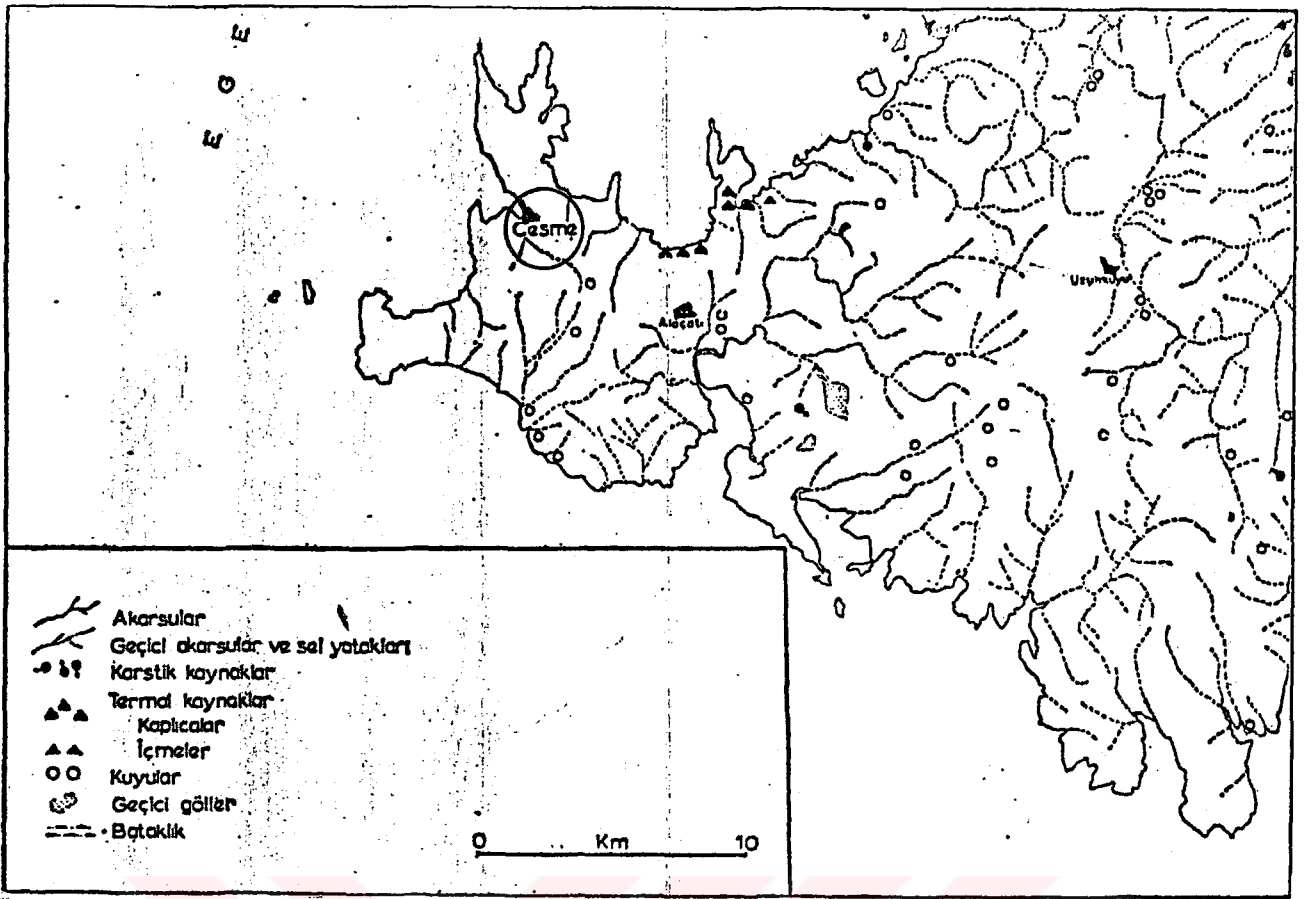
V. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Harita 2. Çeşme Yöresi Eğim Haritası
 Kaynak : B. Mater, Urla Yarımadasında Arazinin Sınıflandırılması
 ile Kullanışı Arasındaki İlişkiler, (1982), s. 40-41 Şekil 7

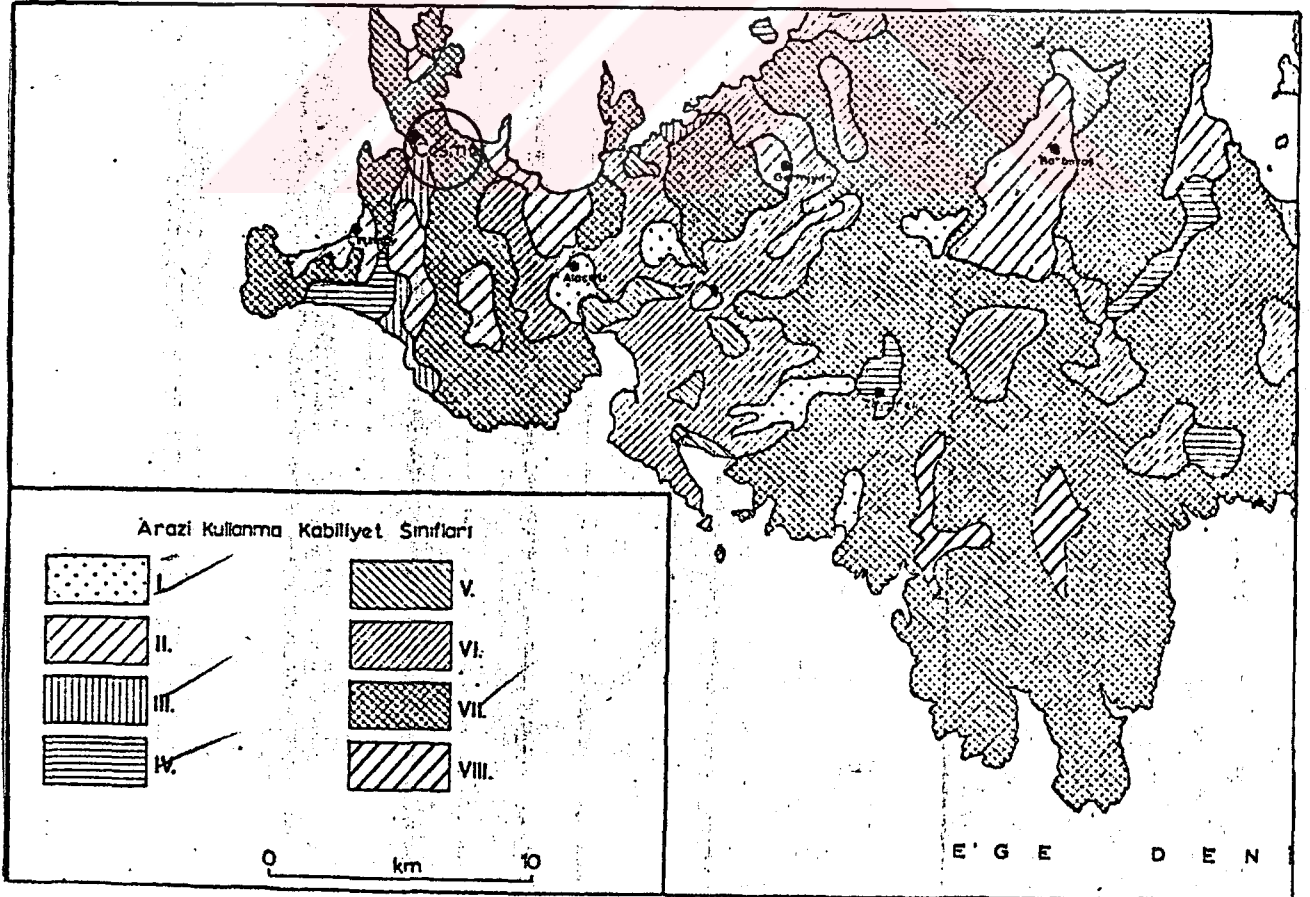

Harita 3. Çeşme Yöresi Jeoloji Haritası
 Kaynak : B. Mater, a.g.e., s.32-33 Şekil 5

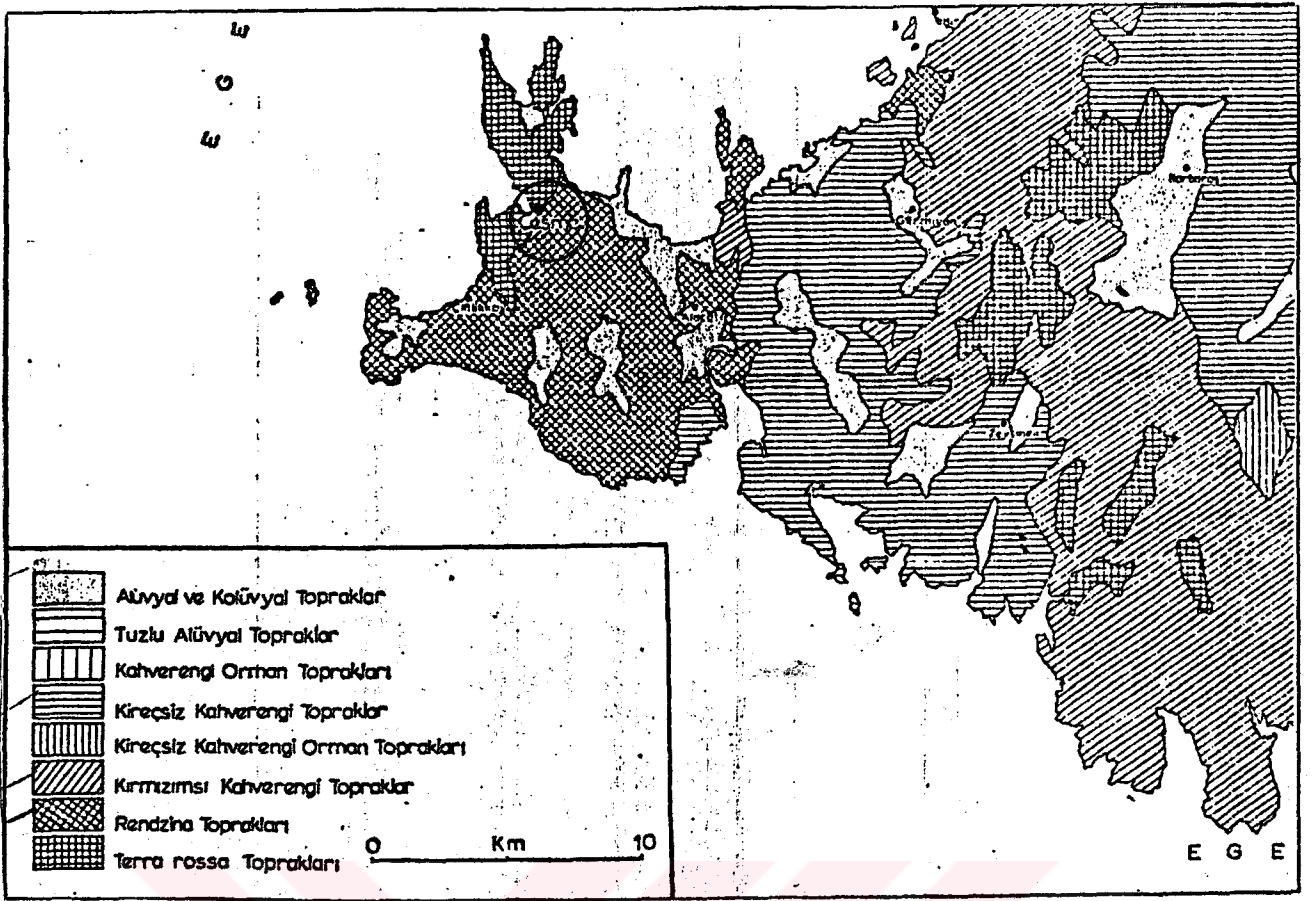
Harita 4. Çeşme Yöresi Hidroloji Haritası

Kaynak : B. Mater, Urla Yarımadasında Arazinin Sınıflandırılması ile Kullanışı Arasındaki İlişkiler, (1982), s. 48-49 Şekil 6

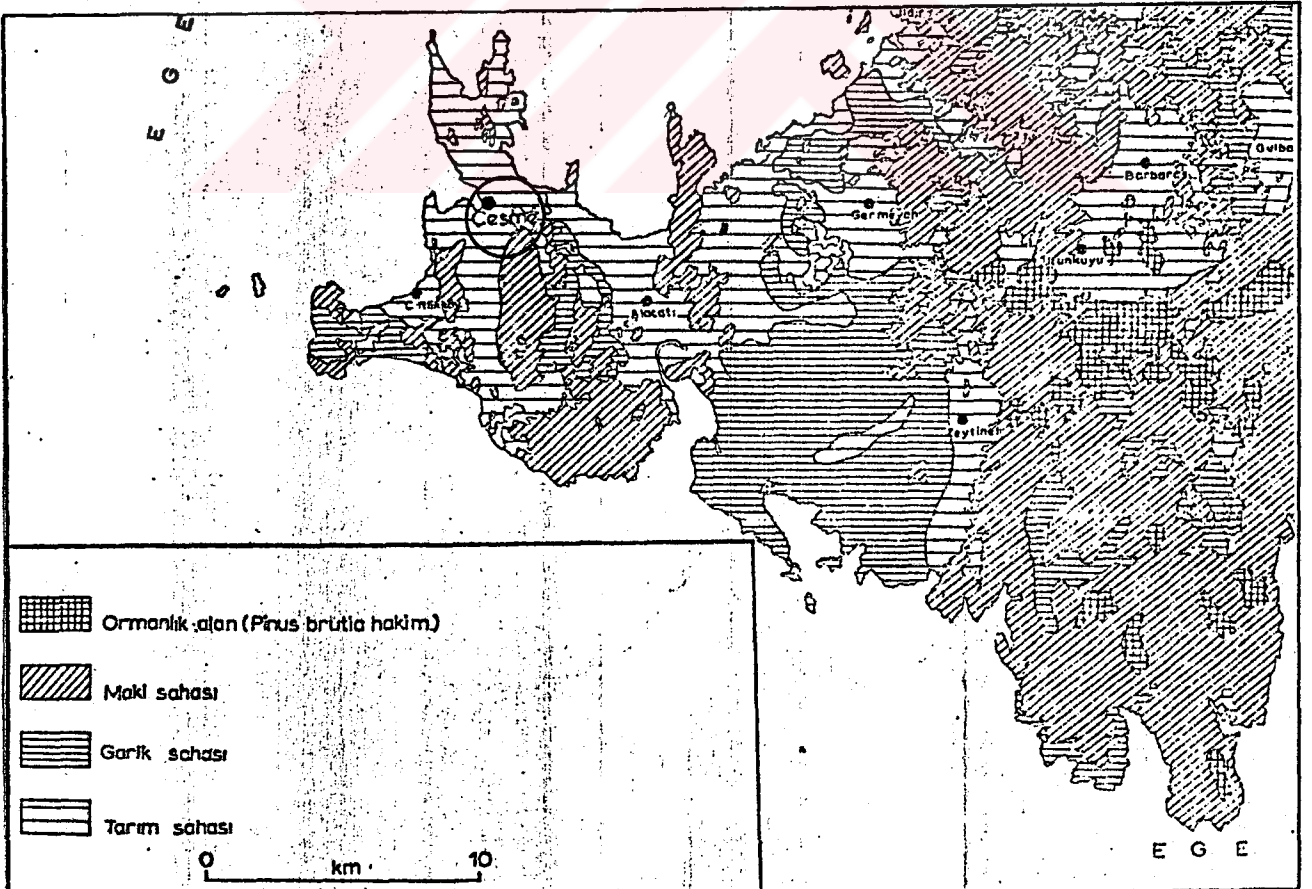
Harita 5. Çeşme Yöresi Arazi Kullanma Kabiliyet Haritası

Kaynak : B. Mater, a.g.e., s. 96-97 Şekil 10

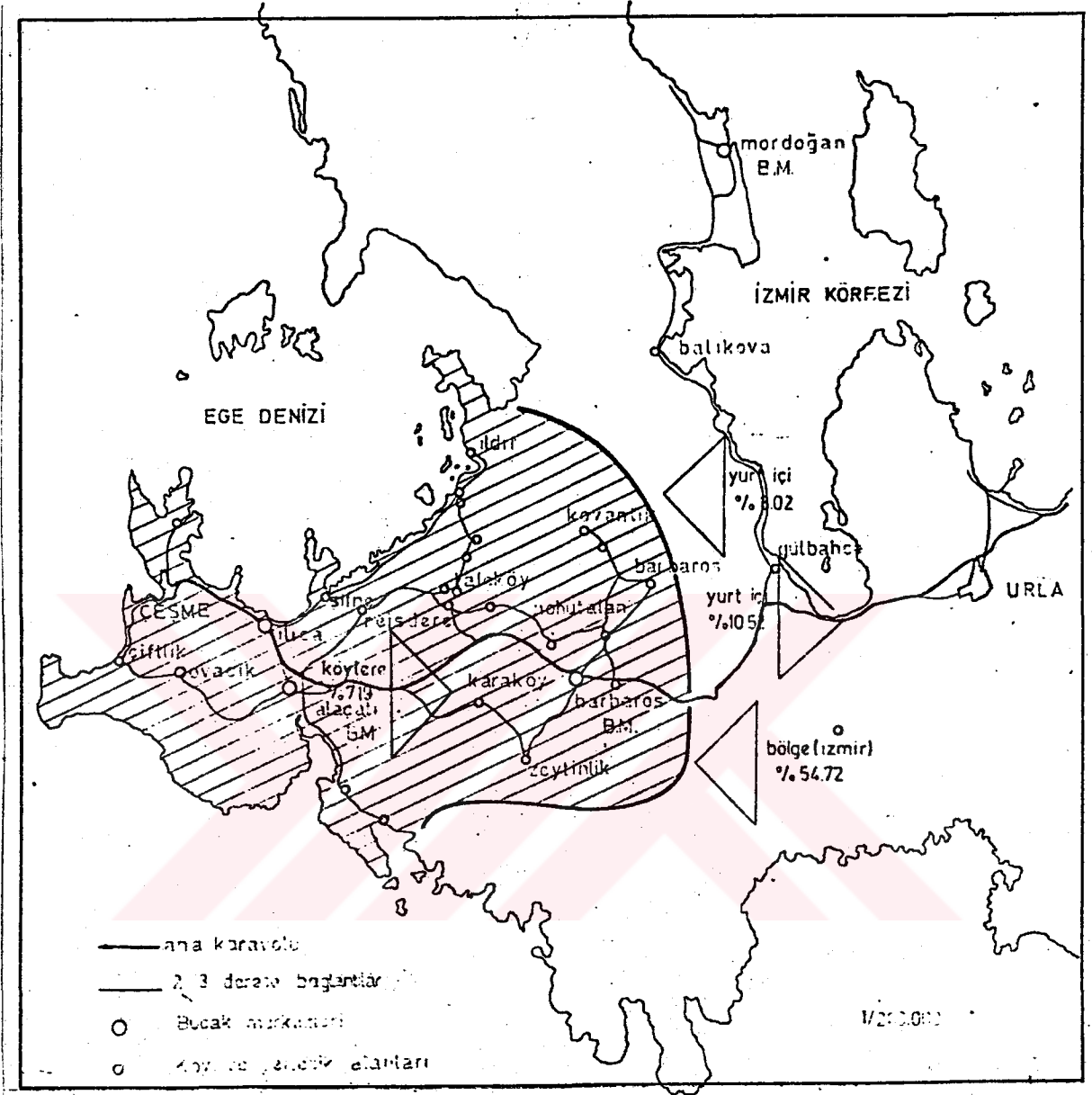
Harita 6. Çeşme Yöresi Toprak Haritası

Kaynak : B. Mater, Urla Yarımadasında Arazinin Sınıflandırılması ile Kullanışı Arasındaki İlişkiler, (1982), s. 56-57 Şekil 8

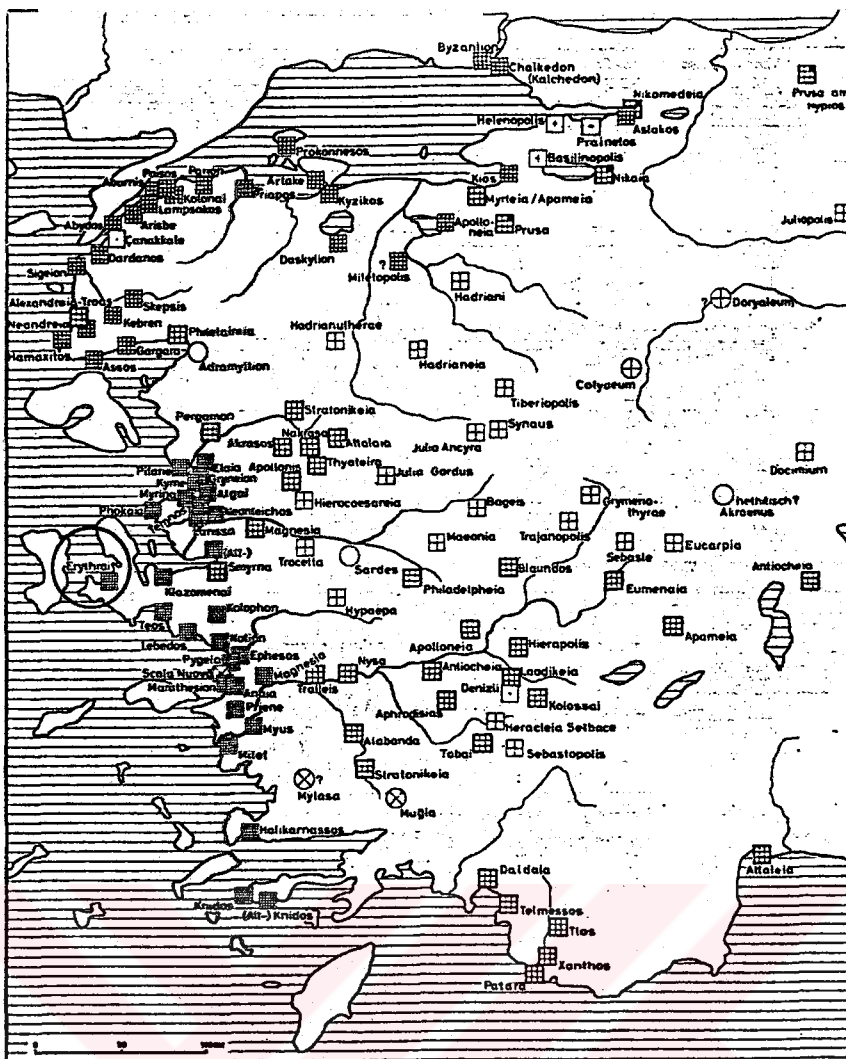
Harita 7. Çeşme Yöresi Bitki Örtüsü Haritası

Kaynak : B. Mater, a.g.e., s. 88-89 Şekil 9

Harita 8. Çeşme Etki Alanı

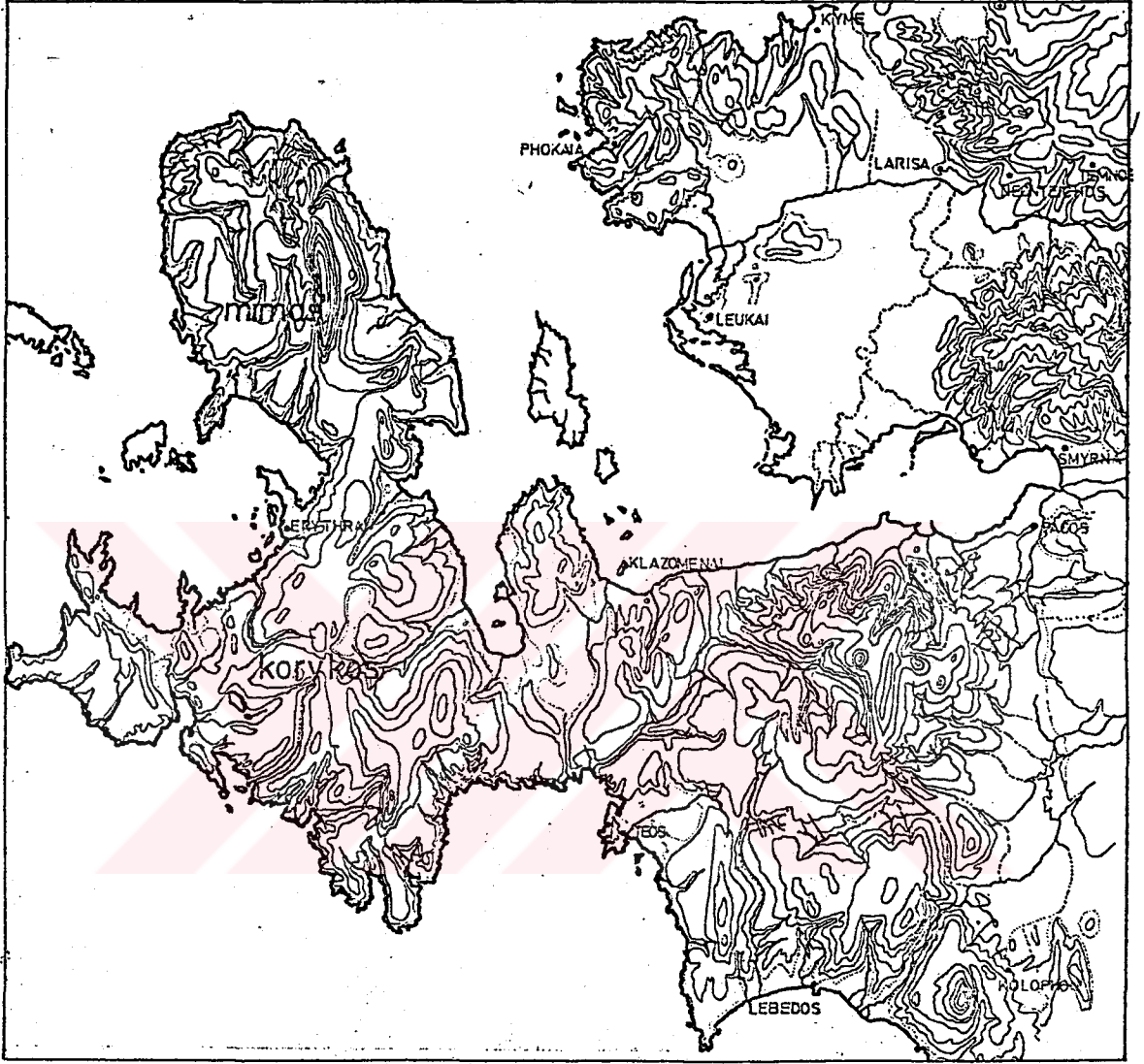
**Kaynak : Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
 Şehir Planlama Bölümü-Döner Sermaye Kuruluşu,
 Çeşme Analitik Etüdları I (1981) s.9**

(Ramsay 1890/1962; Jones 1937; Magie 1950; Roebuck 1959, Cook 1961
Beloch 1912 - 27; Calder, Bean 1958)

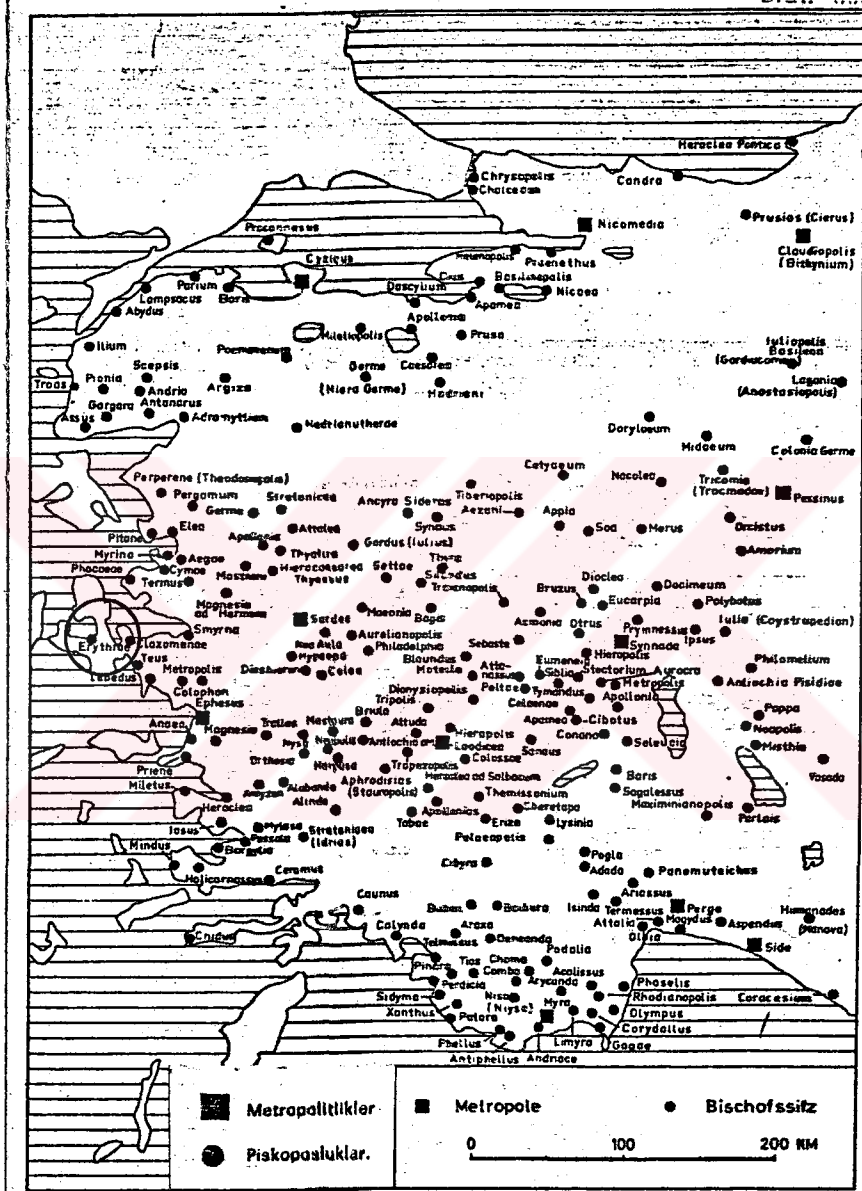
- Yerli Lidyalılar
- ⊗ Karyalılar
- ⊕ Frigyalılar
- Eski çağda 1. Yunan sömürge dalgası
- ▣ Eski çağda 2. Yunan sömürge dalgası
- ▤ Eski çağda 3. Yunan sömürge dalgası (Hellenislik)
- ▥ Yerli Bitinyalılar
- ⊞ Romalılar
- ⊠ Cenevizliler
- ⊡ Bizanslılar
- ⊛ Türkler/Osmanlılar.

Harita 9: Batı Anadolu Şehirlerinin Toplu Yerleşme Bakımından Görünüşleri ve Dağılımları
Kaynak : R.Stewig, Batı Anadolu'nun Kültürel Gelişmesi: Kartografik Bilgiler, Çev. R.Turfan, s.64, Harita 12

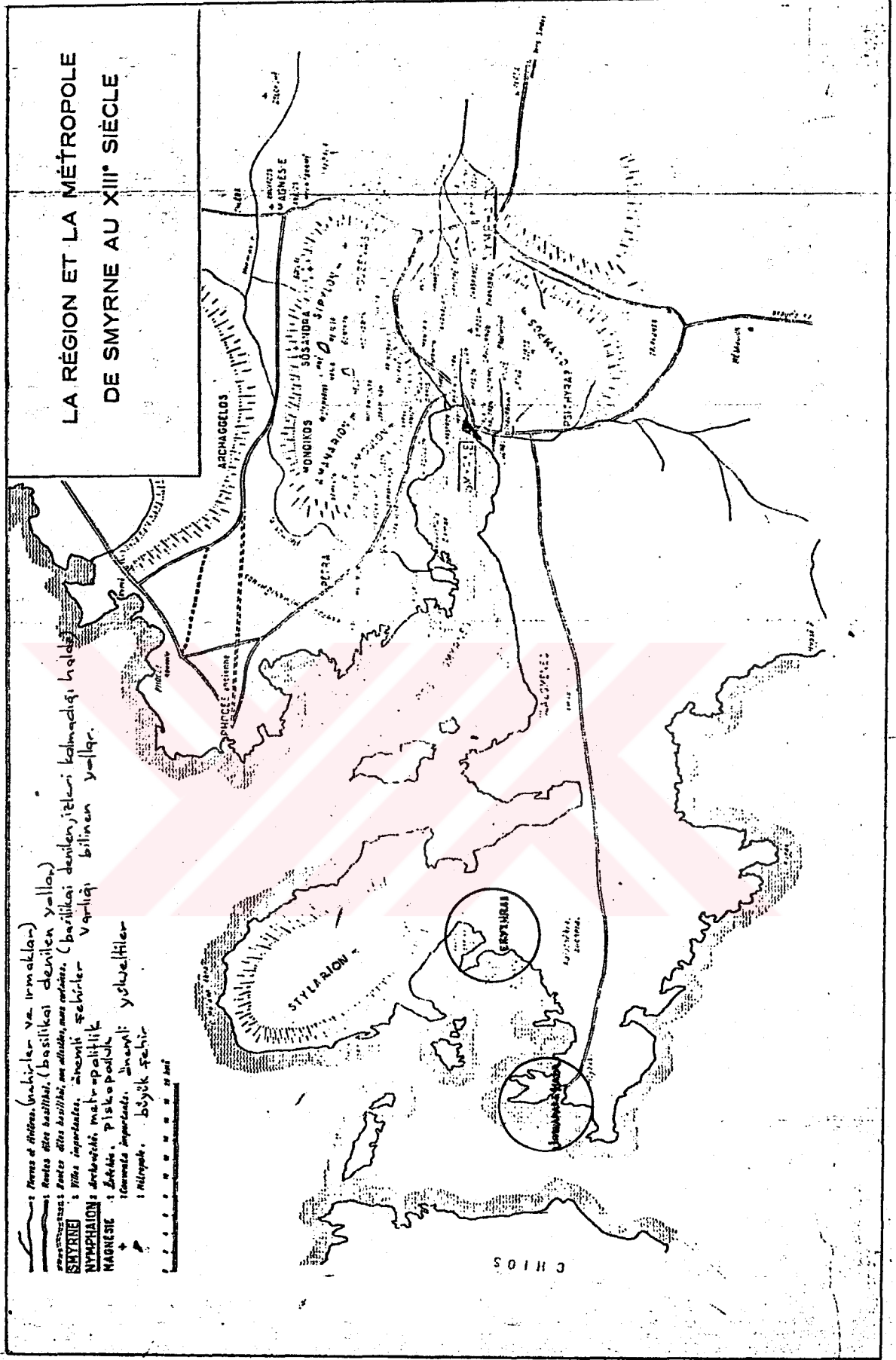
Harita 10. Çeşme (Mimas) Yarımadasının Fiziki Yapısı
ve Antik Yerleşme Yerleri

Kaynak : C. Bayburtluoğlu, Erythrai (1975)

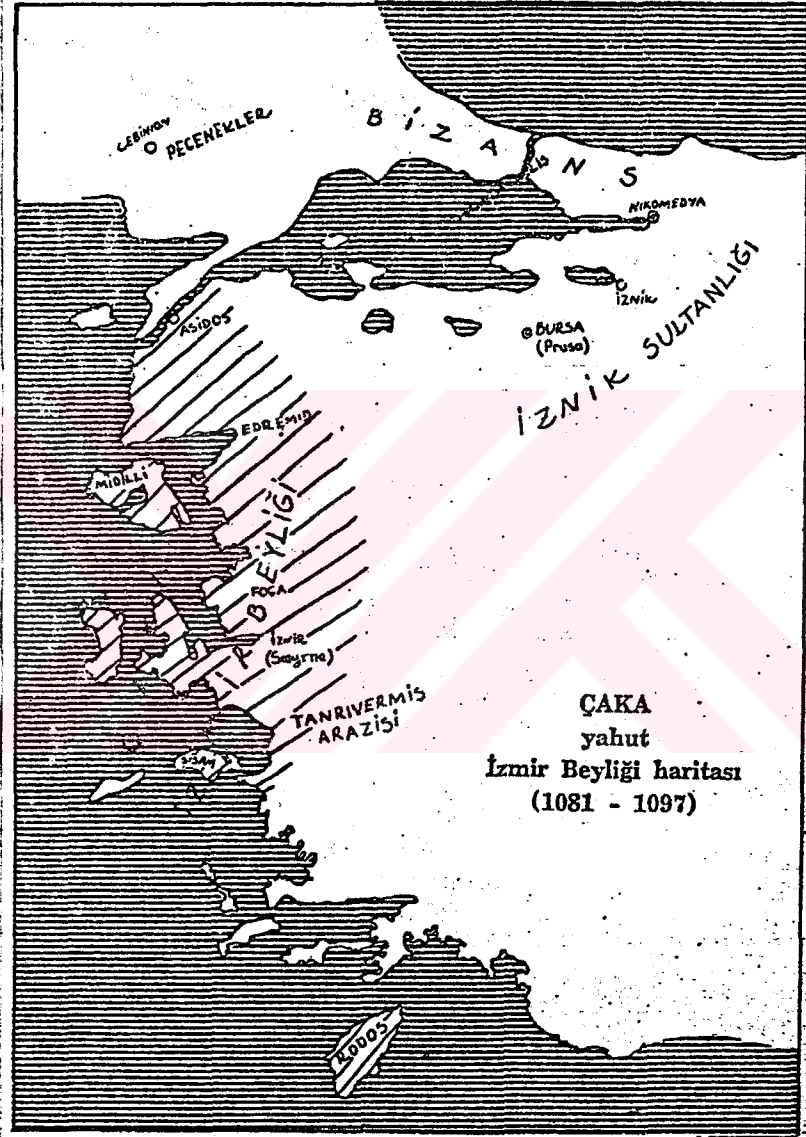

Harita 11. Batı Anadolu'da Bizans Çağında Milattan
 Sonra 600 Tarihlerinde Piskoposluklar ve Metropolitikler
 Kaynak : R.Stewig, Batı Anadolu'nun Kültürel Gelişmesi:
 Kartografik Bilgiler, Çev. R.Turfan, s.122, Harita 76

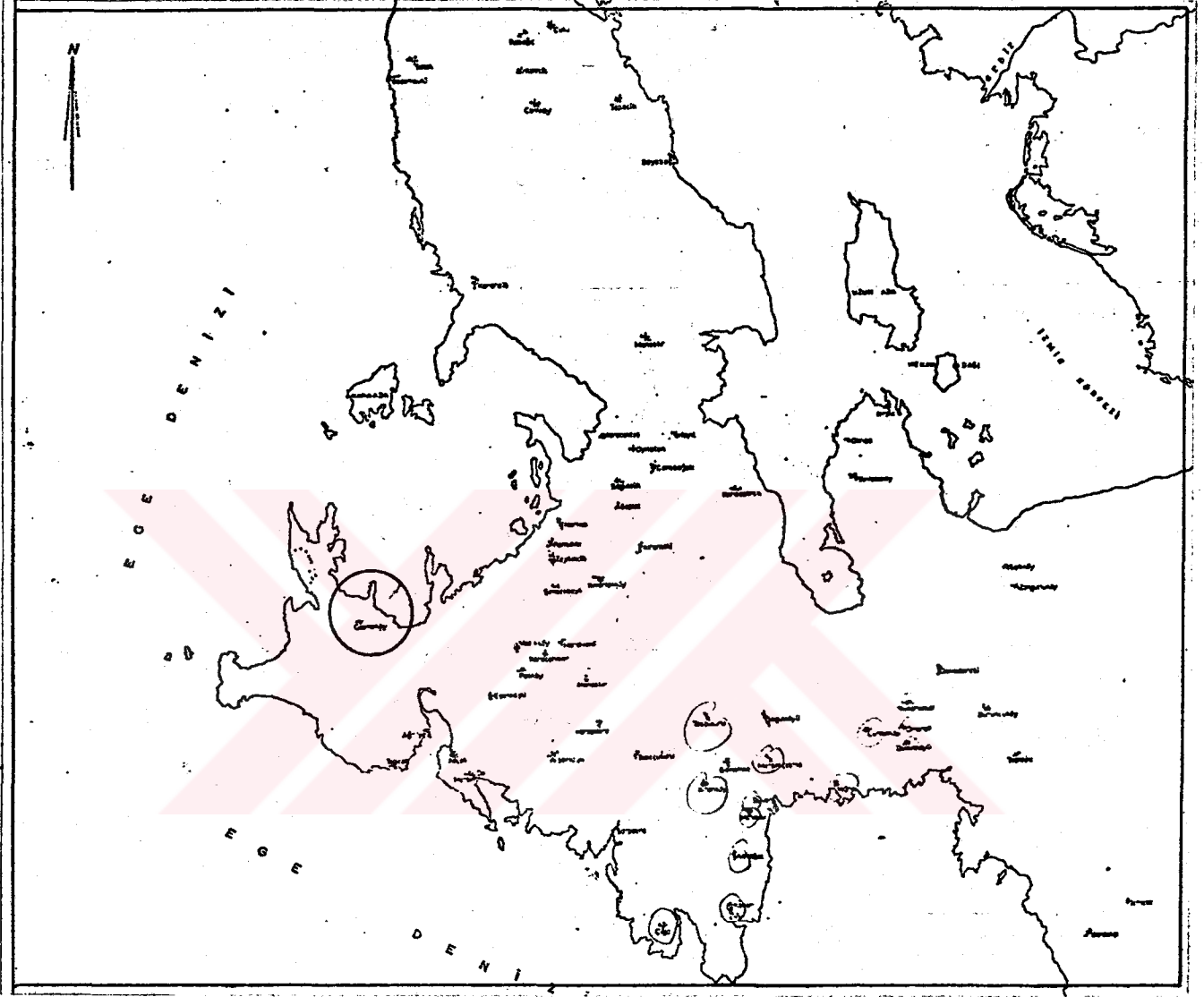
LA RÉGION ET LA MÉTROPOLE
DE SMYRNE AU XIIIe SIÈCLE

Harita I2. XIII. yy. da İzmir Metropolü ve Çevresi
Kaynak : H.Ahrweiler, Travaux et Memoires Smyrna I (1965)

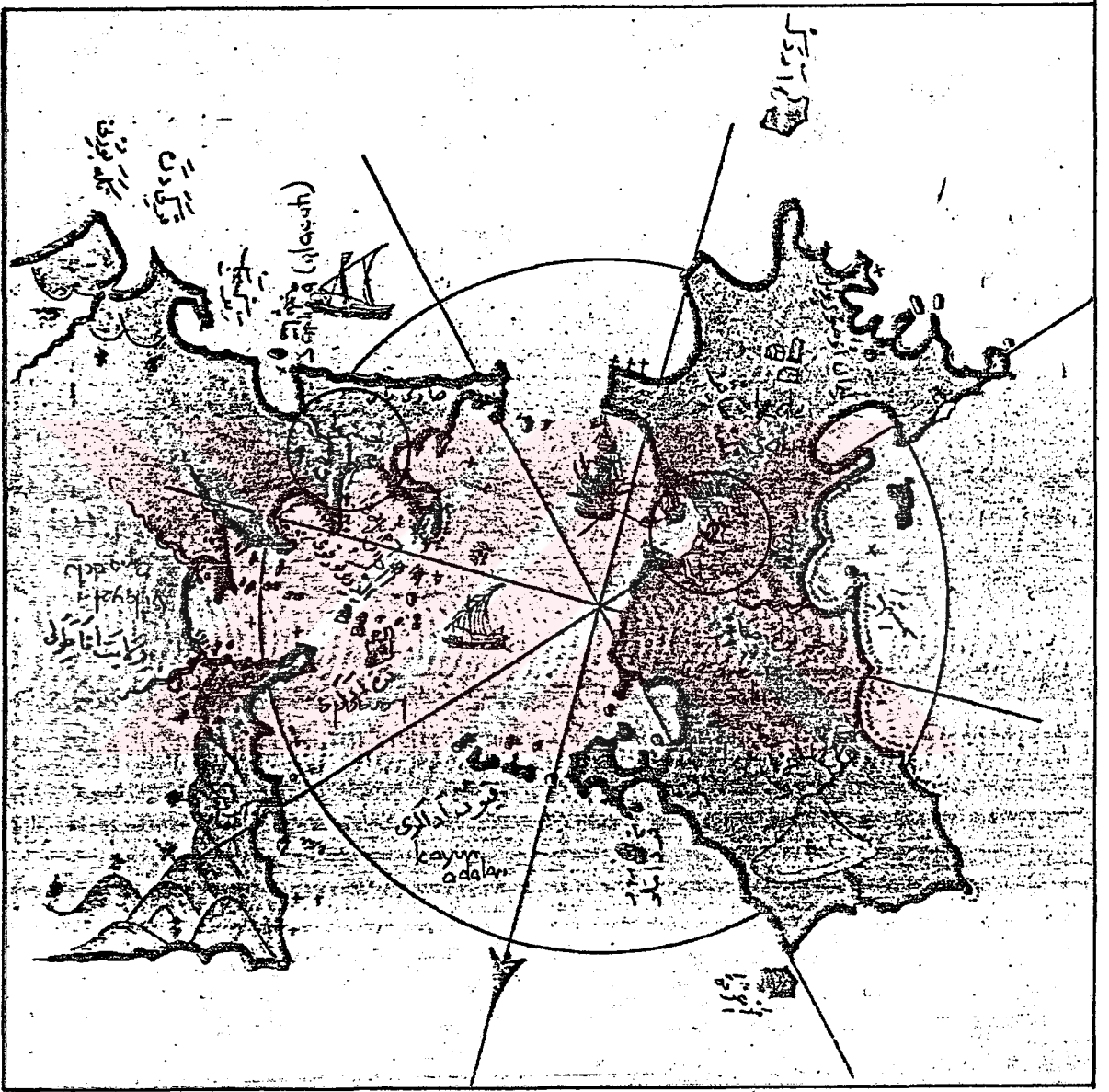
Harita 13. İzmir Türk Beyliği Haritası
Kaynak : A.N.Kurat, Çaka Bey (1966) s.63

Harita 14. Urla Yarımadasında 1920'den Sonra

Terkedilmiş Eski Yerleşmeler

Kaynak : B.Mater, Urla Yarımadasında Arazinin Sınıflandırılması
ile Kullanışı Arasındaki İlişkiler,(1982) s.120-121, Şekil 11

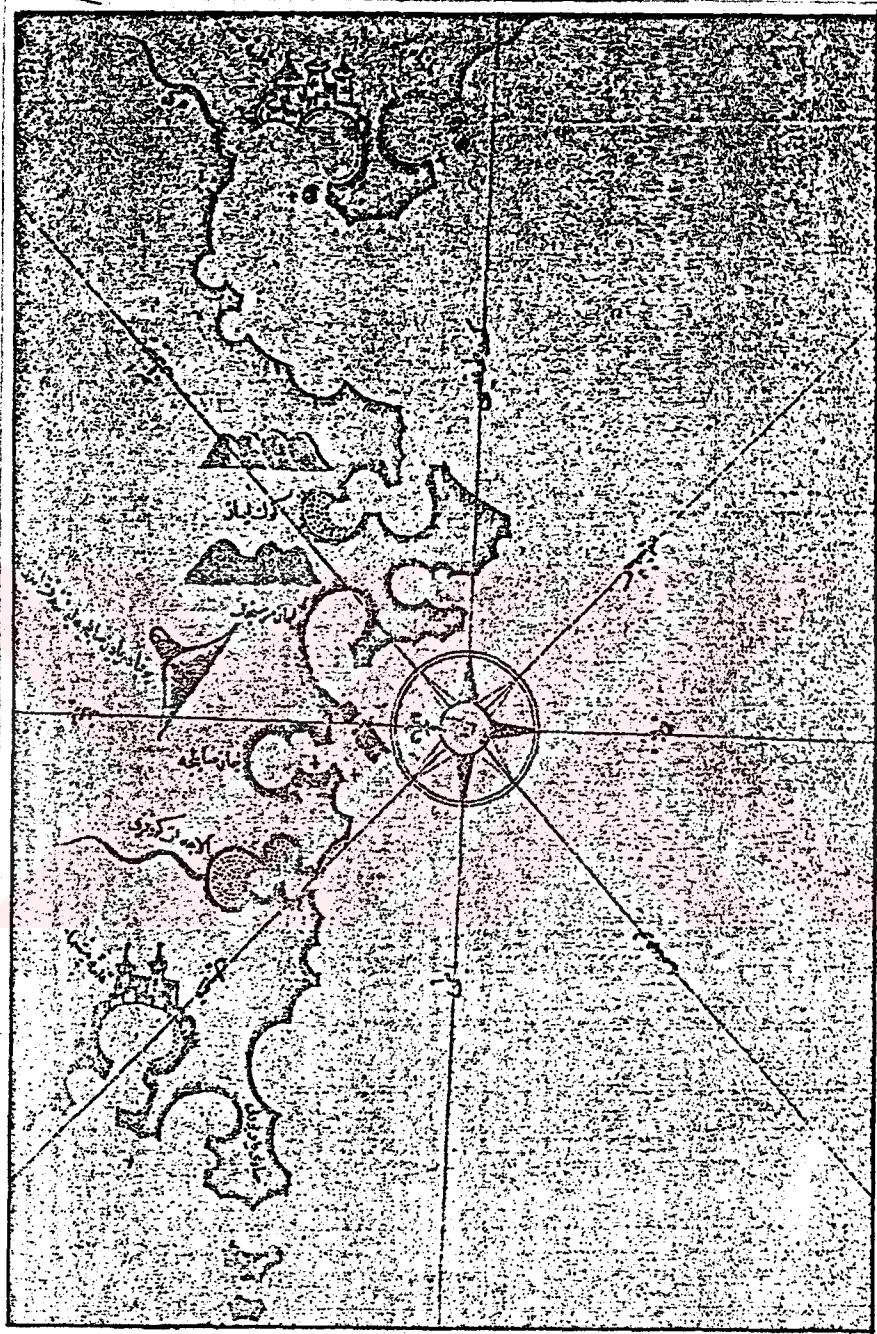

Harita 16. Piri Reis'in Sakız Haritası

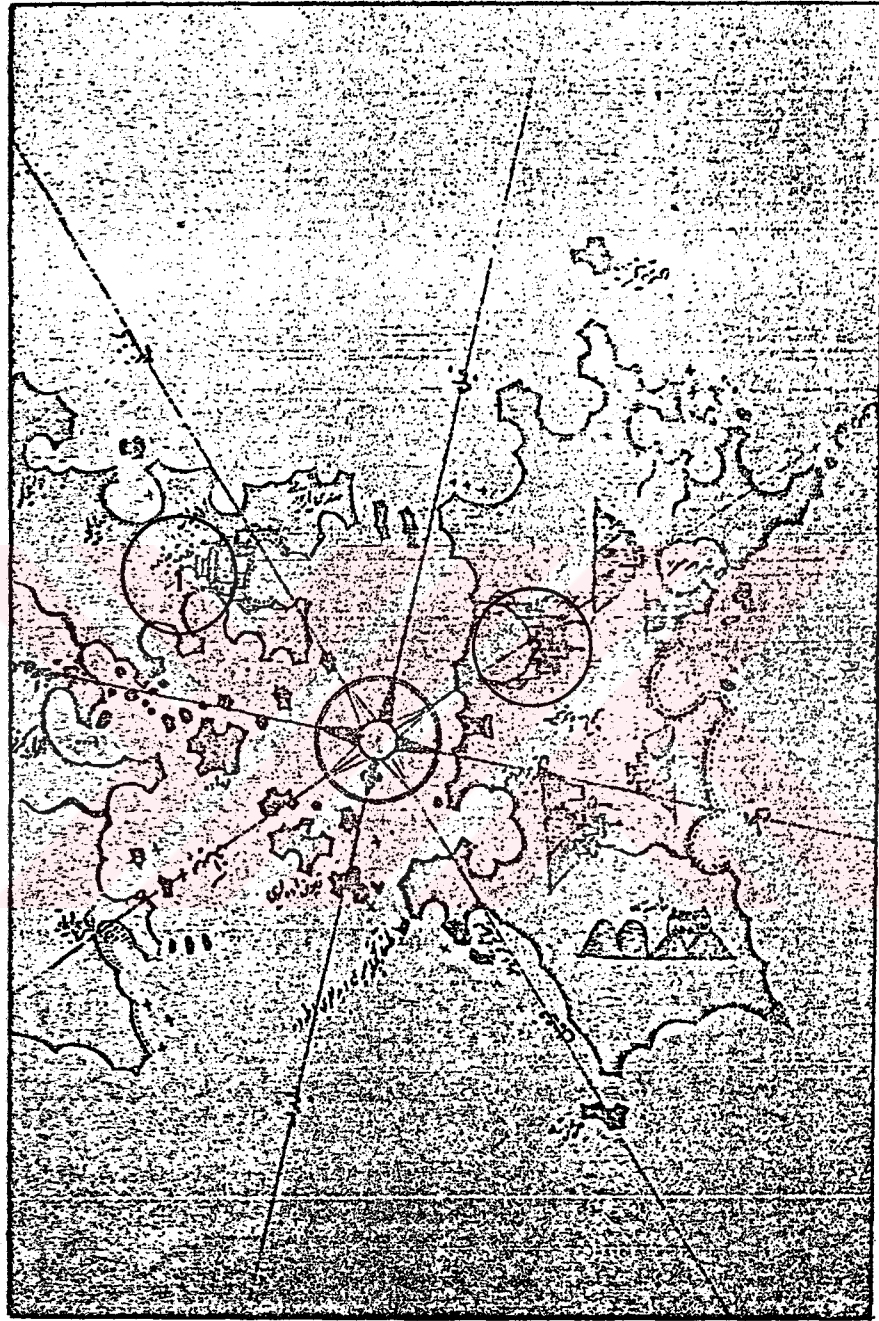
① Çeşme

② Sakız

Kaynak : Piri Reis, Kitab-ı Bahriye (1935) s.171

Harita 17. Sejjid Nuh'un Çeşme Haritası
Kaynak : Der See Atlas Des Sejjid Nuh
yay.H.I.Kissling (1966) s.34

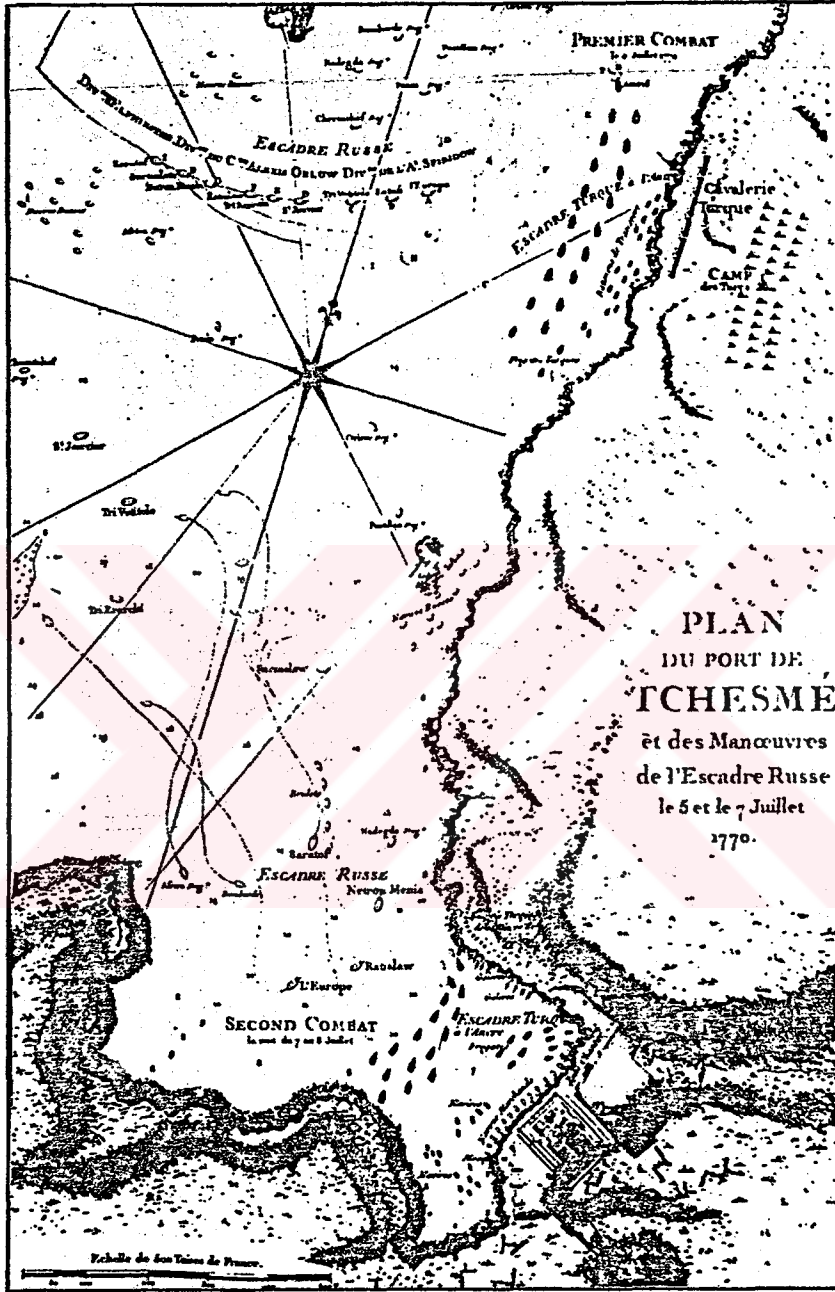

Harita 18. Sejjid Nuh'un Sakız Haritası

① Çeşme Kalesi

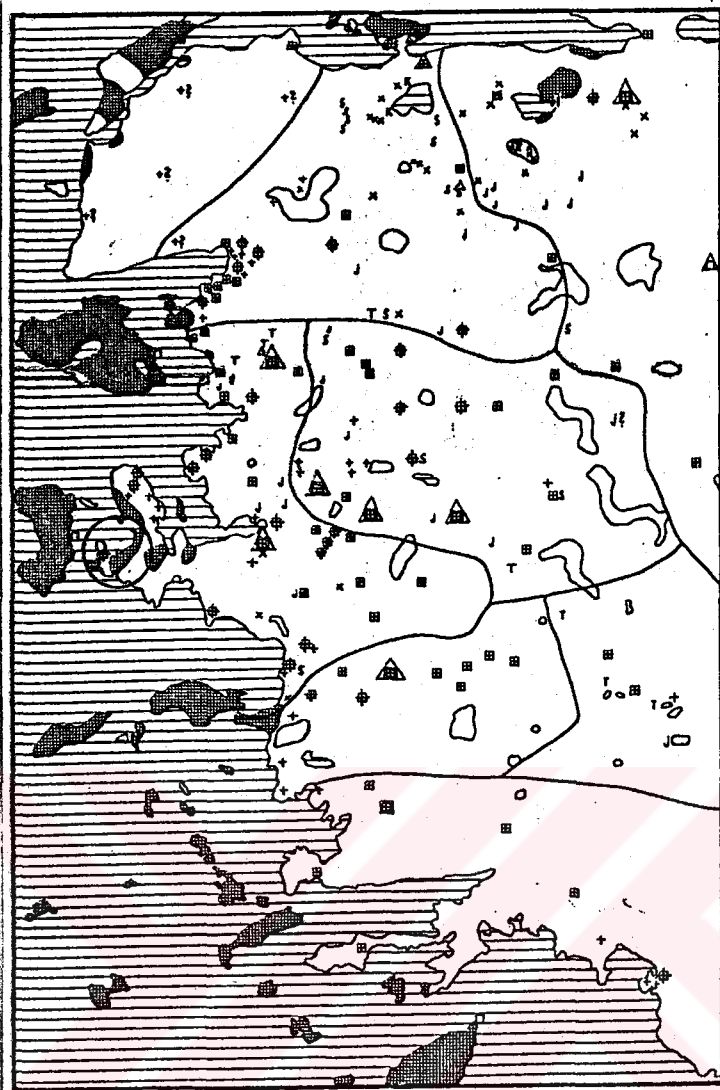
② Sakız Kalesi

Kaynak : Der See Atlas Des Sejjid Nuh
yay.H.I.Kissling (1966) s.32

Harita 19. Çeşme Deniz Savaşında Rus Donanmasının Manevrası

Kaynak : M.Ç.Atay, Tarih İçinde İzmir (1978) s.107

20. İnci yüzyıl başlarında Batı Anadolu'da birlikte oturan nüfus toplulukları (Philipsson 1919)

■ Rumlarla meskûn sahalâr. Halis veya kısmen halis Türk halkı gösterilmemiştir.

+ Rumlar.

■ Türklar ve Rumlar

■ Rumlar ve Türklar. Bilhassa Rumların kesif olduğu sahalâr.

■ Rumlar. Türklar. Museviler, karışık

○ Yörükler.

△ Ermeniler.

K Kazaklar.

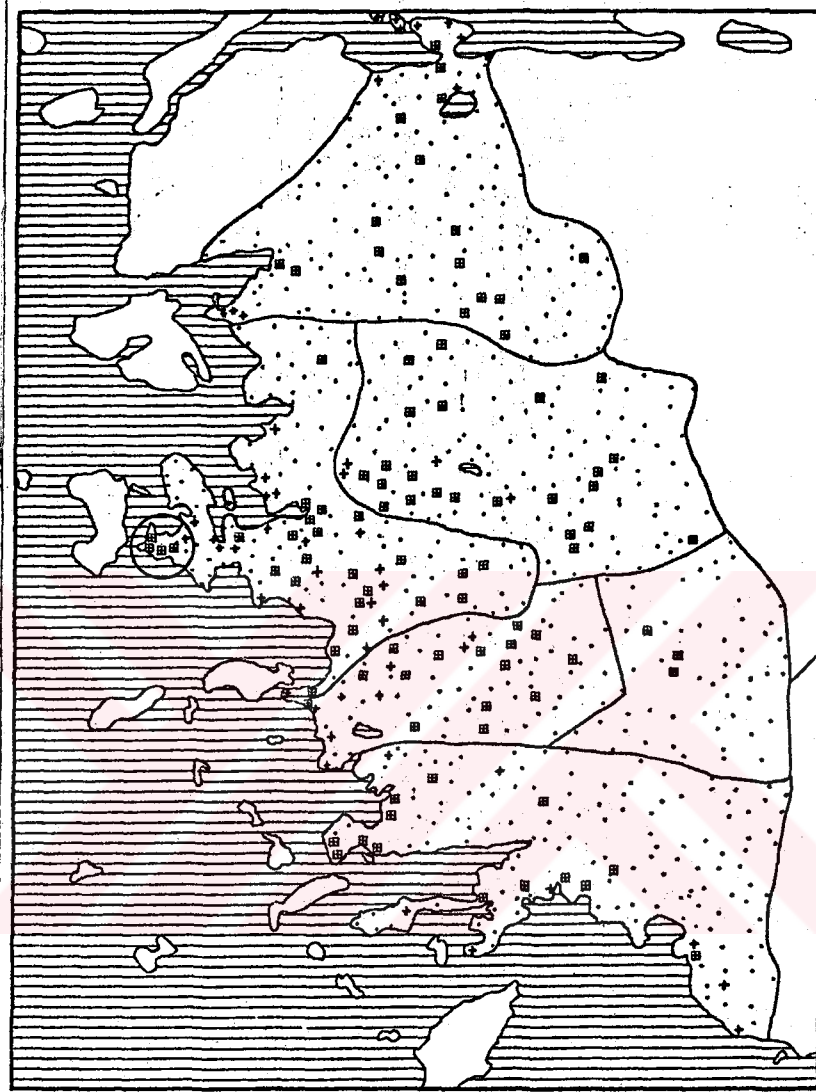
S Çerkesler.

T Aleviler

X Balkan muhacirleri.

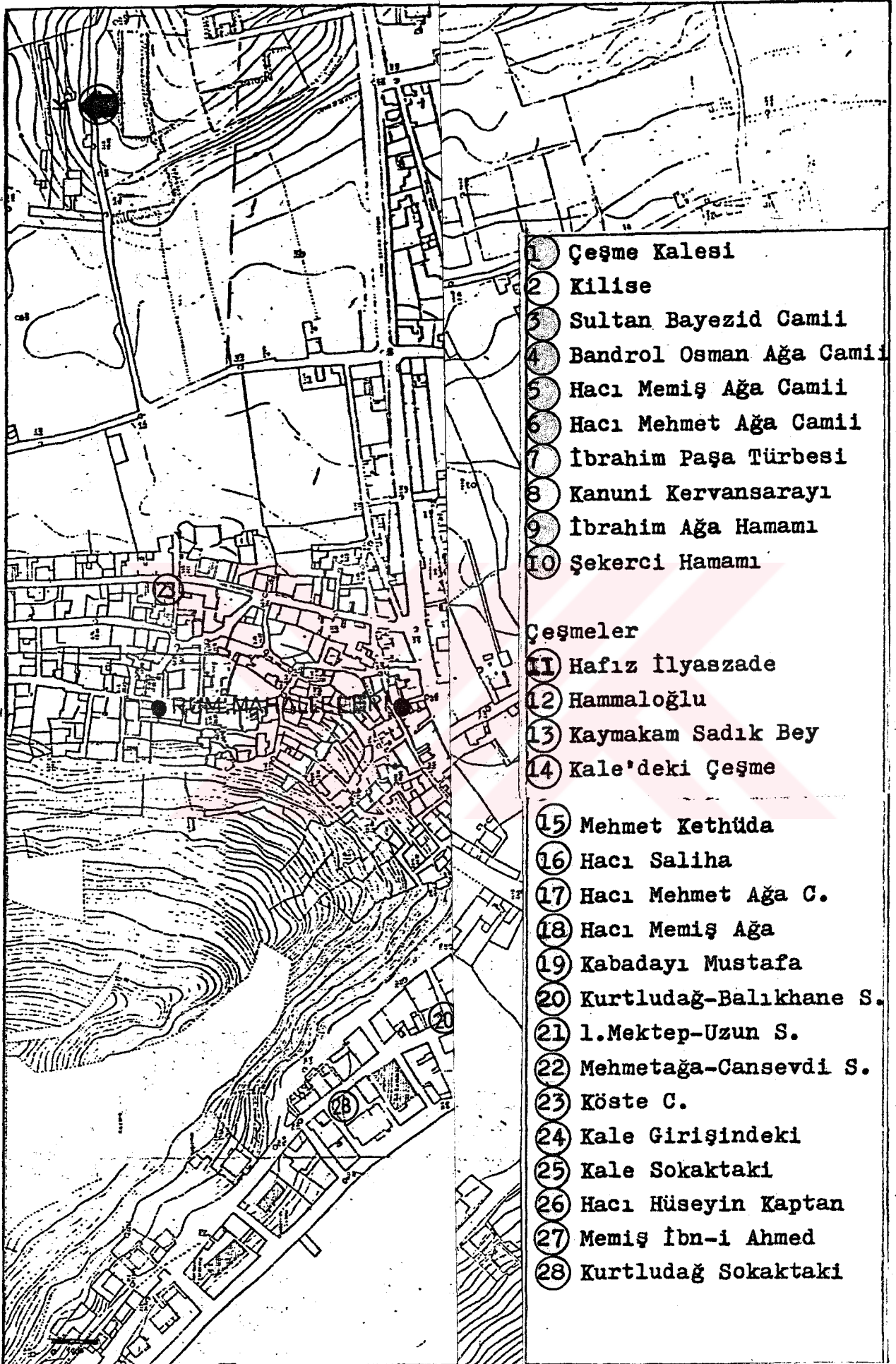
— Sancakların İdari sınırları.

Harita 20. 20. Yüzyılın Başlarında Batı Anadolu'da Birlikte Oturan Nüfus Toplulukları
Kaynak : R.Stewig, Batı Anadolu'nun Kültürel Gelişmesi : Kartografik Bilgiler, çev. R. Turfan, s.140, Harita 87

20. inci yüzyılın başlarında Batı Anadolu'da birlikte yaşayan nüfus toplulukları. (Smyrne Turqua 1919)
- + Halls Rumlar.
 - Halls Türkler.
 - ⊠ Türkler ve Rumlar (karışık halk)
- Sancak çevrelerinin idarî sınırları.

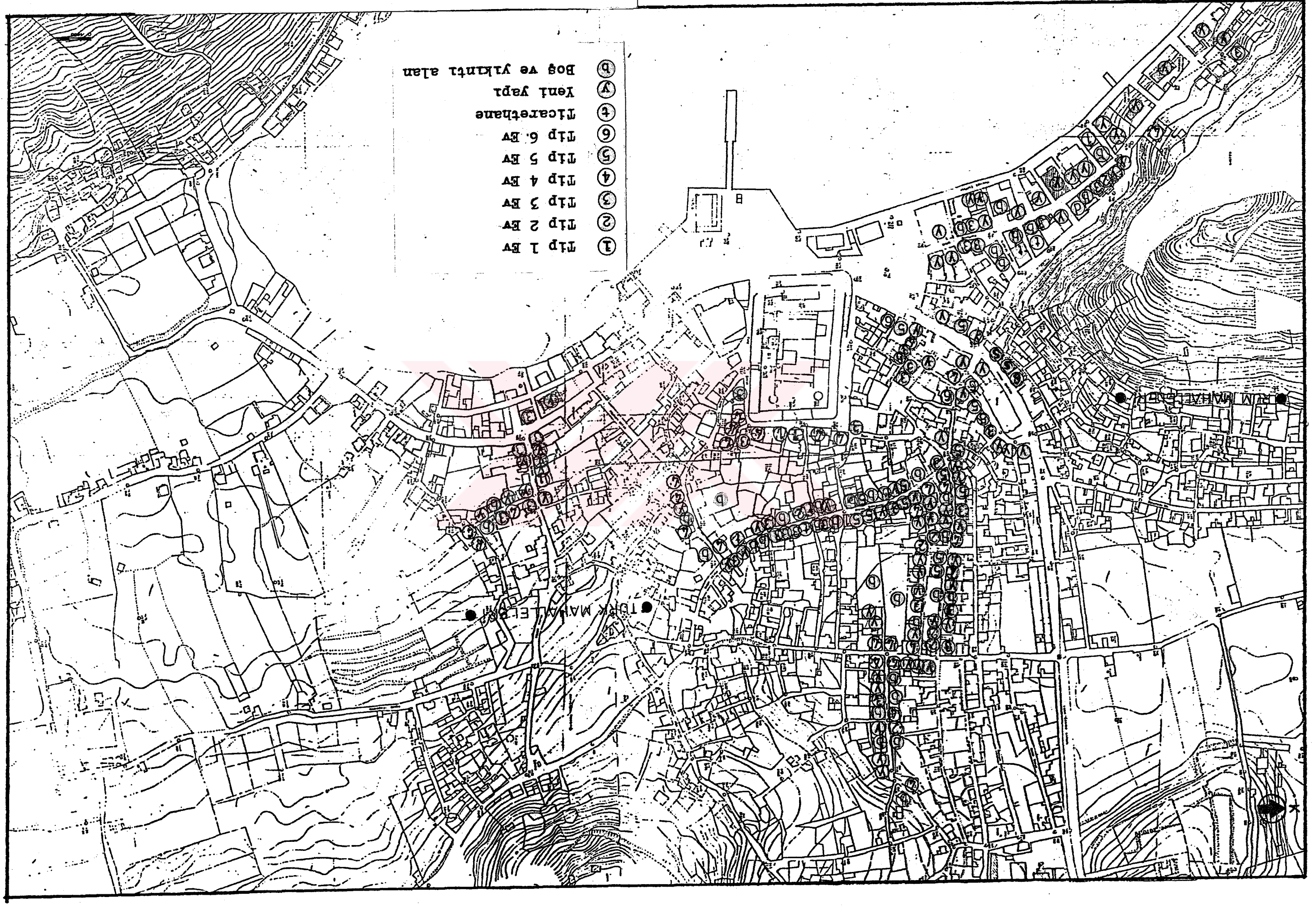
Harita 2I. 20. Yüzyılın Başlarında Batı Anadolu'da Birlikte Yaşayan Nüfus Toplulukları
Kaynak : R.Stewig, Batı Anadolu'nun Kültürel Gelişmesi : Kartografik Bilgiler, Çev. R. Turfan, s. 140, Harita 88

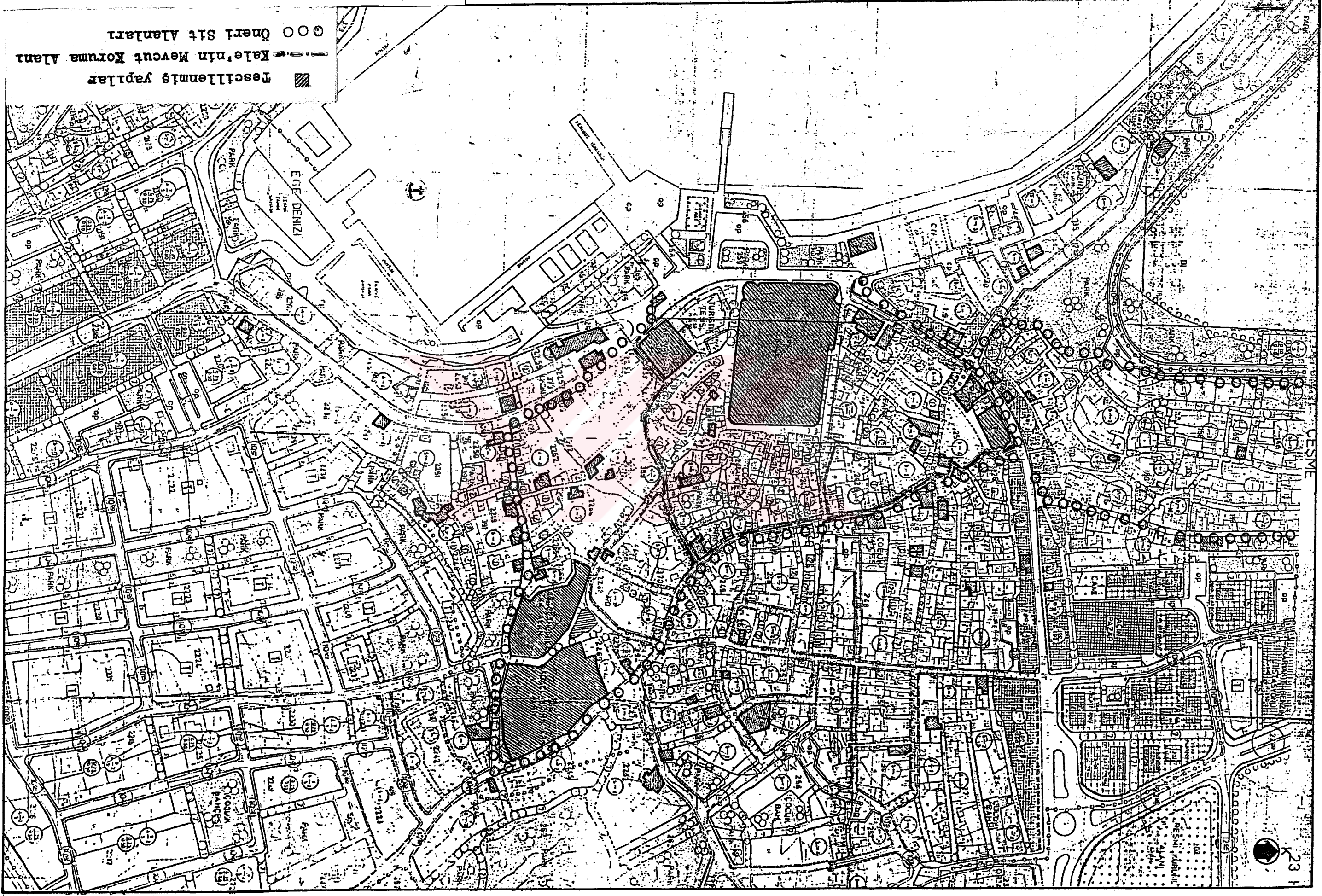

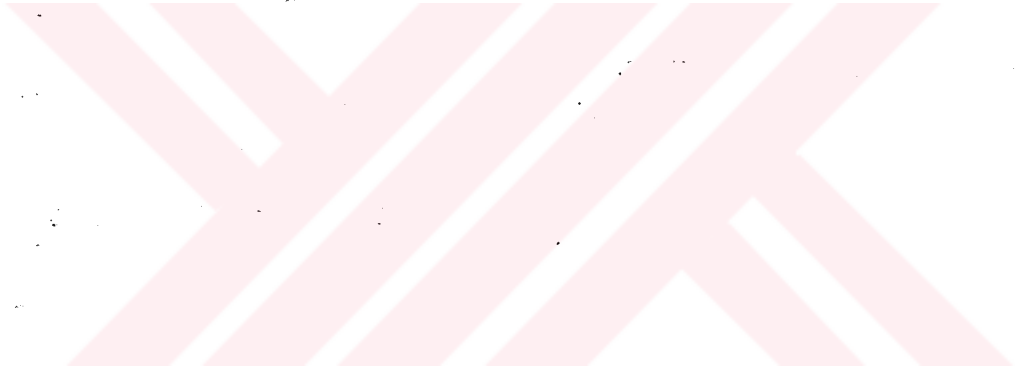
- 1 Çeşme Kalesi
- 2 Kilise
- 3 Sultan Bayezid Camii
- 4 Bandrol Osman Ağa Camii
- 5 Hacı Memiş Ağa Camii
- 6 Hacı Mehmet Ağa Camii
- 7 İbrahim Paşa Türbesi
- 8 Kanuni Kervansarayı
- 9 İbrahim Ağa Hamamı
- 10 Şekerci Hamamı

Çeşmeler

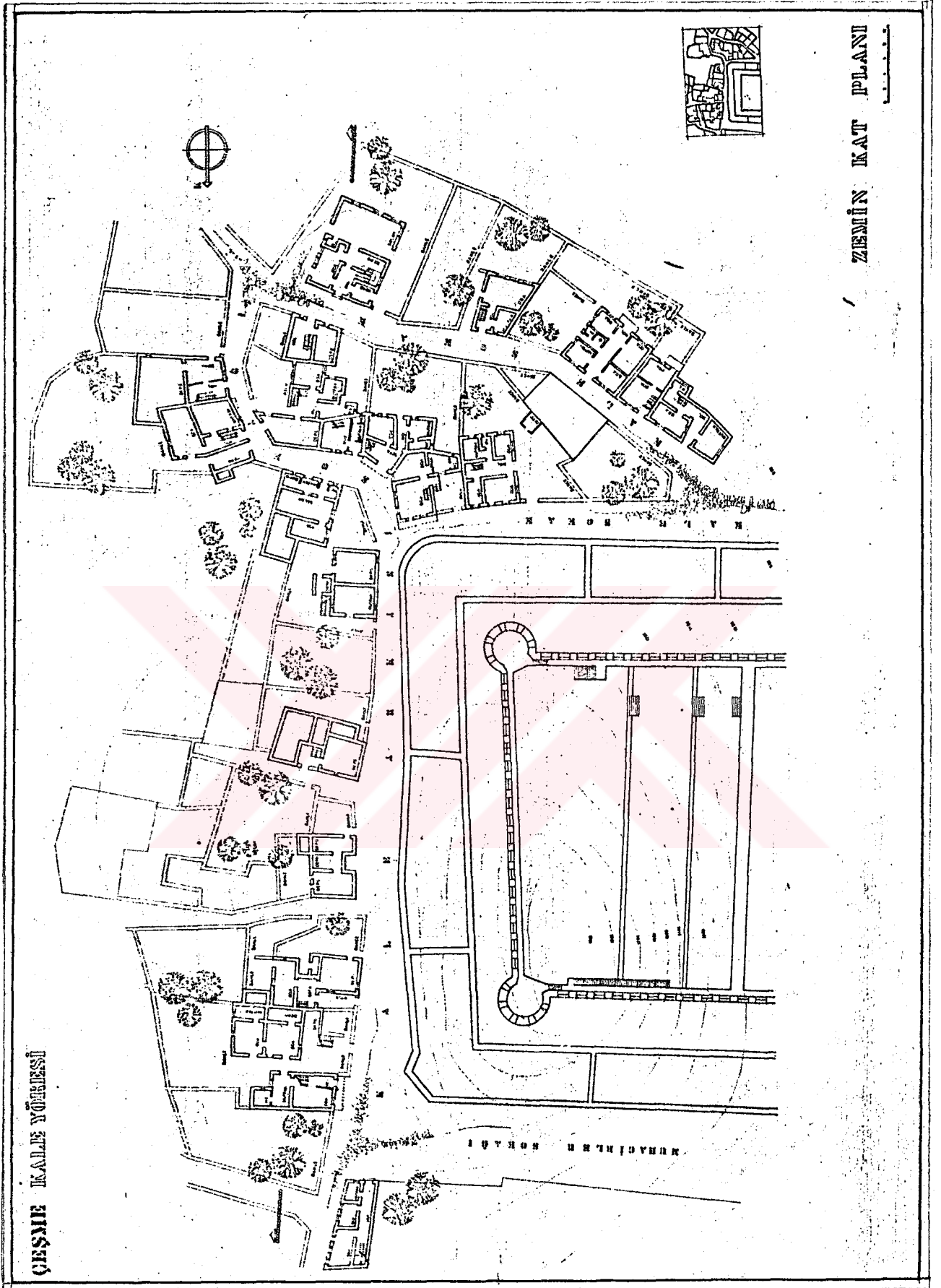
- 11 Hafız İlyaszade
- 12 Hammaloğlu
- 13 Kaymakam Sadık Bey
- 14 Kale'deki Çeşme
- 15 Mehmet Kethüda
- 16 Hacı Saliha
- 17 Hacı Mehmet Ağa C.
- 18 Hacı Memiş Ağa
- 19 Kabadayı Mustafa
- 20 Kurtludağ-Balikhane S.
- 21 1.Mektep-Uzun S.
- 22 Mehmetağa-Cansevdi S.
- 23 Köste C.
- 24 Kale Girişindeki
- 25 Kale Sokaktaki
- 26 Hacı Hüseyin Kaptan
- 27 Memiş İbn-i Ahmed
- 28 Kurtludağ Sokaktaki

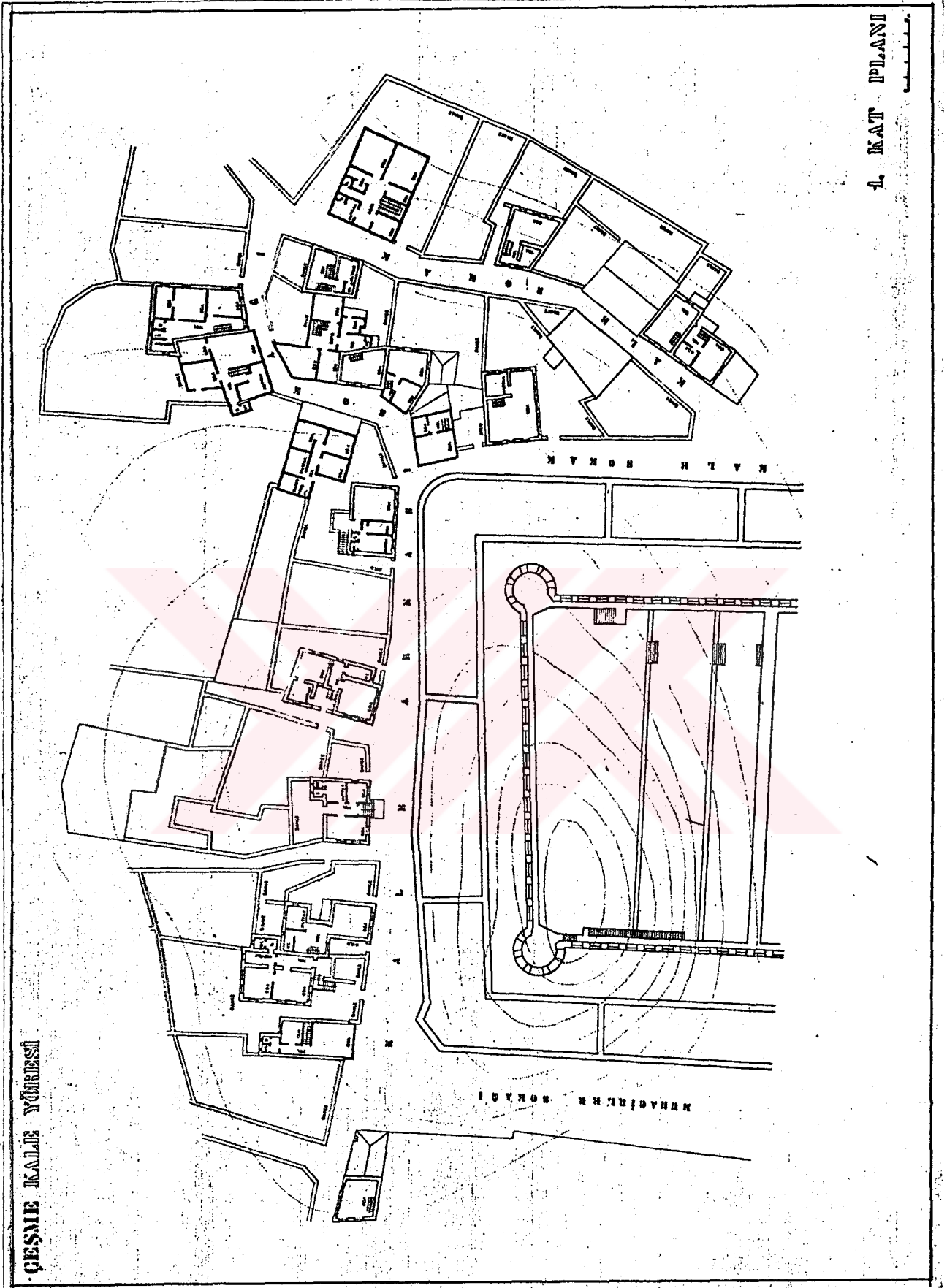
ÇİZİMLER

Çizim 1. Kale Yöresinde Doku İncelemesi

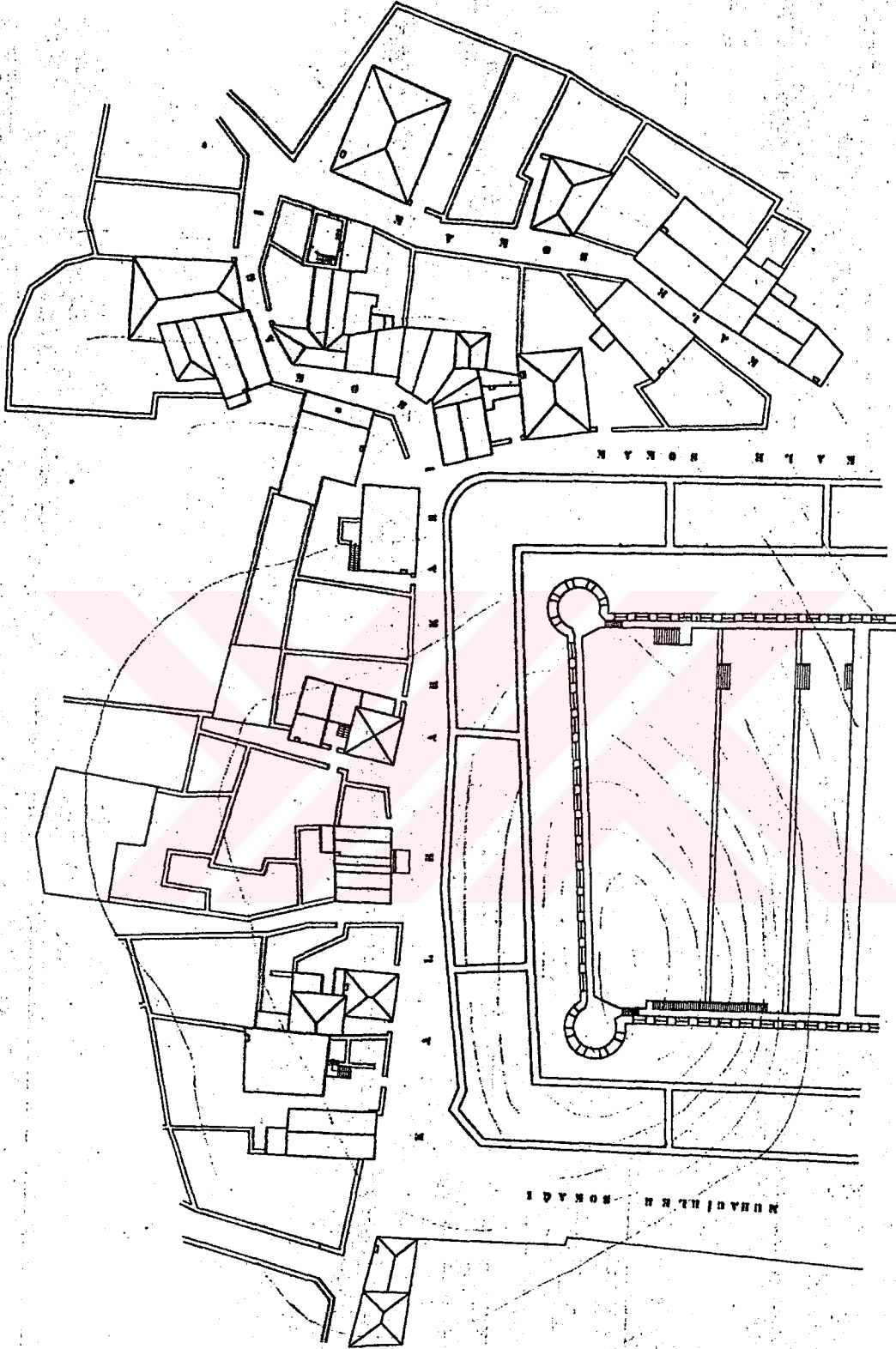
Kaynak : Y.Tosun, 17.-19. Yüzyıllarda Batı Anadolu'da Osmanlı-Türk Şehir Dokuları (1983) s. 63

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

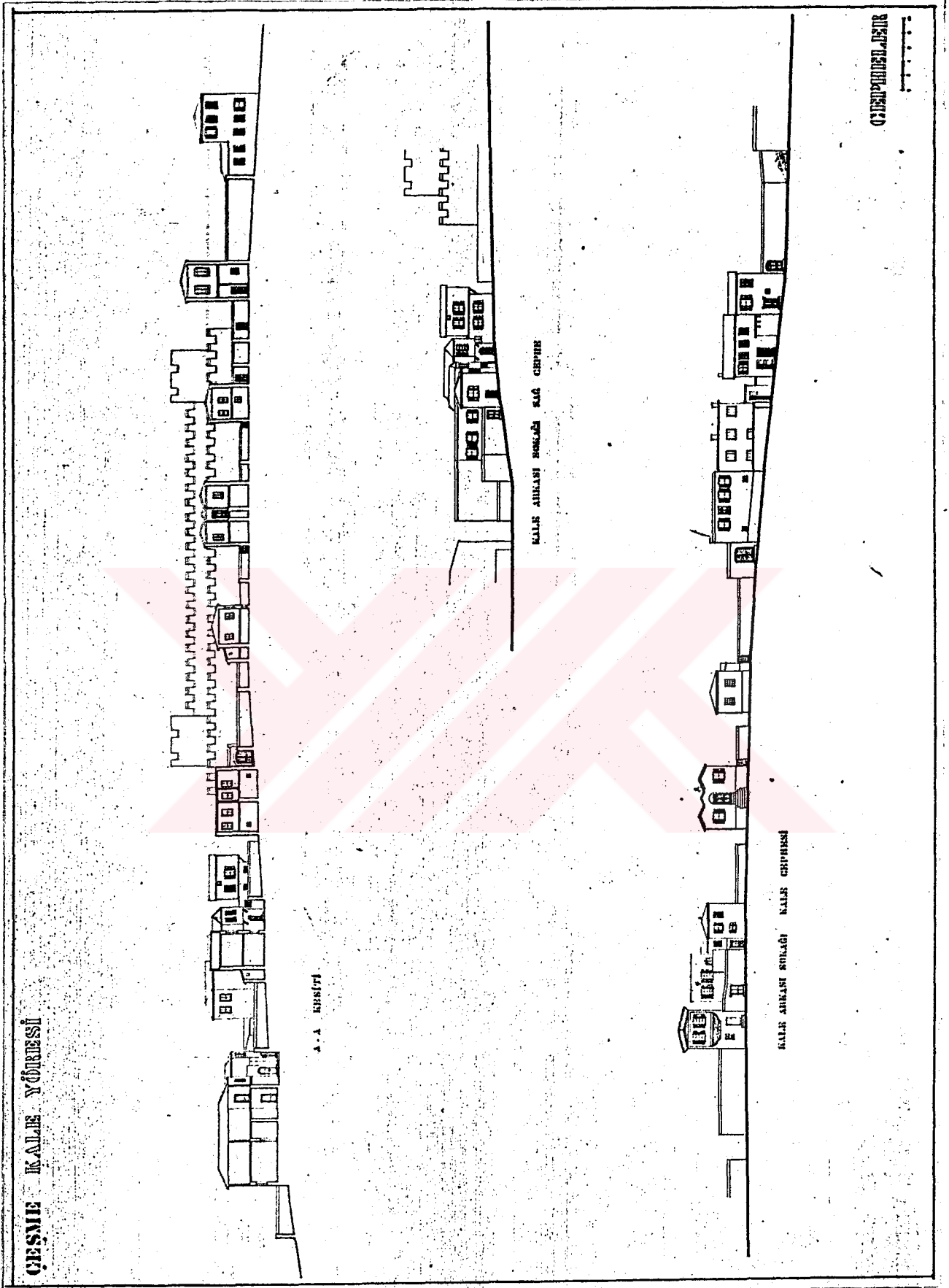
Çizim 2. Kale Yöresinde Doku İncelemesi

Kaynak : Y. Tosun, 17.-19. Yüzyıllarda Batı Anadolu'da Osmanlı-Türk Şehir Dokuları, (1983) s. 64

Çizim 3. Kale Yöresinde Doku İncelemesi

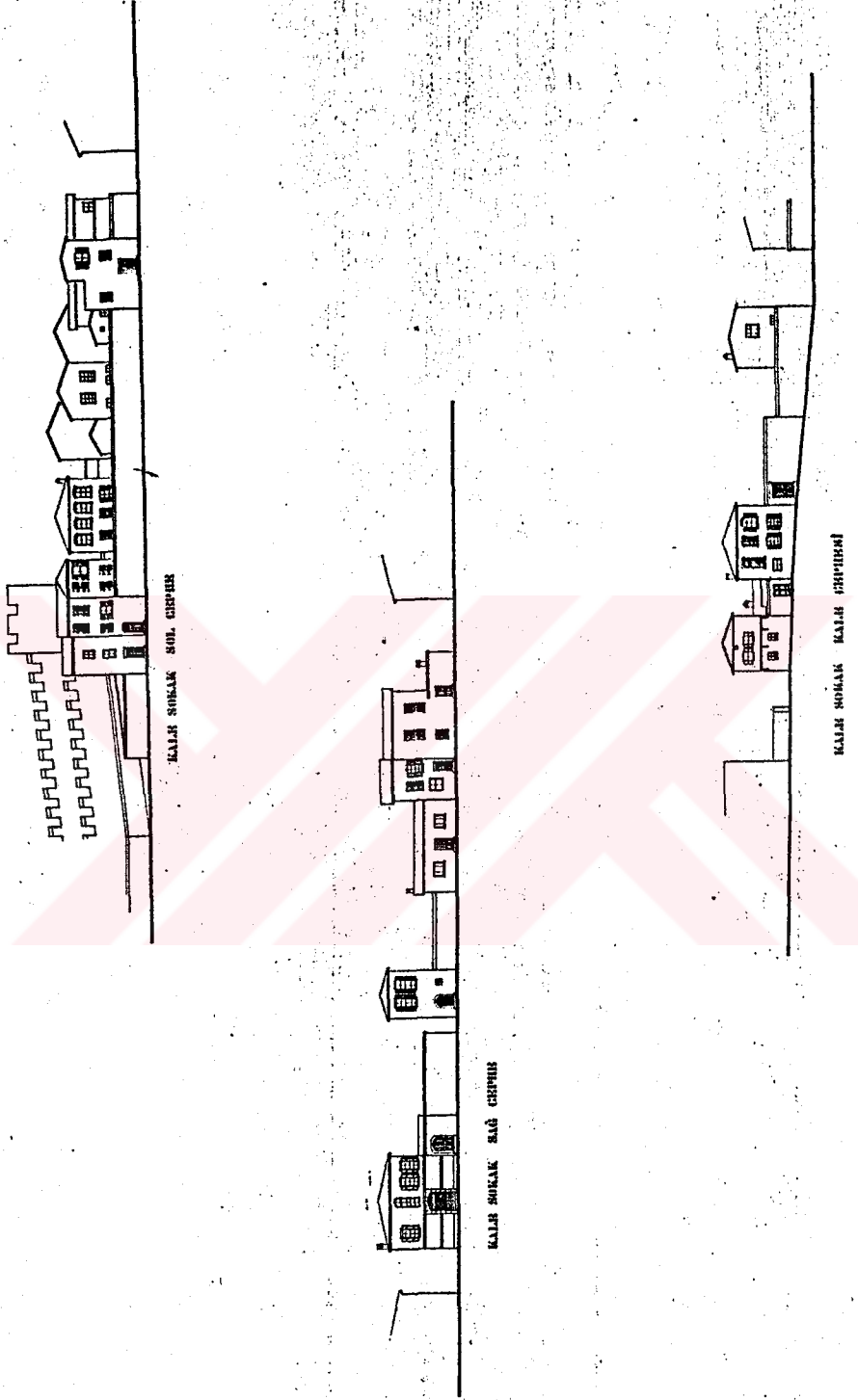
Kaynak : Y.Tosun, 17.-19. Yüzyıllarda Batı Anadolu'da Osmanlı-Türk Şehir Dokuları (1983) s. 65

Çizim 4. Kale Yöresinde Doku İncelemesi

Kaynak : Y.Tosun, 17.-19. Yüzyıllarda Batı Anadolu'da Osmanlı-Türk Şehir Dokuları (1983) s. 66

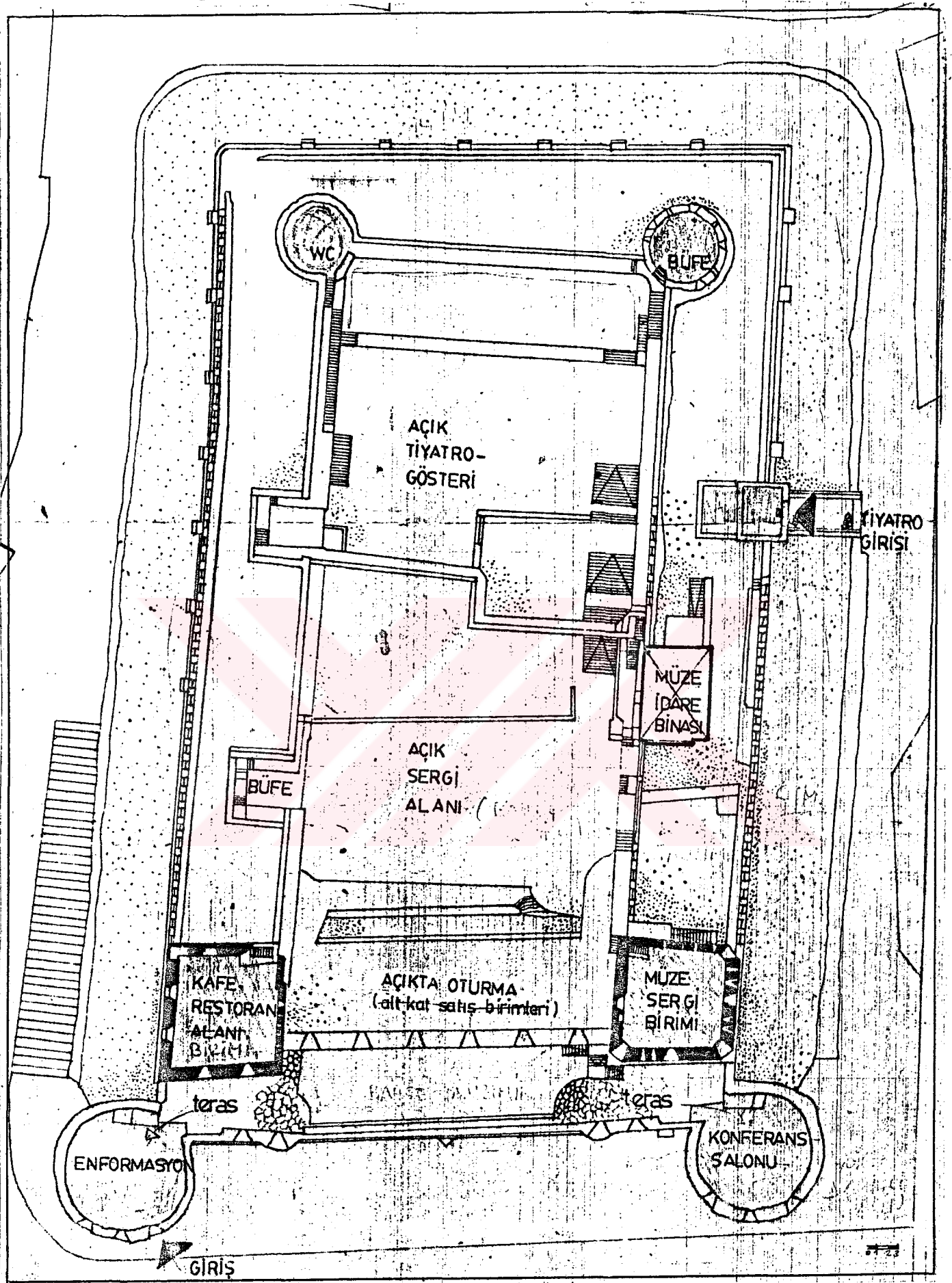
ÇEŞME KALE YÖRESİ

ÇİZİMİNİ ÇİZEN

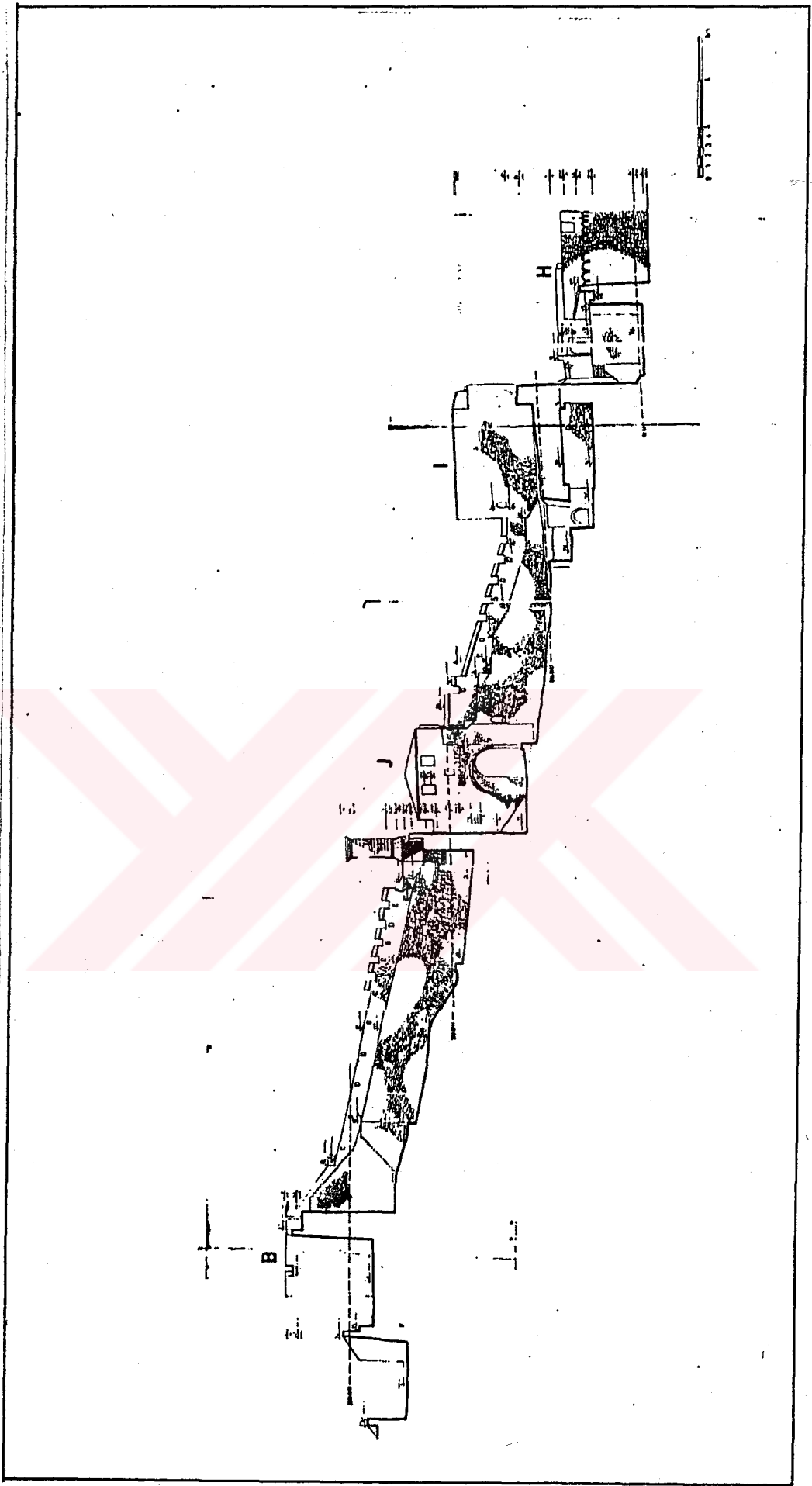
Çizim 5. Kale Yöresinde Doku İncelemesi

Kaynak : Y.Tosun, 17.-19. Yüzyıllarda Batı Anadolu'da Osmanlı-Türk Şehir Dokuları (1983) s. 67

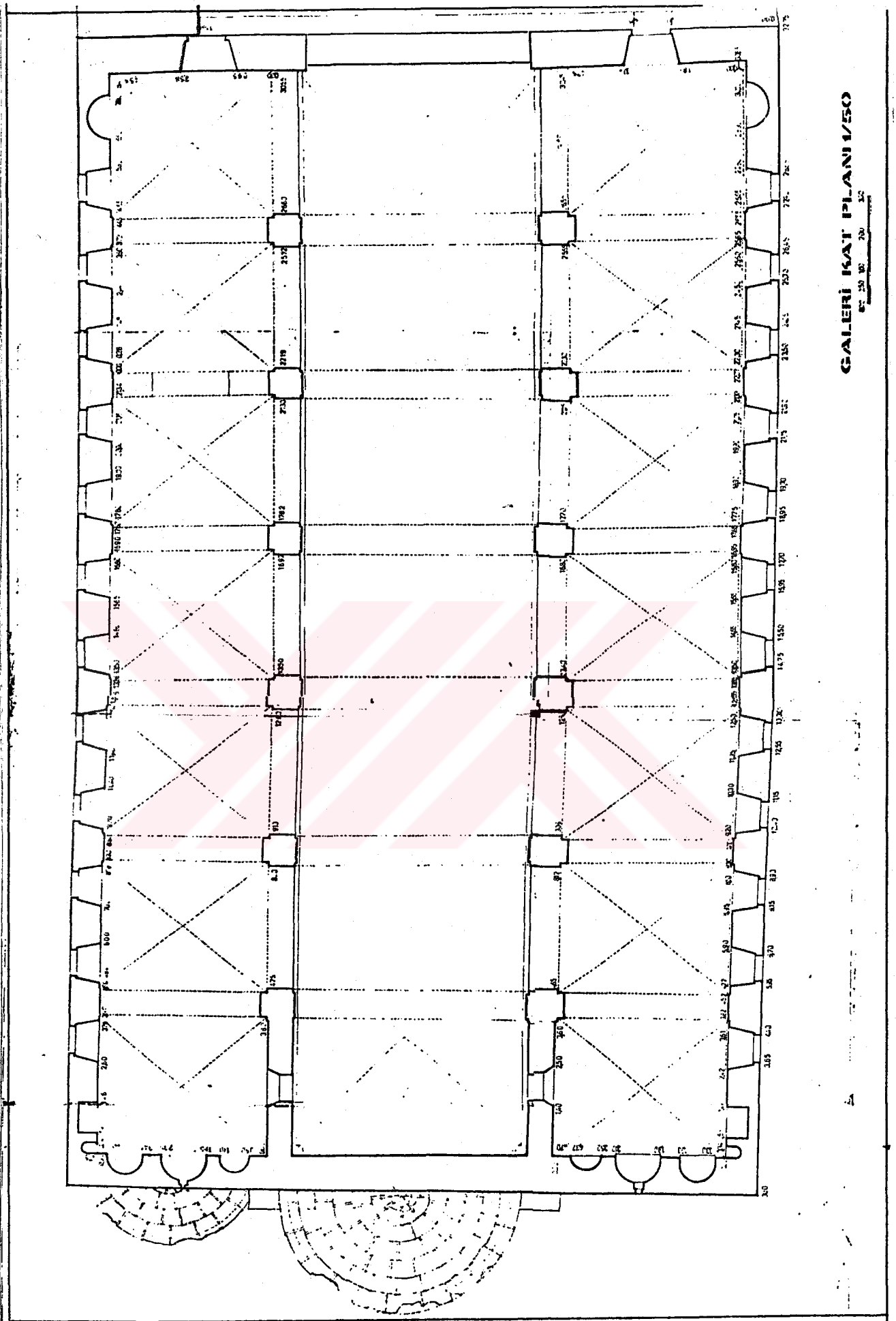
Çizim 8. Çeşme Kalesi Rölevesi-Plan

Haz : İzmir Röleve ve Anıtlar Müdürlüğü, Mimar F.S. Ago

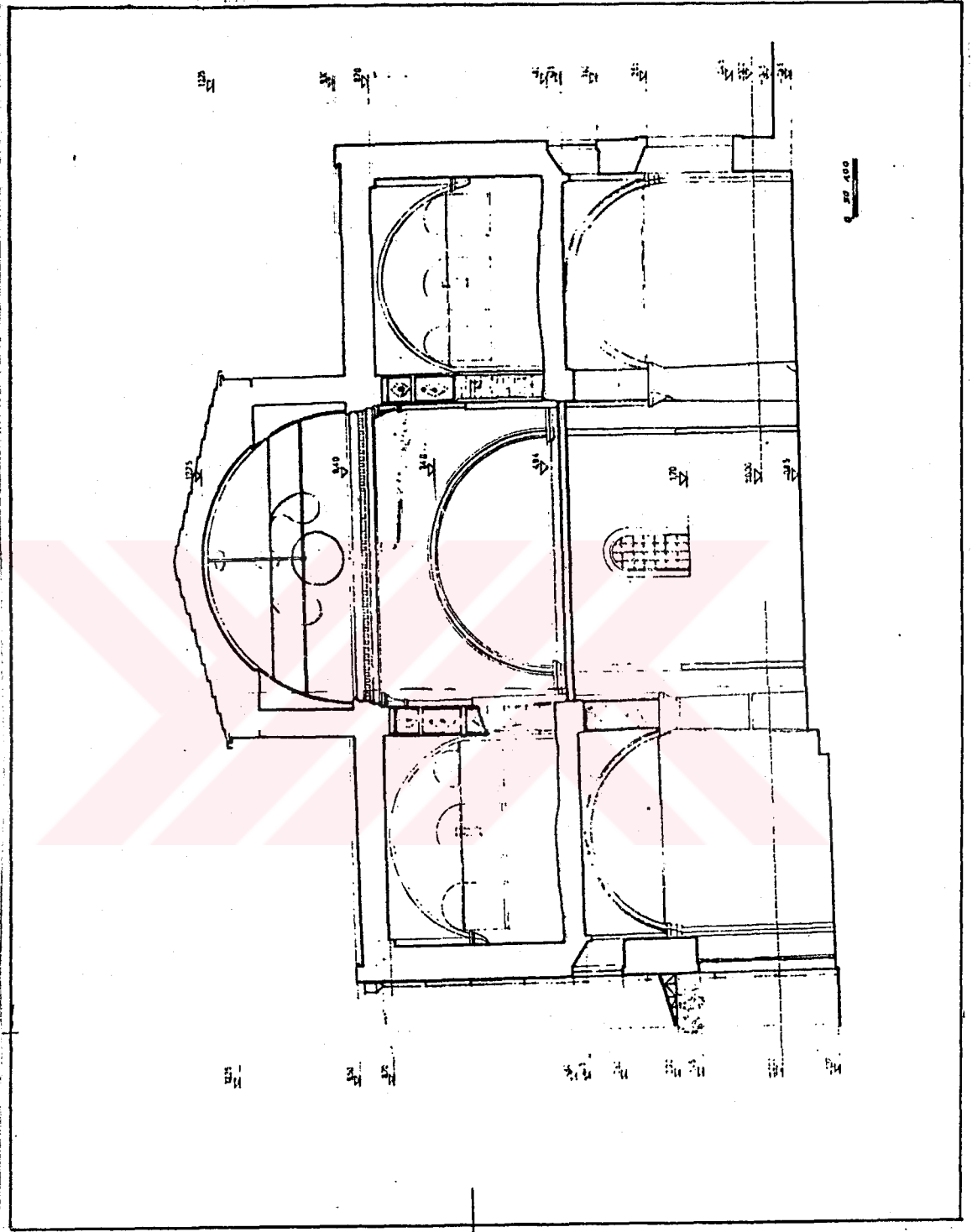
Çizim 7. Çeşme Kalesi Rölevesi-Kesit

Haz : İzmir Röleve ve Anıtlar Müdürlüğü, Y.Mimar F.S. Ago

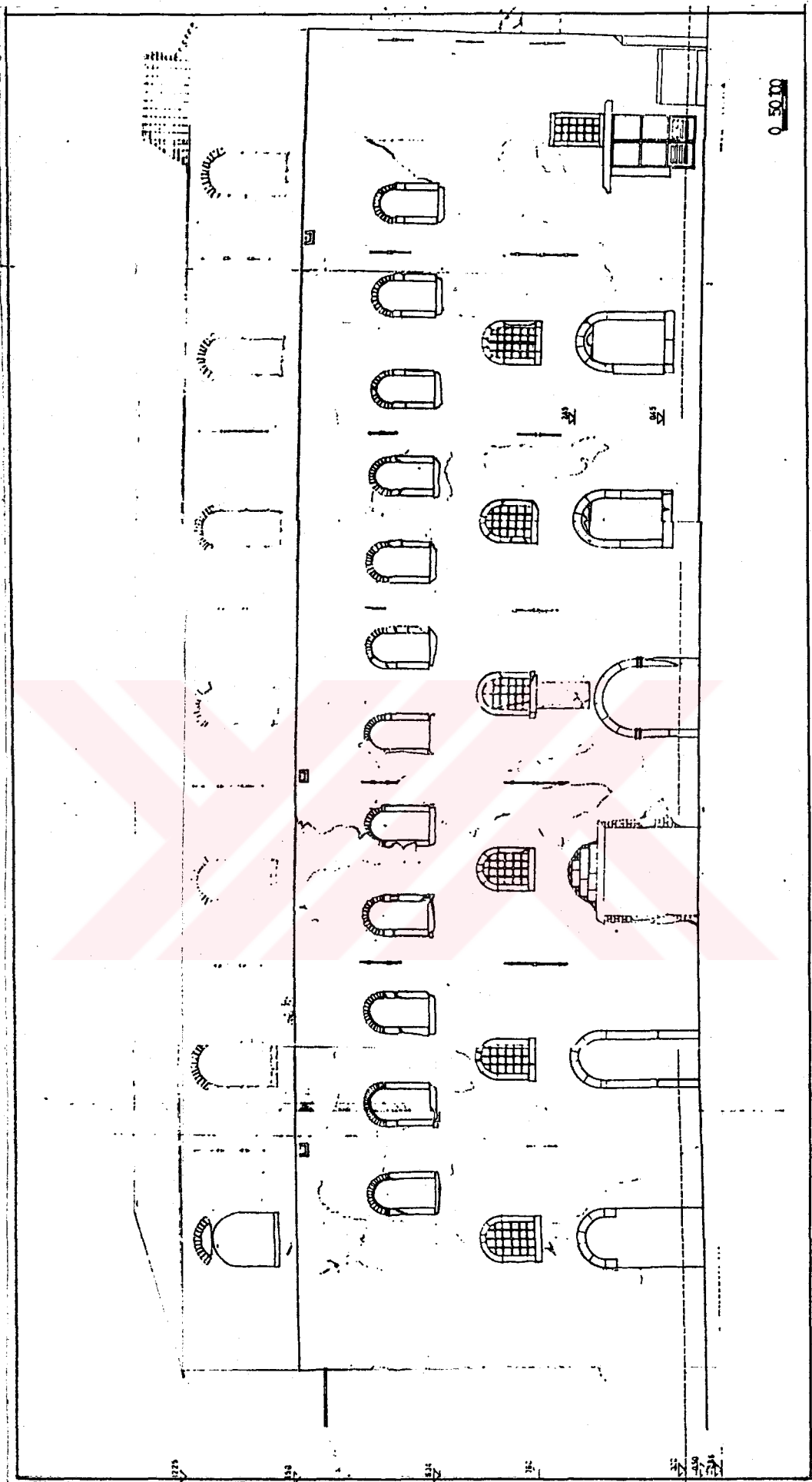

GALERİ KAT PLANI 1/50

Çizim 8. Kilise Rölevesi-Plan
Haz : Y. Mimar Ergun Demirbek

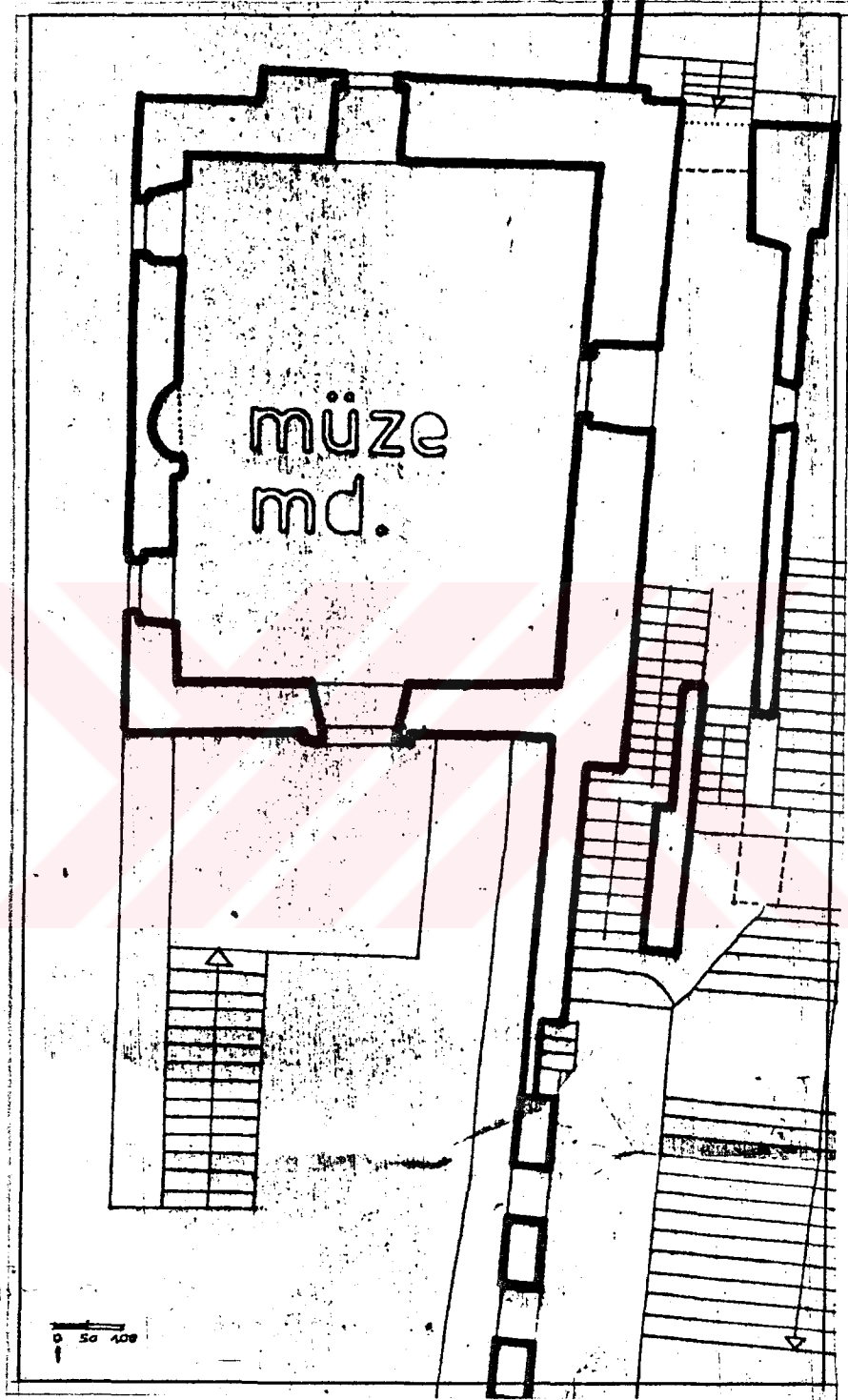

Çizim 9. Kilise Rölevesi-Kesit
Haz : Y. Mimar Ergun Demirbek

Çizim 11. Kilise Rölevesi-Görünüş

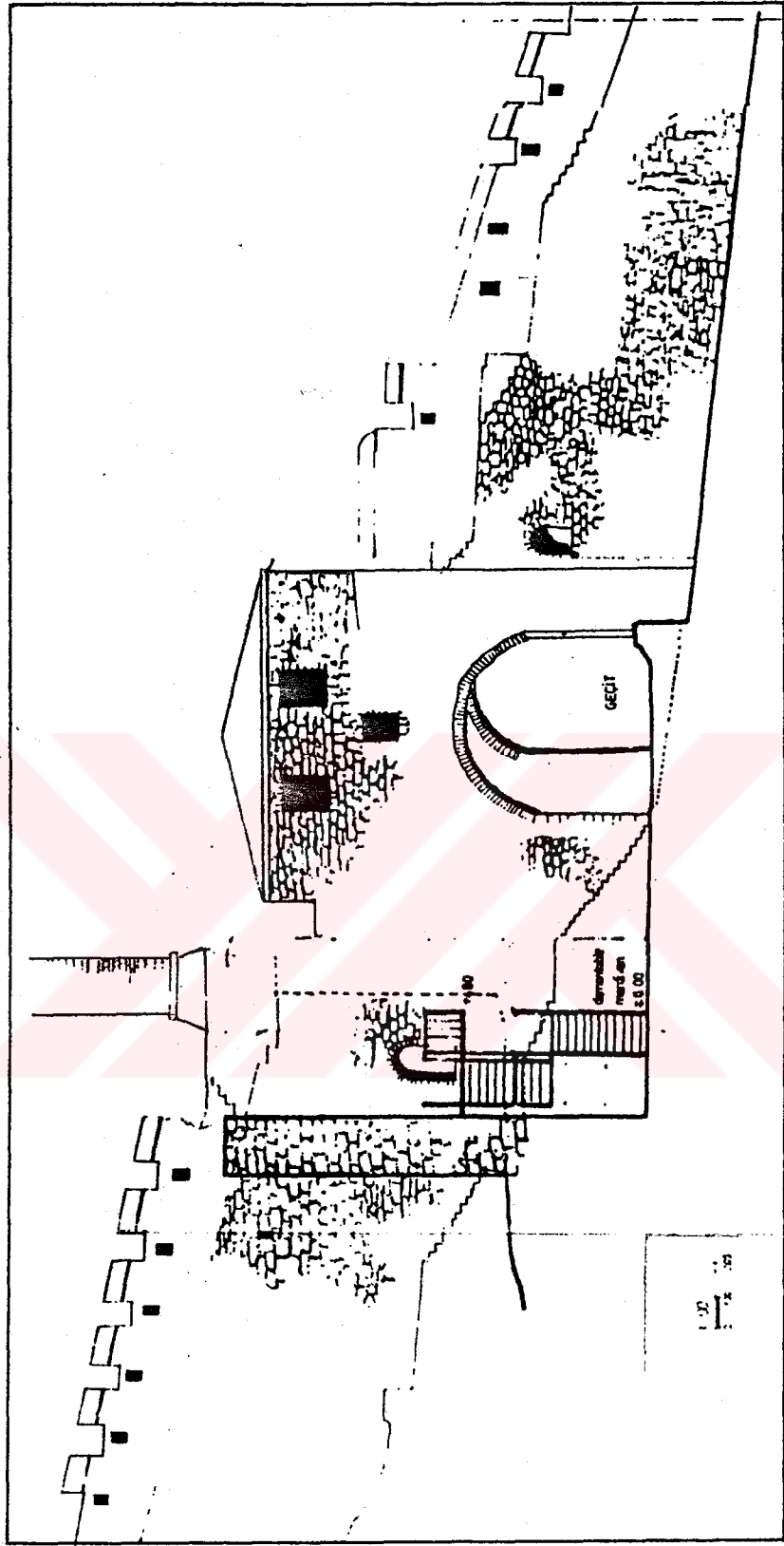
Haz : Y. Mimar Ergun Demirbek

Çizim 12. Sultan Bayezid Camii Rölevesi-Plan

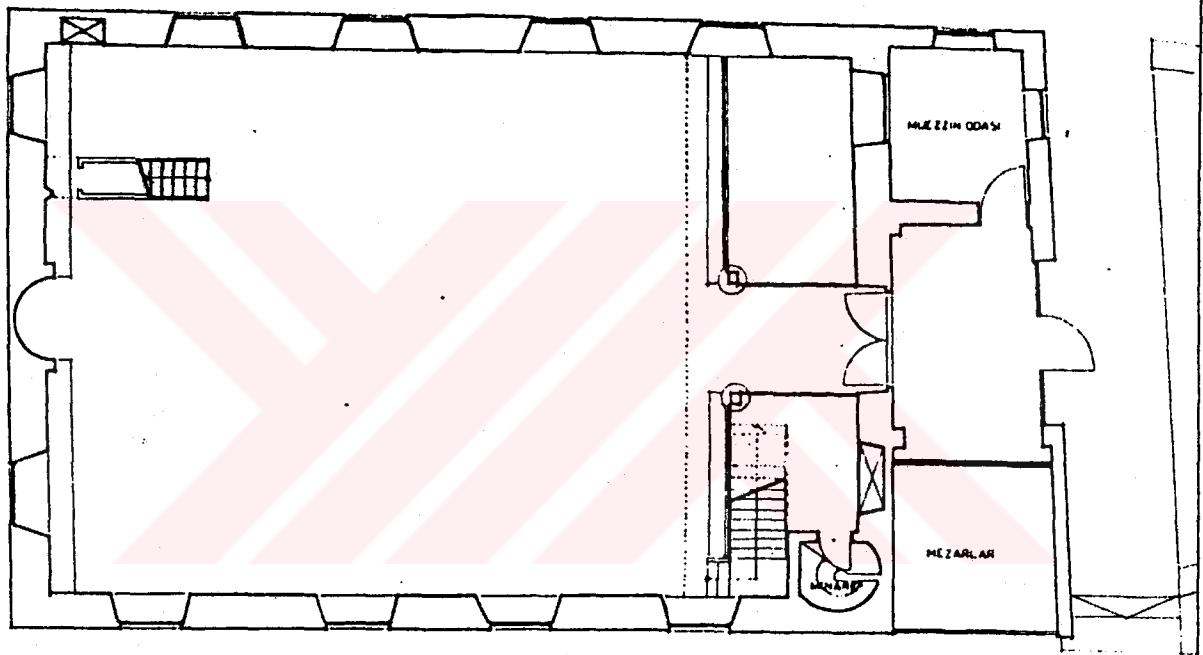
Haz : İzmir Röleve ve Anıtlar Müdürlüğü,

Y.Mimar F.S.Ago

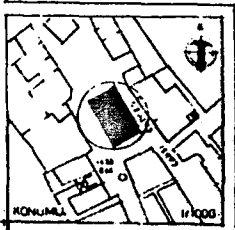
Çizim 13. Sultan Bayezid Camii Rölevesi-Görünüş
Haz. : İzmir Röleve ve Anıtlar Müdürlüğü,
Y.Mimar F.S.Ago

1

CARŞI CADDESİ

PLAN

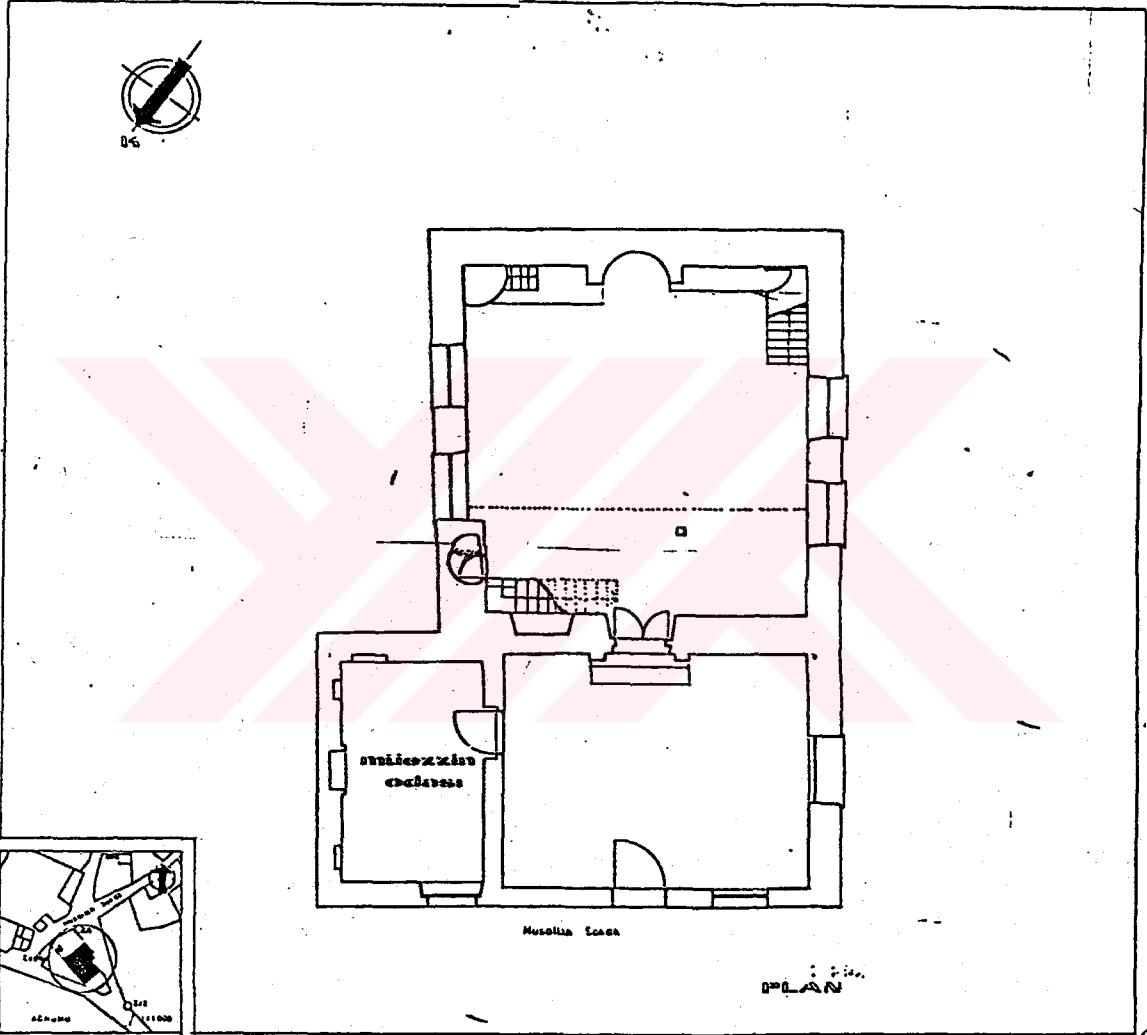

NOT: Bu plandan mezarlar bölümü çıkarılarak parmaklılarla çevrelenmiş durumda bu cami bölme ve kapatılmıştır.

Çeşme tarihî dokümanları araştırması kapsamında ve restorasyon çalışmaları için

HACI MEMİŞ AĞA CAMİSİ İZMİR İLİ ÇEŞME İLÇESİ ÇEŞME KÖYÜ
HAZ: MİMAR EMEL KAYIN

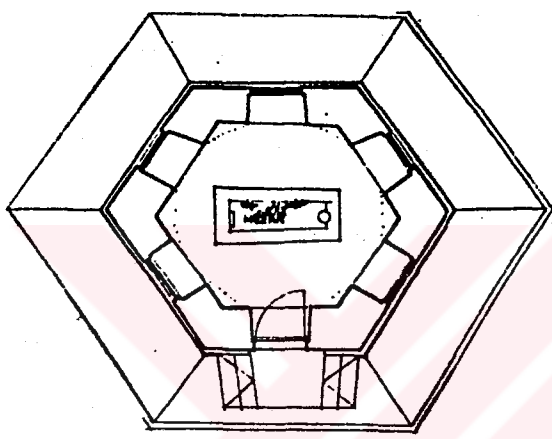
Çizim I4. Hacı Memiş Ağa Camii Rölevesi-Plan

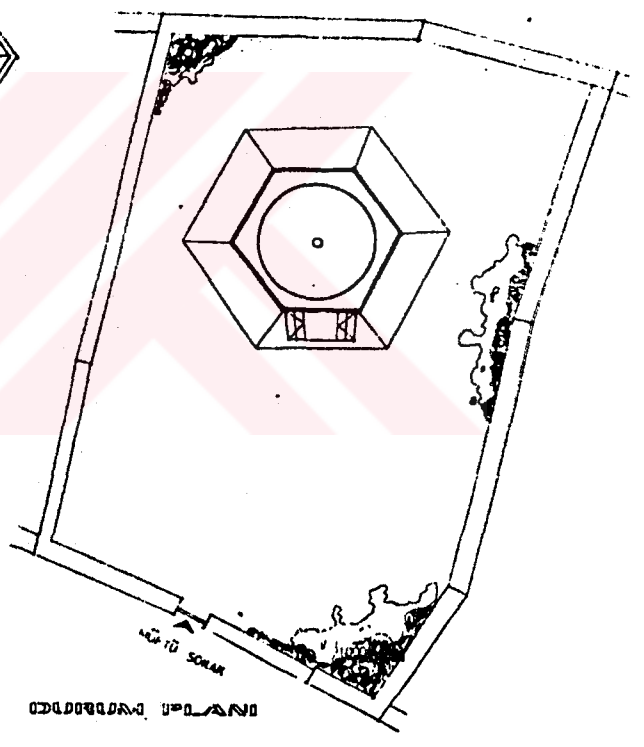
Çeşme tarihi dokü inceleme ve koruma ve restorasyon önerileri

HACI MEHMET AĞA CAMİİ RÖLEVE PROJESİ 1/50
HAZ: MİNVALİR DEMİREL KAYIN

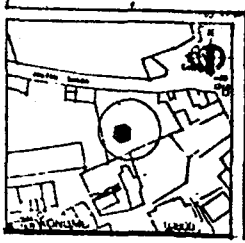
Çizim 16. Hacı Mehmet Ağa Camii Rölevesi-Plan

P L A N

GÜBÜ SAĞAK
GÜBÜ SOLAK

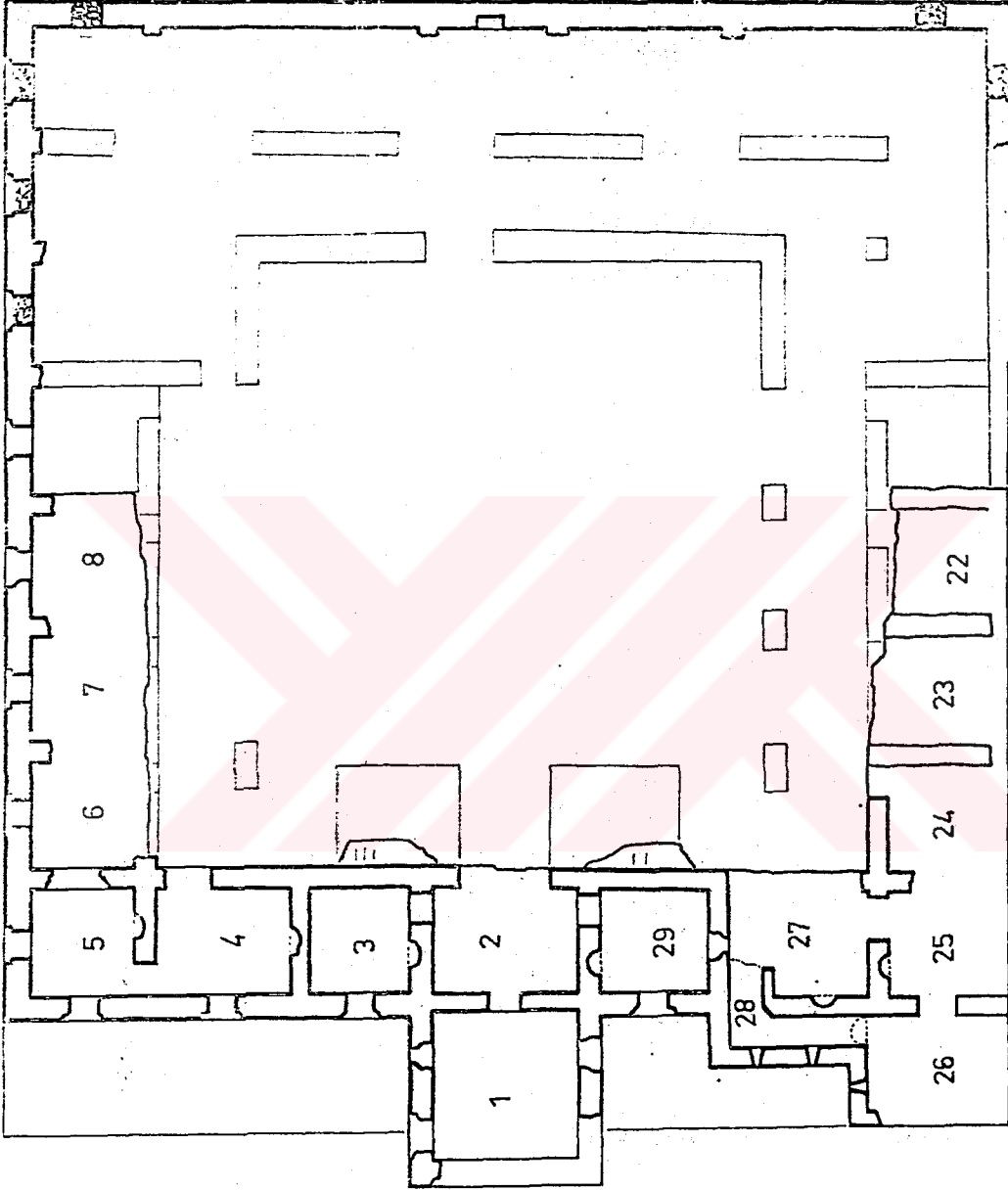
Çeşme kârîhî eloku incelemeesi kârîhî ve
restorasyon wâkîfîleri

İNCELEME VE RESTORASYON İŞLERİ BAKANLIĞI
MİMARLIK BAKANLIĞI

Çizim I7. İbrahim Paşa (Arap Dede) Türbesi
Rölevesi-Plan

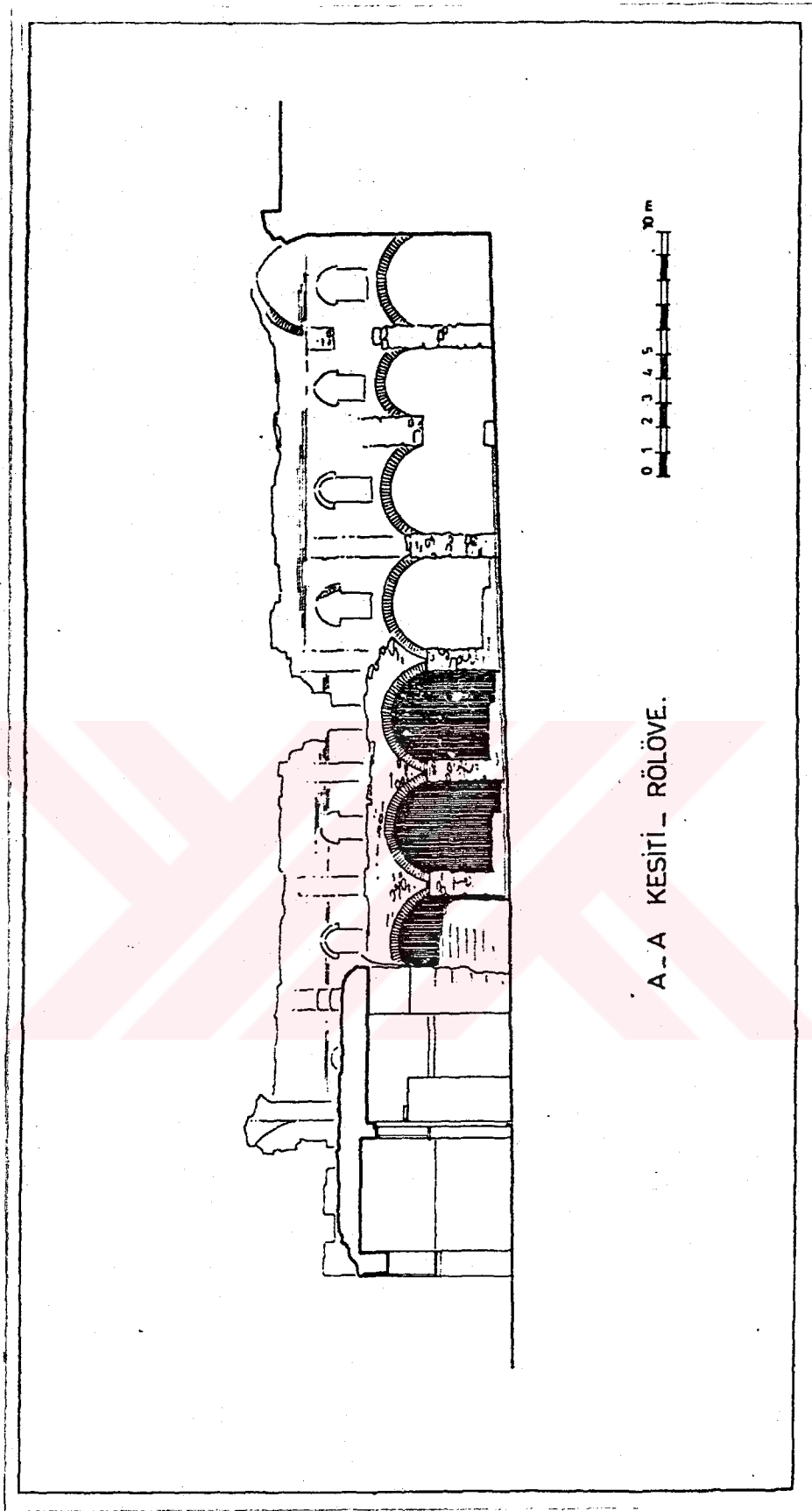
0 1 2 3 4 5
metre

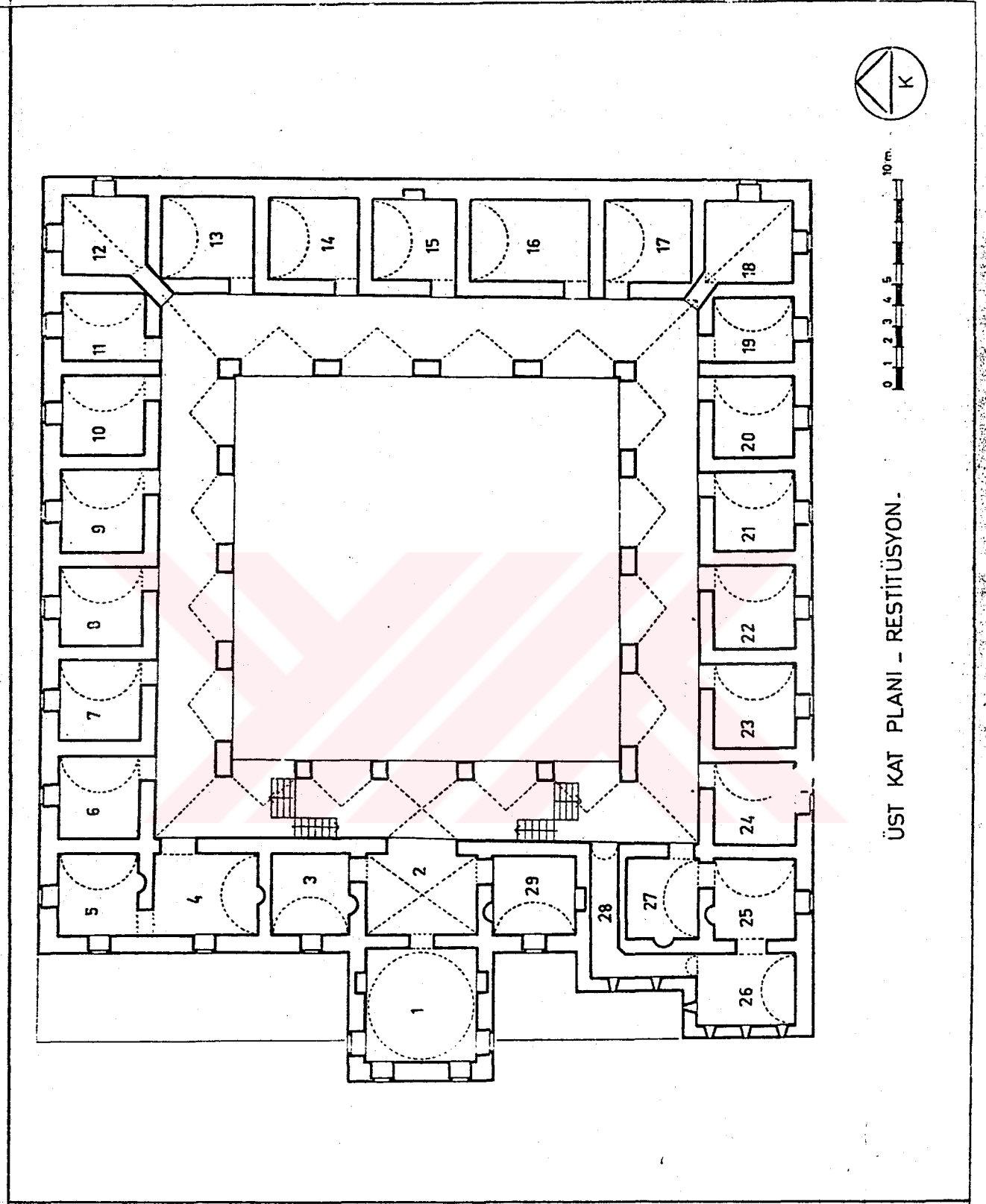
ÜST KAT PLANI - RÖLÖVE -

Çizim 18. Kanuni Kervansarayı Rölevesi-Plan

Kaynak : F.A.Öğuz, "İzmir Çeşme Kanuni Kervansarayı"
Vakıflar Dergisi Sayı 1X, s.107-118

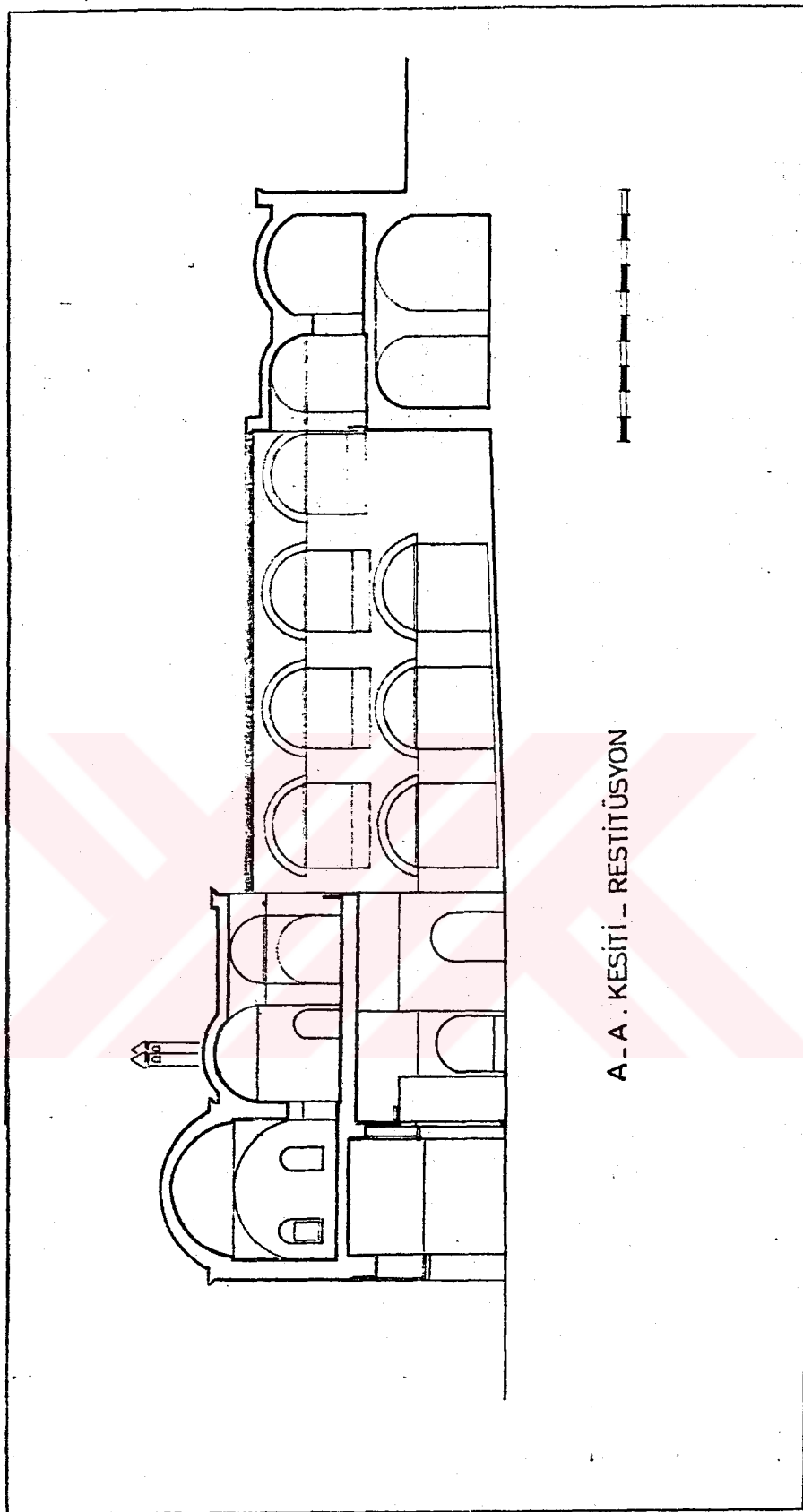

Çizim 19. Kanuni Kervansarayı Rölevesi-Kesit
Kaynak : F.A.Oğuz, "İzmir Çeşme Kanuni Kervansarayı"
Vakıflar Dergisi Sayı IX, s.107-118

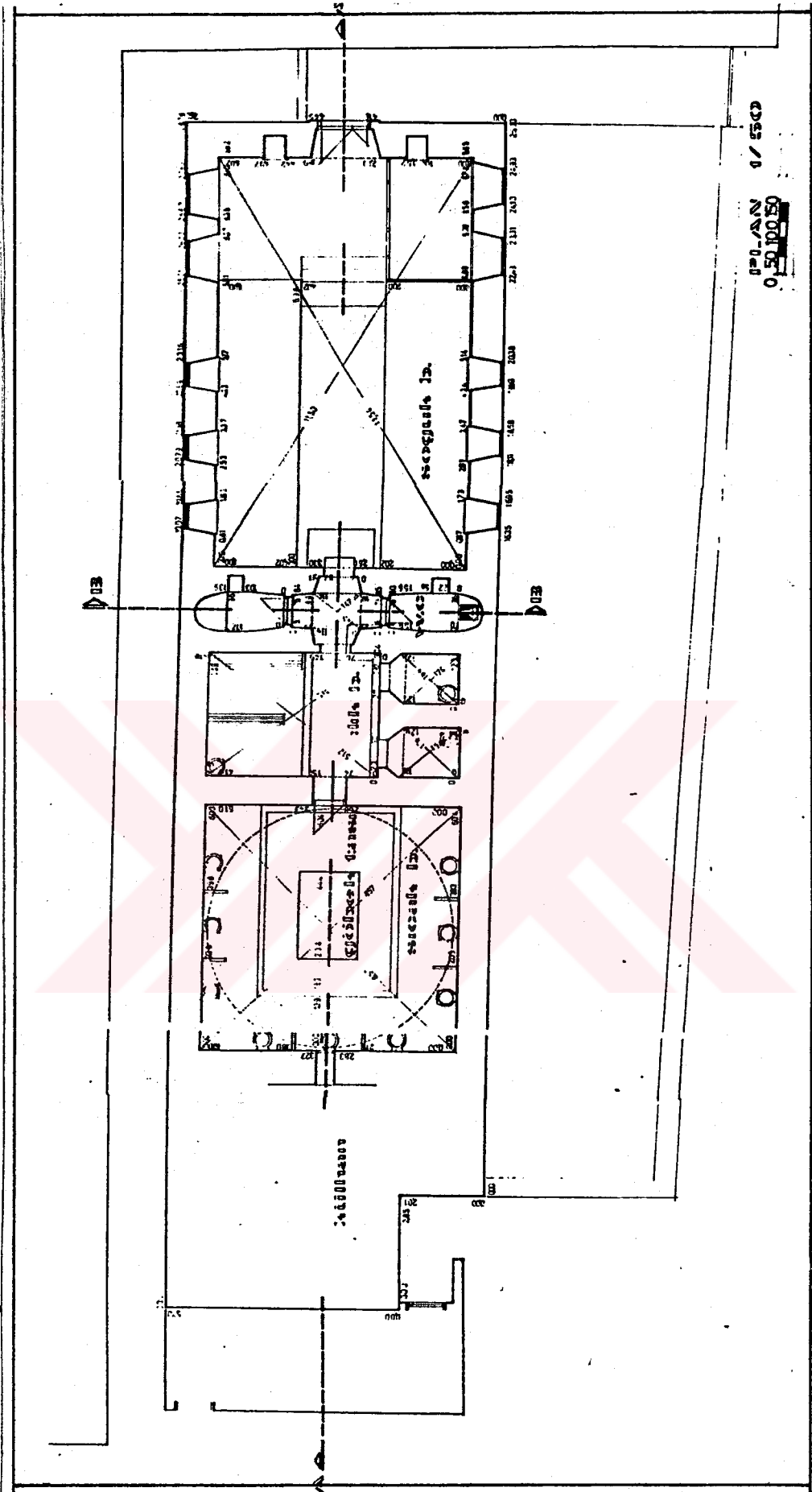

Çizim 20. Kanuni Kervansarayı Restitüsyonu-Plan

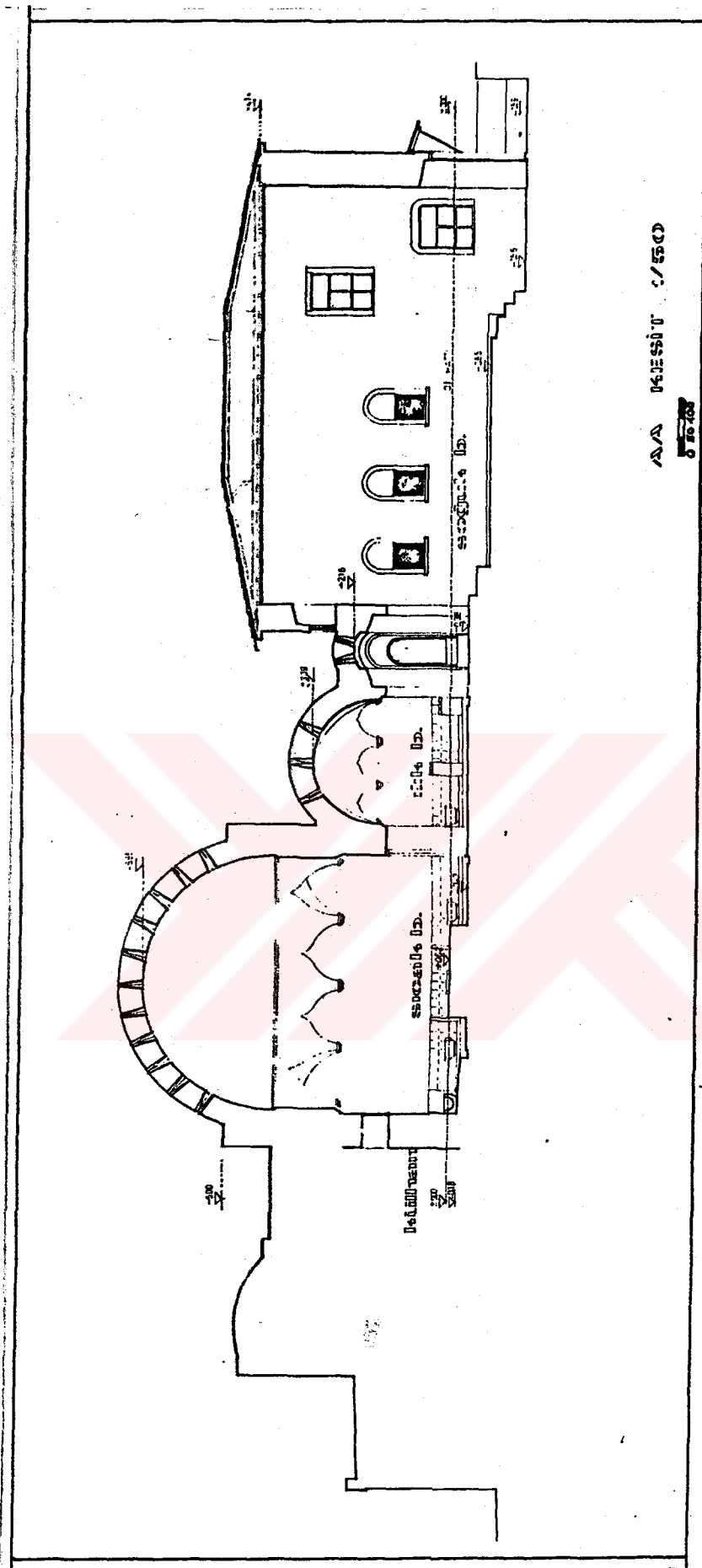
Kaynak : F.A.Öğuz, "İzmir Çeşme Kanuni Kervansarayı"
Vakıflar Dergisi Sayı 1X, s.107-118

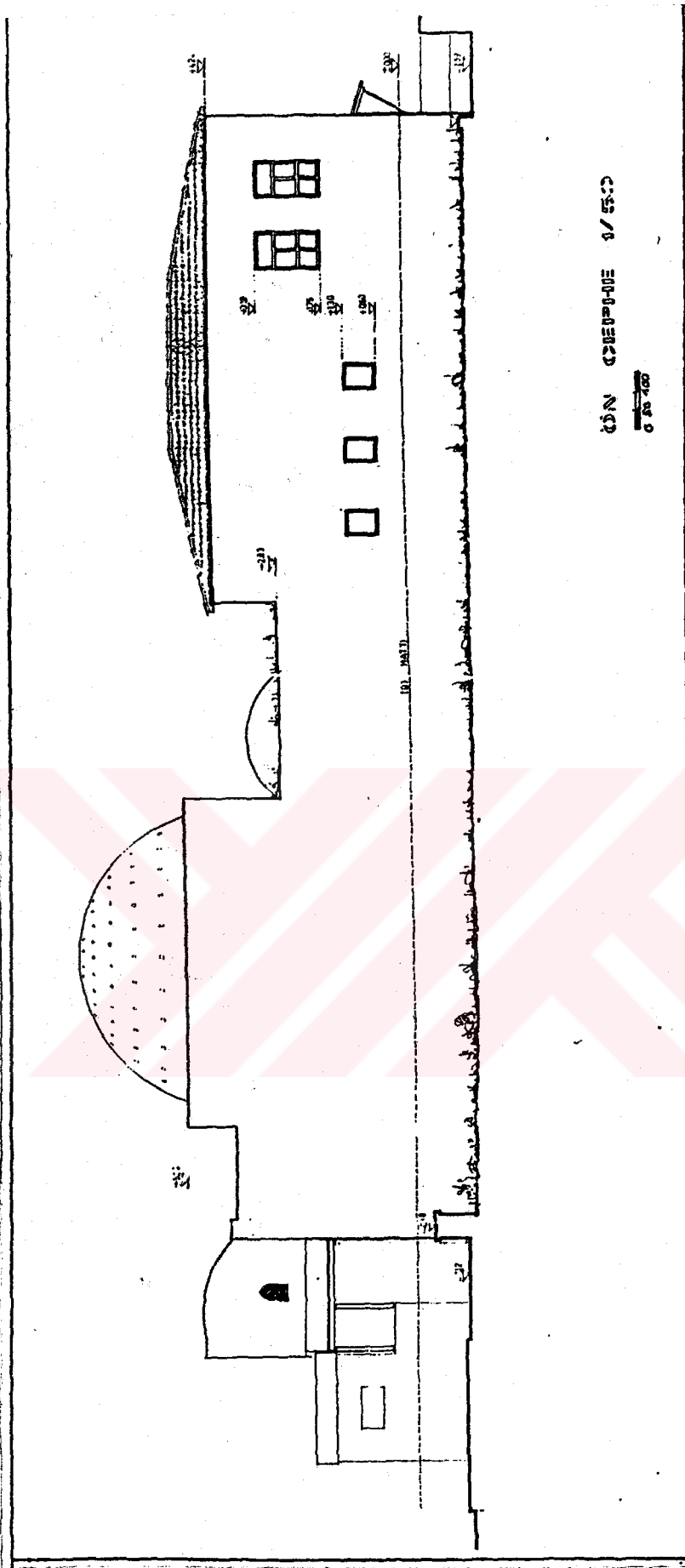
Çizim 21. Kanuni Kervansarayı Restitüsyon-Kesit
Kaynak : F.A.Oğuz, "İzmir Çeşme Kanuni Kervansarayı"
Vakıflar Dergisi Sayı 1X, s.107-118

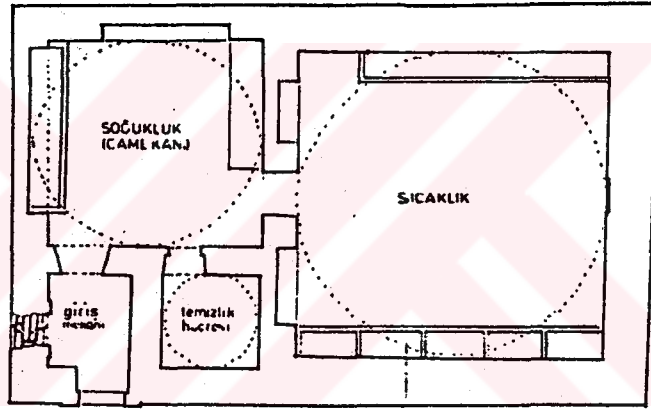
Çizim 22. İbrahim Ağa Hamamı Rölevesi-Plan
Haz : Y. Mimar Ergun Demirbek

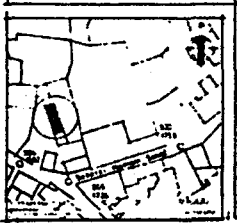
Çizim 23. İbrahim Ağa Hamamı Rölevesi-Kesit
Haz : Y. Mimar Ergun Demirbek

Çizim 24. İbrahim Ağa Hamamı Rölevesi-Ön Cephe
Haz : Y. Mimar Ergun Demirbek

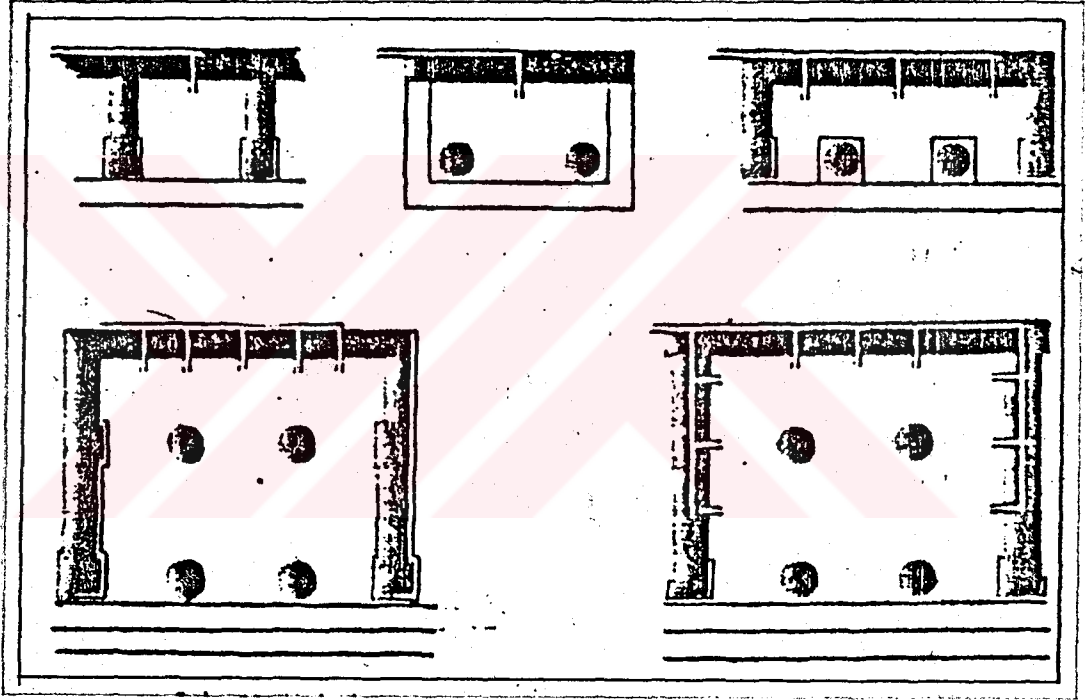
PLAN

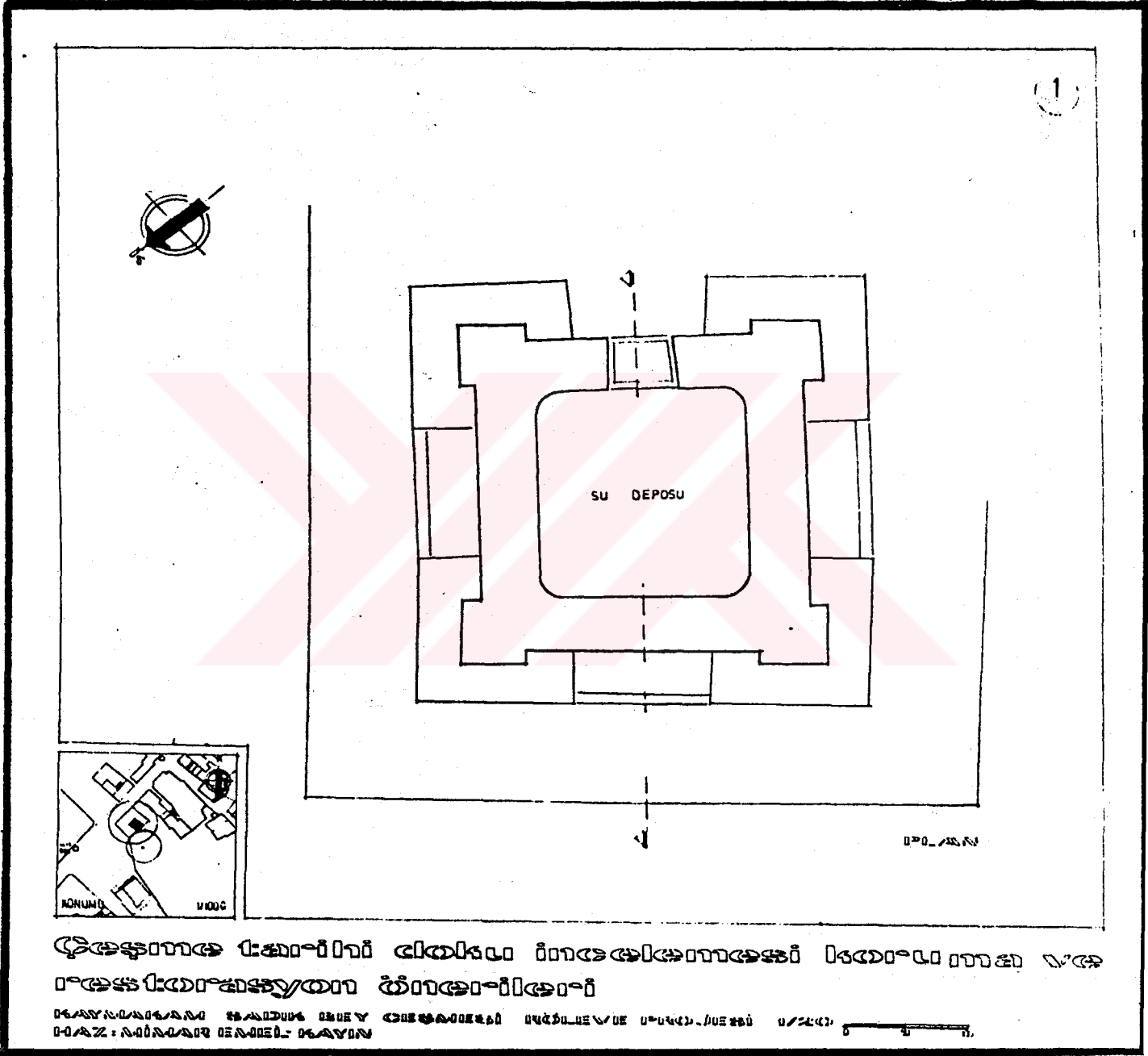
Çeşme tarihi dokusunu incelemesi koruma ve restorasyon önerileri

ŞEKERCİ HAMAMI RÖLEVESİ PROJESİ 1/500 5/20
HAZ: MİNALR EMEL KAYN

Çizim 25. Şekerci Hamamı Rölevesi-Plan

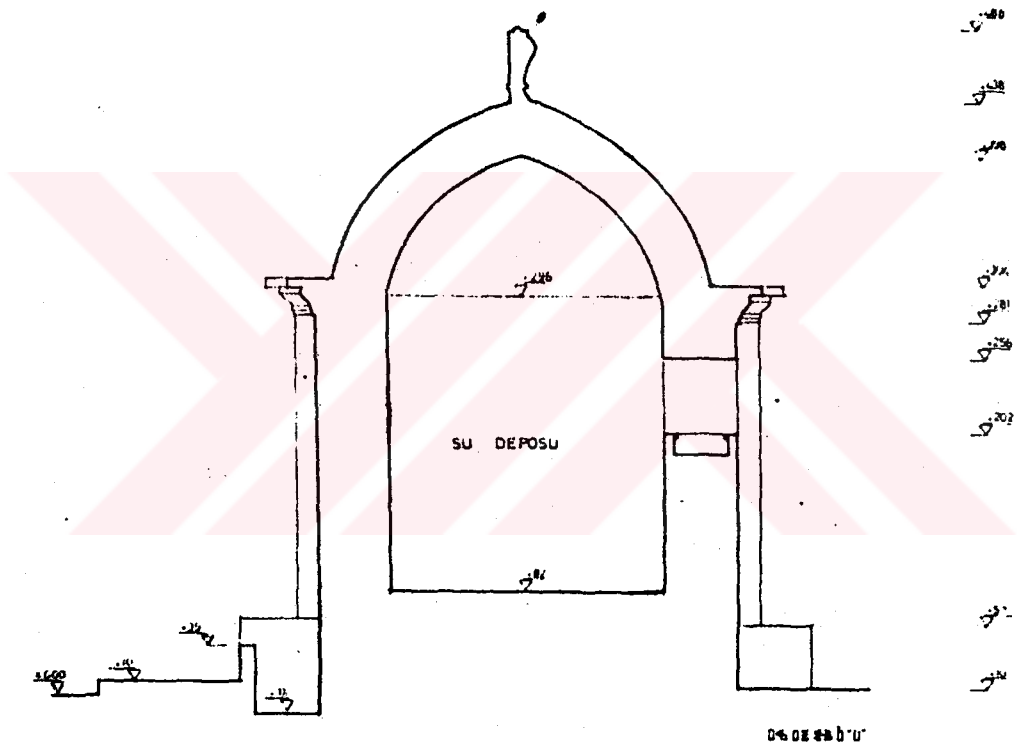
Çizim 26. Kalıplaşmış Çeşme Tasarımları (Milet)
Kaynak : R.E.Wycherley, Antik Çağda Kentler Nasıl
Kuruldu (1986) s.163, Şekil 50

Çeşme tarihini clocku incelemesi icin ve restorasyon önerileri

HAZIRLAYAN: SAADUN BEY ÇEŞMESİ İNCELEME VE RESTORASYON EKİPİ
 YER: SAĞLIK BAKANLIĞI HASTAHANASI

Çizim 27. Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi Rölevesi-Plan

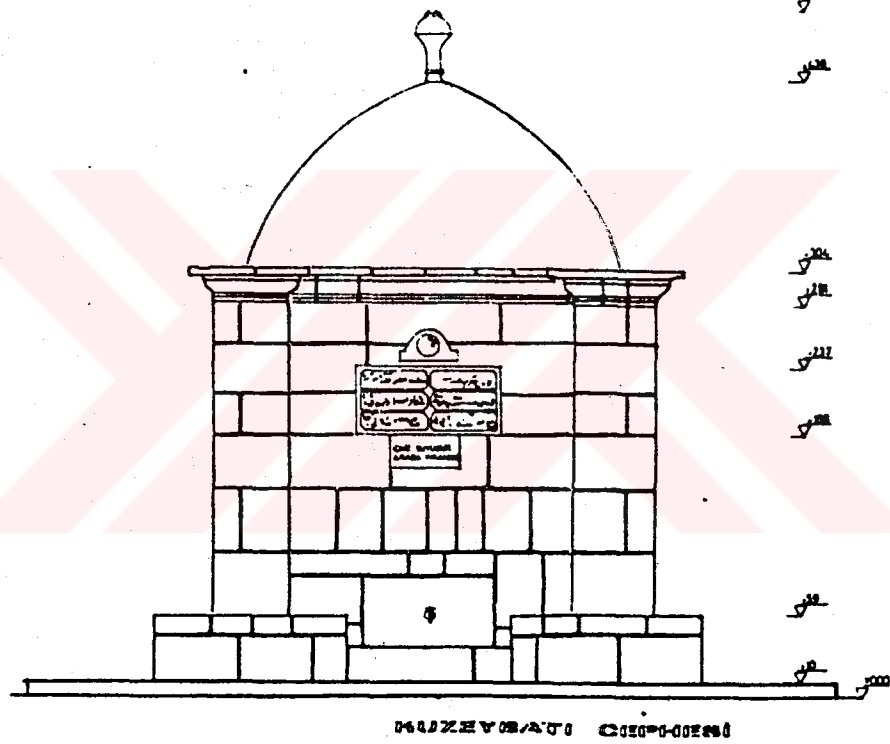

Çeşmenin temelini eleve ve inceleme amacıyla kesit yapılmıştır ve kesitler aşağıdaki gibidir.

KAYMAKAM SADIK BEY ÇEŞMESİ İNCELEMESİ VE ÇİZİMİ 0/2000

HAZIRLAYAN: UZM. DR. H. AYDIN

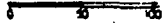
Çizim 28. Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi Rölevesi-Kesit

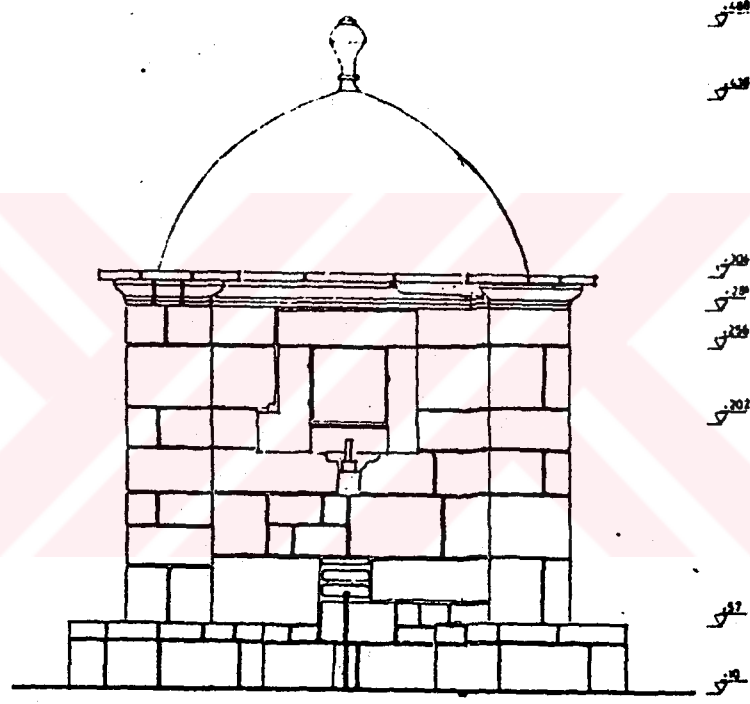
Çeşme tarihini doku incelemesi koruma ve restorasyon önerileri

KAYMAKAM SADIK BEY ÇEŞMESİ RÖLEVE PROJESİ 1/20

HAZ: MİMAR ENGEL KAYIN

Çizim 29. Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi Rölevesi-Görünüş

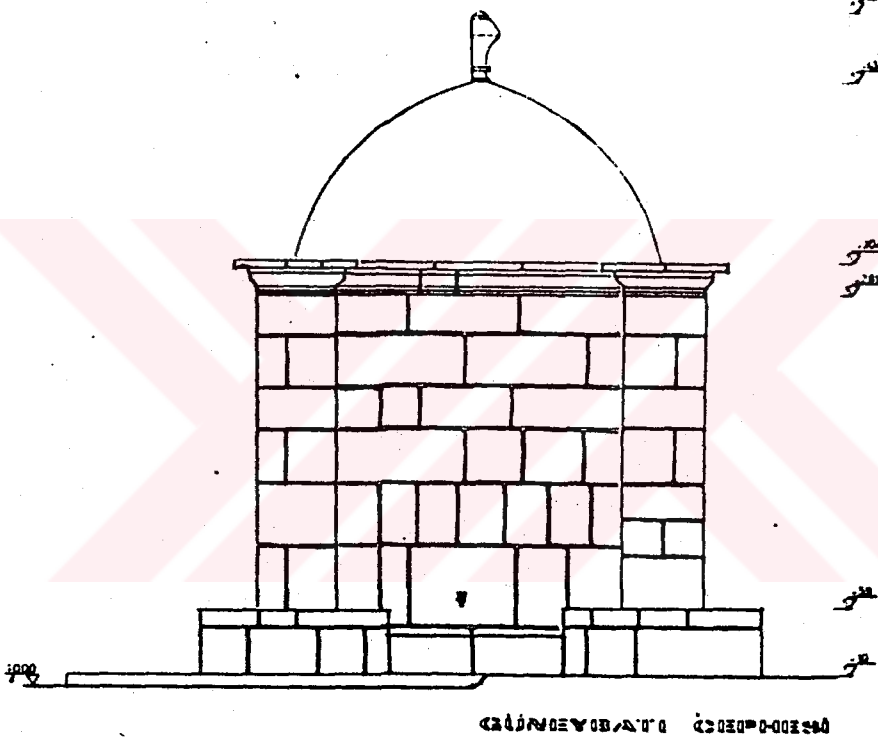
كَيْمَكَم سَادِك بَيْ چَشْمِسِي

Çeşme tarihi eloku incelemesi korunma ve restorasyon önerileri

KAYMAKAM SADIK BEY ÇEŞMESİ RESTORASYON PROJESİ 1/200
HAZIRLAYAN ENGEL KAYIN

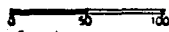
Çizim 30. Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi Rölevesi-Görünüş

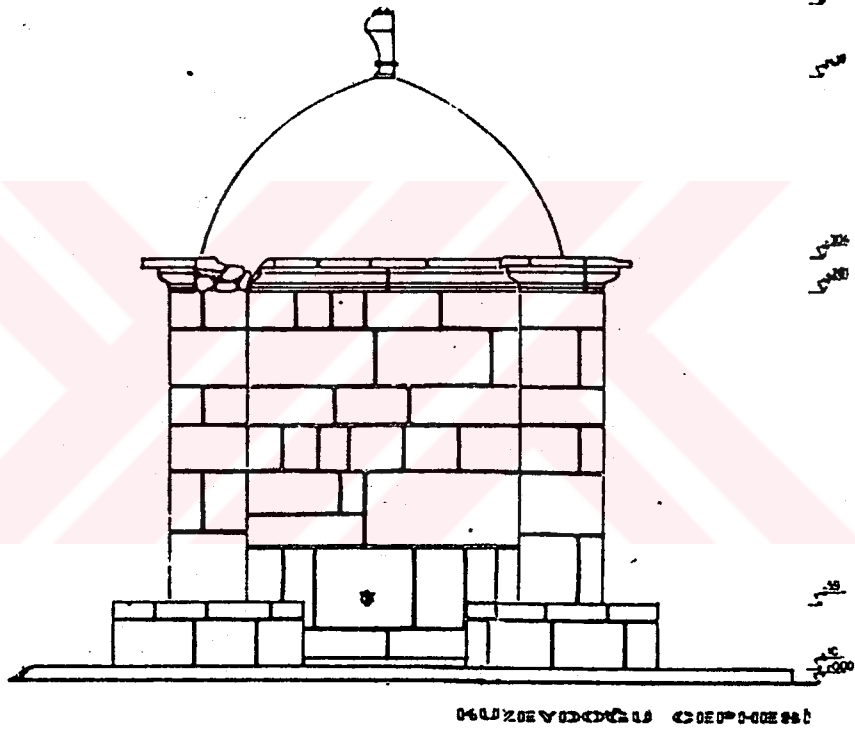
Çeşme tarihî dokümantasyonu korunması ve
restorasyon önerileri

KAYMAKAM SADIK BEY ÇEŞMESİ RÖLEVE PROJESİ 1/20

HAZ. MİMAR EMEL KAYIN

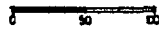
Çizim 31. Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi Rölevesi-Görünüş

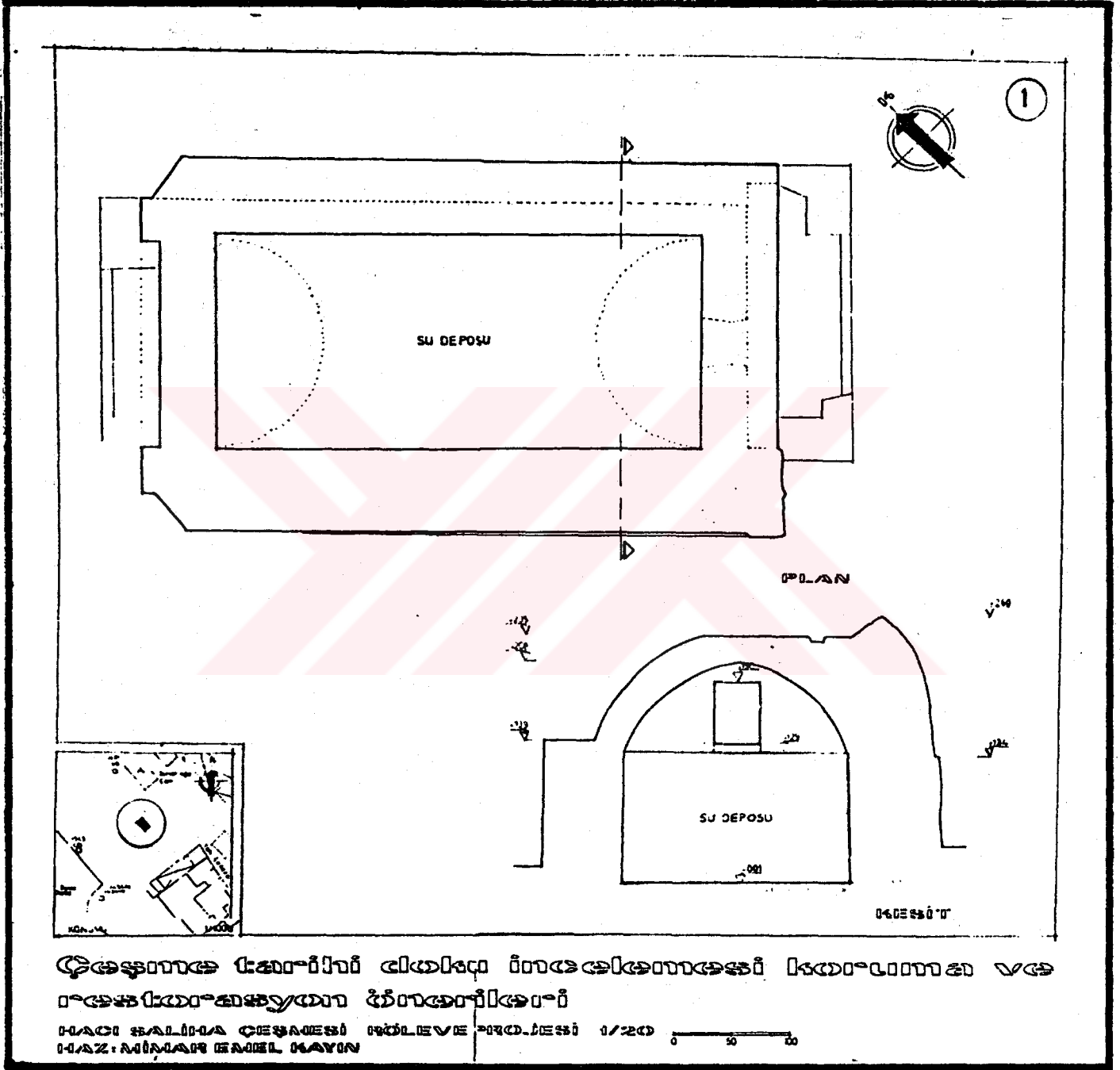
Çeşme tarihi dokü inceleme ve koruma ve restorasyon önerileri

KAYMAKAM SADIK BEY ÇEŞMESİ RÖLEVE PROJESİ 1/20

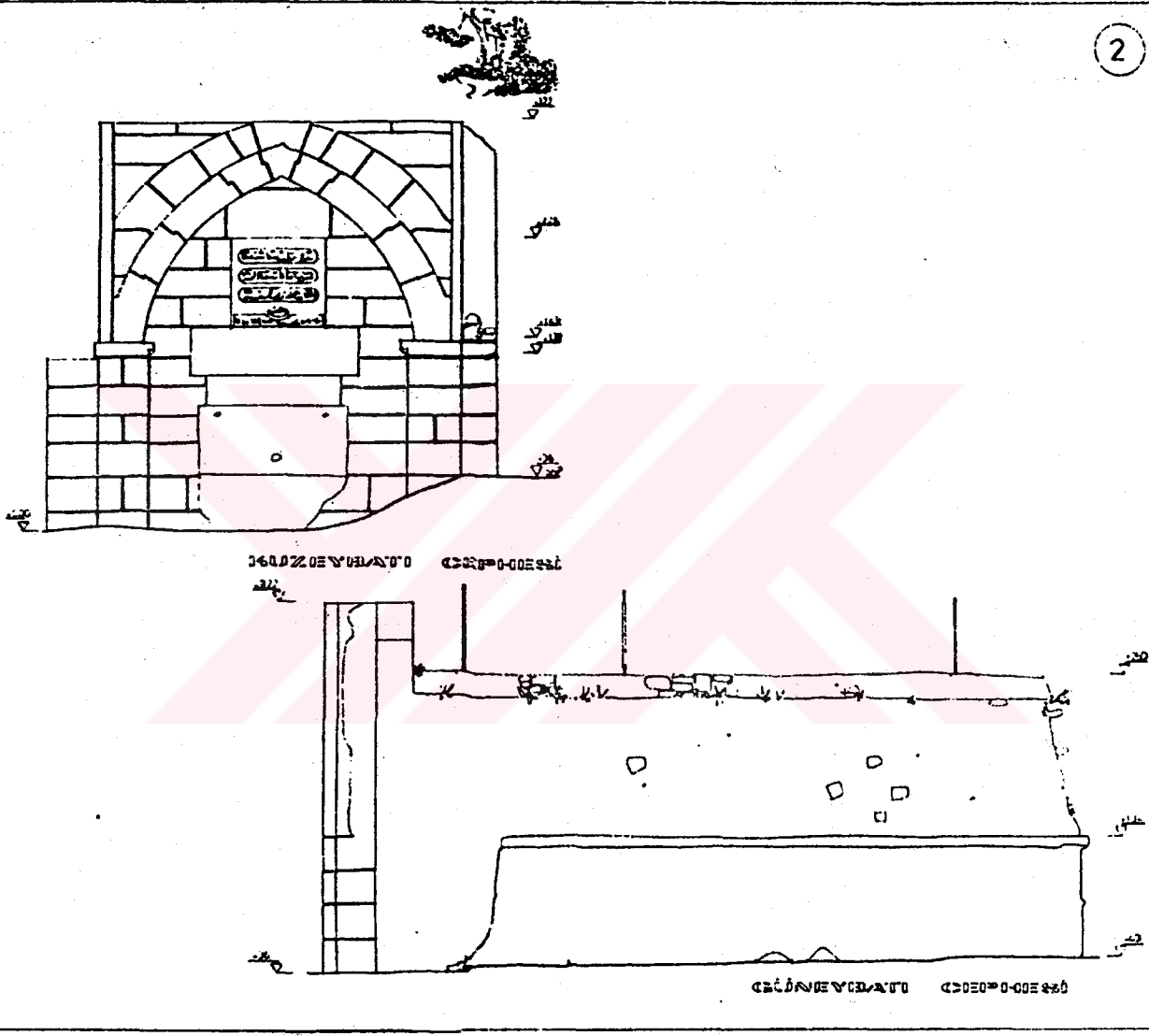
HAZIRLAYAN EMEL KAYIN

Çizim 32. Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi Rölevesi-Görünüş

+ Çizim 33. Hacı Saliha Çeşmesi Röleve-Plan, Kesit

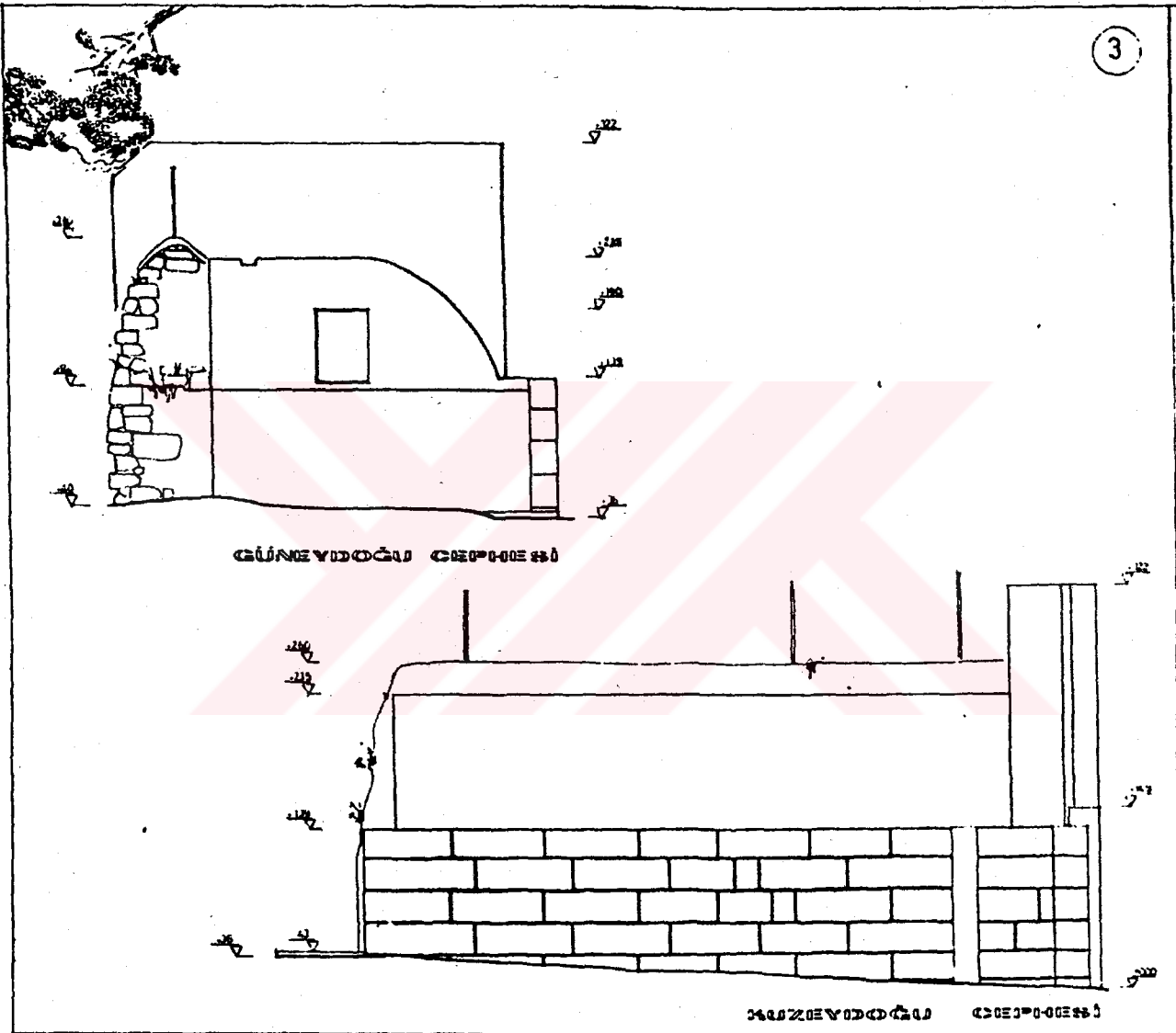

Çeşmenin tarihini etkisi incelemesi kurulumu ve
 onarım çalışmaları için hazırlanmıştır

HACI SALİHA ÇEŞMESİ RÖLEVESİ PROJESİ 1/200 0 10 20
 ÇİZİM: MİNALAN DEMEL MAYIN

Çizim 34. Hacı Saliha Çeşmesi Rölevesi-Görünüş

3

GÜNEYDOĞU ÇEYRESİ

KUZUYDOĞU ÇEYRESİ

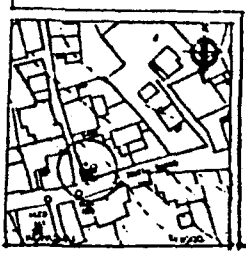
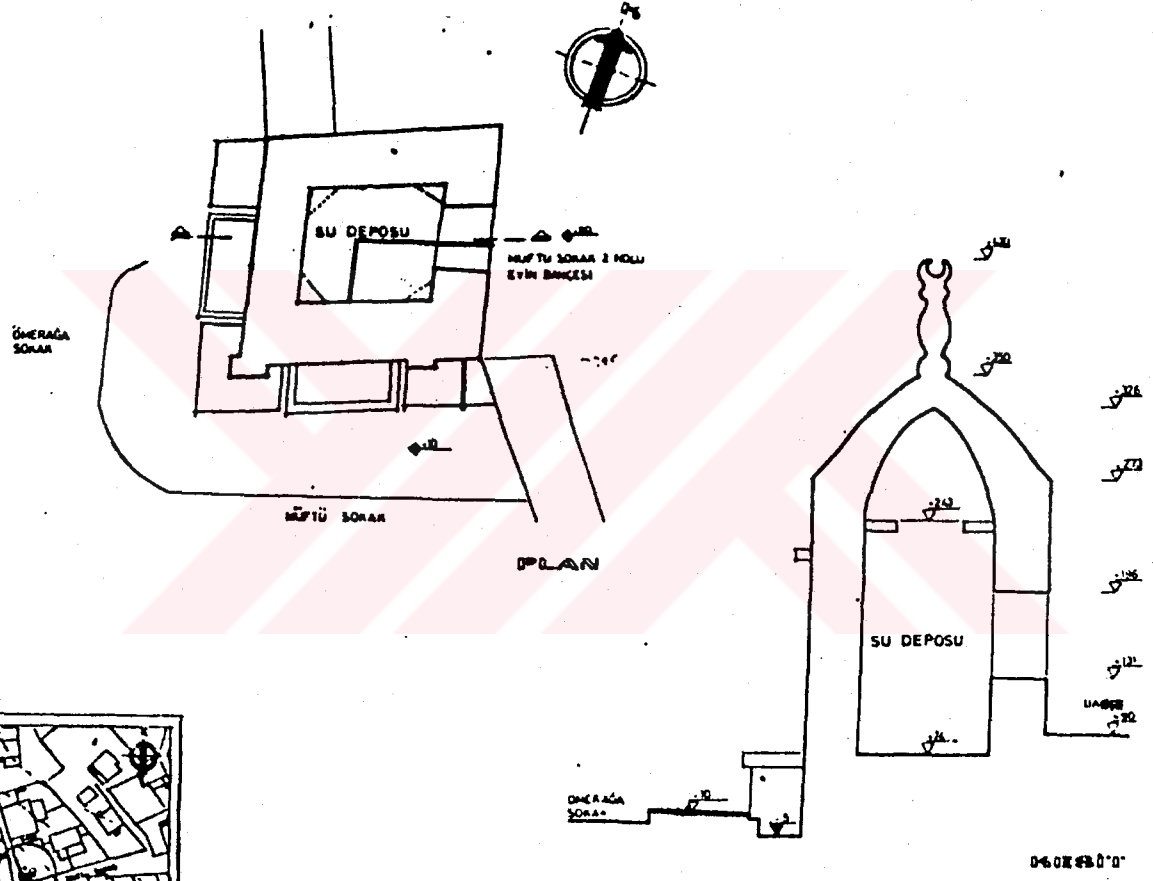
Çeşme ve çeşmenin etrafındaki yapıların rölevesi ve
restorasyonun çizimleri

HACI HALİHA ÇEŞMESİ RÖLEVE PROJESİ 1/200

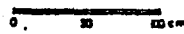
HAZ. NİHAZ BEKİR KAYIN

Çizim 35. Hacı Saliha Çeşmesi Rölevesi-Görünüş

1

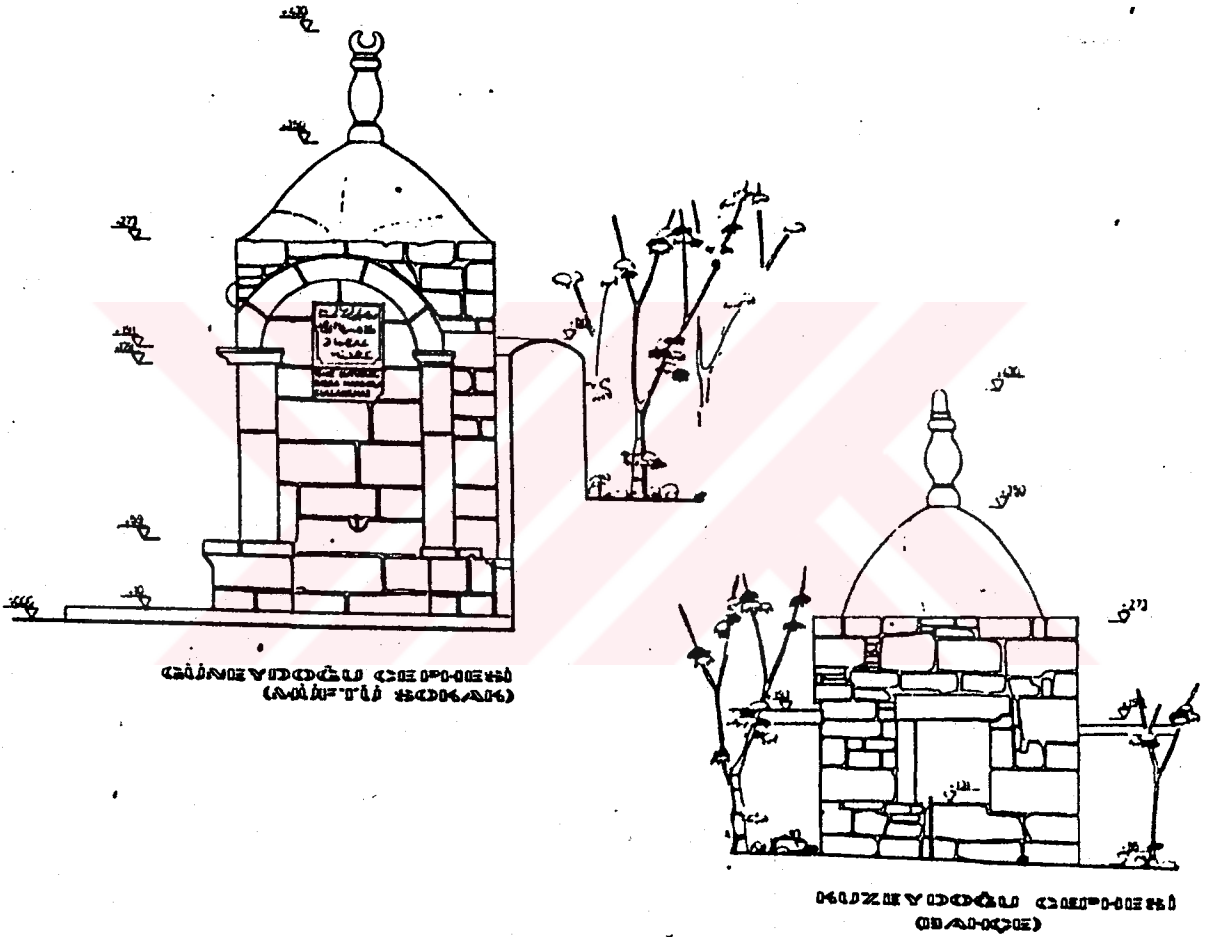

Çeşme tarihini doku incelemesi korunma ve restorasyon önerileri

HACI MEMİŞ AĞA ÇEŞMESİ RÖLEVE PROJESİ 1/20

HAZIRLAYAN EMEL HAYIN

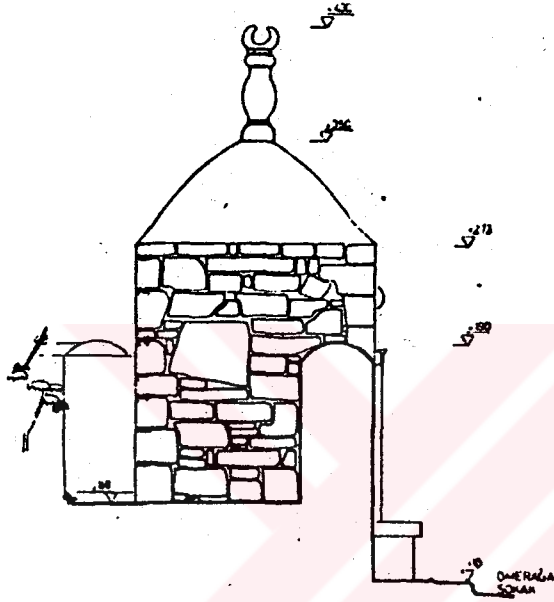
Çizim 36. Hacı Memiş Ağa Çeşmesi Rölevesi-Plan, Kesit

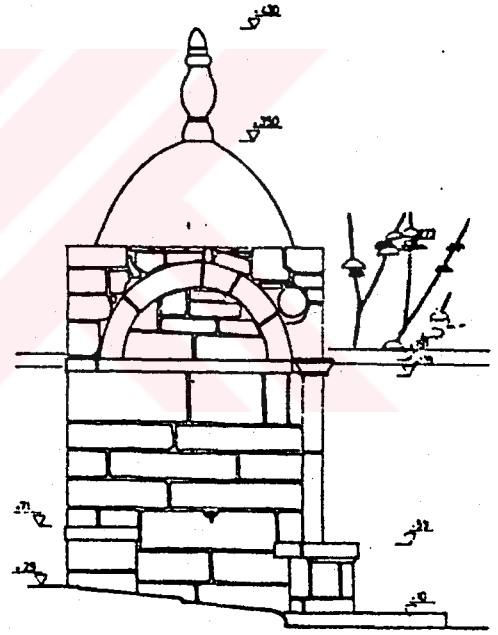
Çeşme tarihi olarak incelemeesi kurulumu ve restorasyon önerileri

HACI MEMİŞ AĞA ÇEŞMESİ RÖLEVE PROJESİ 1/200 0 10 50 cm
HAZ: ANILAR KADIKÖY KAYIN

Çizim 37. Hacı Memiş Ağa Çeşmesi Rölevesi-Görünüş

KUZUYBATI ÇEŞMESİ
(BANCİE)

GÜNEYBATI ÇEŞMESİ
(DÜĞERAGA SÖĞÜK)

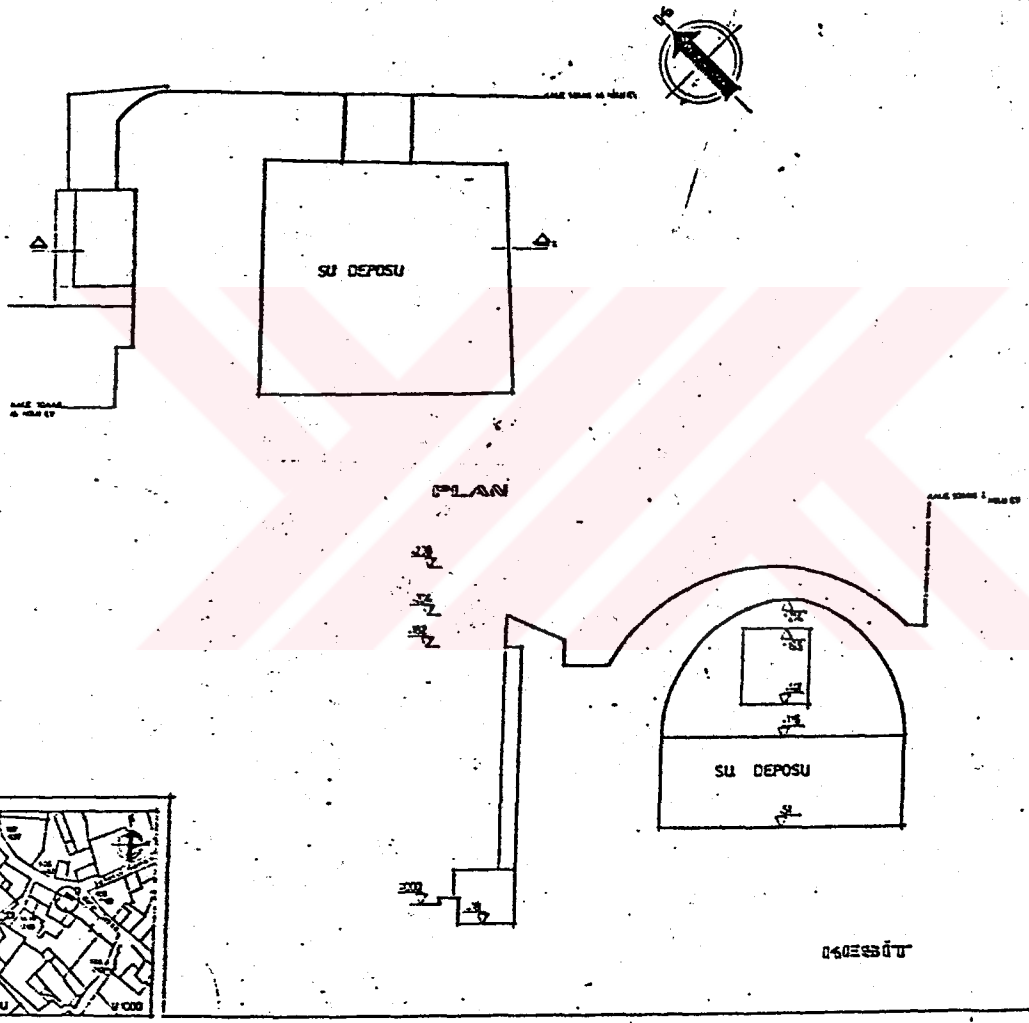
Çeşme tarihi dokü incelemeşi koruma ve restorasyon önerileri

HACI MEMİŞ AĞA ÇEŞMESİ RESTORASYON PROJESİ 1/20

HAZIRLAYAN İNŞAAT MÜHÜRÜ

0 5 10

1

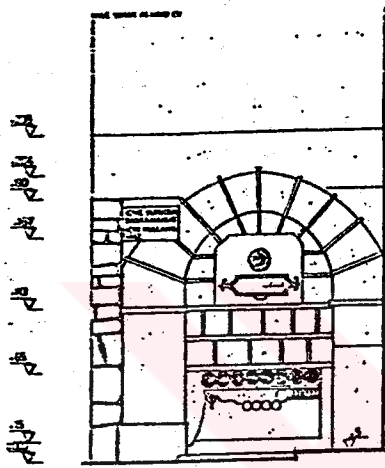

Çeşme tarihi dokü incelemesi koruma ve restorasyon önerileri

KALE SOKAK'TAKİ ÇEŞME RÖLEVE PROJESİ 1/20
HAZ: MİMAR EMEL KAYIN

Çizim 39. Kale Sokak'taki Çeşme Rölevesi-Plan, Kesit

2

MUZEYBATI CEPHESİ

MUZEYDOĞU CEPHESİ

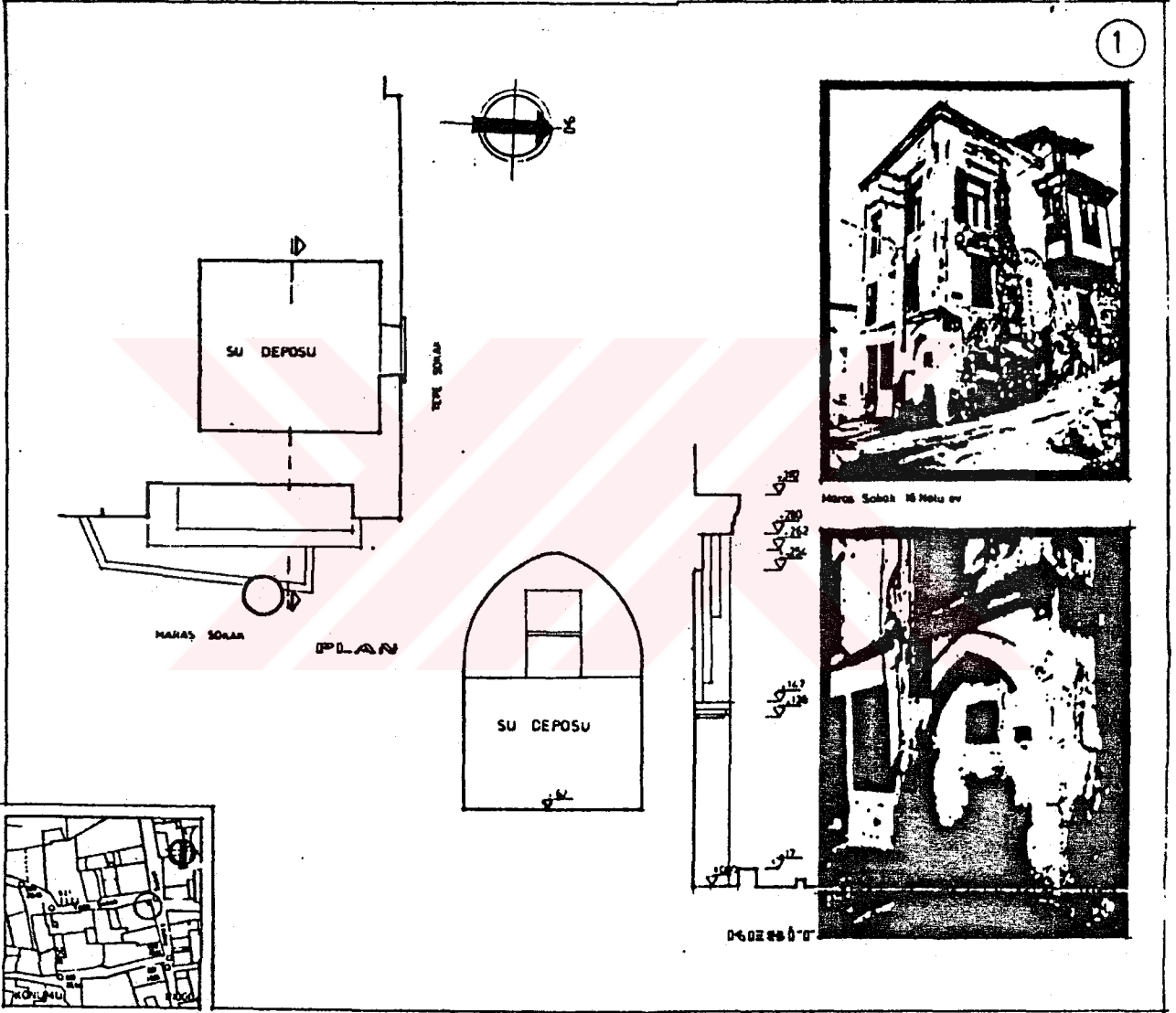
Çeşme tarihi doku incelemesi koruma ve restorasyon önerileri

KALE SOKAK'TAKİ ÇEŞME RÖLEVE PROJESİ 1/20

HAZ: MİMAR EMEL KAVIN

Çizim 40. Kale Sokak'taki Çeşme Rölevesi-Görünüşler

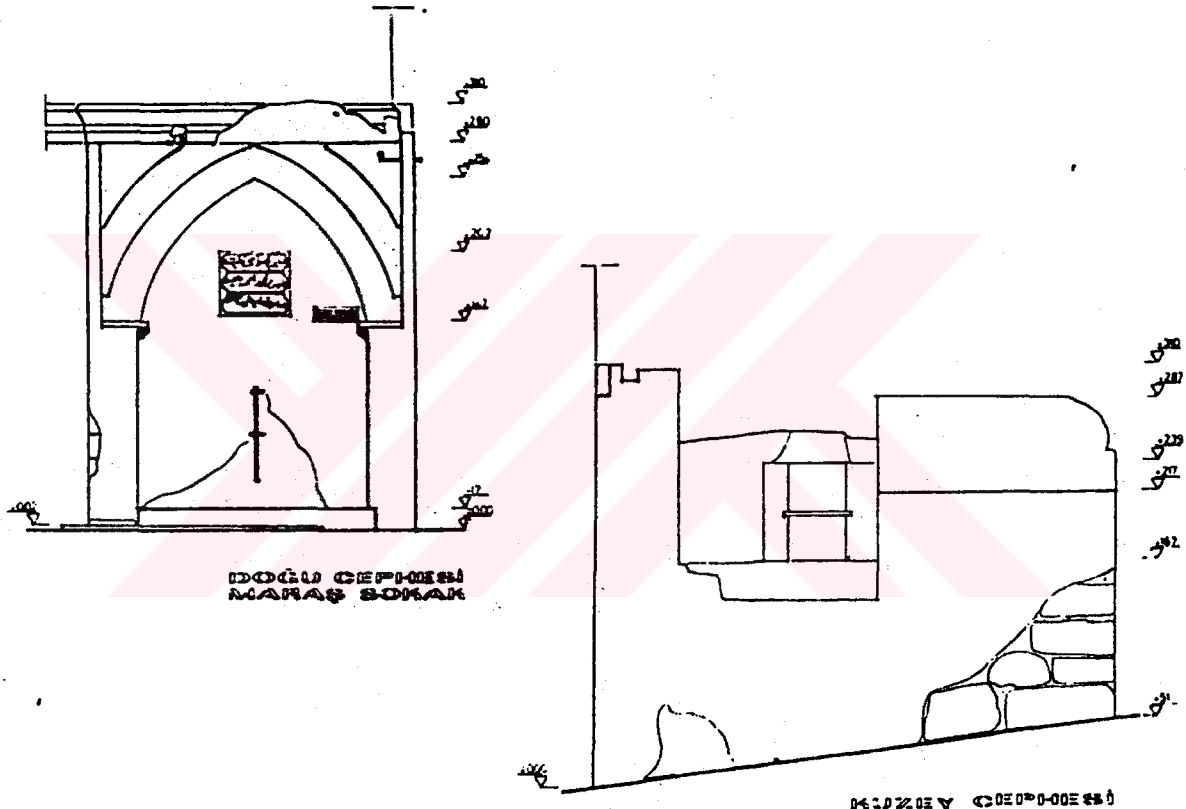
1

Çeşmenin tarihini belirlemek amacıyla yapılan araştırmaların ve restorasyon önerilerinin

MEMİŞ İBN-İ AHMET ÇEŞMESİ RÖLEVE VE İZLENİM ÇİZİMİ 01/2000
HAZ. MİRAN ERGİL DAYIN

Çizim 4I. Memiş İbn-i Ahmet Çeşmesi Rölevesi-Plan, Kesit

DOĞU CEPHESİ
MARAŞ SOKAK

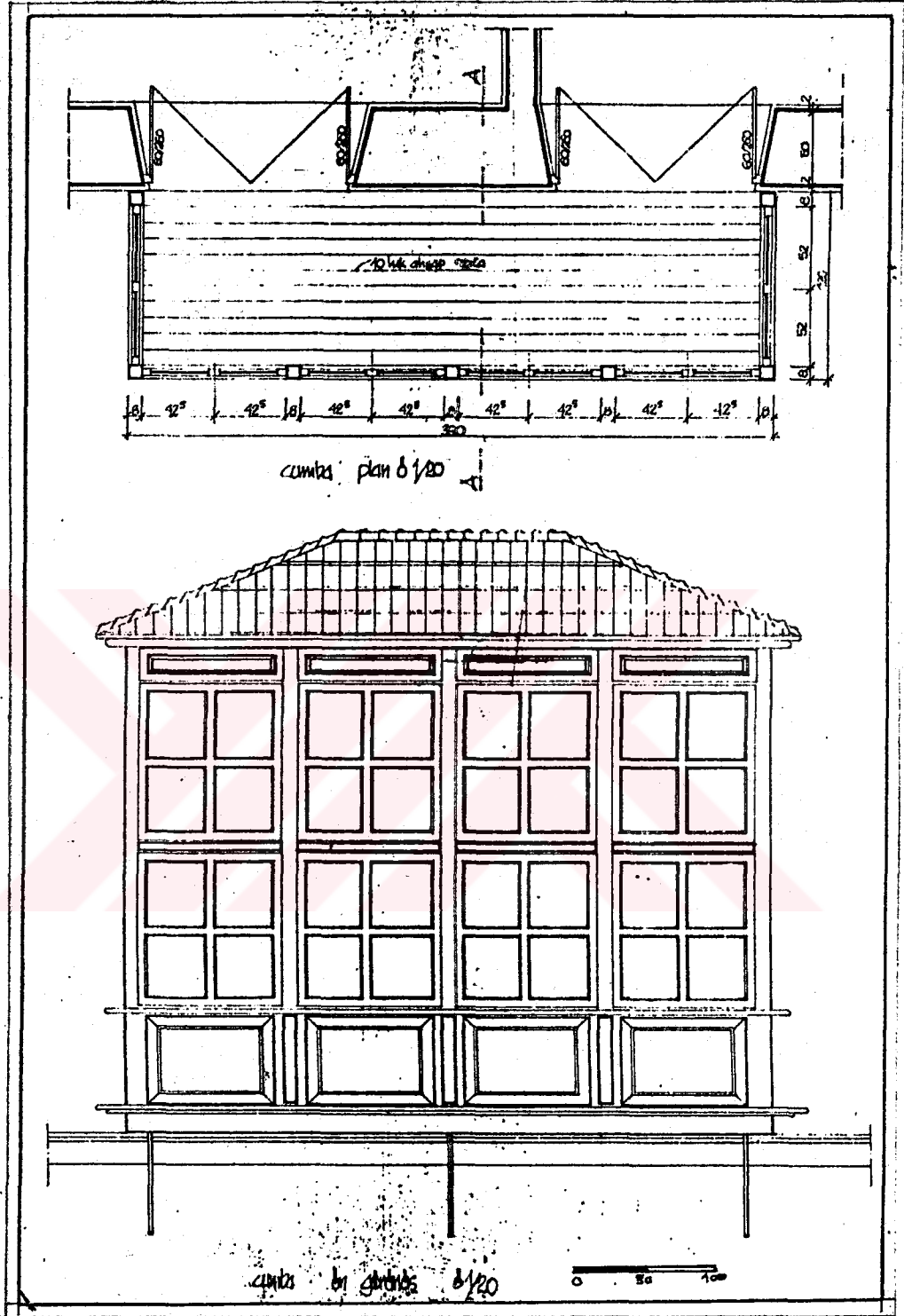
KUZUYU ÇEŞME ODASI

Çeşme tarihi ekolu incelemesi koruma ve restorasyon önerileri

MEMİŞ İBN-İ AHMET ÇEŞMESİ RÖLEVE PROJESİ 1/20

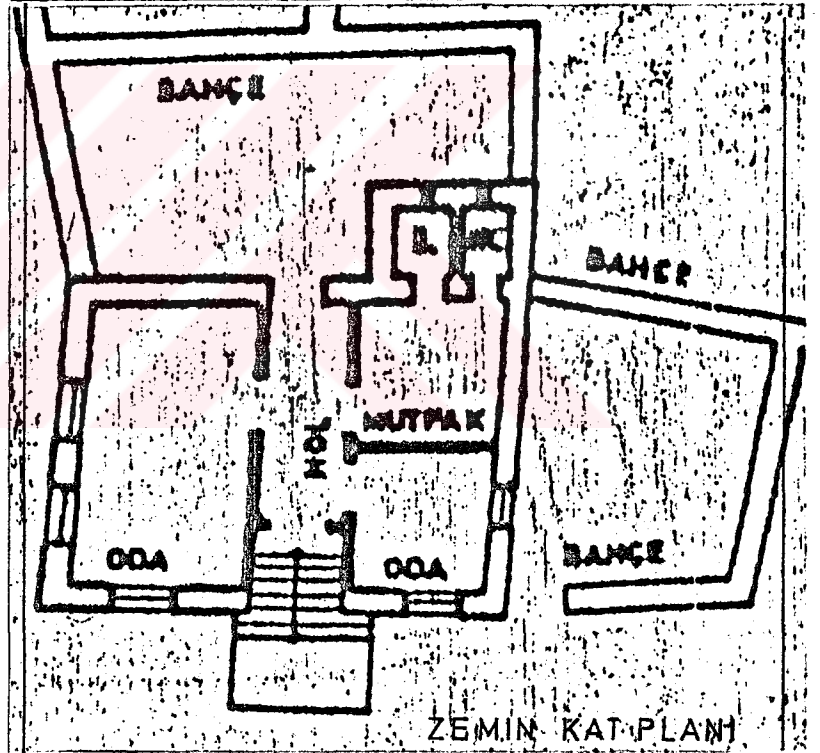
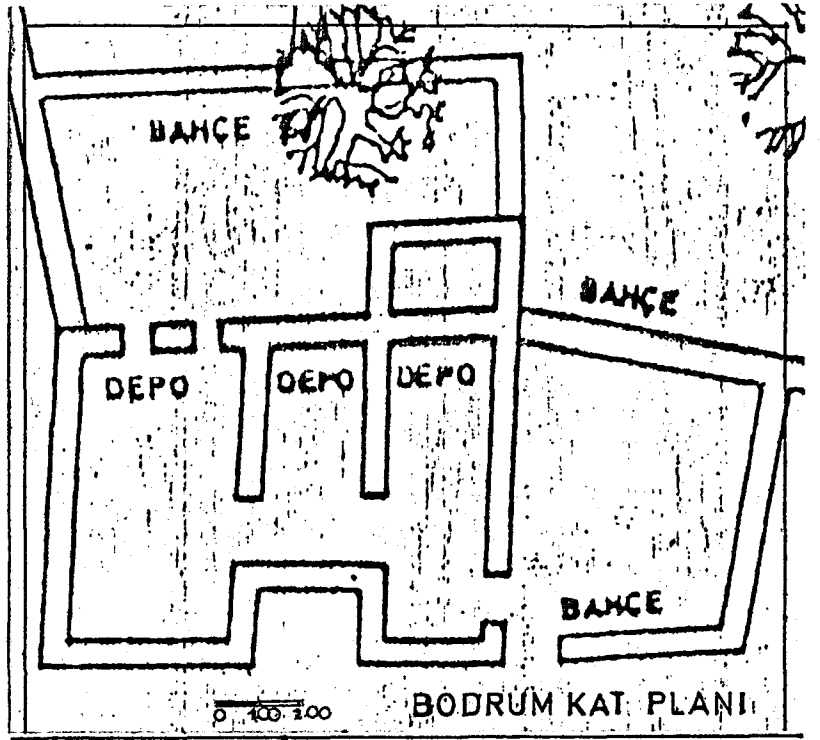
HAZ: MİNVAL GENEL KAYIT

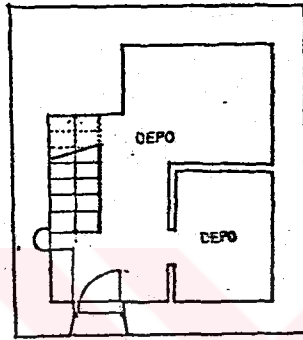
Çizim 42. Memiş İbn-i Ahmet Çeşmesi Rölevesi-Görünüş

Çizim 43. İnkilap Caddesi 81 nolu Evin Cumba Detayı
Haz : Karya Mimarlık ve İnşaat Bürosu

Çizim 44. Kale Arkası
Sokak 13 Numaralı Evin
Rölevesi-Plan, Görünüş
(Tip 1 Ev)
Kaynak : Y.Tosun, 17.-
19. Yüzyıllarda Batı
Anadolu'da Osmanlı-Türk
Şehir Dokuları
(1983) s.63-66

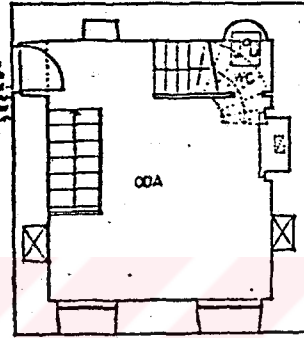

Kaptan Sokak

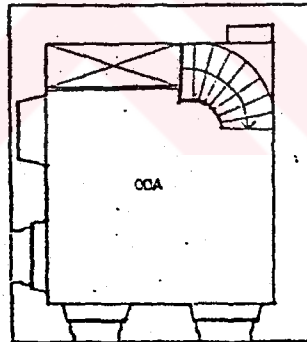
ZEMİN KAT PLANI

Not Eski den bu
kısıt olan kısıt
bu haricinde as
çıkış ile ilgili gere
mücadele edilmiş bir
yapı yapıldığı gör
ülmesi mümkündür

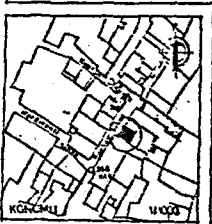
Kaptan Sokak

1. KAT PLANI

Kaptan Sokak

2. KAT PLANI

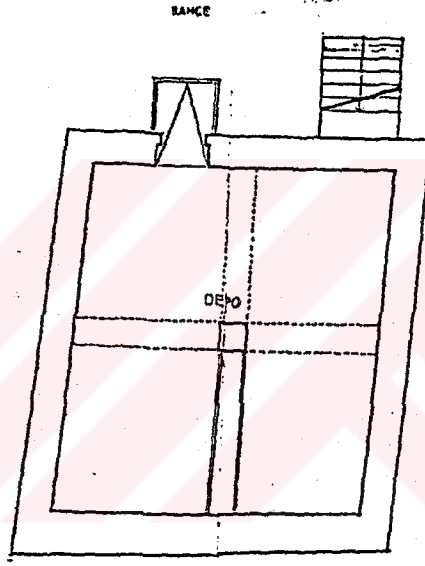
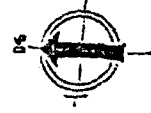

Çeşme tarifi dolu incelemesi koruma ve restorasyon önerileri

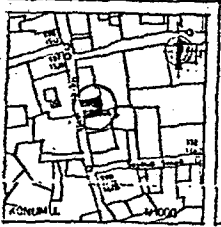
MEHMET KARABULUT EVİ RÖLEVE PROJESİ 1/50
HAZ: MİMAR EMEL KAYIN

Çizim.45. Mehmet Karabulut Evi Rölevesi-Plan
(Tip 2 Ev)

1

BODRUM KAT PLANI

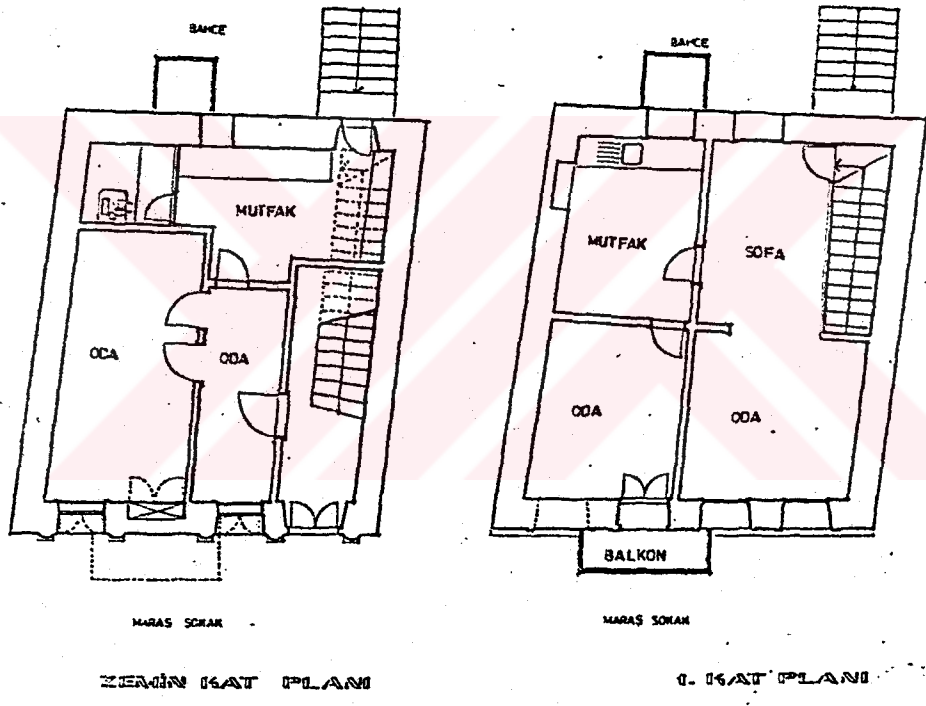

Çeşme tarihi dokü incelemesi koruma ve
restorasyon önerileri

İSMET YÜKSEKOL EVİ RÖLEVE PROJESİ 1/50
HAZIRLAYAN EMEL KAYIN

Çizim 46. İsmet Yüksekol Evi Rölevesi-Plan
(Tip 3 Ev)

2

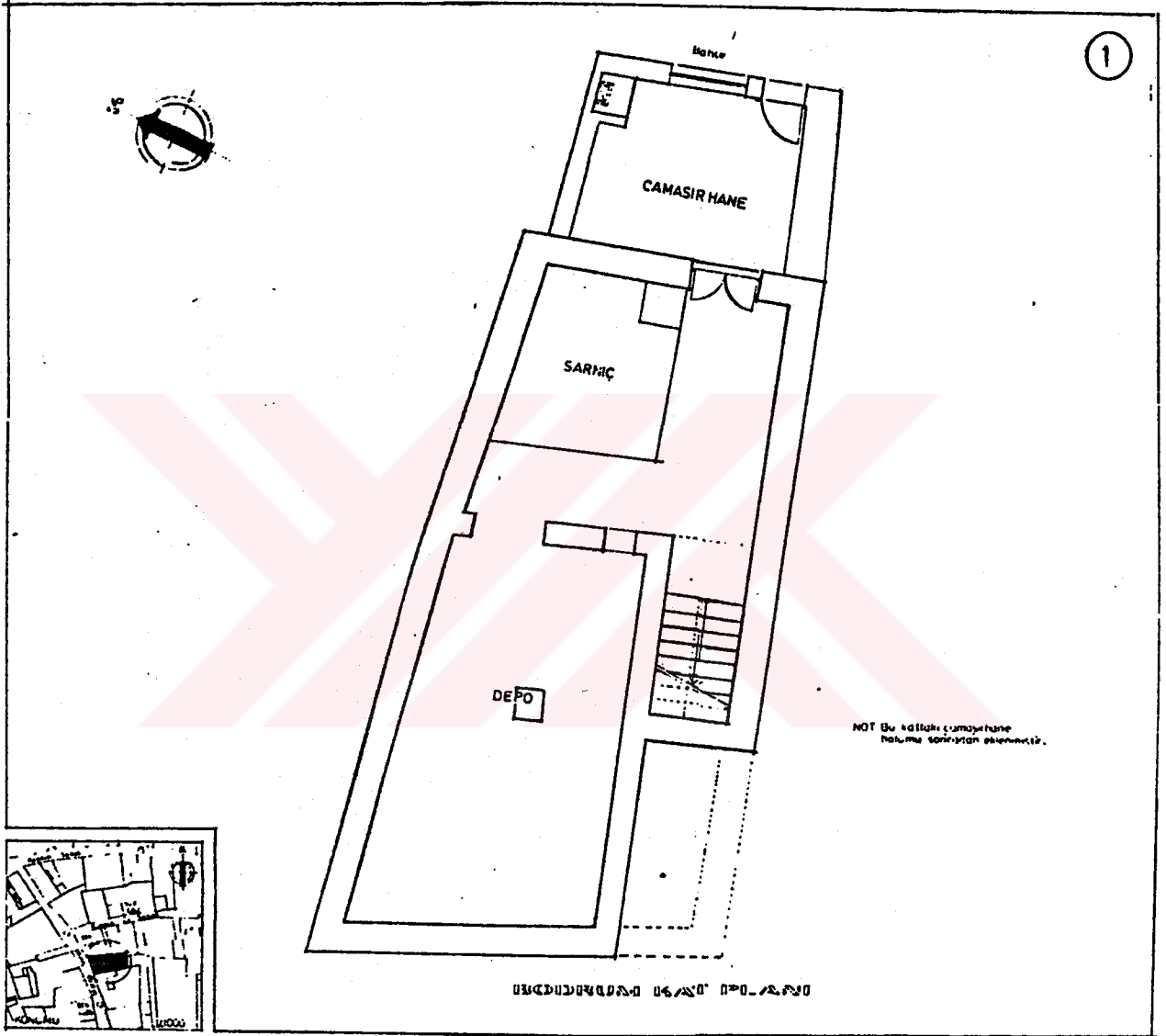

Çeşme tarihi dokusu incelemesi koruma ve restorasyon önerileri

İSMET YÜKSEKOL EVİ RÖLEVE PROJESİ 1/50

HAZ: MİMAR EMEL KAYIN

Çizim 47. İsmet Yüksekol Evi Rölevesi-Plan (Tip 3 Ev)

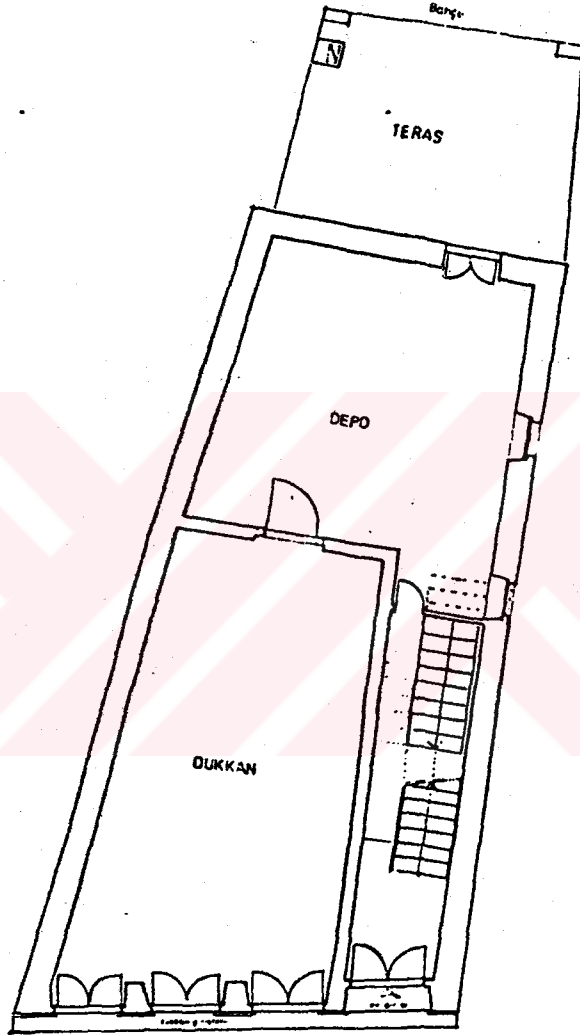

**Çeşme Tarihi Çoklu İncelemesi Kurumu ve
Restorasyon Önerileri**

MAHNUP HÜSAMOĞLU EVİ RÖLEVE PROJESİ 1/50 0 50 100
HAZ: AYDINAR EMEL KAYIN

Çizim 48. Mahnup Hüsamoğlu Evi Rölevesi-Plan
(Tip 5. Ev)

2

NOT: Bu katın teras bölümü sonraki katta yer almaktadır.

MAHNUP HÜSAMOĞLU EVİ RÖLEVE PROJESİ

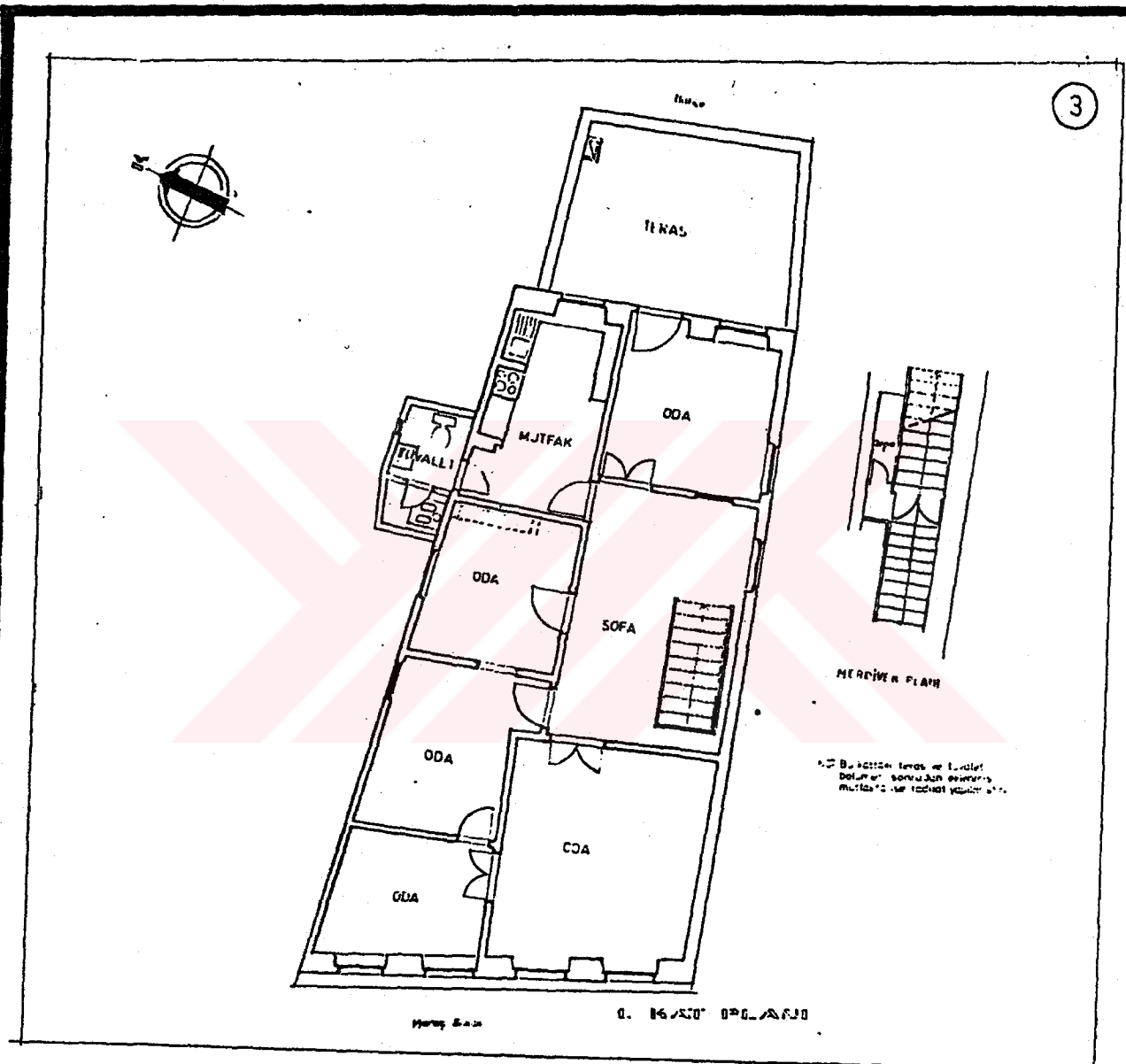
HAZ: MİNAR DEMEL KAYIN

Çeşme tarihi dokü inceleme ve koruma ve restorasyon önerileri

MAHNUP HÜSAMOĞLU EVİ RÖLEVE PROJESİ 1/50

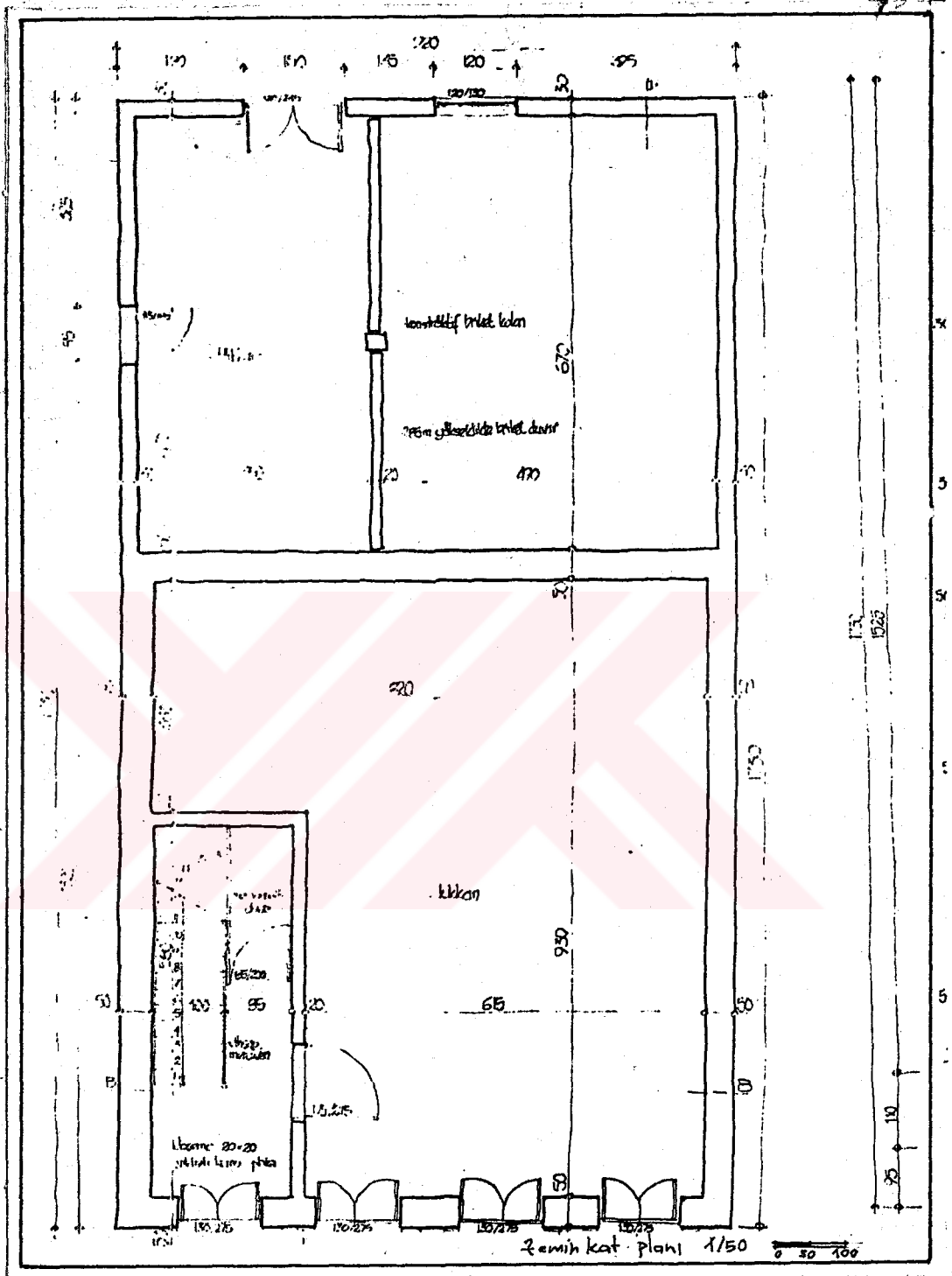
HAZ: MİNAR DEMEL KAYIN

Çizim 49. Mahnup Hüsamoğlu Evi Rölevesi-Plan
(Tip 5 Ev)

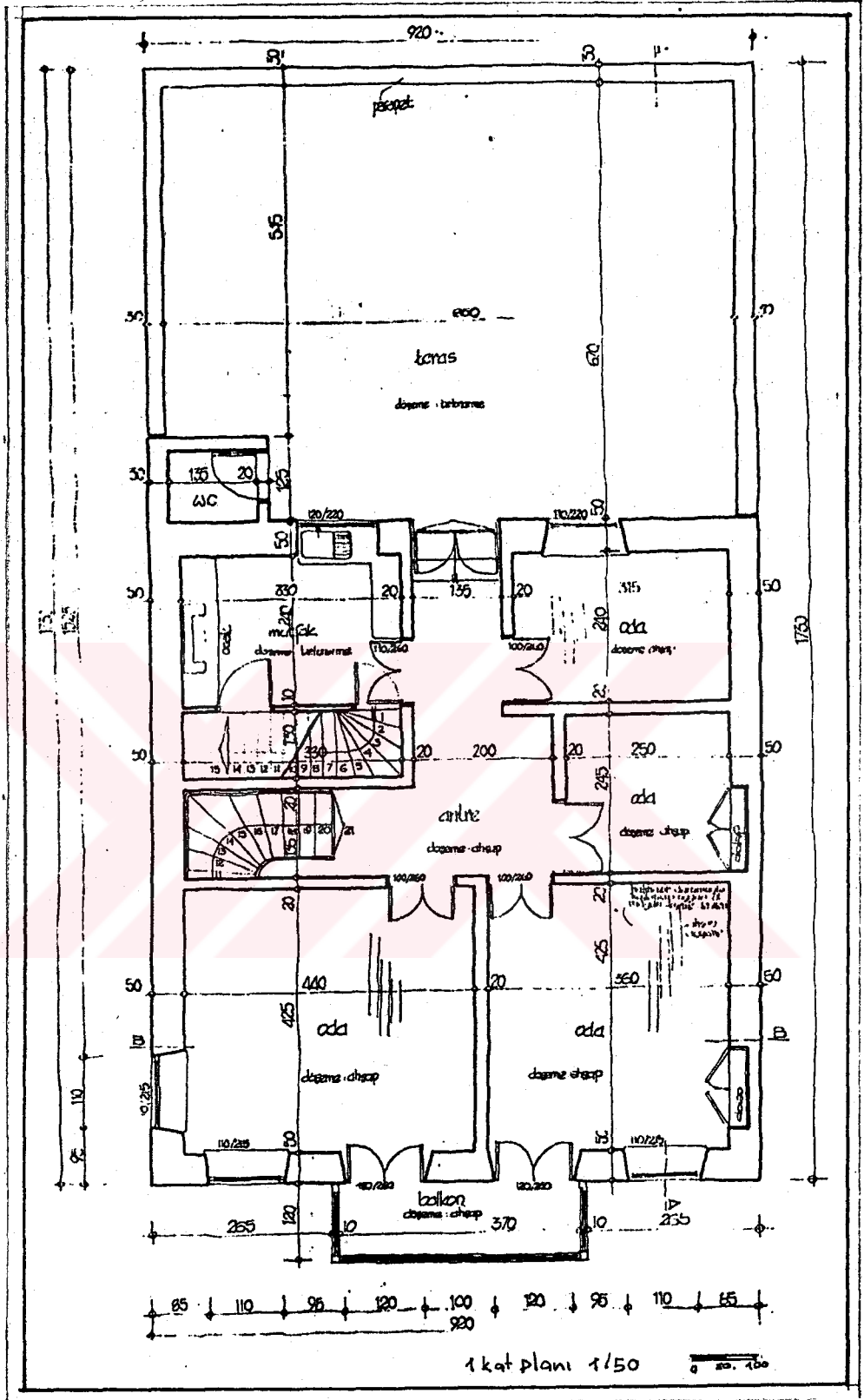

Çeşme tarihi ekoku incelemesi koruma ve restorasyon önerileri
MAHNUP HÜSAMOĞLU EVİ RÖLEVE PROJESİ 1/50
HAZ: NİHALAN EMEL KAYIN

Çizim 50. Mahnup Hüsamoğlu Evi Rölevesi-Plan (Tip 5 Ev)

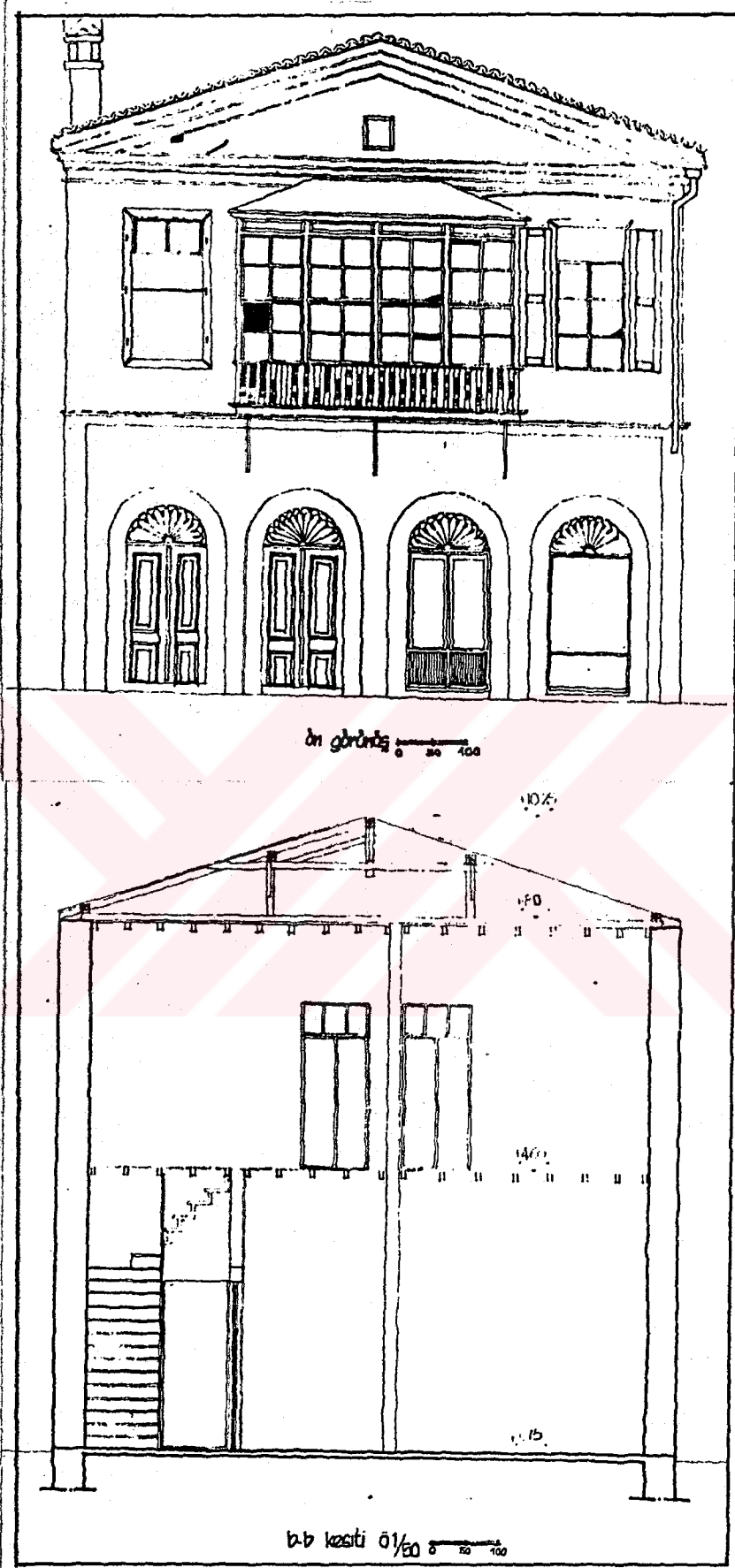

Çizim 51. İnkılap Caddesi 81 Numaralı Evin Rölevesi-Plan (Tip 5 Ev)

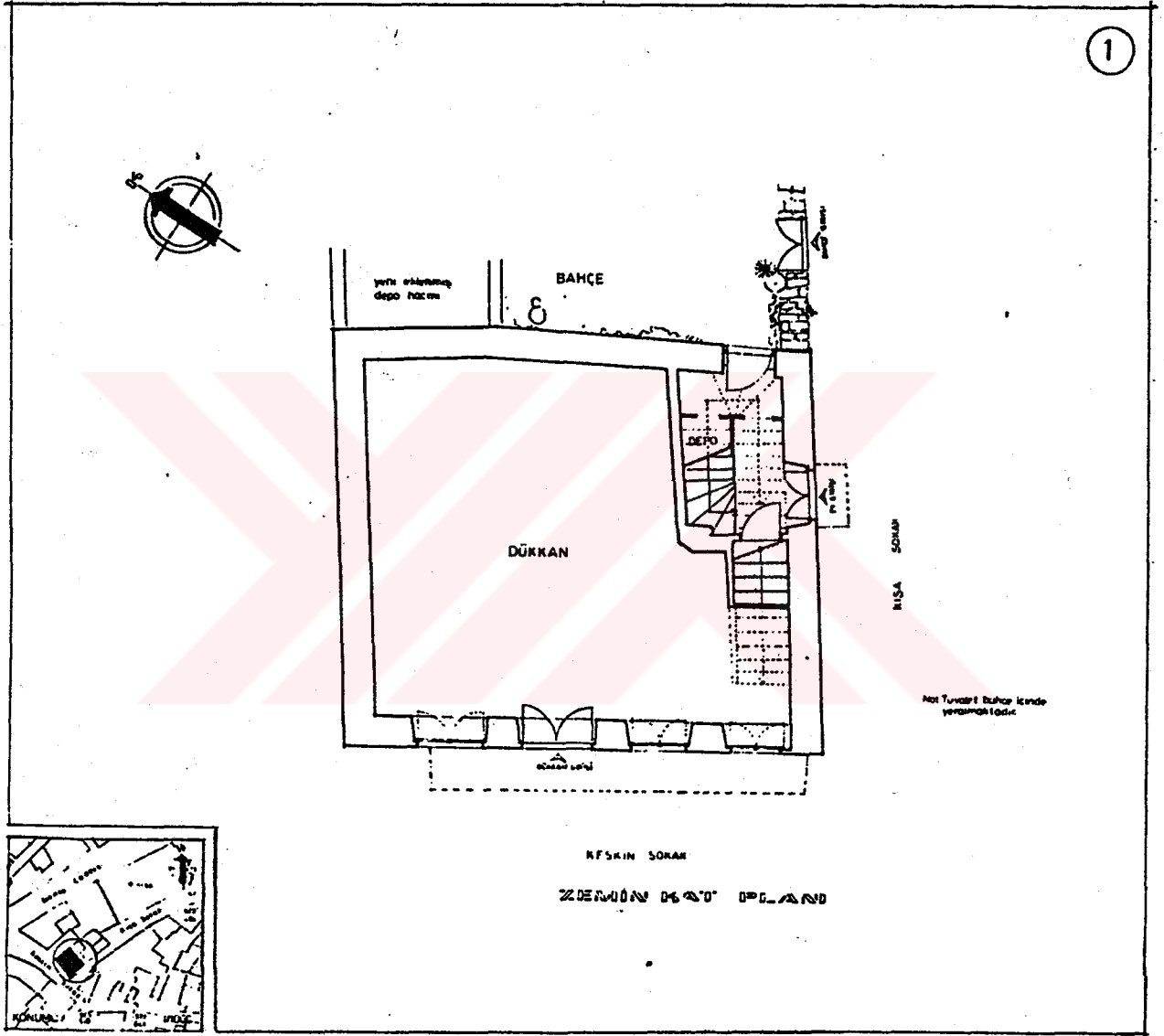
Çizim 52. İnkılap Caddesi 81 nolu Evin Rölevesi-
Plan (Tip 5 Ev)

Haz: Karya Mimarlık Ve İnşaat Bürosu

Çizim 53. İnkılap Caddesi 81 Numaralı Evin
Rölevesi-Görünüş, Kesit (Tip 5 Ev)
Haz.: Karya Mimarlık ve İnşaat Bürosu

1

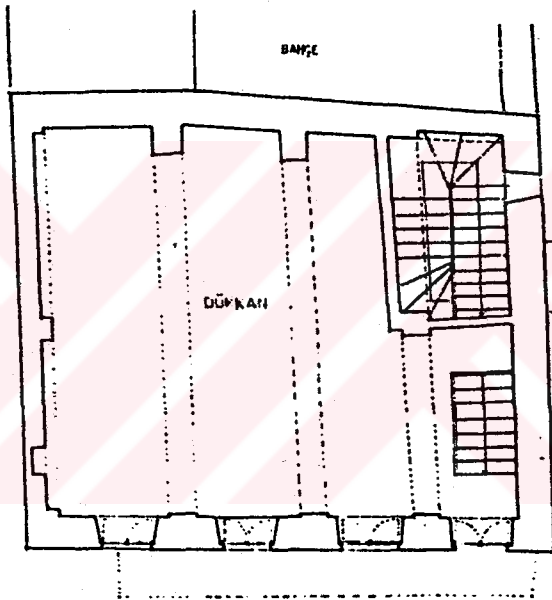

Çeşme tarihi dokusunu incelemesi koruma ve restorasyon önerileri

HALİT DÖNMEZ EVİ RÖLEVE PROJESİ 1/500

HAZ: MİNAR ECEL KAYIN

Çizim 54. Halit Dönmez Evi Rölevesi-Plan
(Tip 6 Ev)

NOT: Bu plan, keşif raporuna göre hazırlanmıştır. Her türlü değişiklikler için keşif raporuna başvurulmalıdır.

KEŞİFİN SIKMAK

1. KAT PLANI

Çeşme tarihi dokusunu incelemesi koruma ve restorasyon önerileri

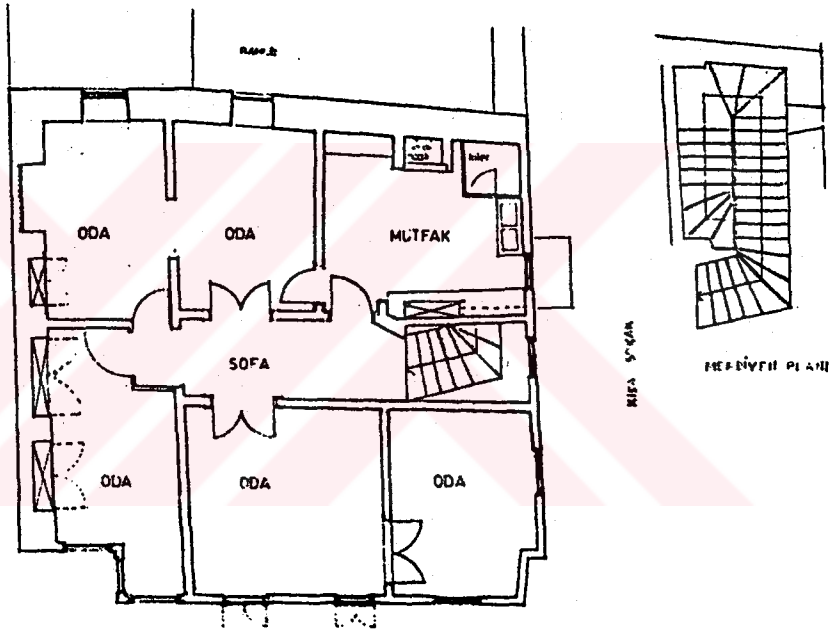
HALİT DÖNMEZ EVİ RÖLEVE PROJESİ 1/50

HAZ: MURAT BERCEL MAYIS

Çizim 55. Halit Dönmez Evi Rölevesi-Plan
(Tip 6 Ev)

3

KESKİN 1/200

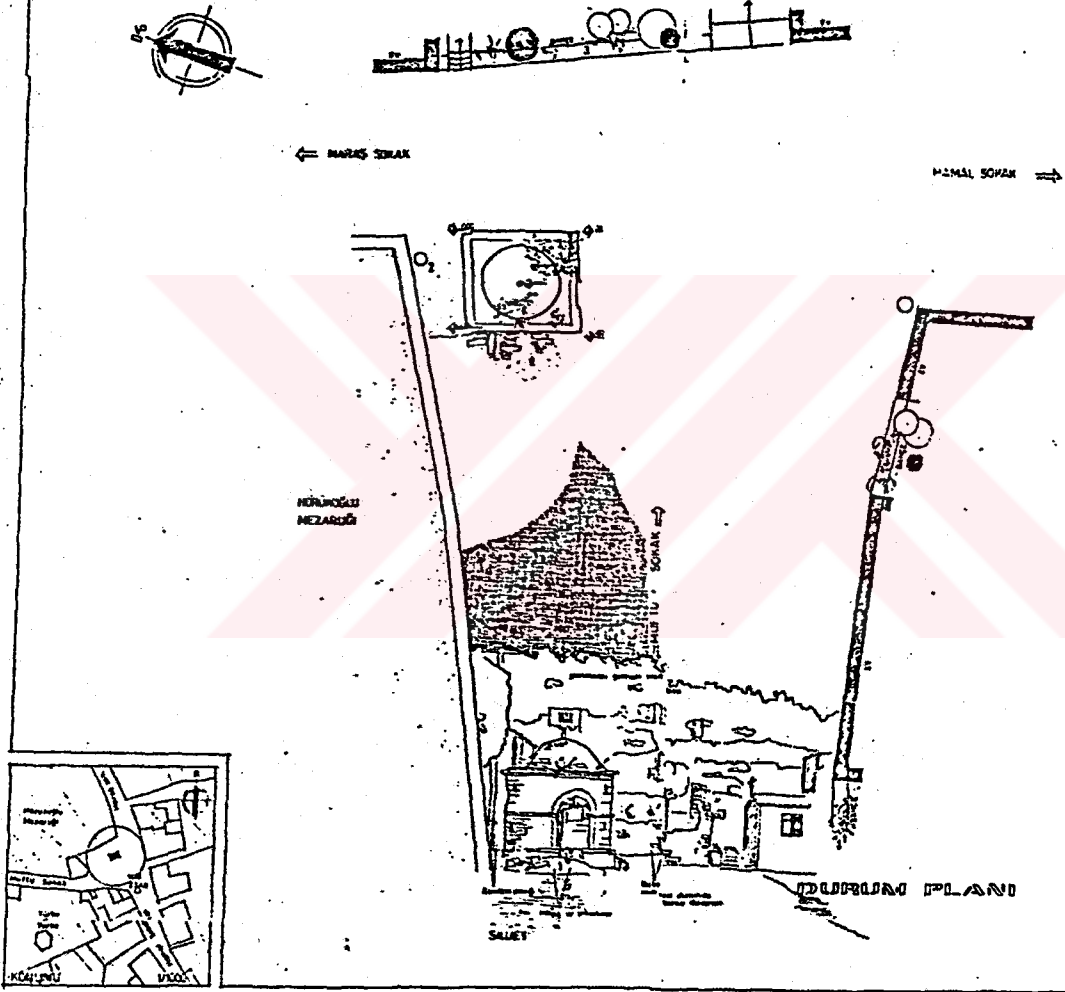
2. KAT PLANI

Çeşme tarihî dokümanlarının korunması ve restorasyonu önerileri

HALİT DÖNMEZ EVİ İZMİR'DE RESTORASYONUN İZLENİMLERİ
HAZ: NİHALAN JENİREL KAYIT

Çizim 56. Halit Dönmez Evi Rölevesi-Plan
(Tip 6 Ev)

1

Çeşme tarihi dokusu incelemesi koruma ve restorasyon önerileri

HAMMALOĞLU ÇEŞMESİ RÖLEVE PROJESİ 1/100 196
HAZ: MİNAR EMEL KAYIN

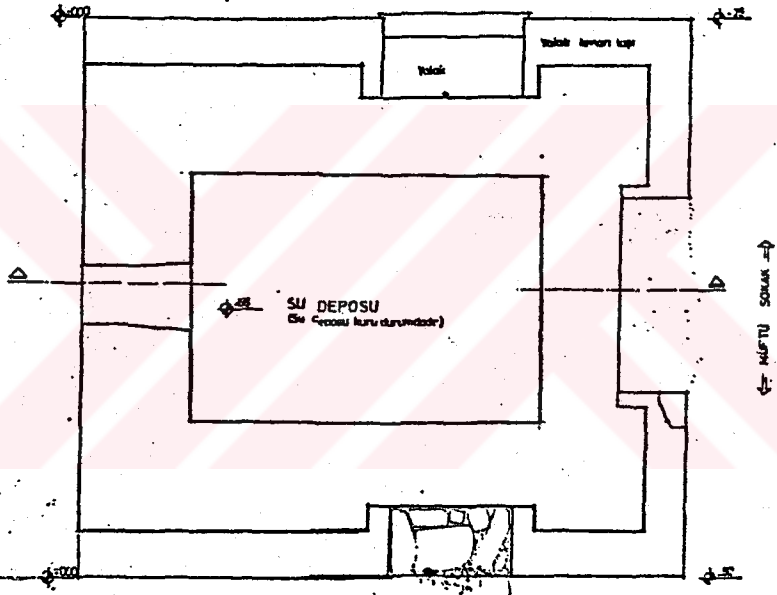
Çizim 57. Hammaloğlu Çeşmesi Rölevesi-Durum Planı

2

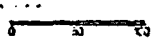
HAMAŞ SOKAK ←

→ HAMAL SOKAK

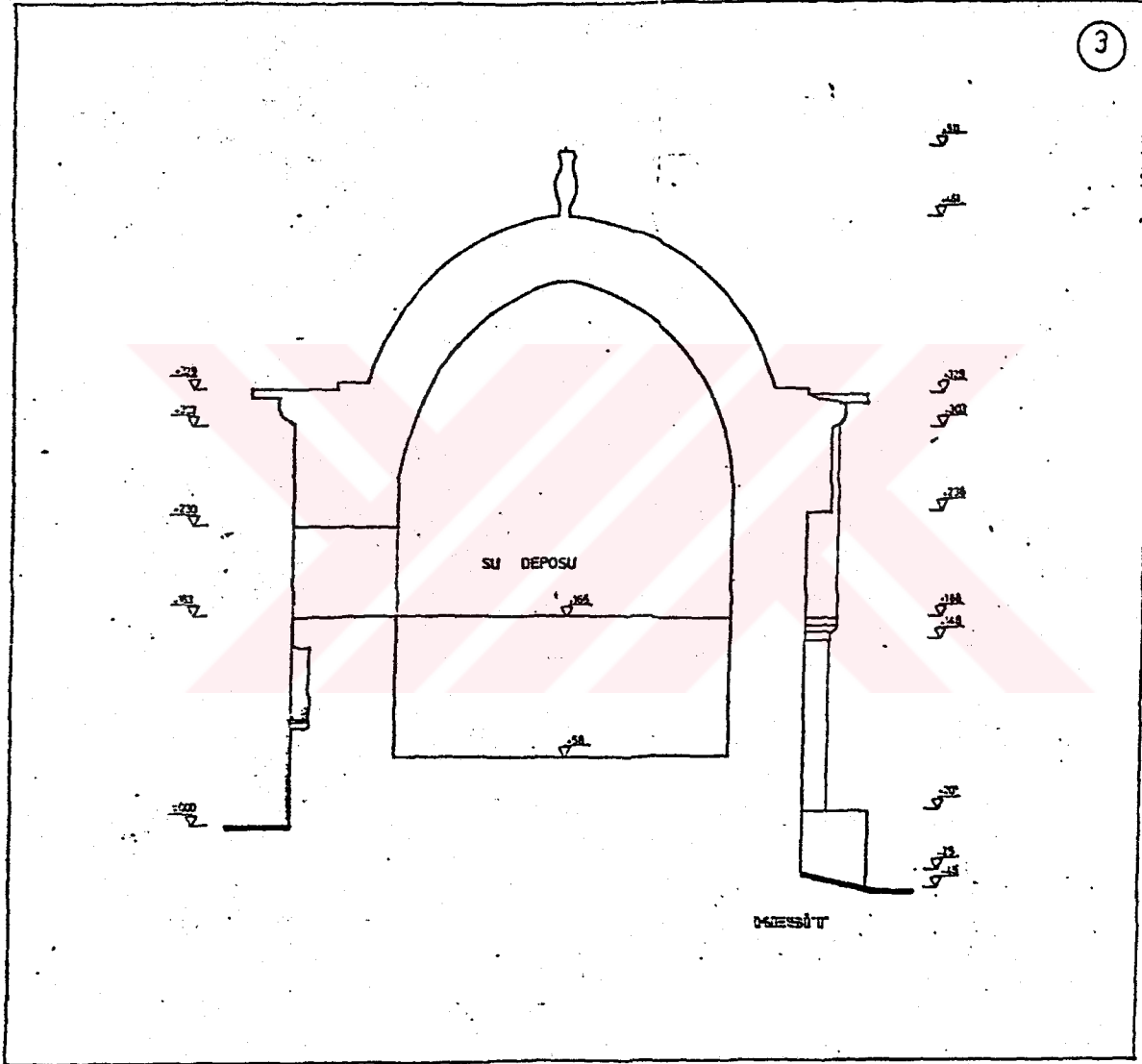
PLAN

Çeşme tarihi doku incelemesi koruma ve restorasyon önerileri

HAMMALOĞLU ÇEŞMESİ RÖLEVE PROJESİ 1/20
HAZ: MİMAR EMEL KAYIN

Çizim 58. Hammaloğlu Çeşmesi Rölevesi-Plan

3

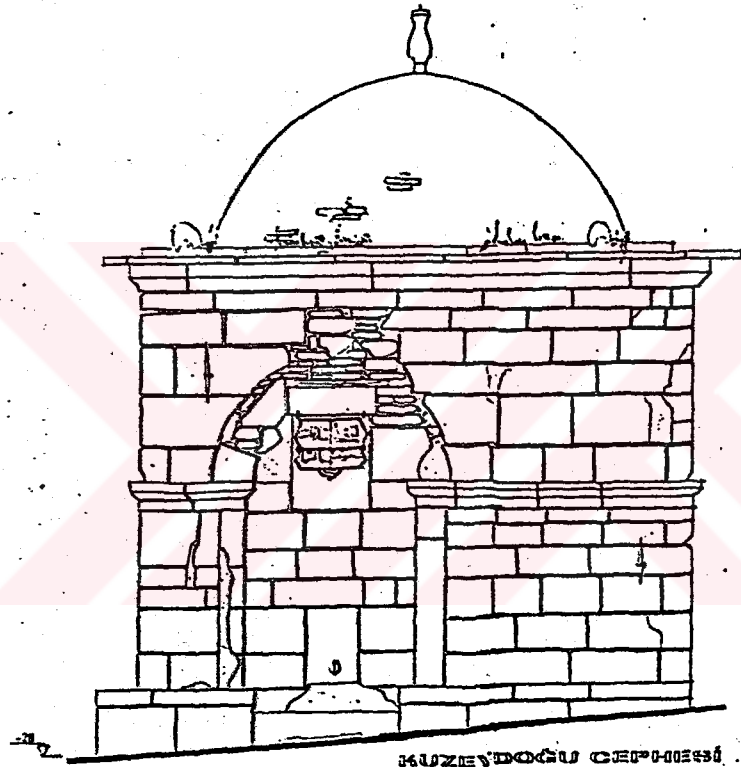
Çeşme tarihi dokü incelemesi koruma ve restorasyon önerileri

HAMMALOĞLU ÇEŞMESİ RÖLEVE PROJESİ 1/20

HAZ. MİMAR EMEL KAYIN

Çizim 59. Hammaloğlu Çeşmesi Rölevesi-Kesit

4

4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

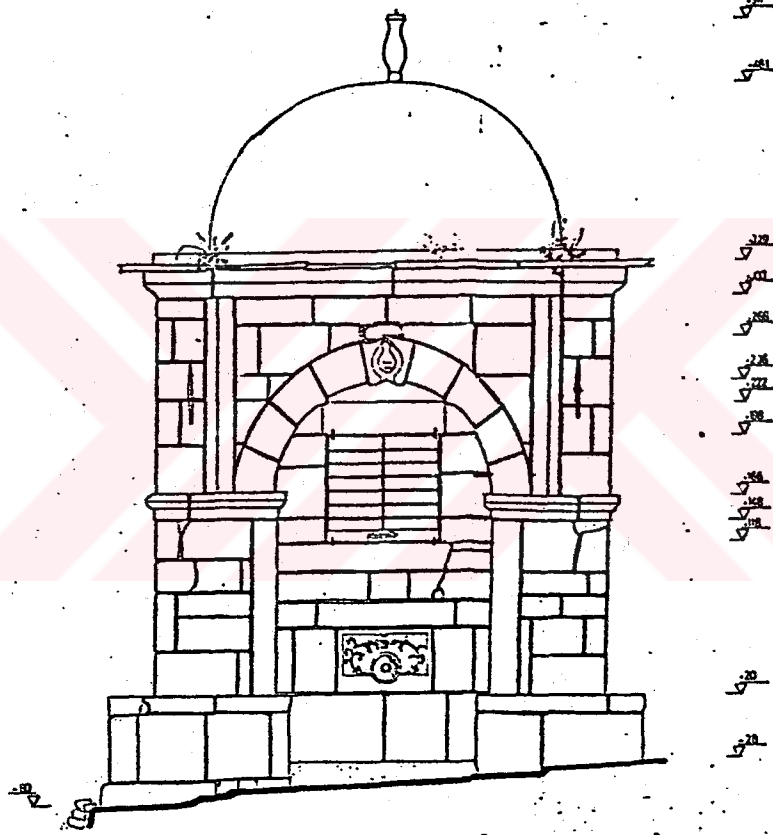
MUZEYDOĞU CEPHESİ

Çeşme tarihi doku incelemesi koruma ve restorasyon önerileri

HAMMALOĞLU ÇEŞMESİ RÖLEVE PROJESİ 1/20
HAZ: MİMAR EMEL KAYIN

Çizim 60. Hammaloğlu Çeşmesi Rölevesi-Görünüş

5

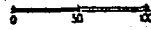

GÜNEYDOĞU CEPHESİ

Çeşme tarihi dokü incelemesi koruma ve
restorasyon önerileri

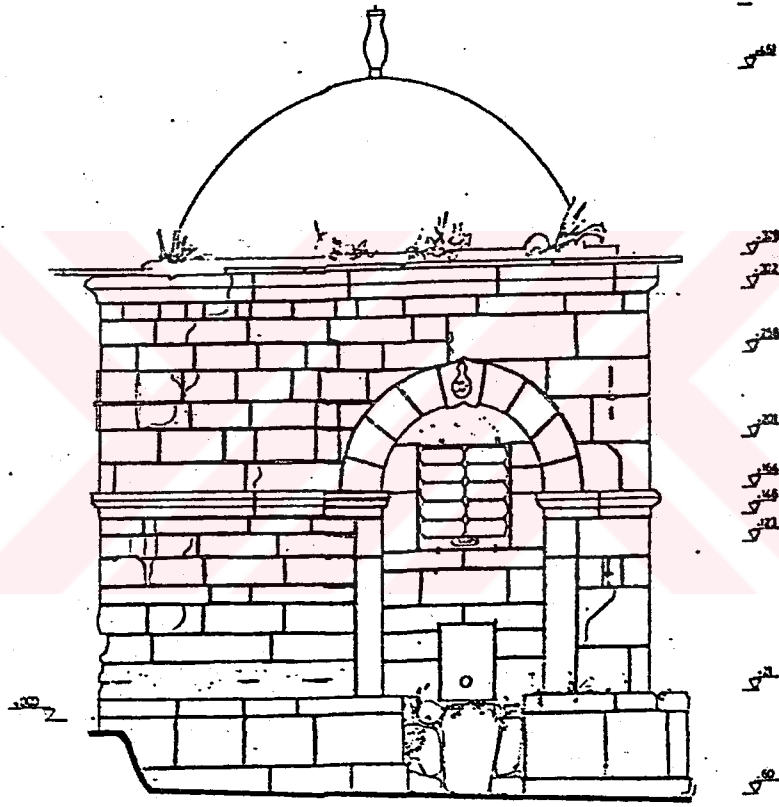
HAMMALOĞLU ÇEŞMESİ RÖLEVE PROJESİ 1/20

HAZ: MİNAR EMEL KAYIN

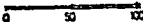
Çizim 6I. Hammaloğlu Çeşmesi Rölevesi-Görünüş

6

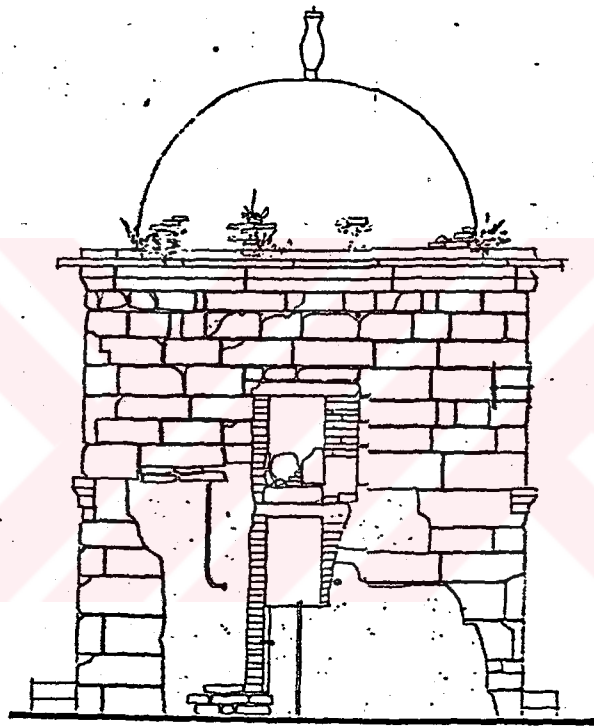
GÜNEYBATI CEPHESİ

Çeşme tarihi dokü inceleme ve koruma ve
restorasyon önerileri

HAMMALOĞLU ÇEŞMESİ RÖLEVE PROJESİ 1/20
HAZ: NİHAR EMEL KAYIN

Çizim 62. Hammaloğlu Çeşmesi Rölevesi-Görünüş

7

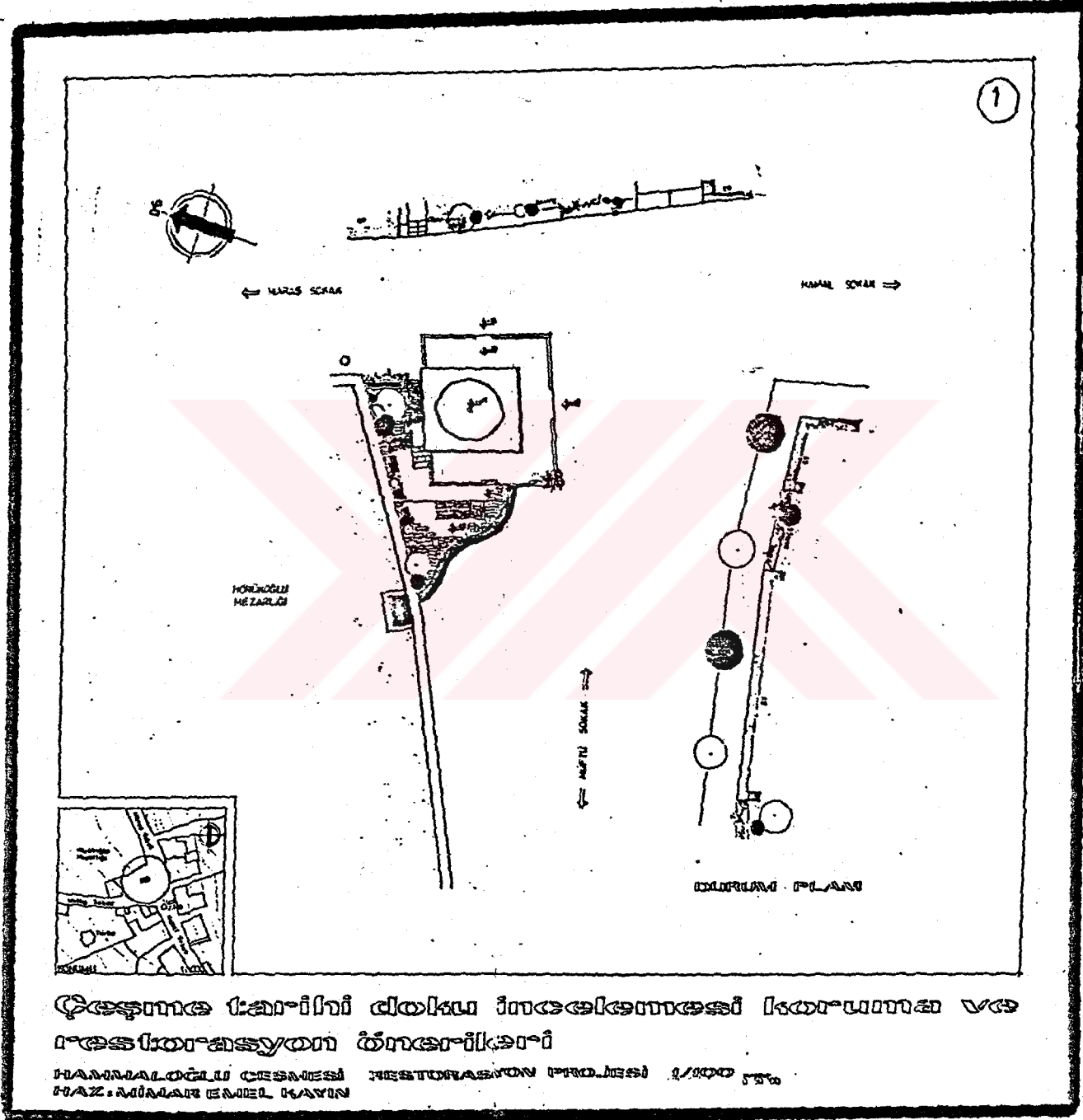
MUZEYBATI ÇEŞMESİ

Çeşme tarihi dokü inceleme ve koruma ve restorasyon önerileri

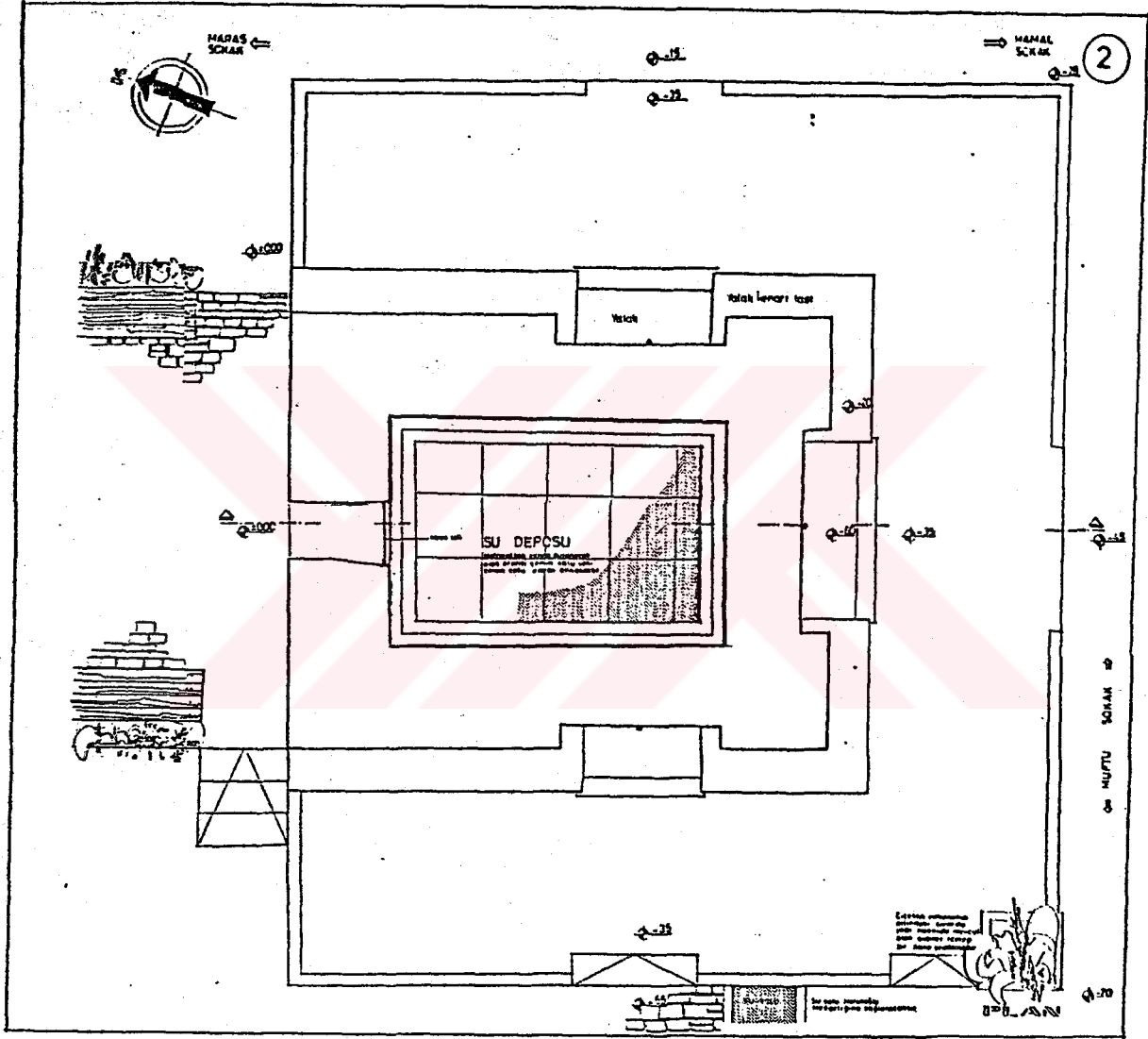
HAMMALOĞLU ÇEŞMESİ RÖLEVE PROJESİ 1/20

HAZ: MİNAR EMEL KAYIN

Çizim 63. Hammaloğlu Çeşmesi Rölevesi-Görünüş

Çizim 64. Hammaloğlu Çeşmesi Restorasyon Projesi-
Durum Planı

Çeşme tarihi dokü inceleme ve koruma ve restorasyon önerileri

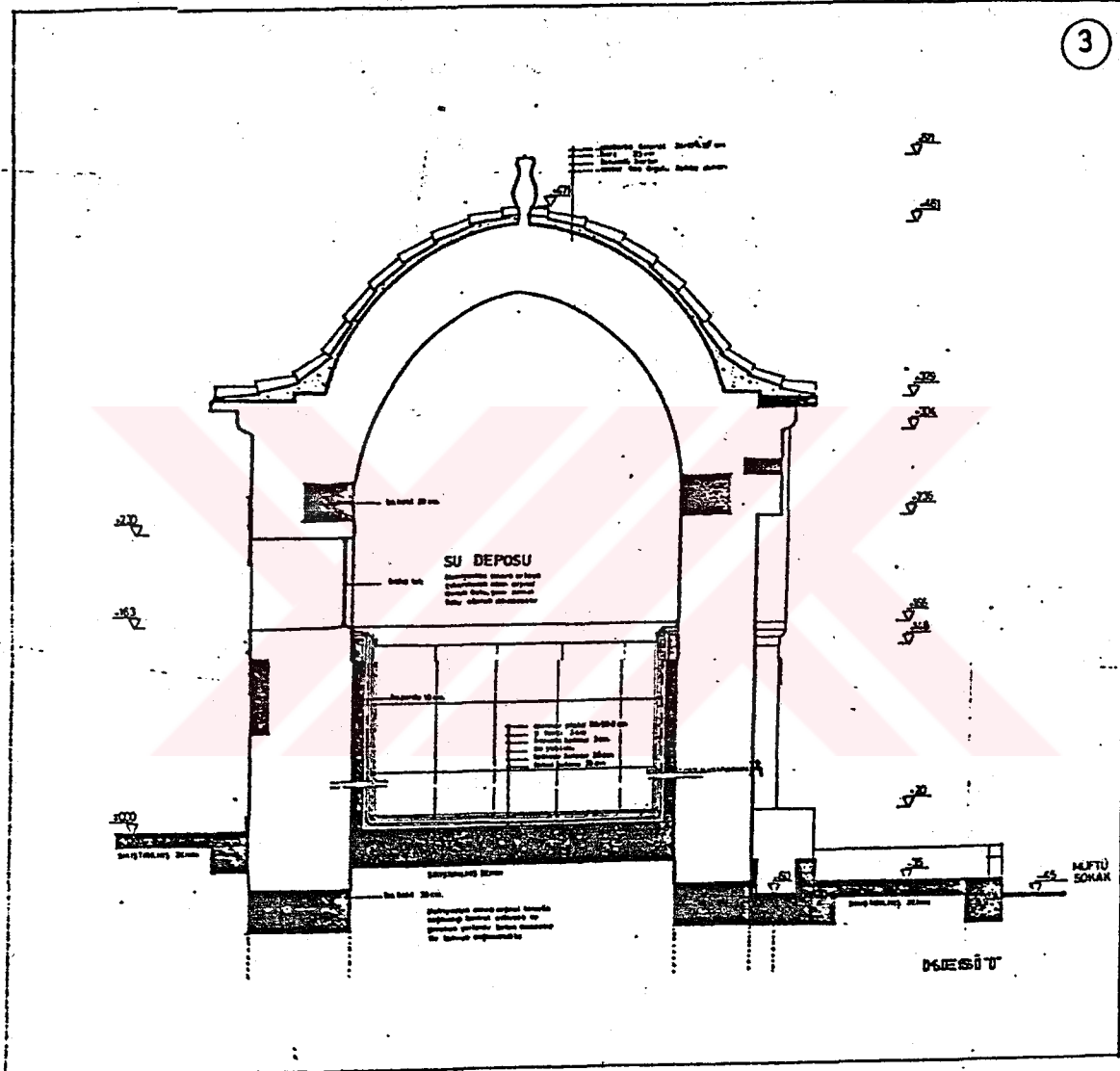
HAMMALOĞLU ÇEŞMESİ RESTORASYON PROJESİ 1/20

HAZ: MİNAREMEL MAYIN

0 5 6

Çizim 65. Hammaloğlu Çeşmesi Restorasyon Projesi-Plan

3

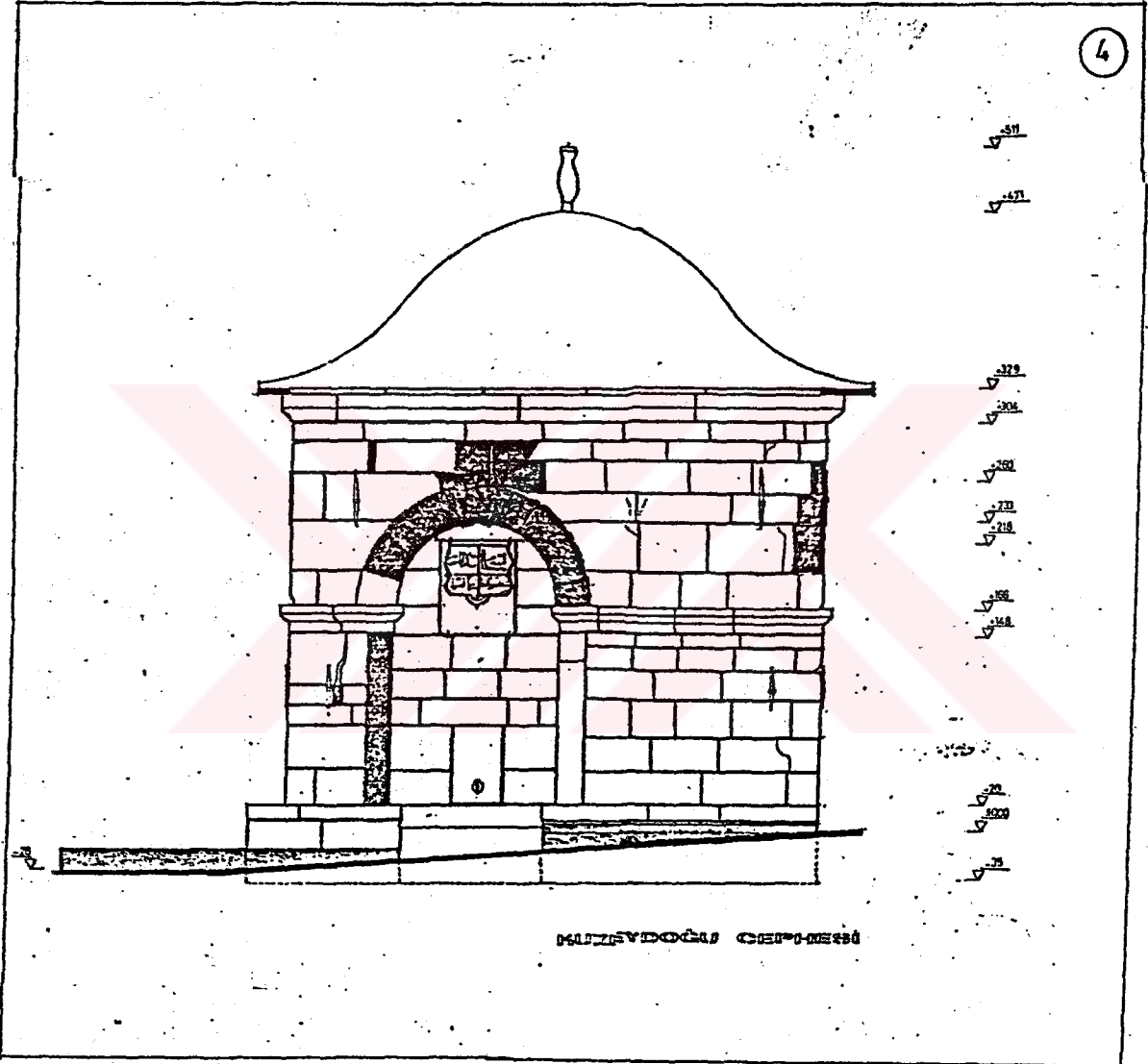

Çeşme tarihi dokü inceleme ve koruma ve restorasyon önerileri

HAMMALOĞLU ÇEŞMESİ RESTORASYON PROJESİ 1/20
HAZ: MİMAR EMEL KAYIN

Çizim 66. Hammaloğlu Çeşmesi Restorasyon Projesi- Kesit

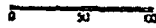
4

Çeşme tarihi dokü incelemeesi koruma ve restorasyon önerileri

HAMMALOĞLU ÇEŞMESİ RESTORASYON PROJESİ 1/20

HAZ: MİNAR EMEL KAYIN

Çizim 67. Hammaloğlu Çeşmesi Restorasyon Projesi- Görünüş

5

GÜNEYDOĞU ÇEŞMESİ

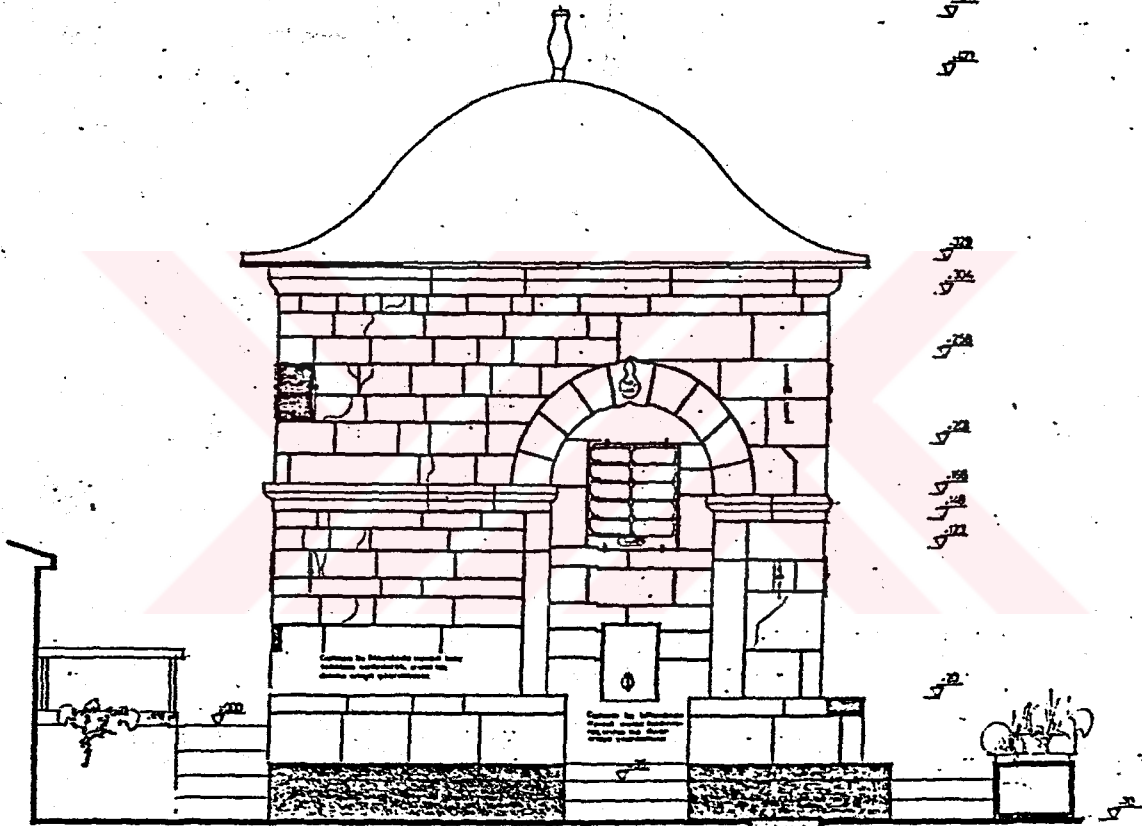
Çeşme tarihi dokü inceleme ve koruma ve restorasyon önerileri

HAMMALOĞLU ÇEŞMESİ RESTORASYON PROJESİ 1/20

HAZ: MİMAR EMEL KAYIN

Çizim 68. Hammaloğlu Çeşmesi Restorasyon Projesi-
Görünüş

6

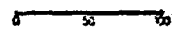

GÜNEYBATI CEPHESİ

Çeşme tarihi dokü inceleme ve koruma ve restorasyon önerileri

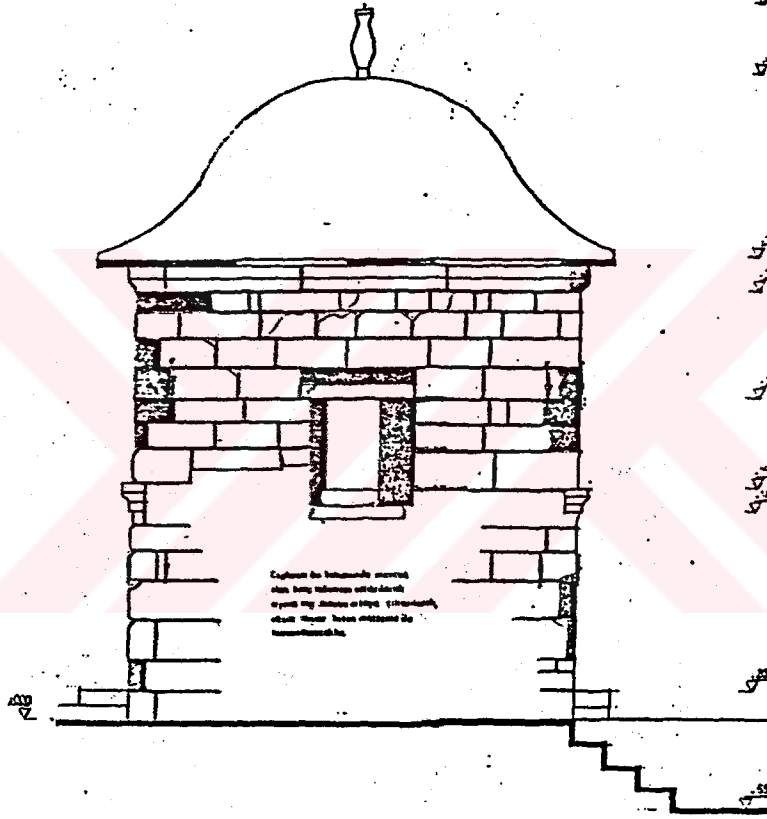
HAMMALOĞLU ÇEŞMESİ RESTORASYON PROJESİ 1/20

HAZ: MİNAREMEL KAYIN

Çizim 69. Hammaloğlu Çeşmesi Restorasyon Projesi- Görünüş

7

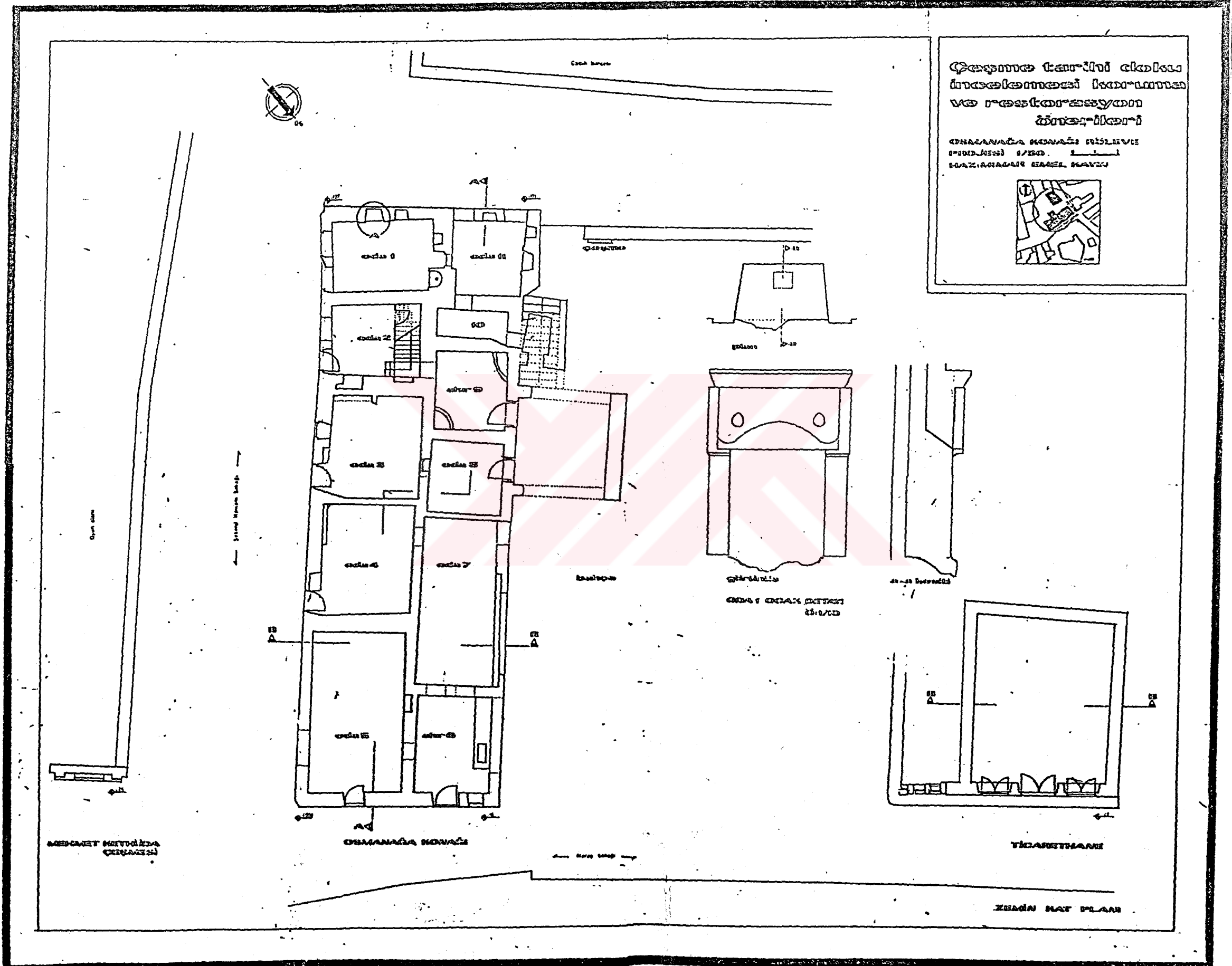
KUZEYBATI ÇEŞMESİ

Çeşme tarihi dokümanlarının korunması ve restorasyon önerileri

HAMMALOĞLU ÇEŞMESİ RESTORASYON PROJESİ 1/20

HAZIRLAYAN EMEL KAYIN

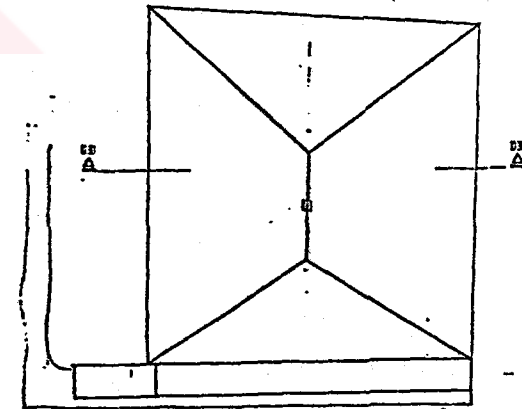
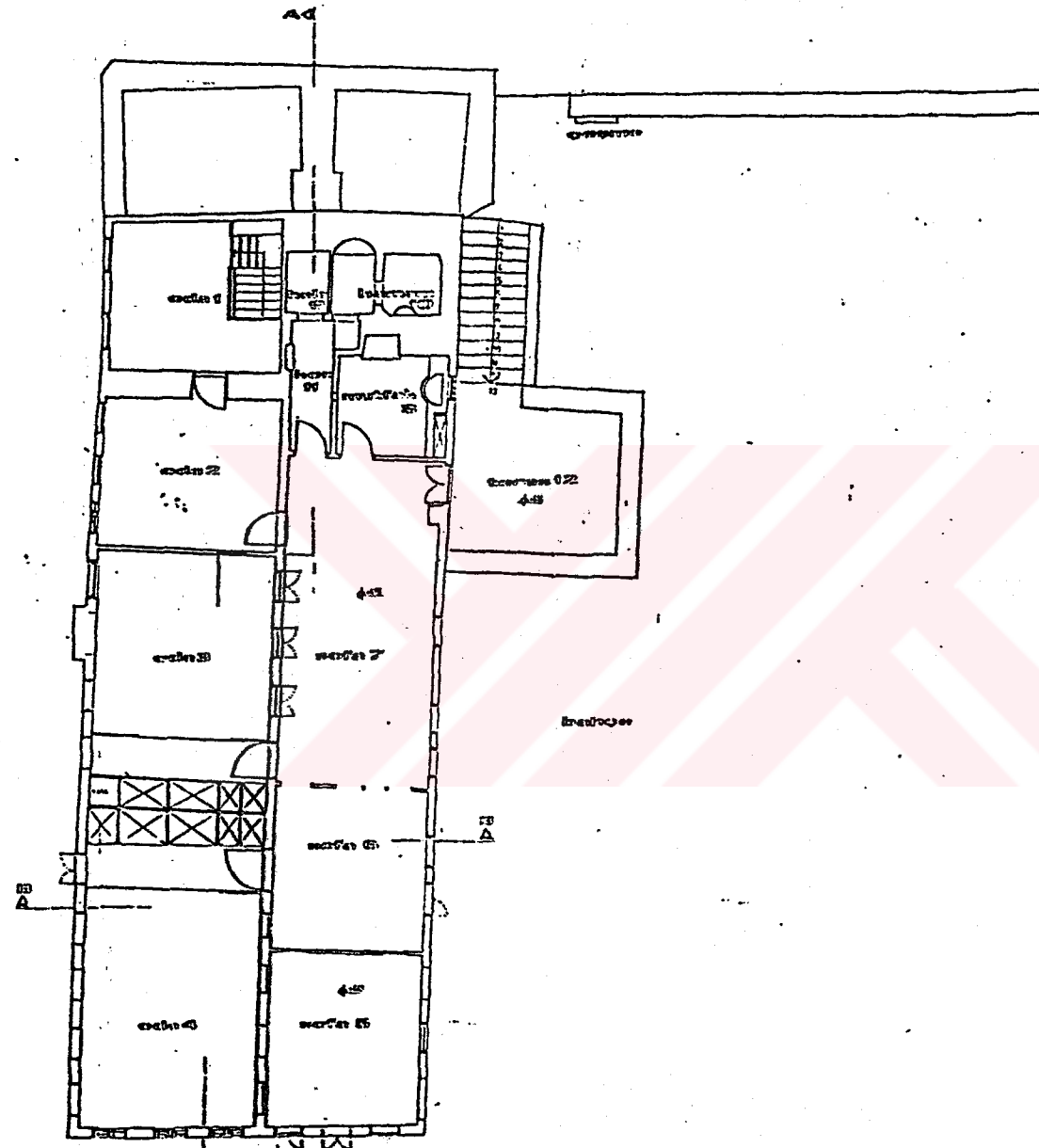
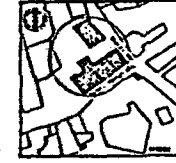
Çizim 70. Hammaloğlu Çeşmesi Restorasyon Projesi- Görünüş

Çizim 71. Osman Ağa Konağı Rölevesi-Plan

Çeşme tarihli eldeki
invelementi koruma
ve restorasyon
önerileri

OSMANAĞA KONAĞI RÖLEVE
PROJESİ 1/50
HAZIRLAMA EMEL KAYIN

TİCARETHANE

1. KAT PLANI

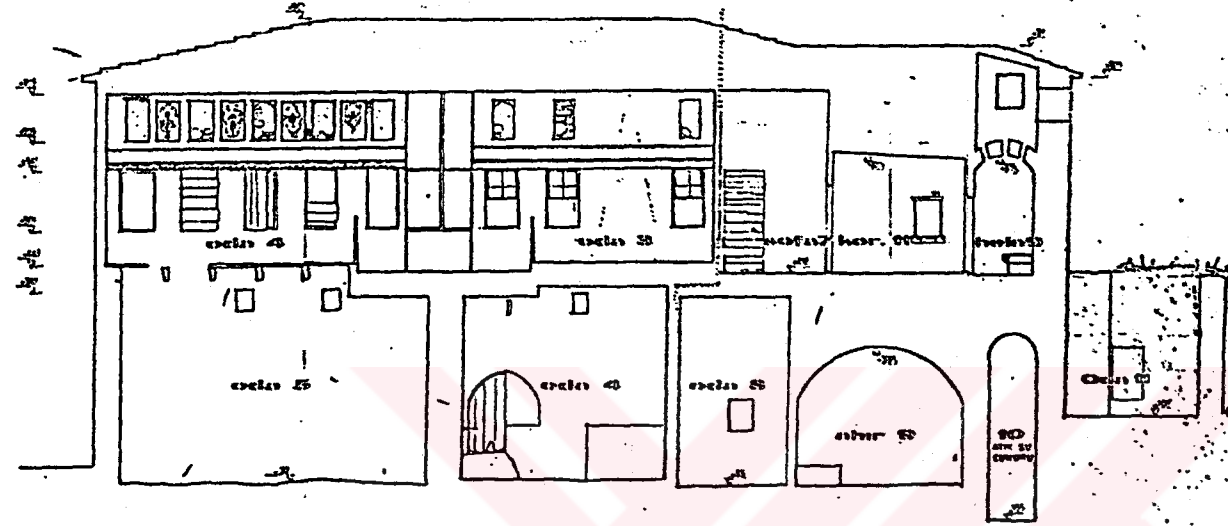
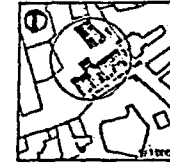
ABDURMET METİNLİDA
(ÇİZİMÇİ)

OSMANAĞA KONAĞI

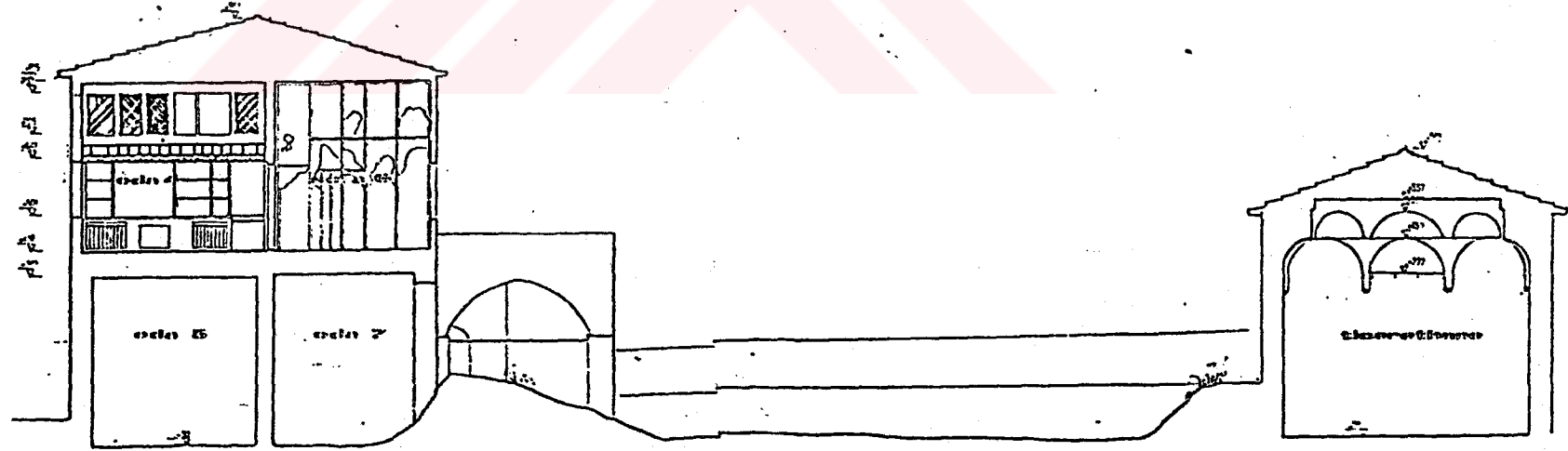
Çizim 72. Osman Ağa Konağı Rölevesi-Plan

Çeşme tarihi clocku
incelenmesi koruma
ve restorasyon
önerileri

OSMANAĞA KONAĞI RESTORASYON
PROJESİ 1/50
HAZIRLAYAN EMEL MANTIN

AA kesiti

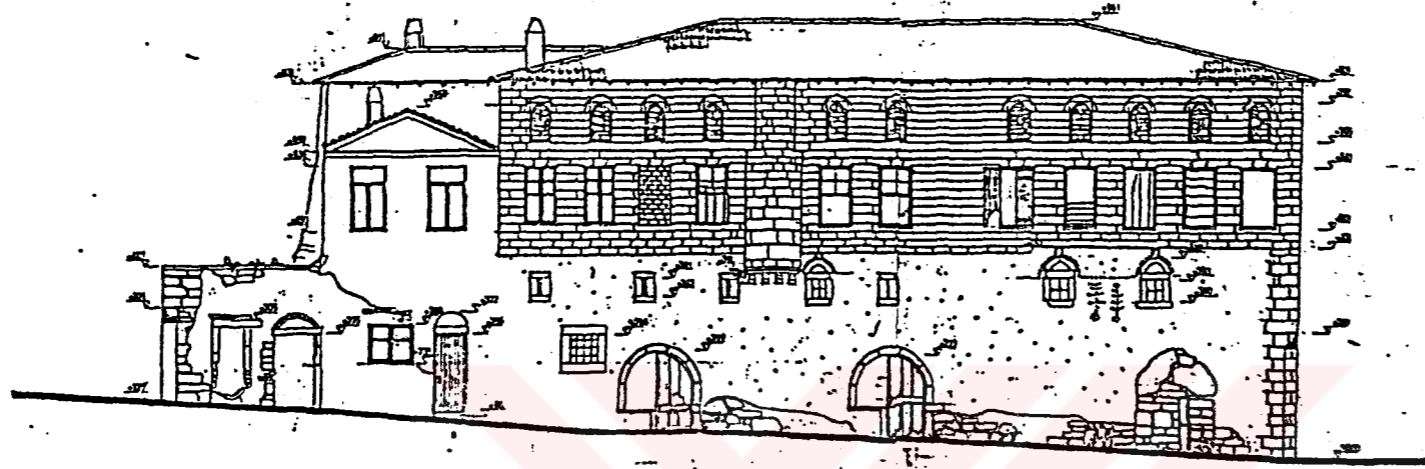
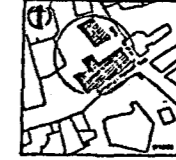

BB kesiti

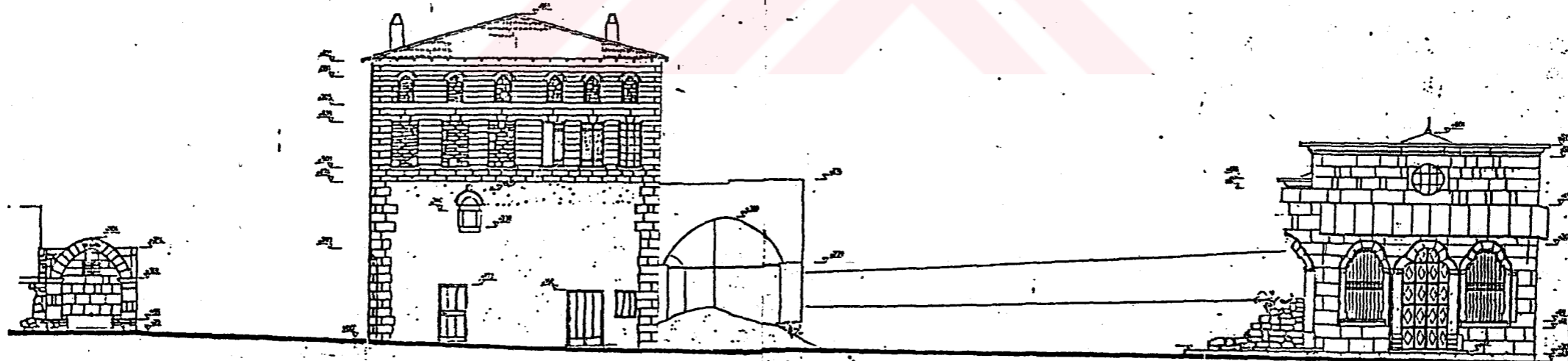
Çizim 73. Osman Ağa Konağı Rölevesi-Kesit

Çesme tarihi dokusunu
incelemesi koruma
ve restorasyon
önerileri

OSMANAĞA KONAĞI RÖLEVESİ
PROJESİ 1/50
HAZIRLAMA ENEL KAYIN

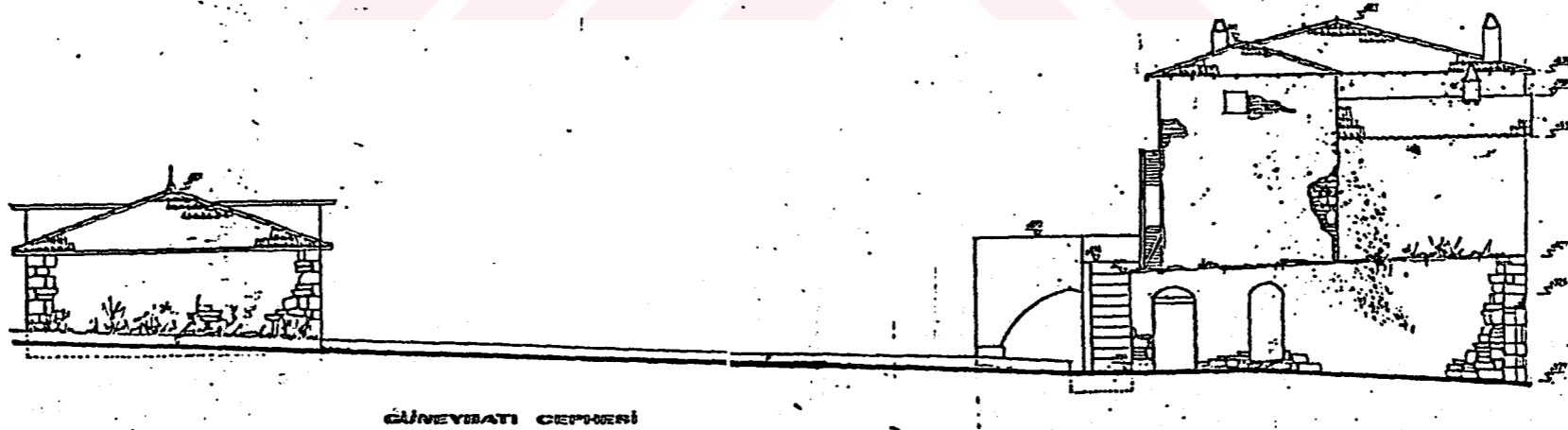
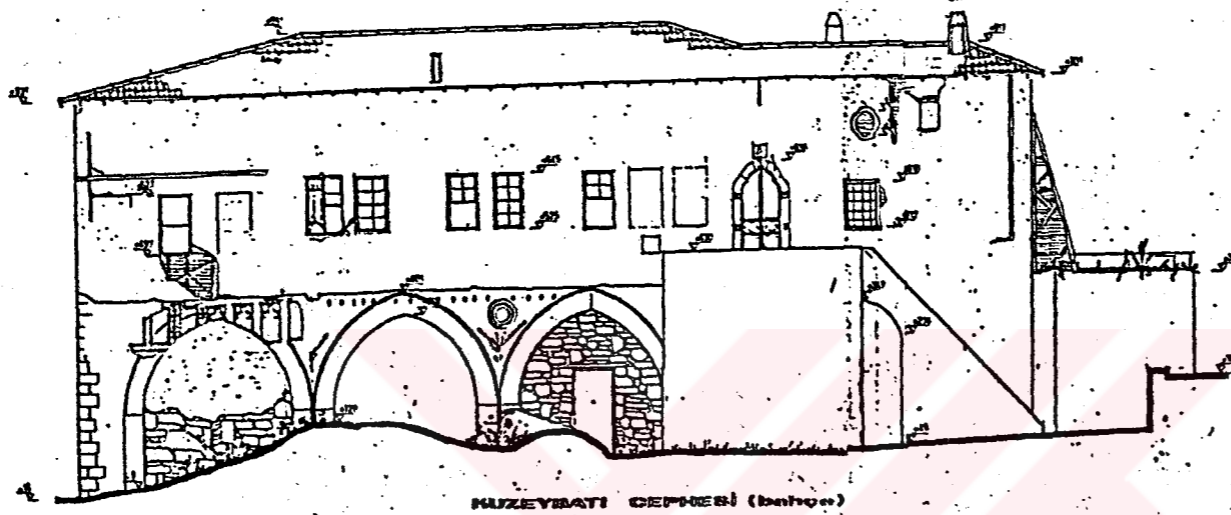
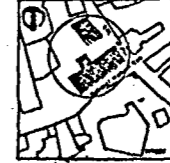
ÇİĞNEYDOĞU CEPHESİ (Genel Müze Sokağı)

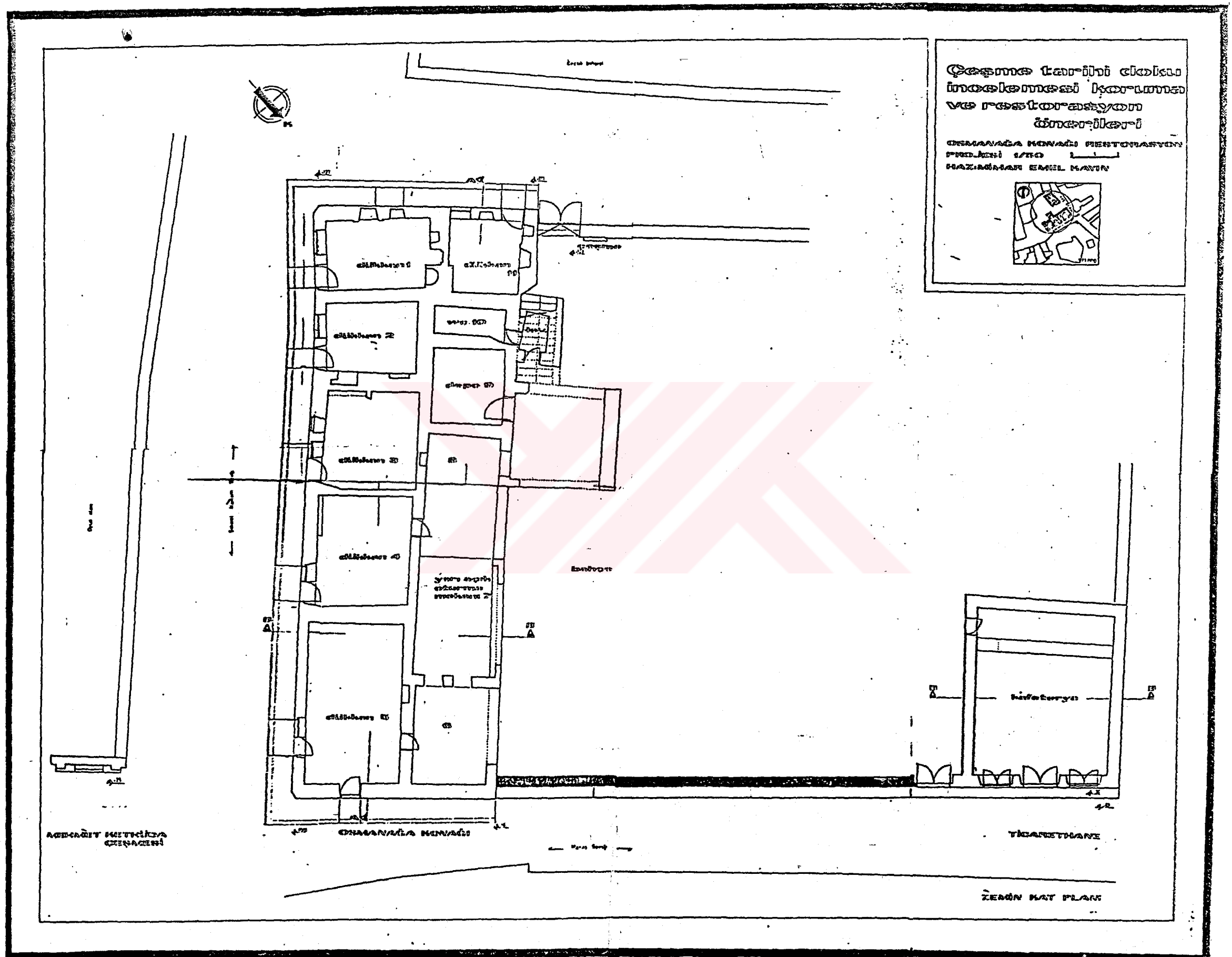
MÜZEYDOĞU CEPHESİ (Müze Sokağı)

Çeşme tarihi eloku
incelemesi korunma
ve restorasyon
önerileri

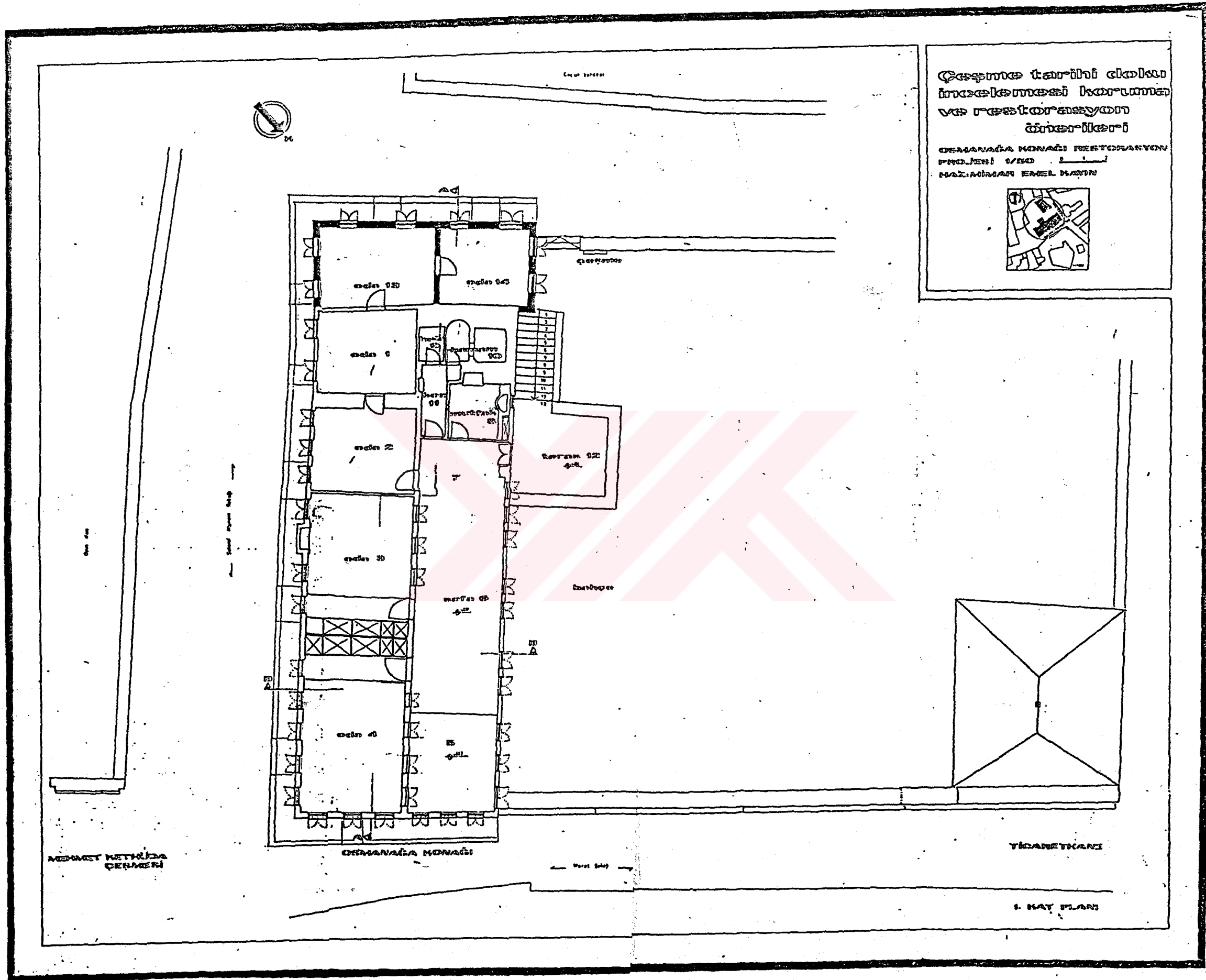
OSMANAĞA KONAĞI RÖLEVE
PROJESİ 1/50
HAZIRLAYAN EMEL KAYIN

Çizim 75. Osman Ağa Konağı Rölevesi-Görünüş

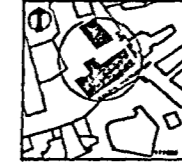
Çizim 76. Osman Ağa Konağı Restorasyon Projesi-Plan

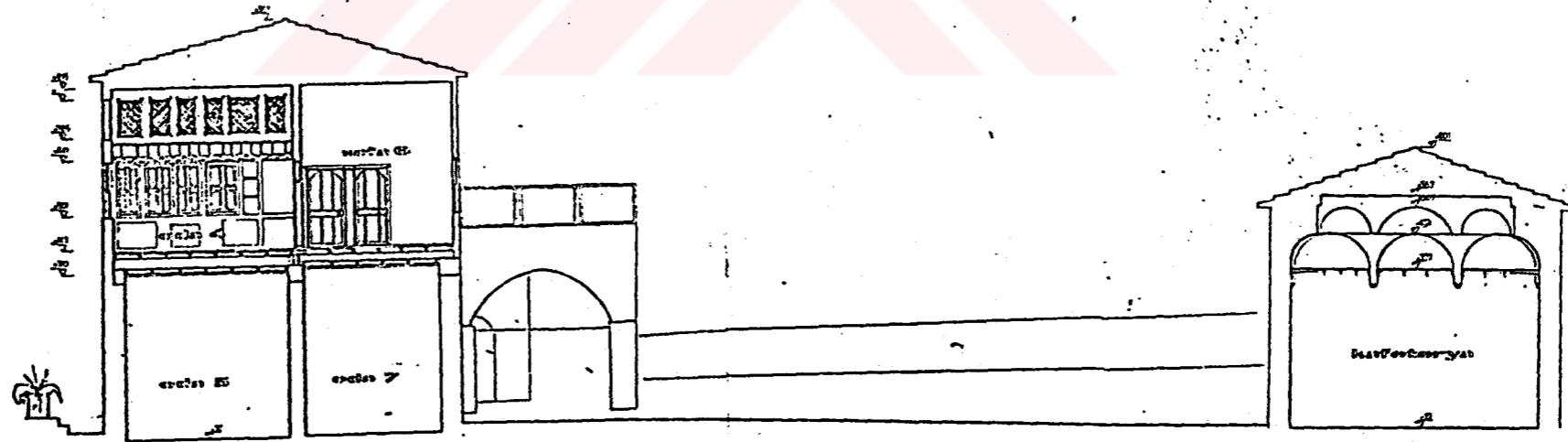
Çizim 77. Osman Ağa Konağı Restorasyon Projesi-Plan

Çeşme tarihi clocku
incelemesi koruma
ve restorasyon
ünserileri

OSMANAĞA KONAĞI RESTORASYON
PROJESİ 1/50
HAZIRLAYAN EMEL NAYIN

AA kesiti

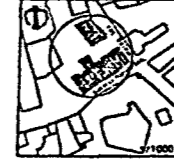

BB kesiti

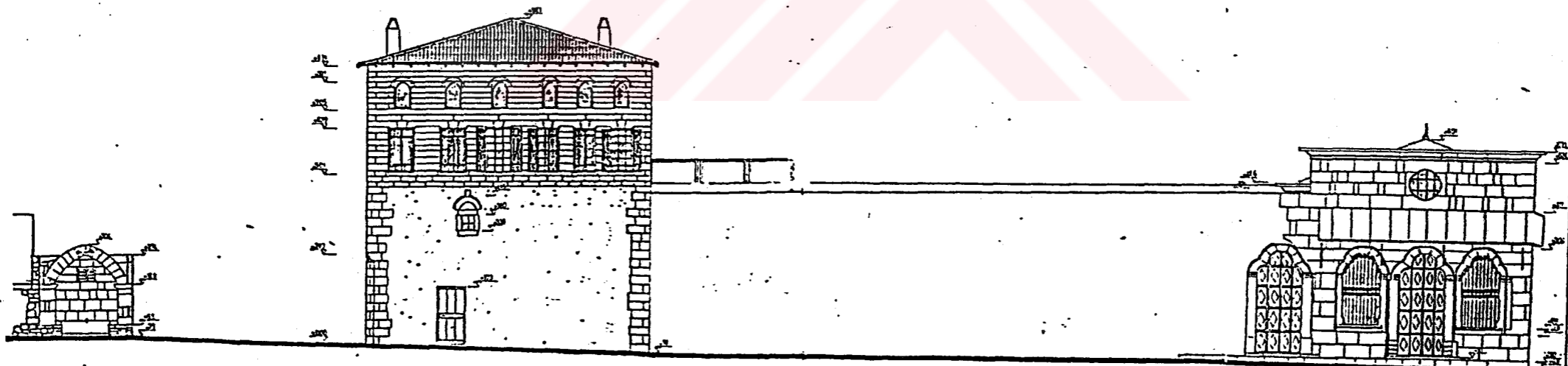
Çizim 78. Osman Ağa Konağı Restorasyon Projesi-Kesit

Çeşme Tarihi Etki
İncelemesi Koruma
ve Restorasyon
Önerileri

OSMANAĞA KONAĞI RESTORASYON
PROJESİ 1/50
HAZIRLAYAN EMEL ÖZAY

ÇEŞME TARİHİ ETKİ (Çeşme Tarihi Anıtı)

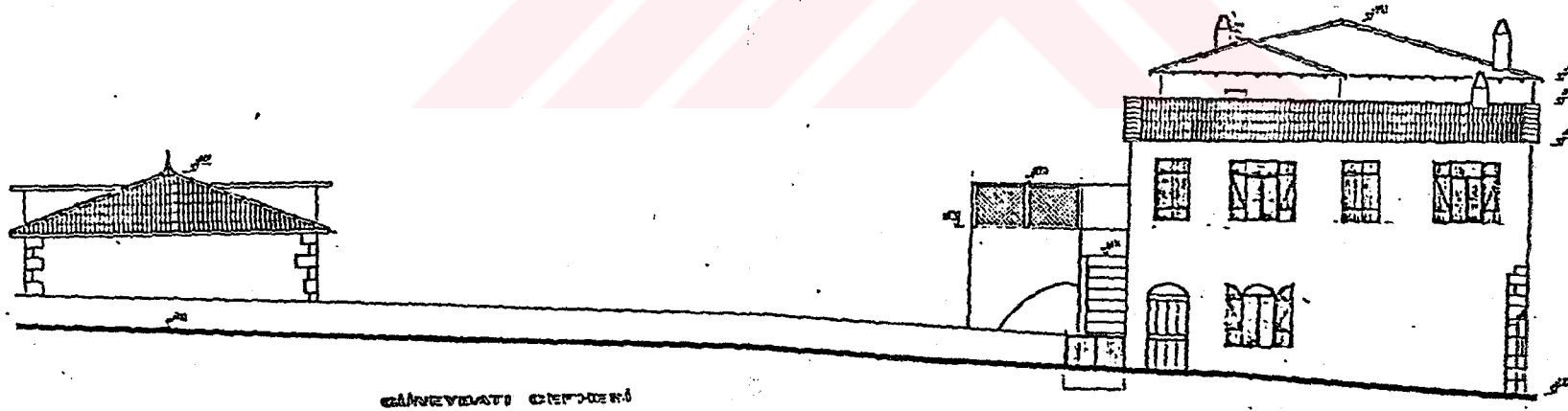
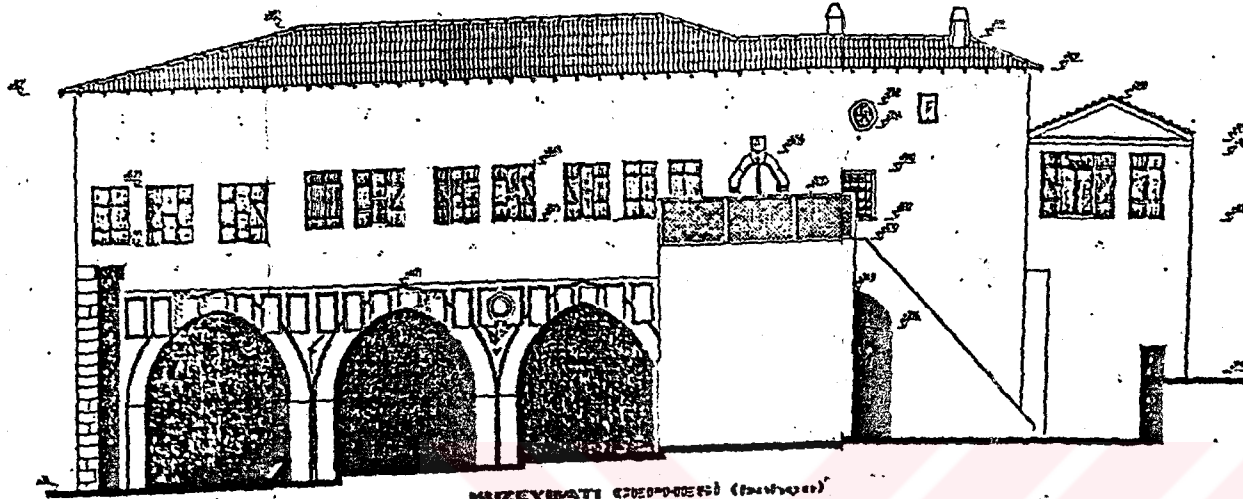
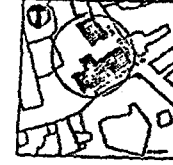

ÇEŞME TARİHİ ETKİ (Çeşme Tarihi Anıtı)

Çizim 79. Osman Ağa Konağı Restorasyon Projesi-Görünüş

Çeşme tarihi alanı
incelemesi koruma
ve restorasyon
önerileri

OSMANAĞA KONAĞI RESTORASYON
PROJESİ 1/50
MAZALIMAN EMEL KATIN

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Çizim 80. Osman Ağa Konağı Restorasyon Projesi-Görünüş

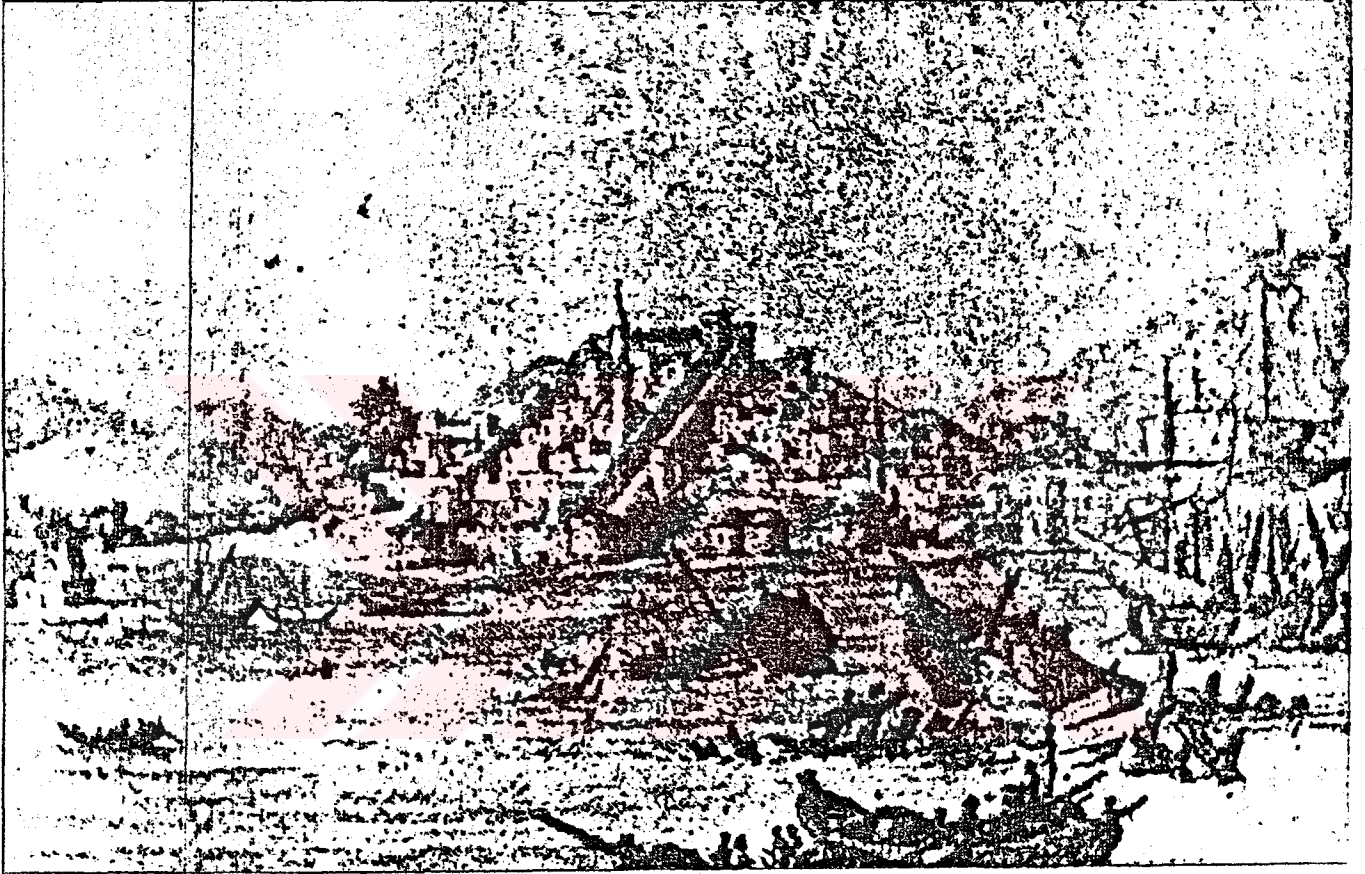
RESİMLER

Resim 1. Çeşmeköy Camii

Kaynak : Prof.Dr.H.R.Ünal Arşivi

Y. G.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Resim 2. Grelot'un Çeşme'yi Tasvir Eden Gravürü

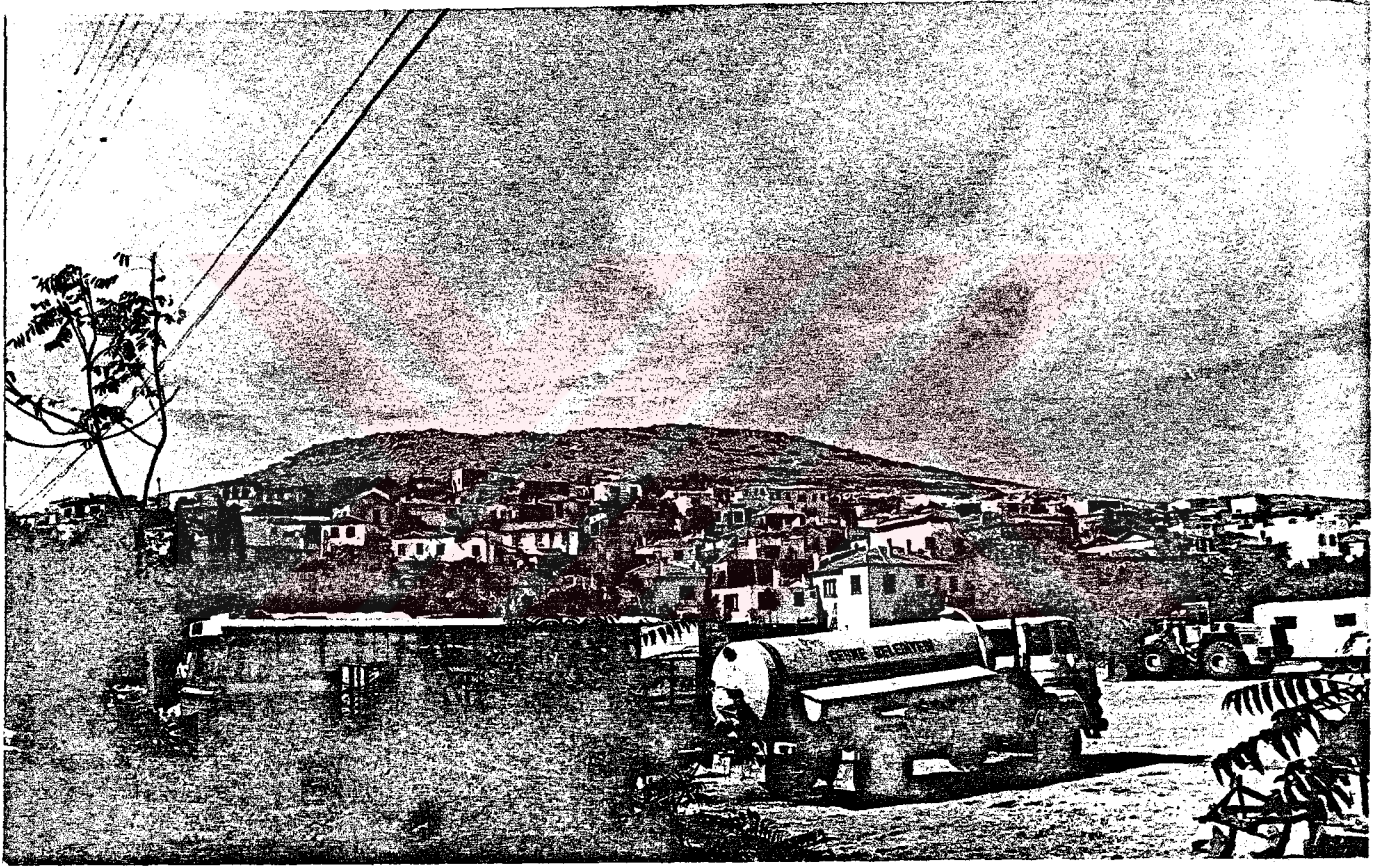
Kaynak : İ.H.Konyalı, "Çeşme, Çeşme'de Kanuni'nin Eşsiz Bir Kitabesi, Çeşme Kervansarayı", Vakıflar Dergisi, Sayı IX S. 171- 173, Resim 3

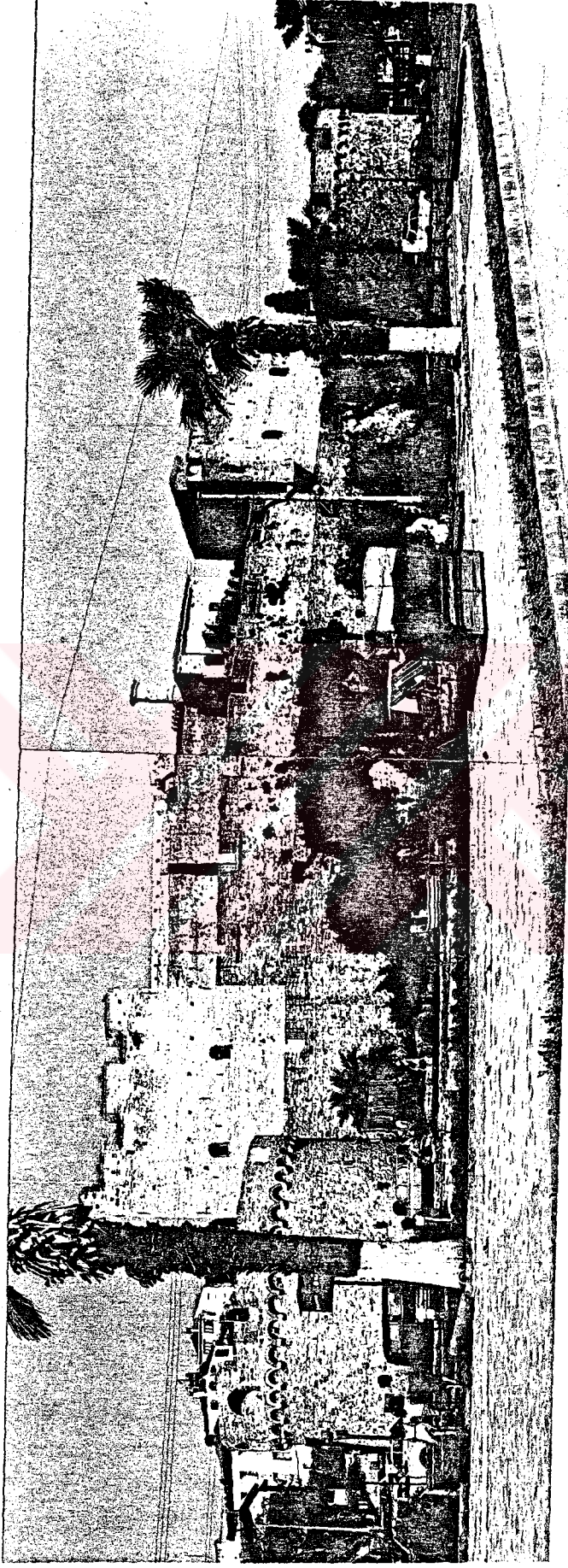
Resim 3. Kale'den Güney-Güneydoğu Yönüne Bakış

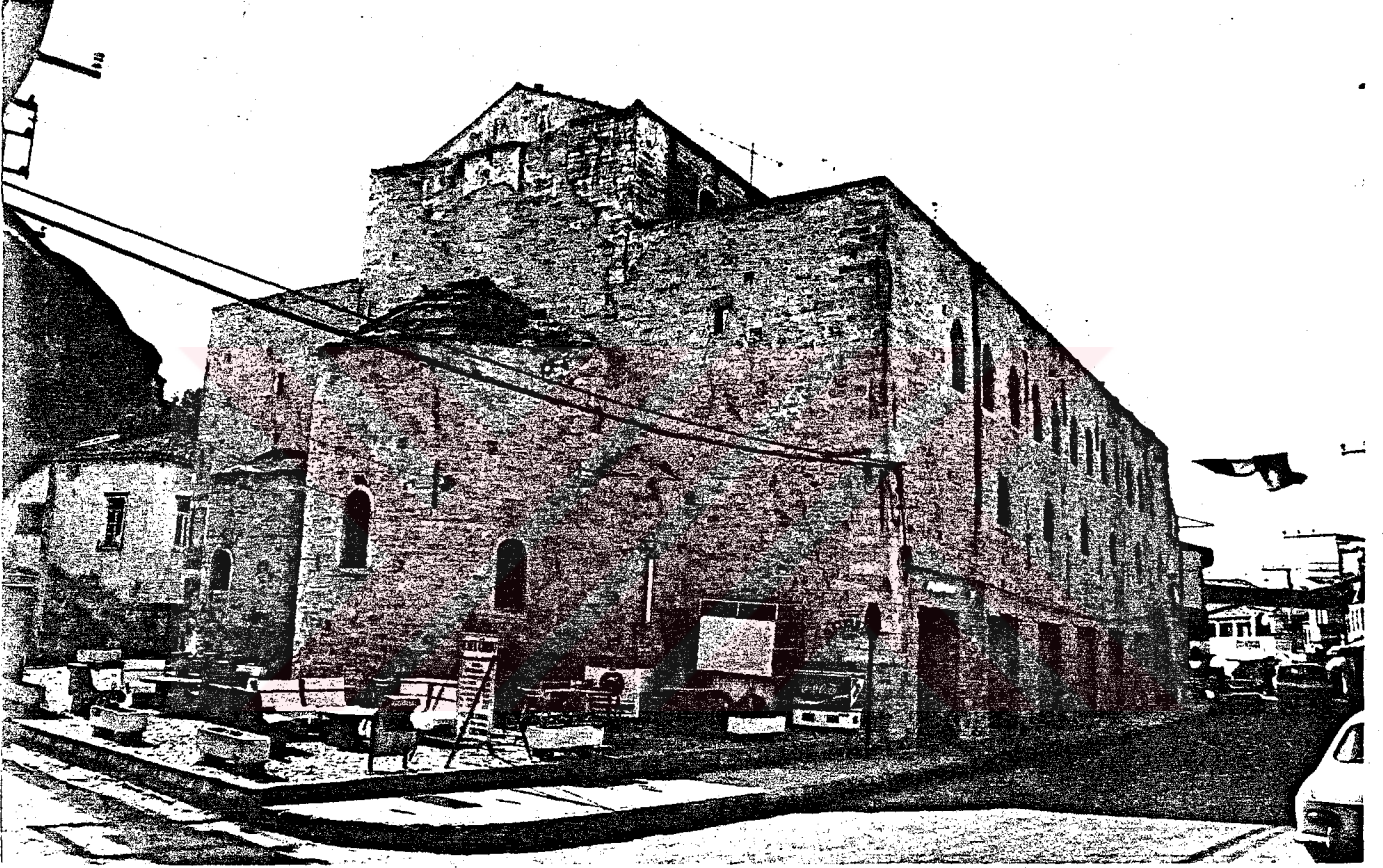
Resim 4. Kale'den Batı Yönüne Bakış

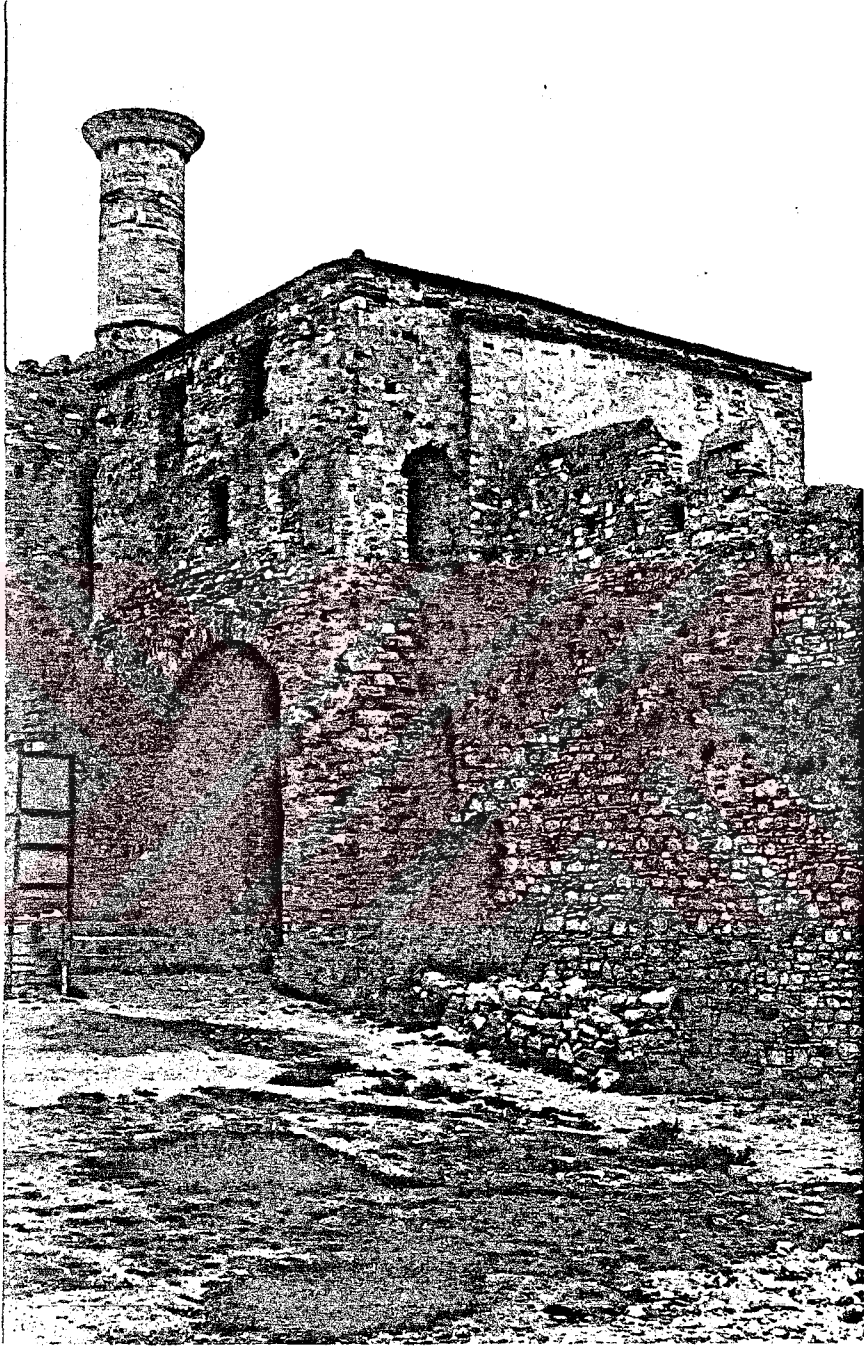
Resim 5. Kale'den Kuzey Yönüne Bakış

Resim 6. Çeşme Kalesi

Resim 7. Kilise

Resim 8. Sultan Bayezid Camii

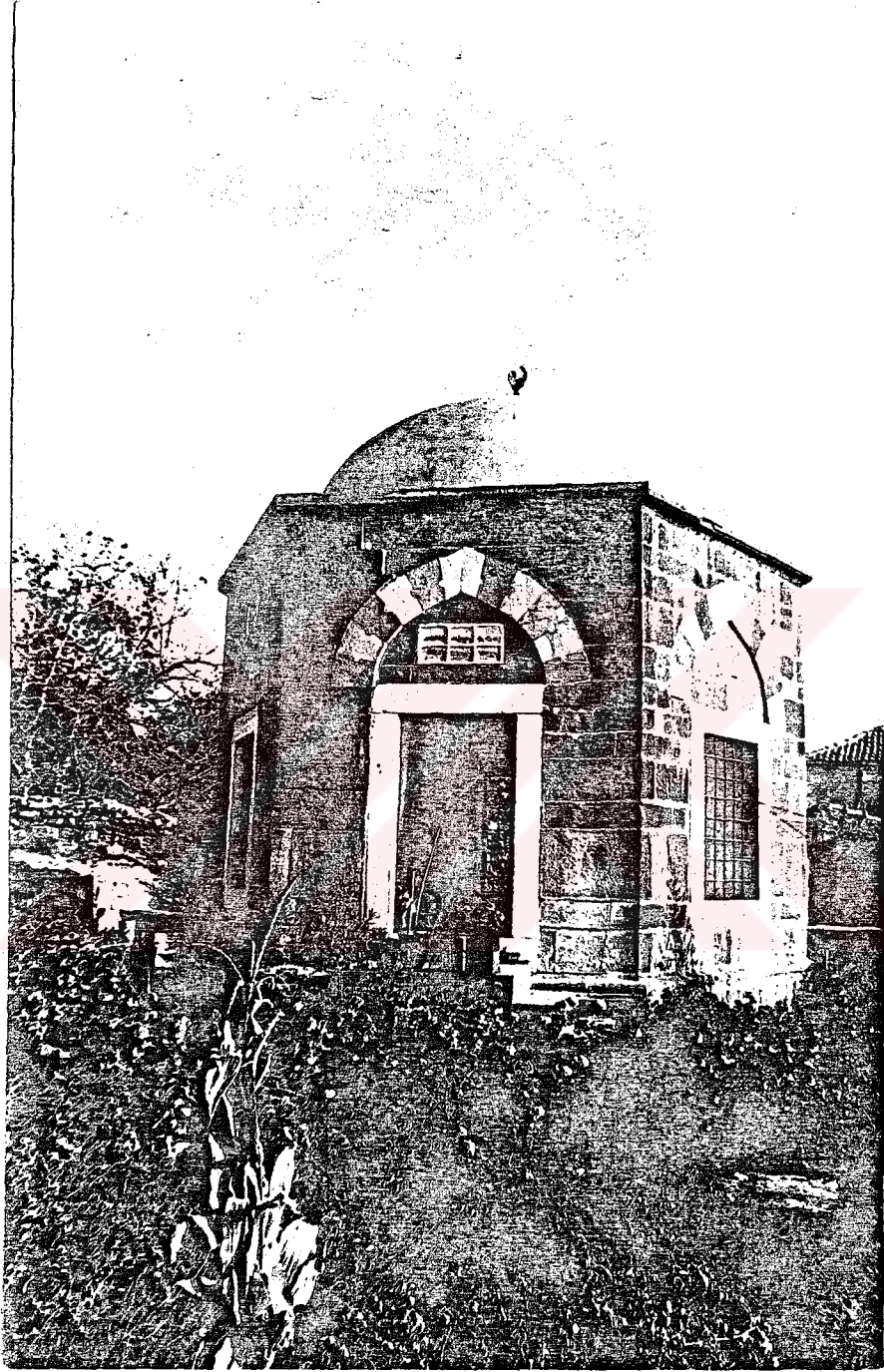
Resim 9. Bandrol Osman Ağa Camii

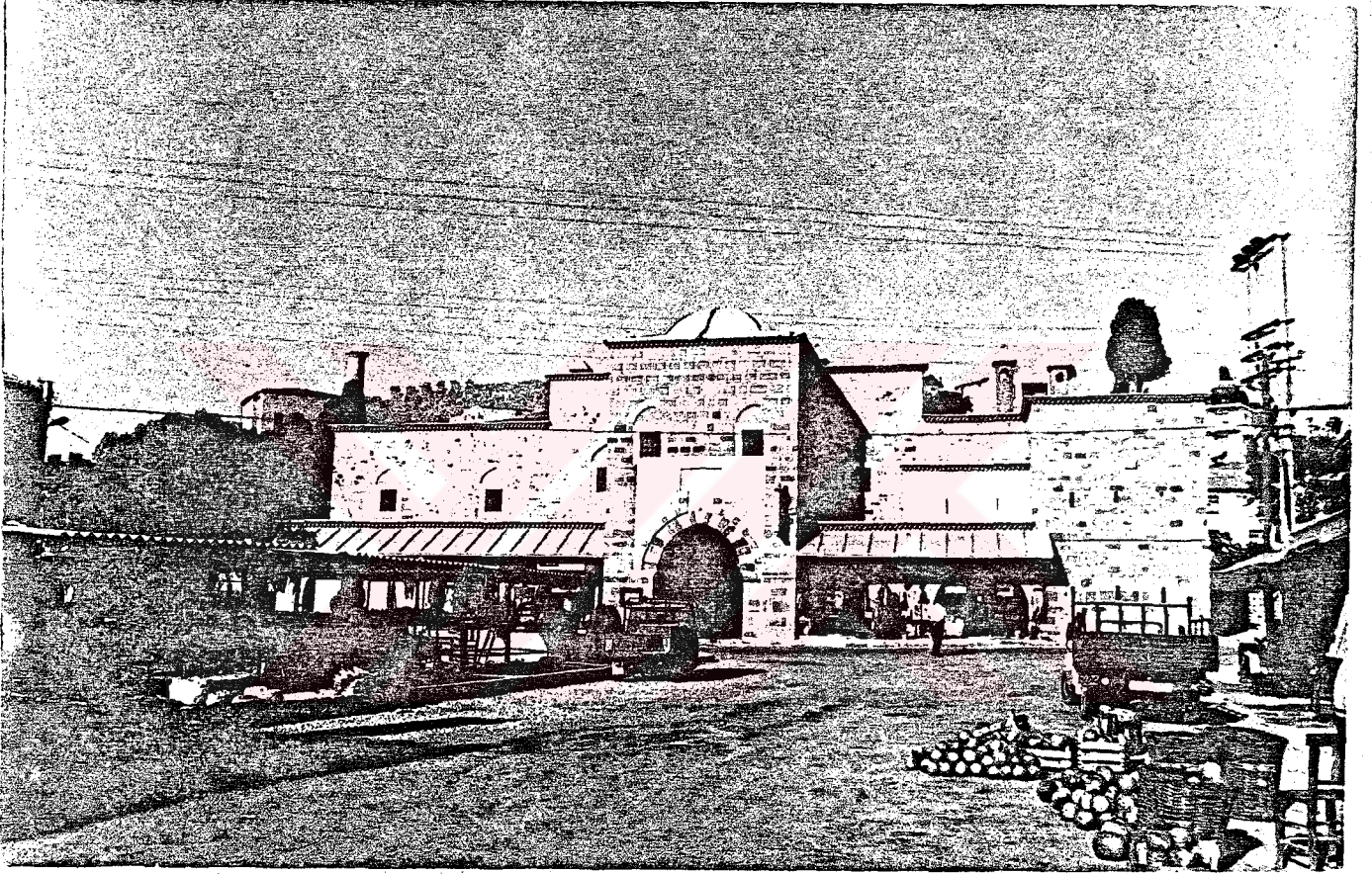
Resim 10. Hacı Memiş Ağa Camii

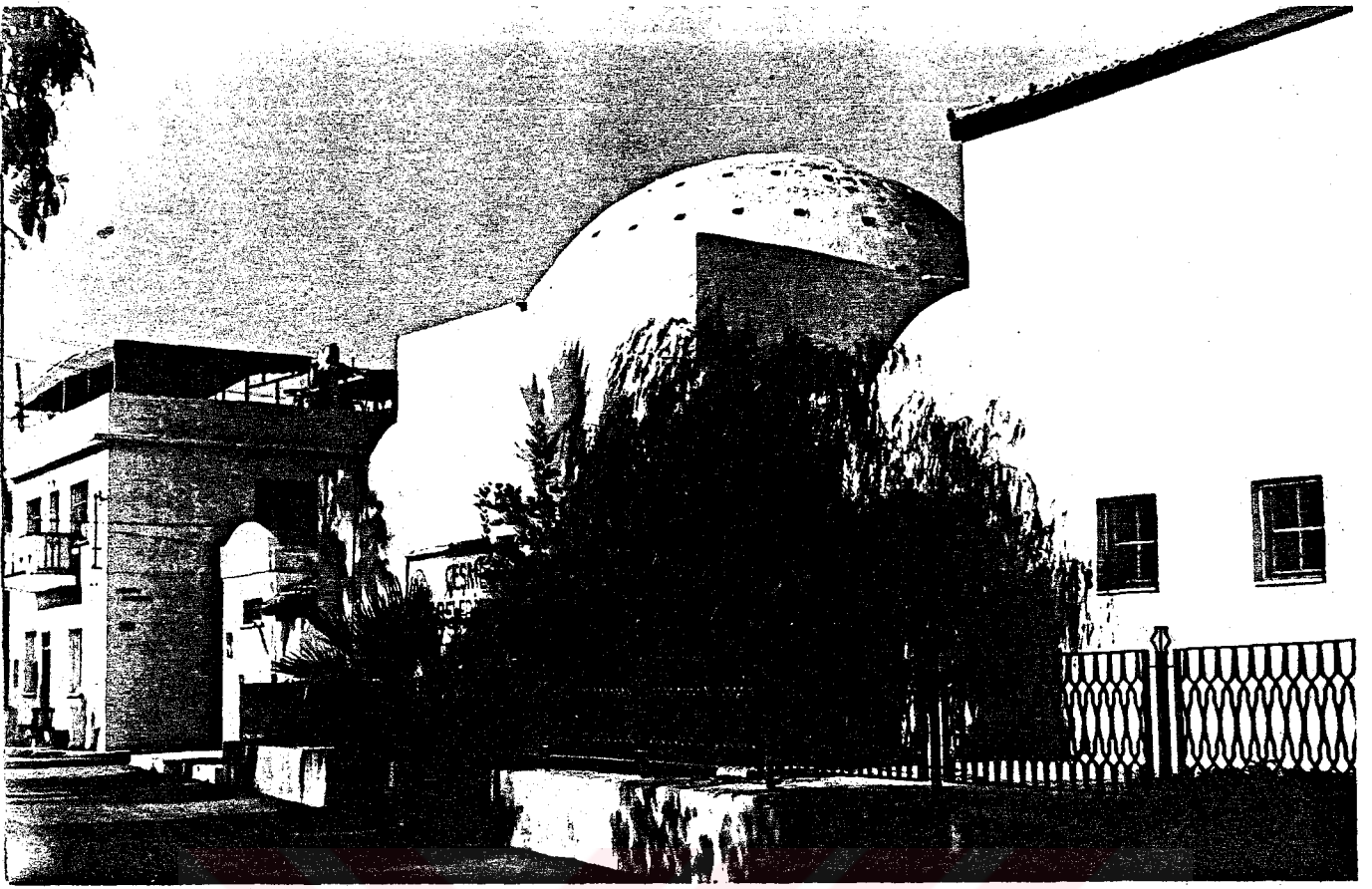
Resim 11. Hacı Mehmet Ağa Camii

Resim 12. İbrahim Paşa (Arap Dede) Türbesi

Resim 13. Kanuni Kervansarayı

Resim 14. İbrahim Ağa Hamamı

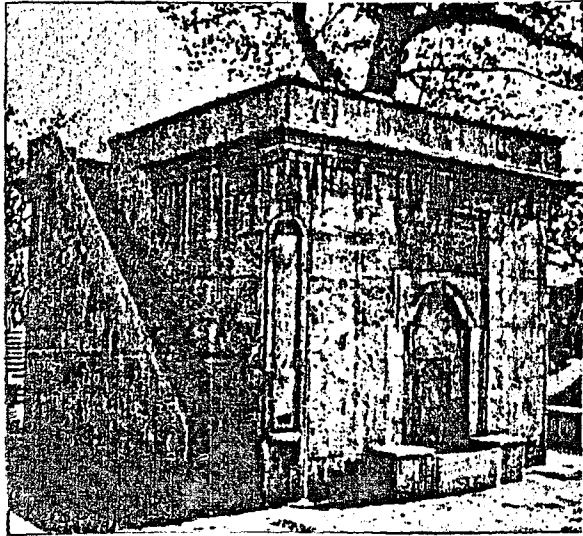
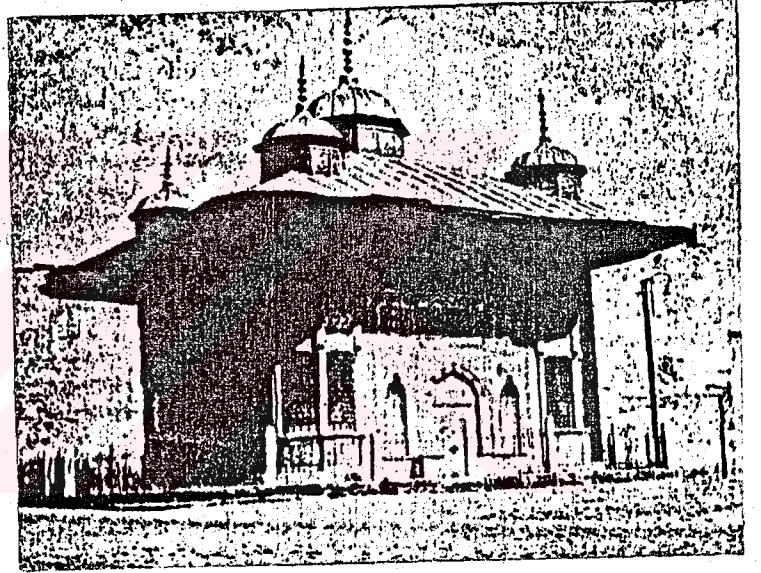

Resim 15. Şekerci Hamamı

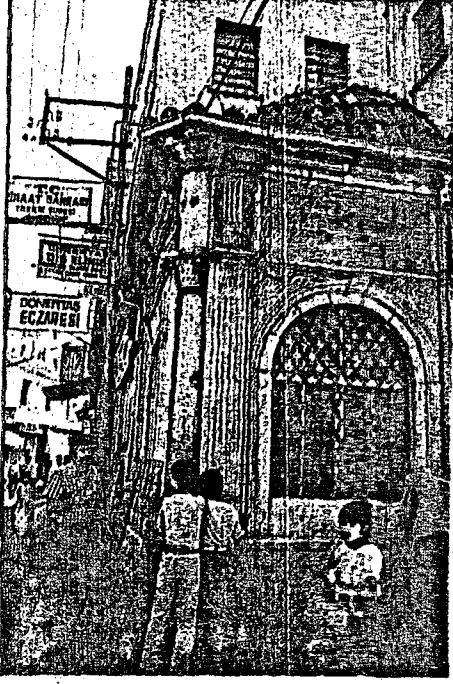

Resim 16. Kallirrhoe
Çeşmesi Siyah Figürlü
Bir Hydria'dan Detay
Kaynak: "Çeşme" Maddesi,
Meydan Larousse, Cilt 3
s.202

Resim 17. III. Ahmed
Çeşmesi
Kaynak: "Çeşmeler ve
Sebiller" Maddesi,
Gençlik Ansiklopedisi,
Cilt 3, s.722

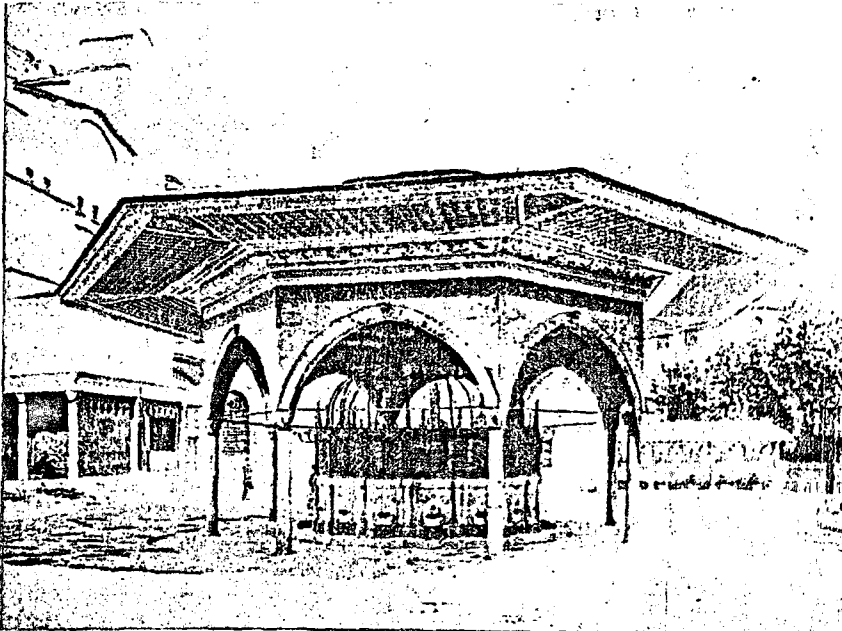
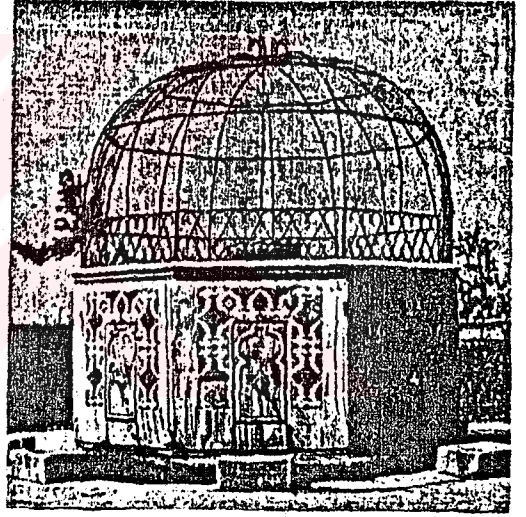

Resim 18. Esmâ Sultan Namazgâhı
Çeşmesi
Kaynak : "Çeşme" Maddesi,
Meydan Larousse, Cilt 3, s. 202

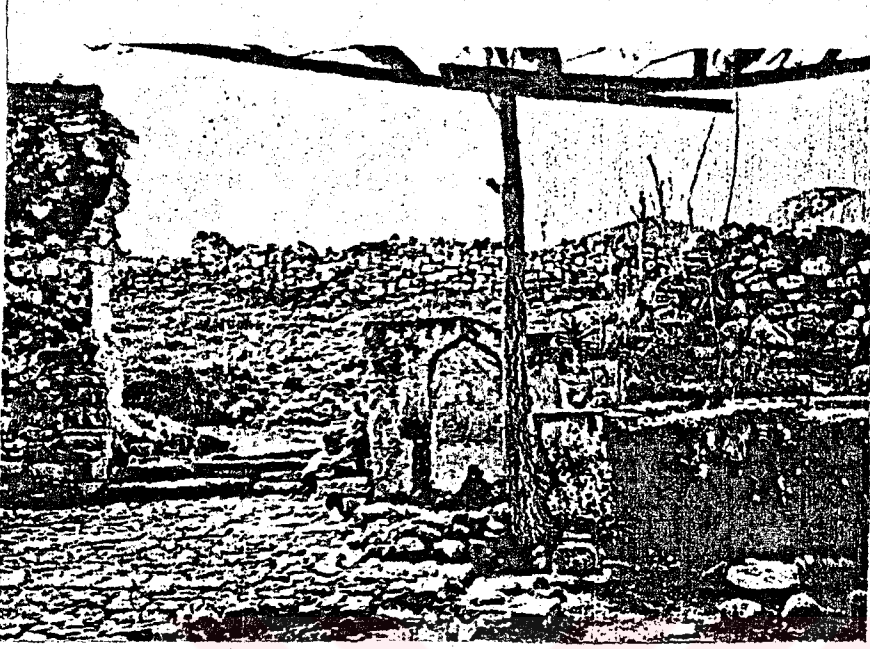

Resim 19. İzmir Dönertaş Sebili

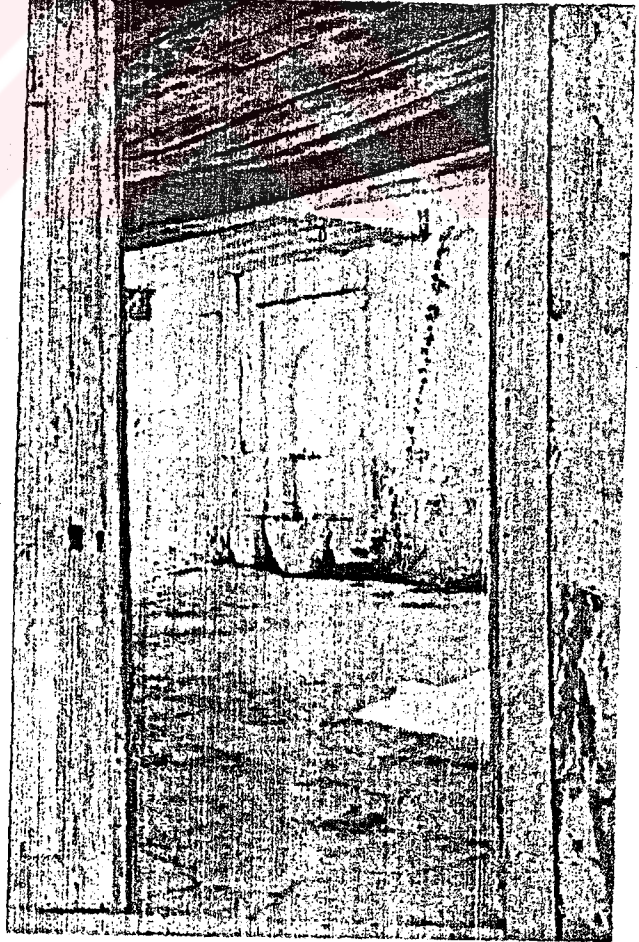
Resim 20. Bursa Orhan Camii
Şadırvanı
Kaynak: " Çeşme " Maddesi,
Meydan Larousse, Cilt 3, s.205,
Resim 2

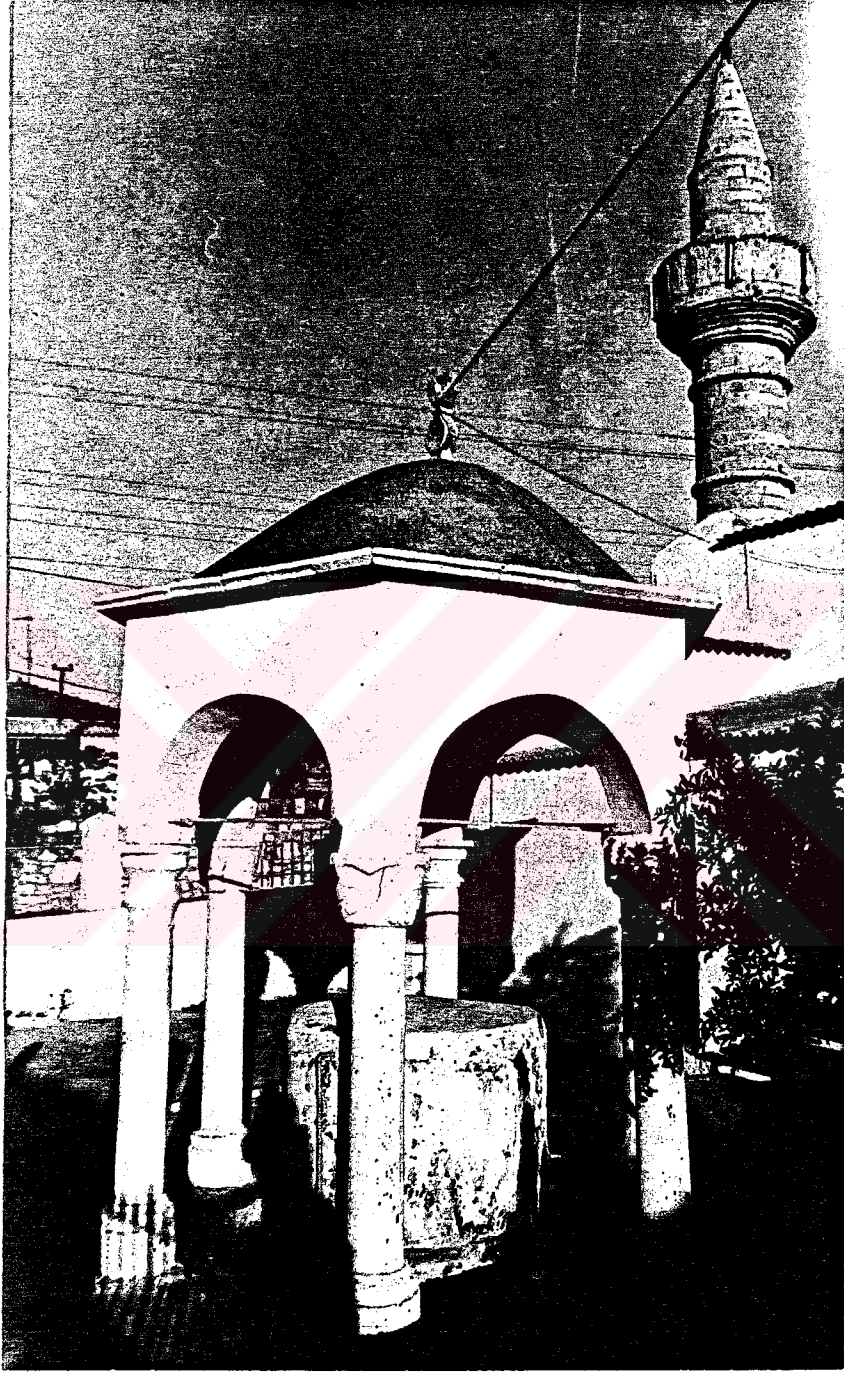
Resim 21. İstanbul Ayasofya Camii Şadırvanı
Kaynak: E. Tokay,,
İstanbul Şadırvanları,
(1951) s. 19

Resim 22. Osmanağa
Konağının Bahçesindeki
Çeşme

Resim 23. Maraş Sokak
6 Numaralı Evin Bahçesindeki
Çeşme

Resim 24. Hacı Mehmet Ağa Camii Şadırvanı

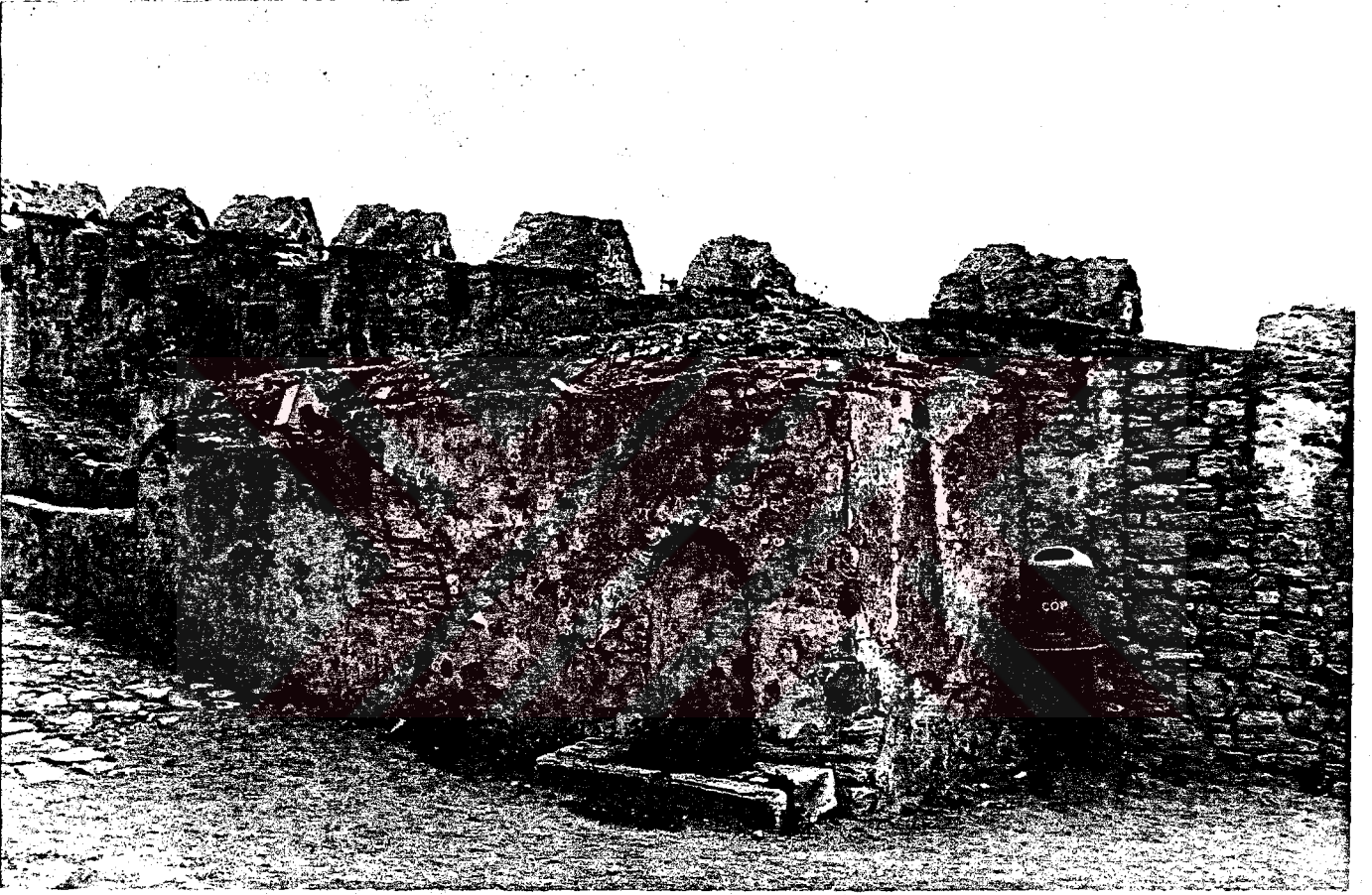
Resim 25. Hafız İlyaszade Seyyidi Mehmet Ali Çeşmesi

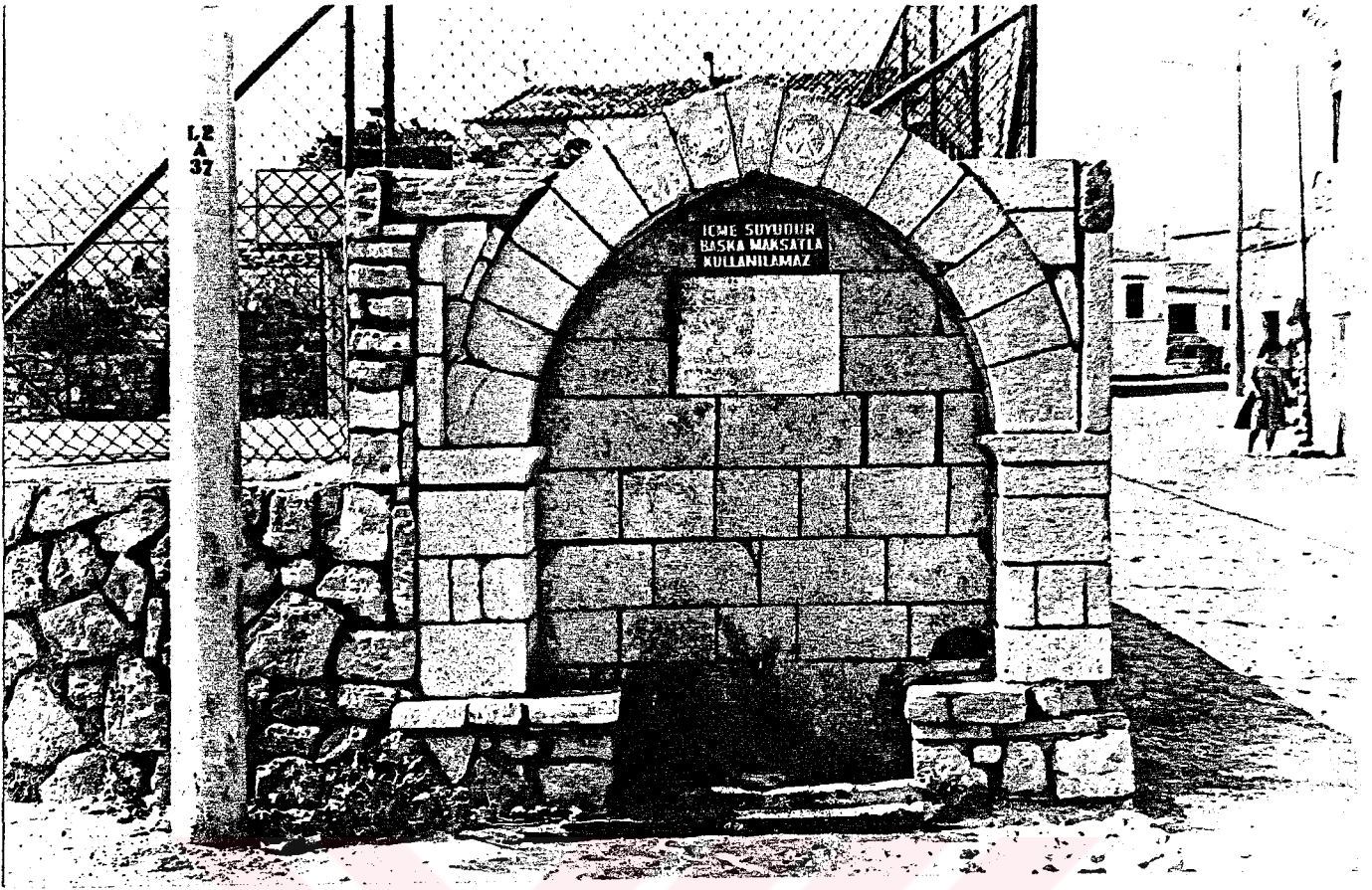
Resim 26. Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi

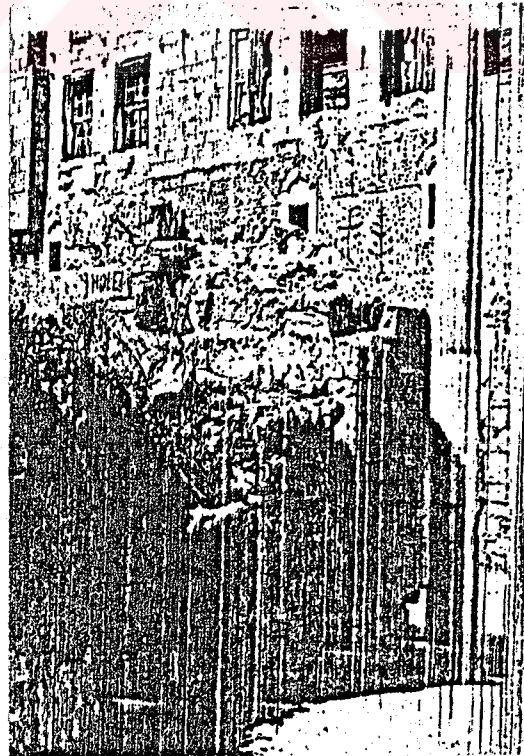
Resim 27. Kaymakam Sadık Bey Çeşmesi Kitabesi

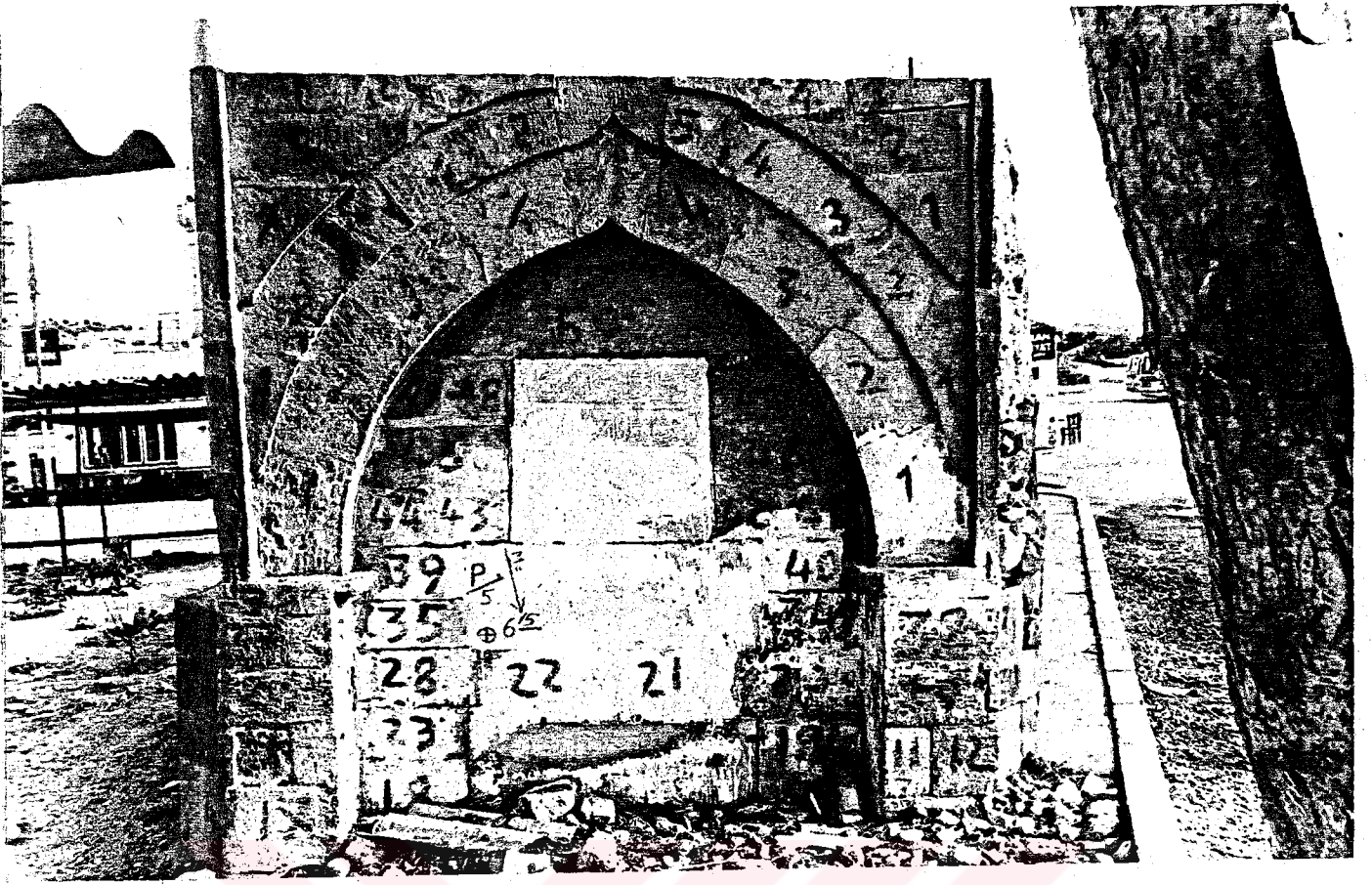
Resim 28. Çeşme Kalesi'nde Sur Duvarına Bitişik Olan Çeşme

Resim 29. Mehmet Kethüda Çeşmesi

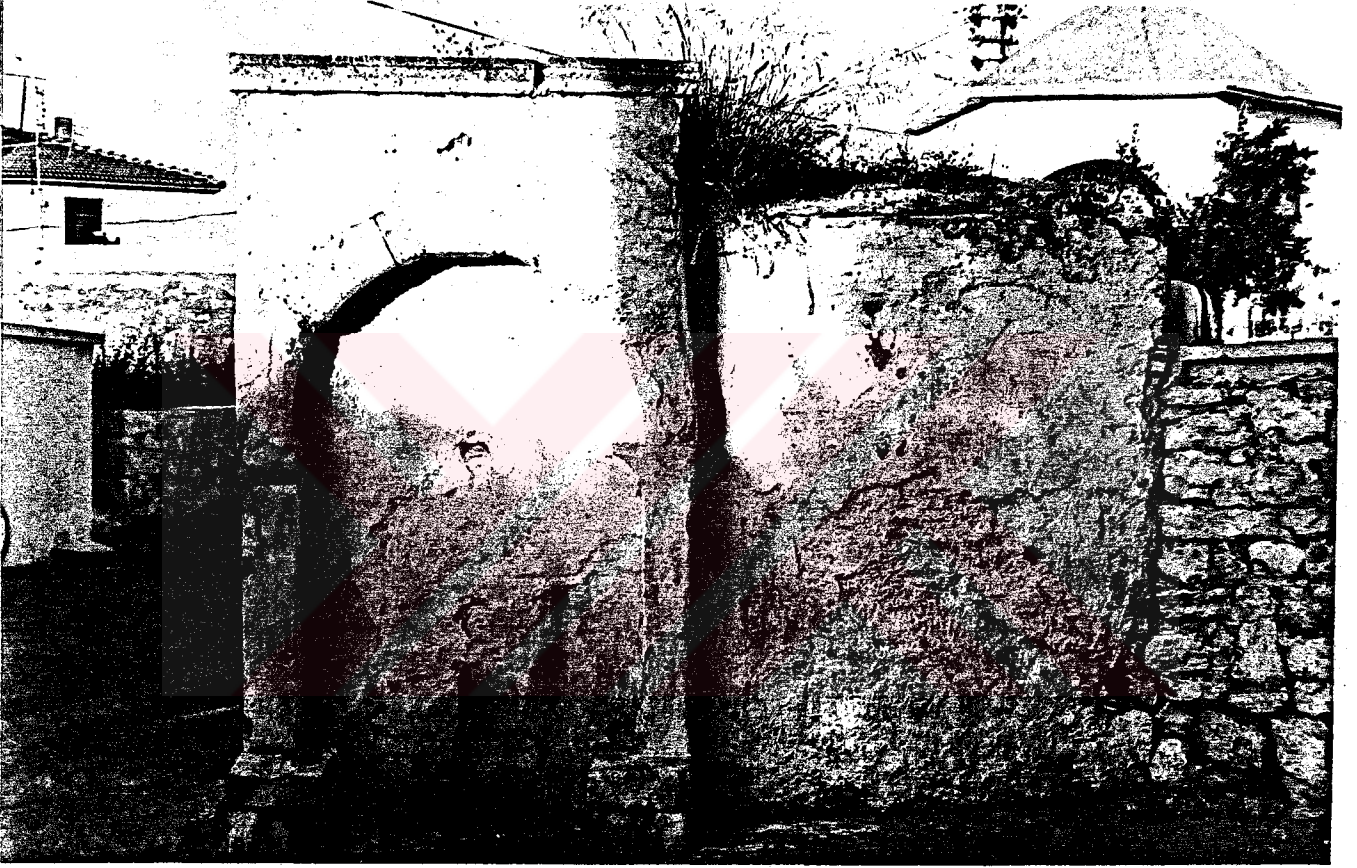
Resim 30-31 Mehmet Kethüda Çeşmesi'nin Eski Hali
Kaynak : Çeşme Turizm Müdürlüğü Kayıtları (1975)

Resim 32. Şerif Ağazade Seyyidi Hasan Ağa Çeşmesi

Resim 33. Şerif Ağazade Seyyidi Hasan Ağa Çeşmesi Kitabesi

Resim 34. Hacı Mehmet Ağa Cami'sinin Bahçe Duvarına Bitişik Olan Çeşme

Resim 35. Ahmet Oğlu
Hacı Memiş Ağa eşmesi

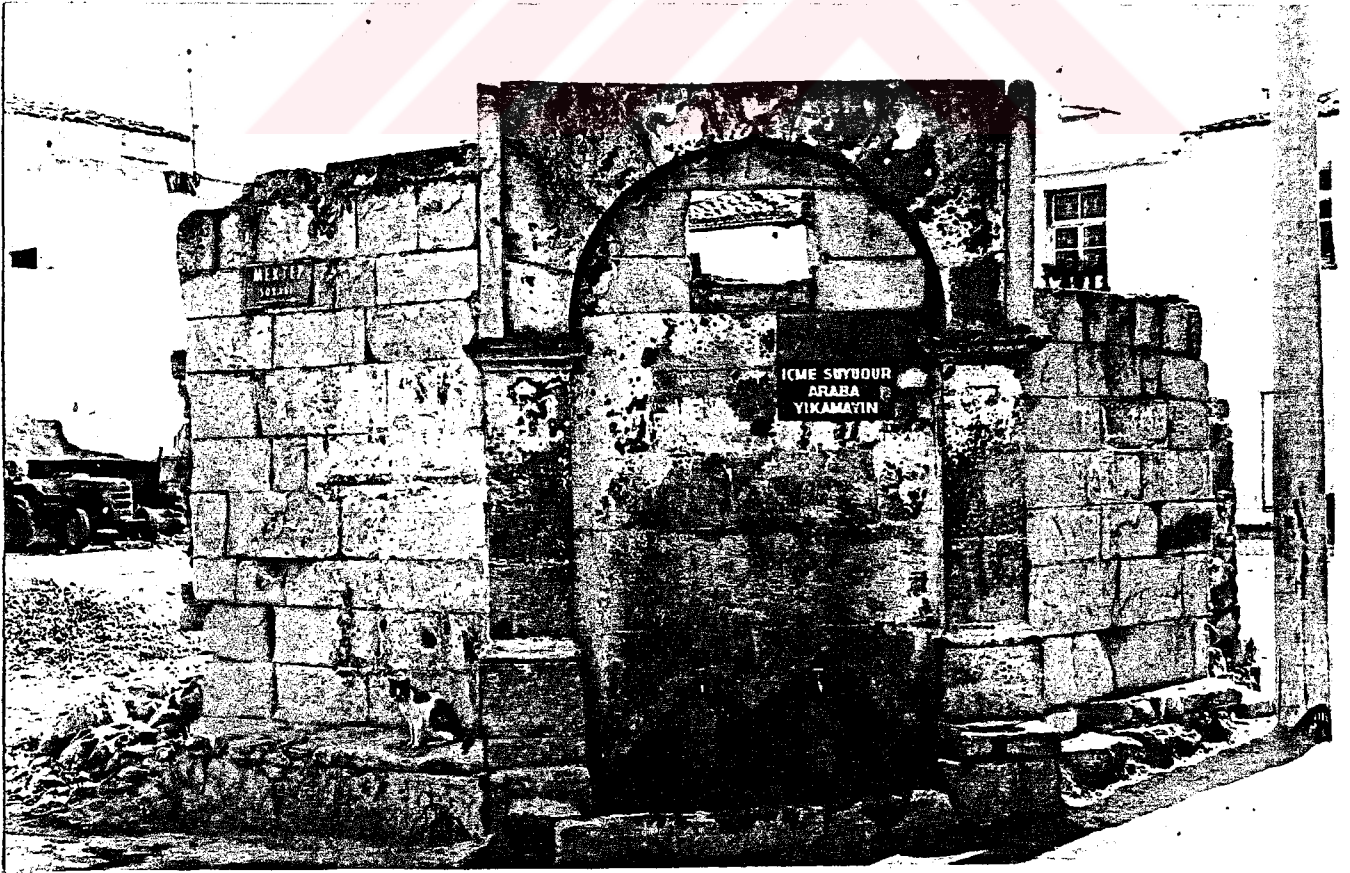
Resim 36. Ahmet Oğlu
Hacı Memiş Ağa eşmesi
Kitabesi

Resim 37. Kadioğlu Mustafa Ağaoğlu Kabadayı Mehmet Ağa
Çeşmesi

Resim 38. Kurtludağ Sokak ile Balıkhane Sokağın Kesiştiği Köşedeki Çeşme

Resim 39. İMektep Sokak ile Uzun Sokağın Kesiştiği Köşedeki Çeşme

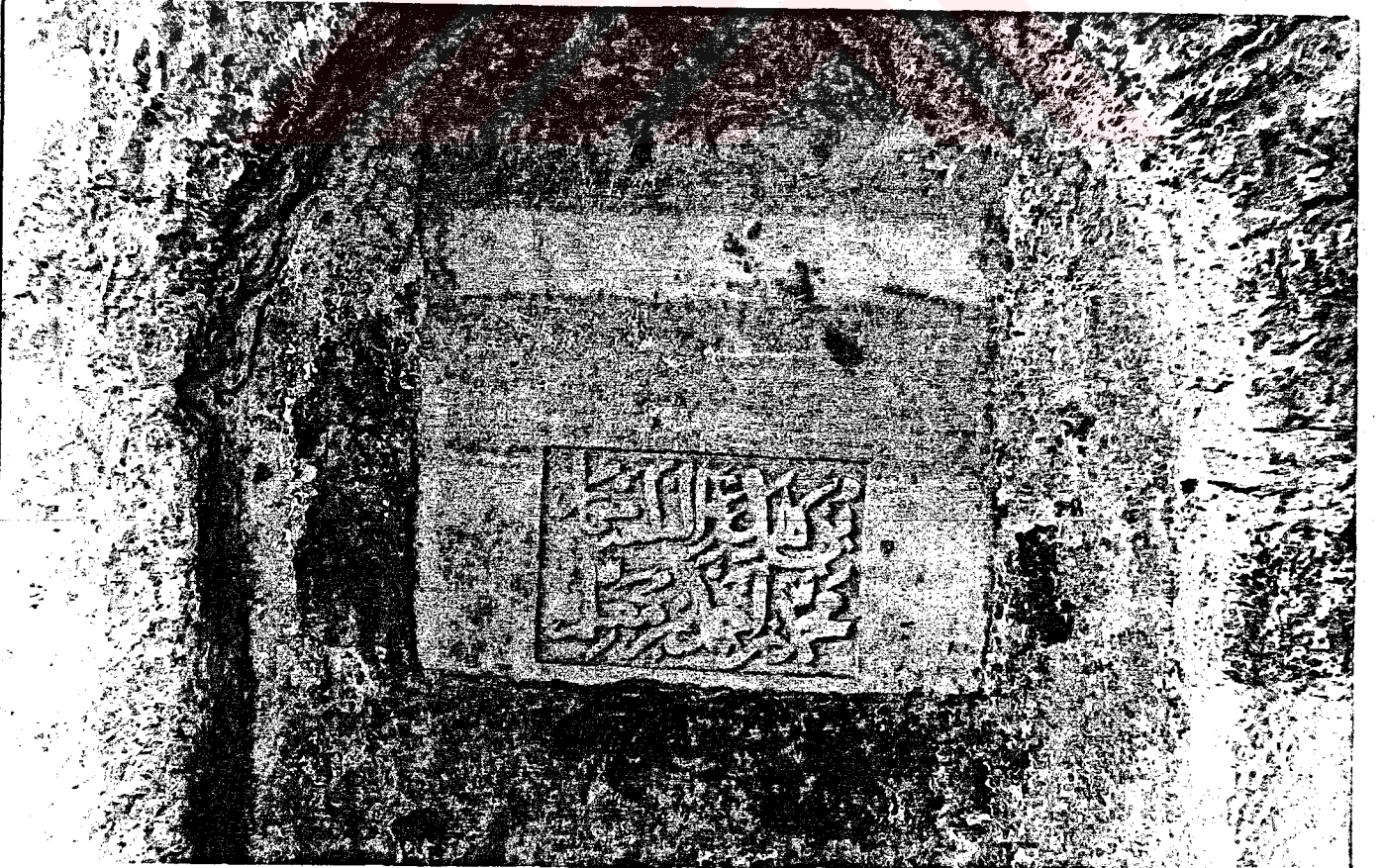
Resim 40. Mehmetağa Sokak ile Cansevdi Sokağın Kesiştiği Köşedeki Çeşme

Resim 41. Köste Caddesi'ndeki Çeşme

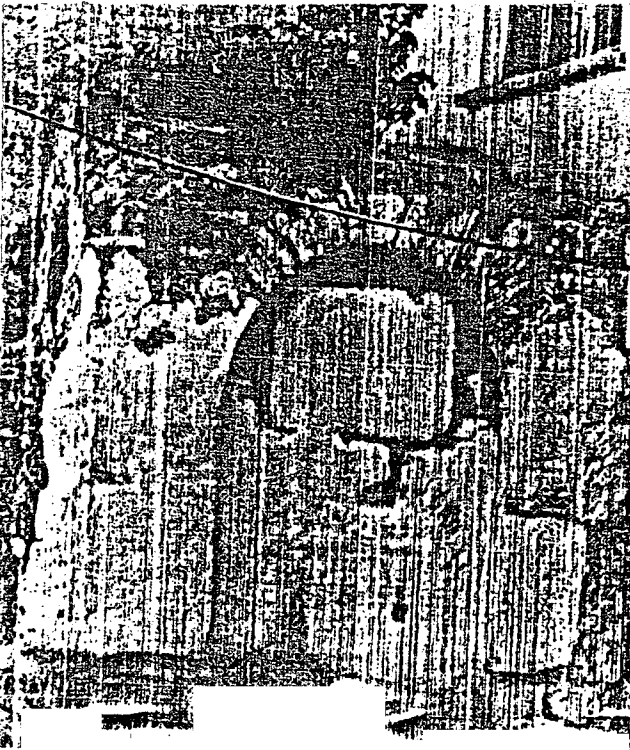
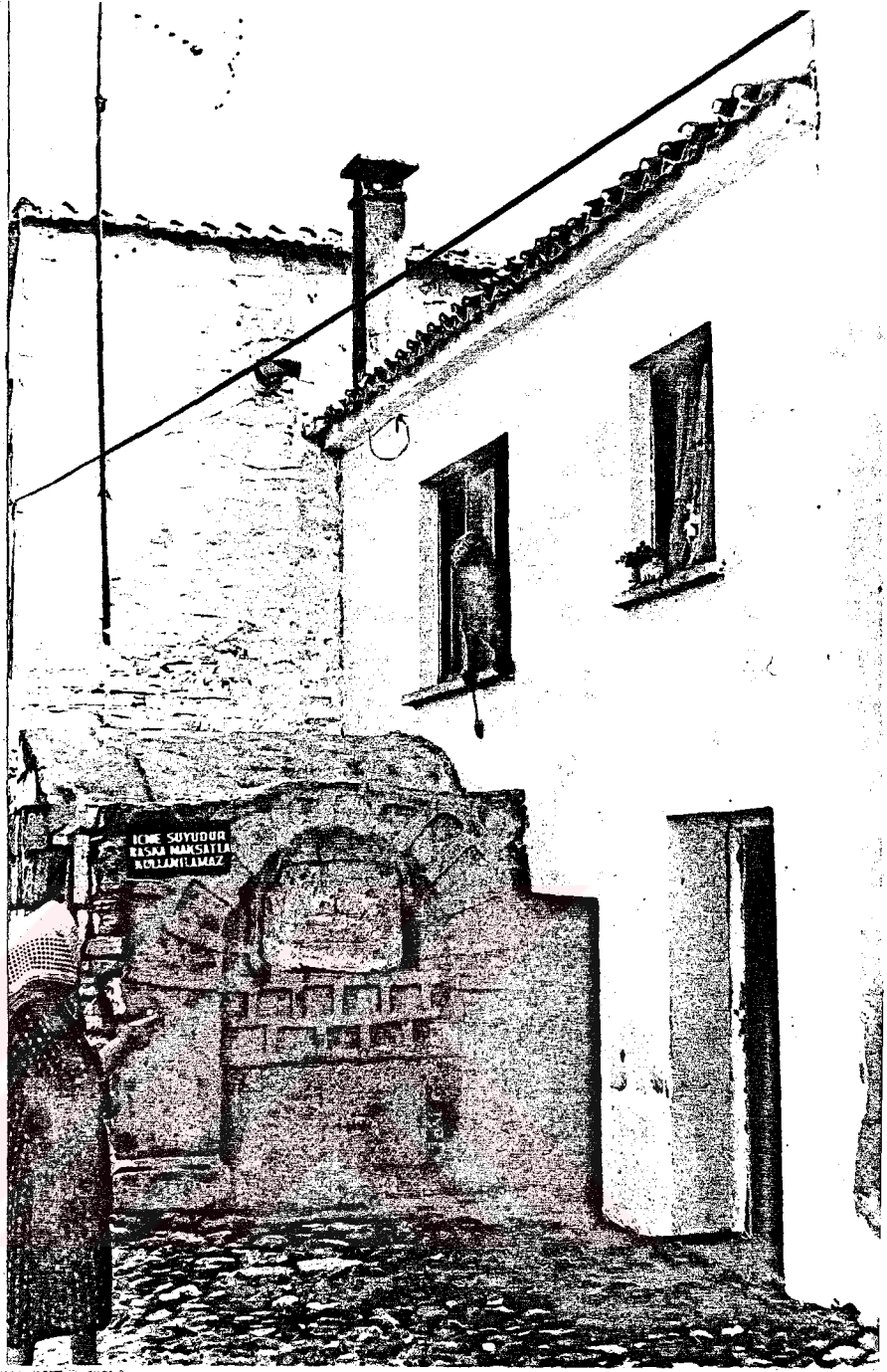

Resim 42. Kale'nin Giriş Mekanındaki Çeşme

Resim 43. Kale'nin Giriş Mekanındaki Çeşme'nin Kitabesi

Resim 44. Kale Sokak 46
Numaralı Evin Beden Du-
varına Bitişik Olan
Çeşme

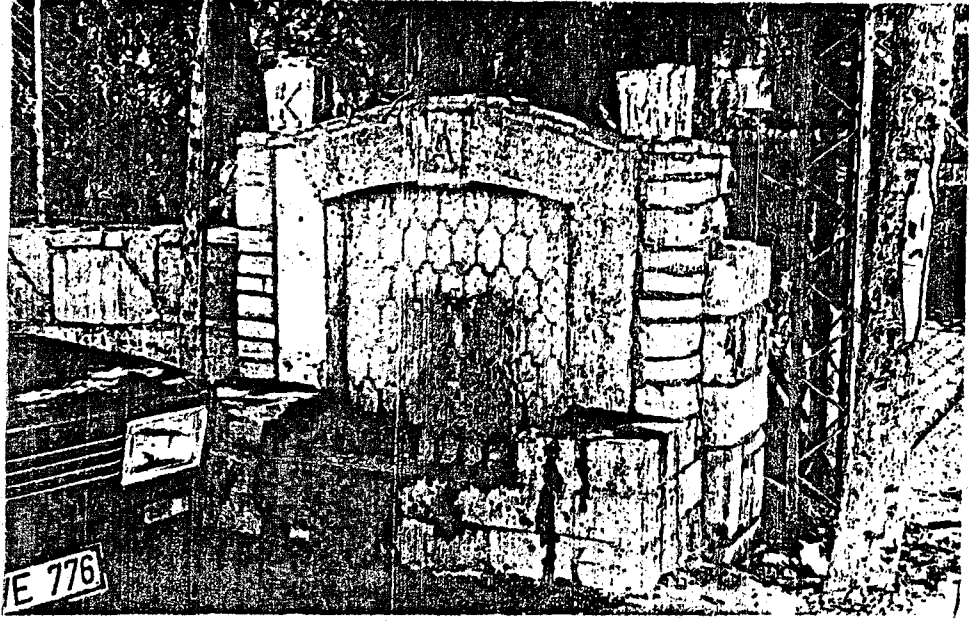
Resim 45. Kale Sokak 46 Numaralı
Evin Beden Duvarına Bitişik Olan
Çeşme'nin Eski Hali
Kaynak : Çeşme Turizm Müdürlüğü
Kayıtları (1975)

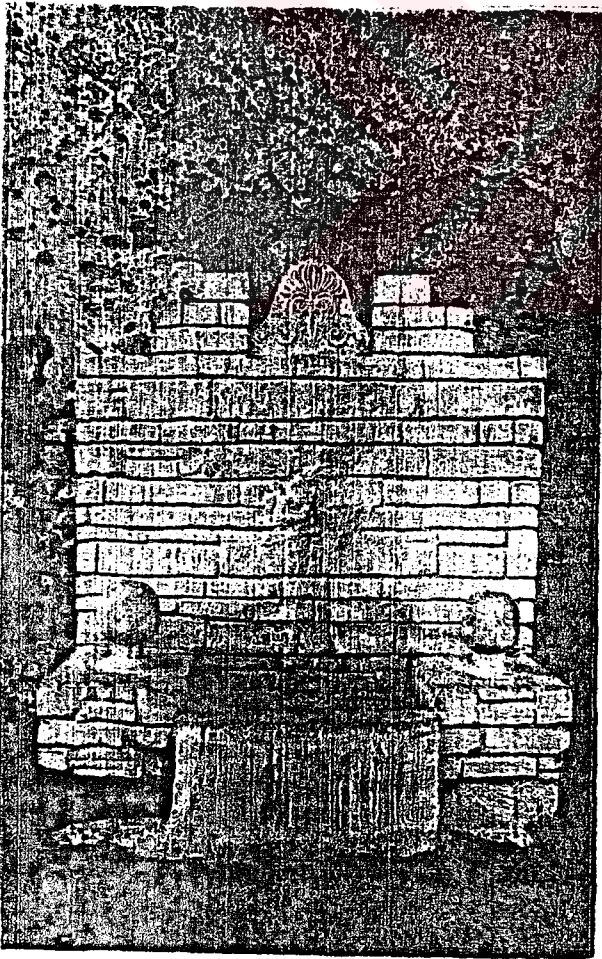
Resim 46. Hacı Hüseyin Kaptan ve Ayşe Hatun Çeşmesi

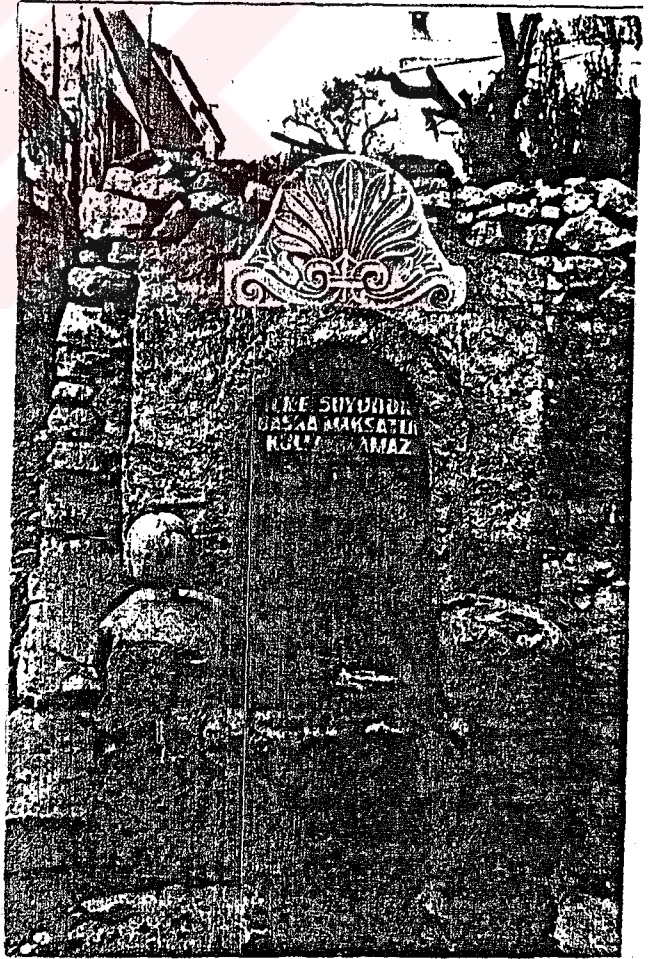
Resim 47. Memiş İbn-i Ahmet eşmesi

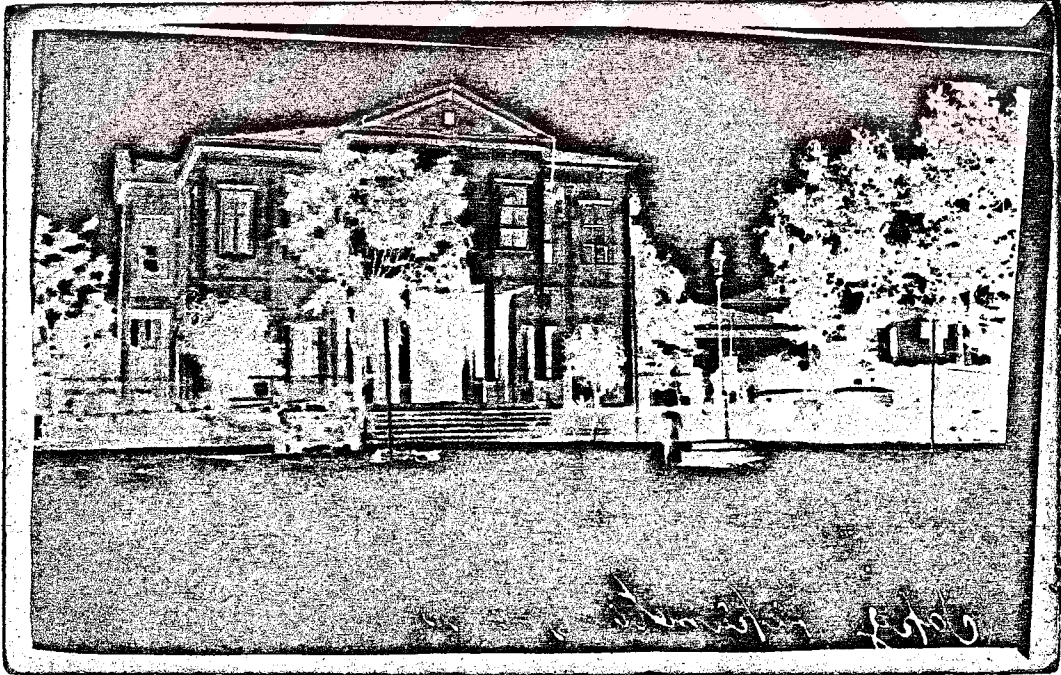
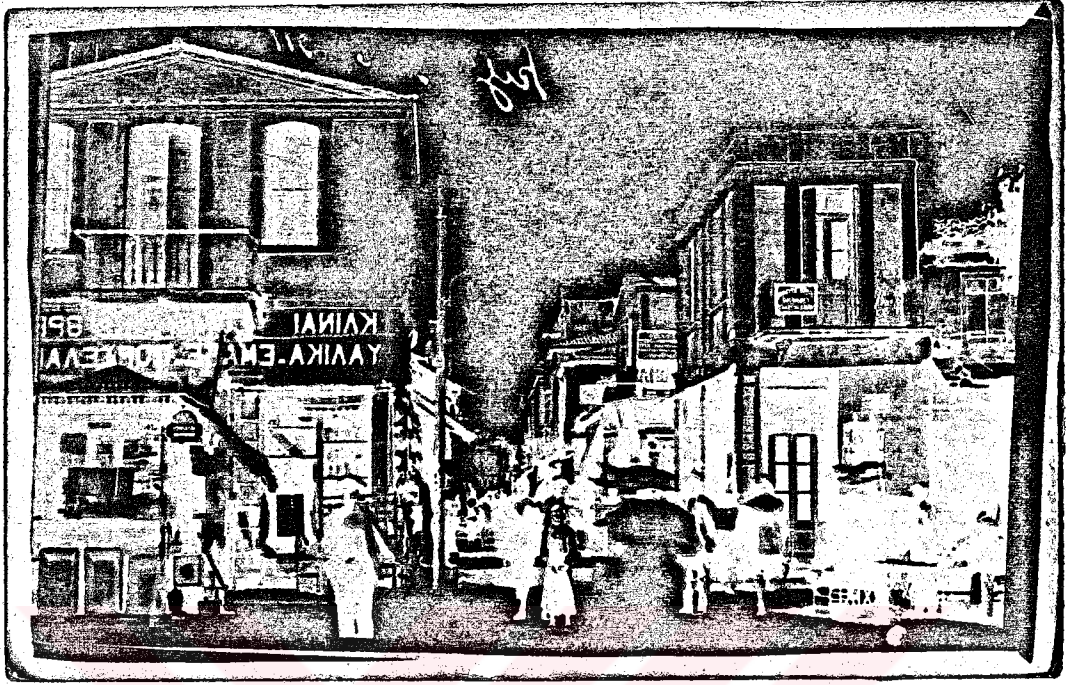
Resim 48. Kurtludağ Sokak'ta Buz Fabrikasının Bahçe Duvarı Üzerindeki Çeşme

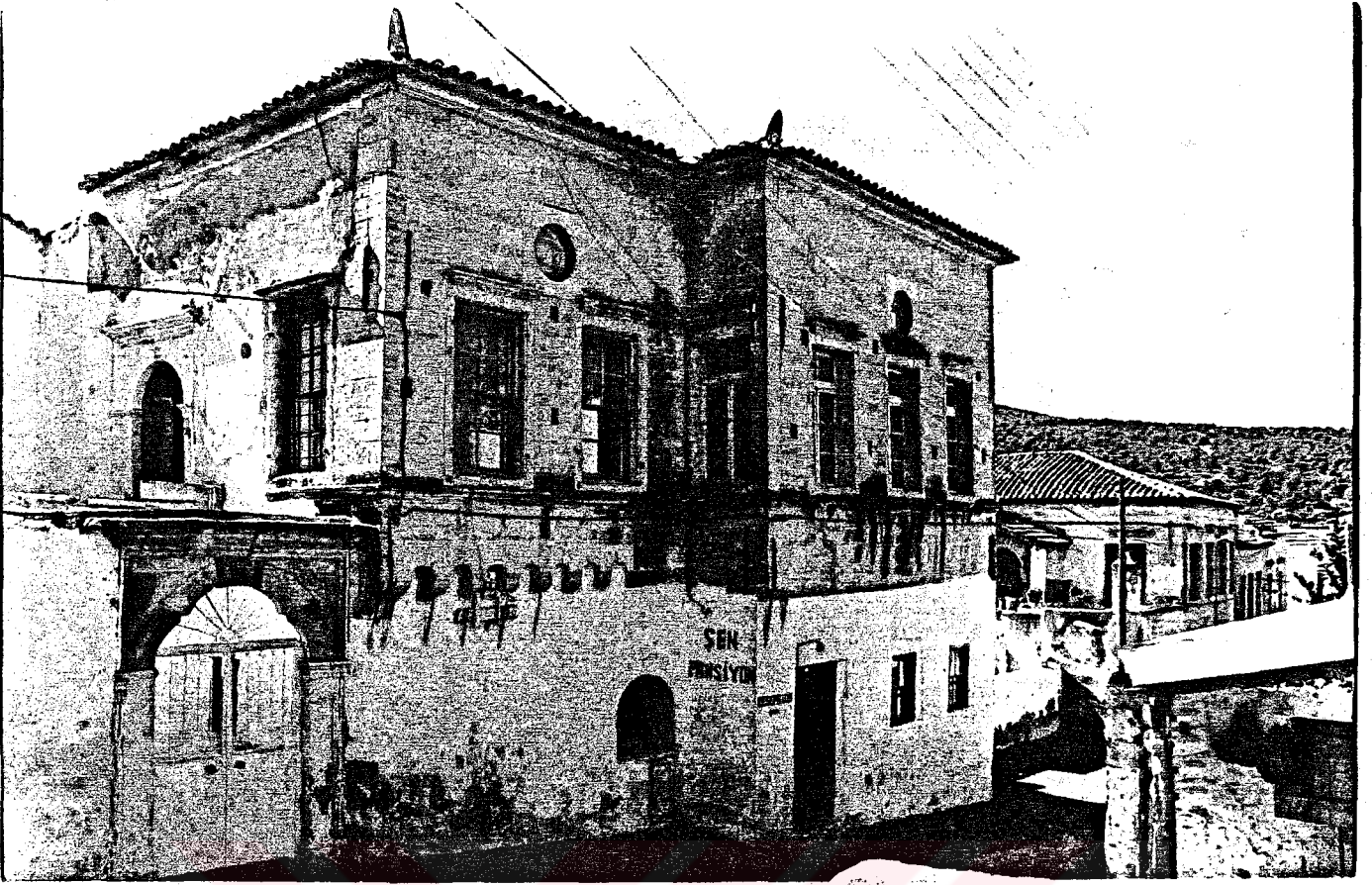
Resim 49. Köste Caddesi'nde Kilise Kapısı Yanındaki Çeşme

Resim 50. Köste Caddesi'nde Bahçe Duvarı Üzerinde Yeralan Çeşme

Resim 51. Sakız Adası'ndan Sokak Görünüşleri
Kaynak: Özden Yener Arşivi

Resim 52. Müftü Sokak 18 Numaralı Ev

Resim 53. İ. Bıyıklı Sokak 16 Numaralı Ev

Resim 54. I. Biyıklı Sokak 6 Numaralı Ev

Resim 55. Uzun Sokak 14 Numaralı Ev

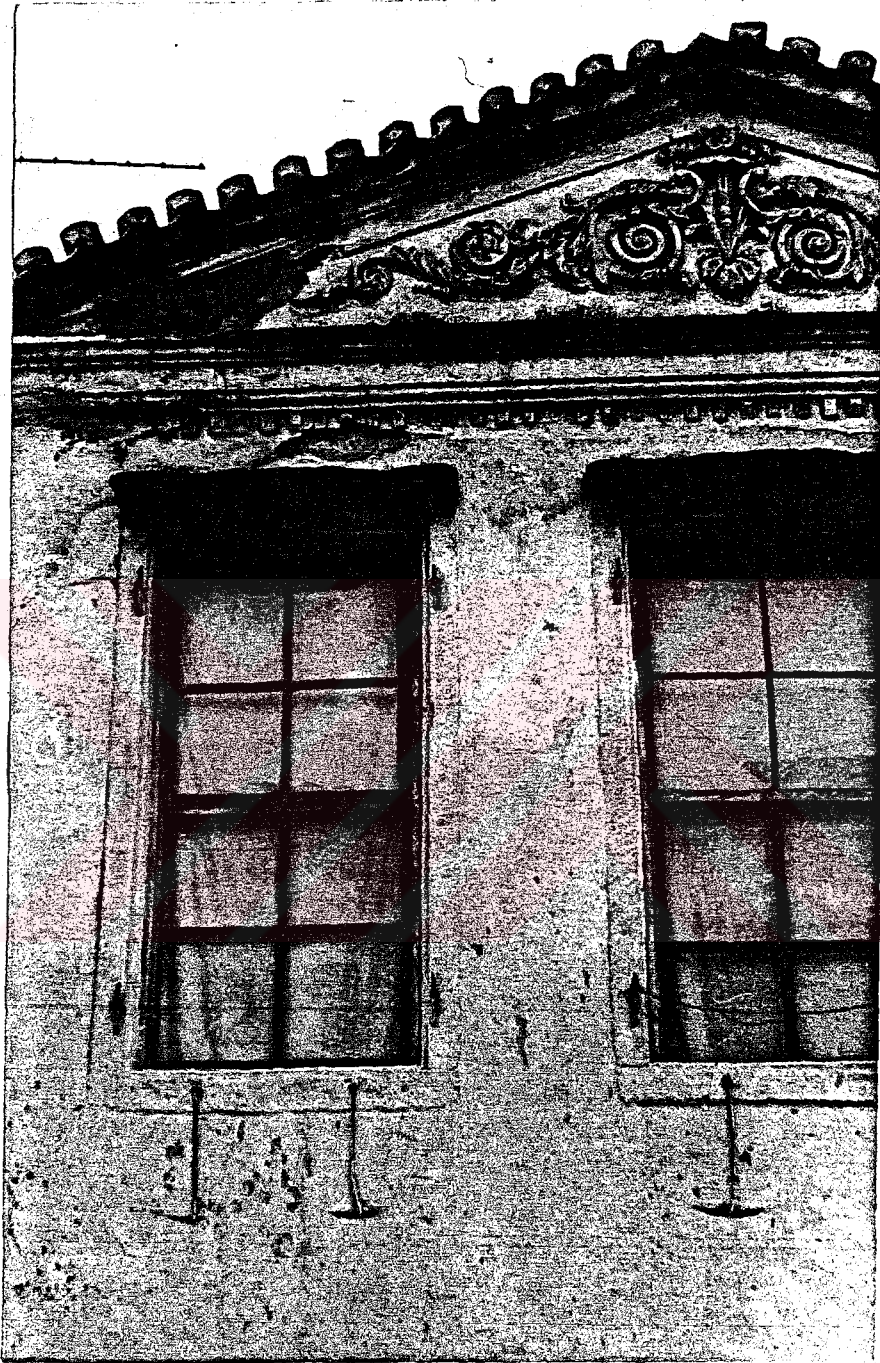
Resim 56. Hamal Sokak 17 Numaralı Evin Sgraffito Sıva Detayı

Resim 57. Molla Hüseyin Sokak 34 Numaralı Evin Sgraffito Sıva Detayı

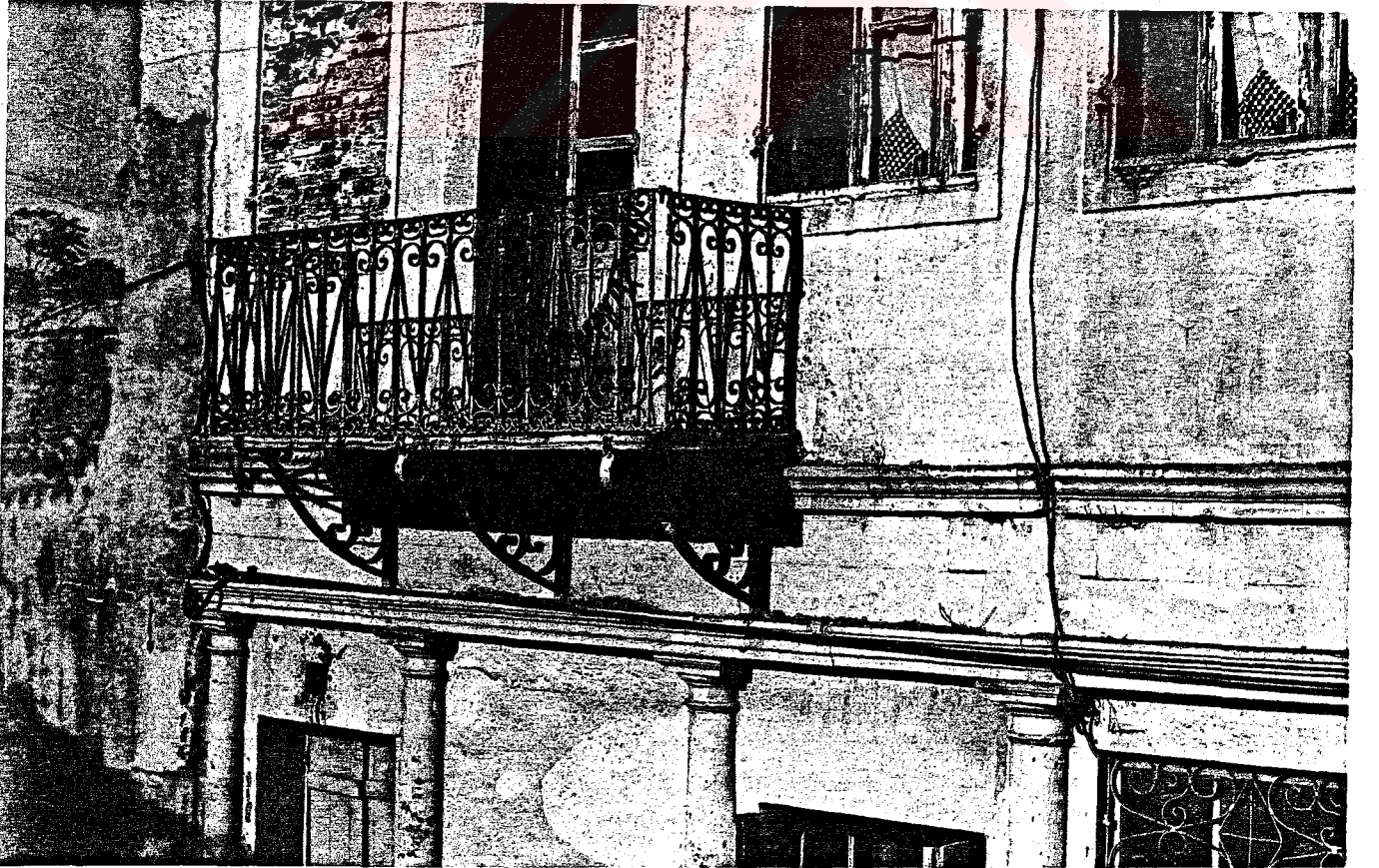
Resim 58. Ömeraga Sokak 17 Numaralı Ev

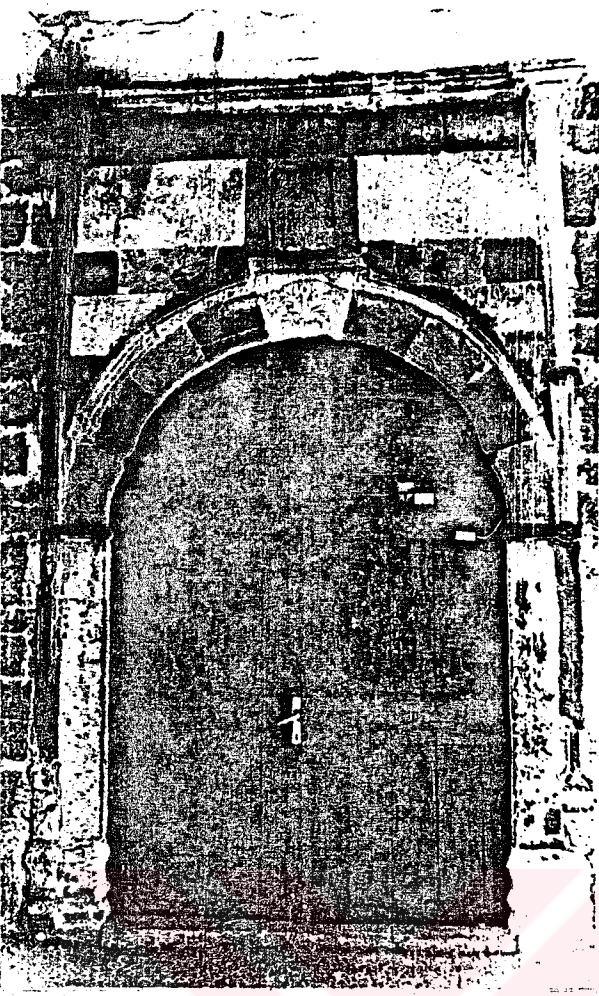
Resim 59. Keskin Sokak 46 Numaralı Evin Alınlık Ve Pencere Detayı

Resim 60. İnkılap Caddesi 54 Numaralı Ev

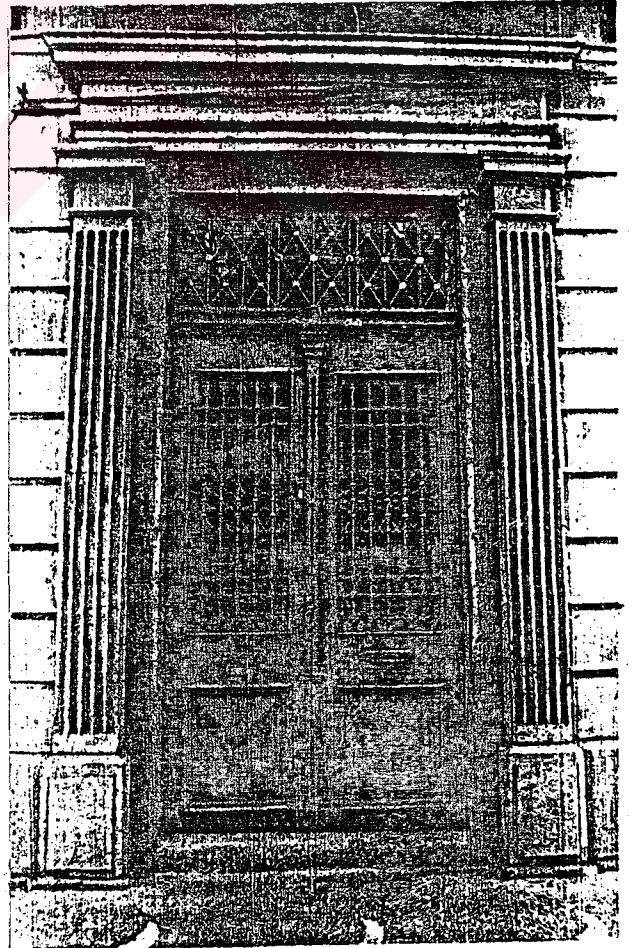

Resim 61. Maraş Sokak 25 Numaralı Evin Balkon Detayı

Resim 62. Ömerağa Sokak 5 Numaralı Evin Sokak Kapısı.

Resim 63. İnkılap Caddesi 17 Numaralı Evin Sokak Kapısı

Resim 64. Kale Arkası Sokak 13 Numaralı Ev (Tip 1 Ev)

Resim 65. Kurtludağ Sokak 33 Numaralı Ev (Tip 1 Ev)

Resim 66. Kaptan Sokak II Numaralı Ev
(Tip 2- Mehmet Karabulut Evi)

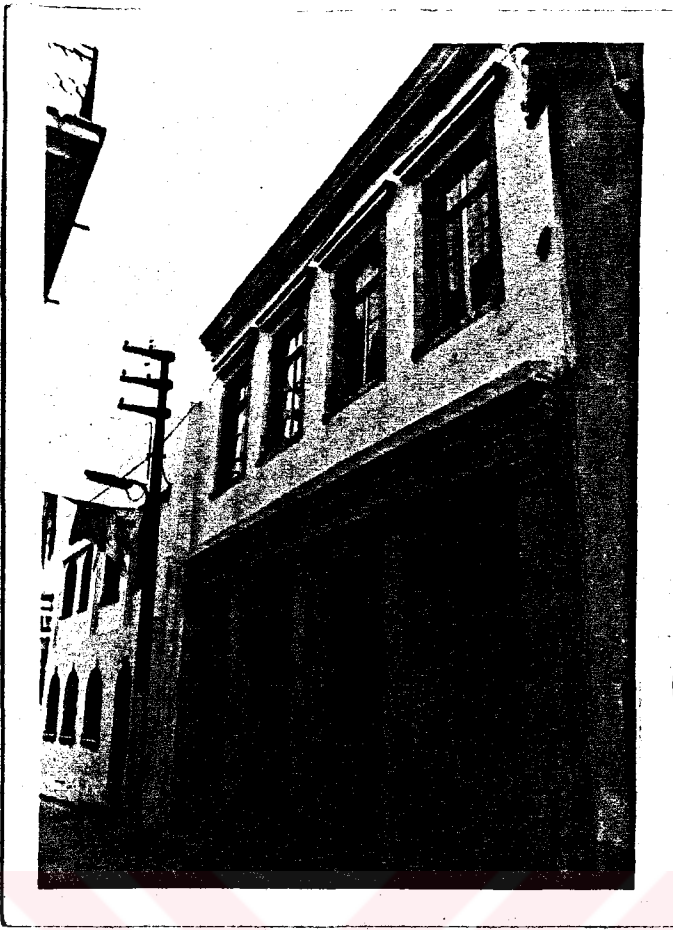
Resim 67. Maraş Sokak 25 Numaralı Ev
(Tip 3- İsmet Yüksekol Evi)

Resim 68. Molla Hüseyin Sokak 12 Numaralı Ev (Tip 4Ev)

Resim 69. İMektep Sokak 9 Numaralı Evin Bahçe Cephesi (Tip 4 Ev)

Resim 70. Maraş Sokak 7 Numaralı Ev
(Tip 5- Mahnup Hüsamoğlu Evi)

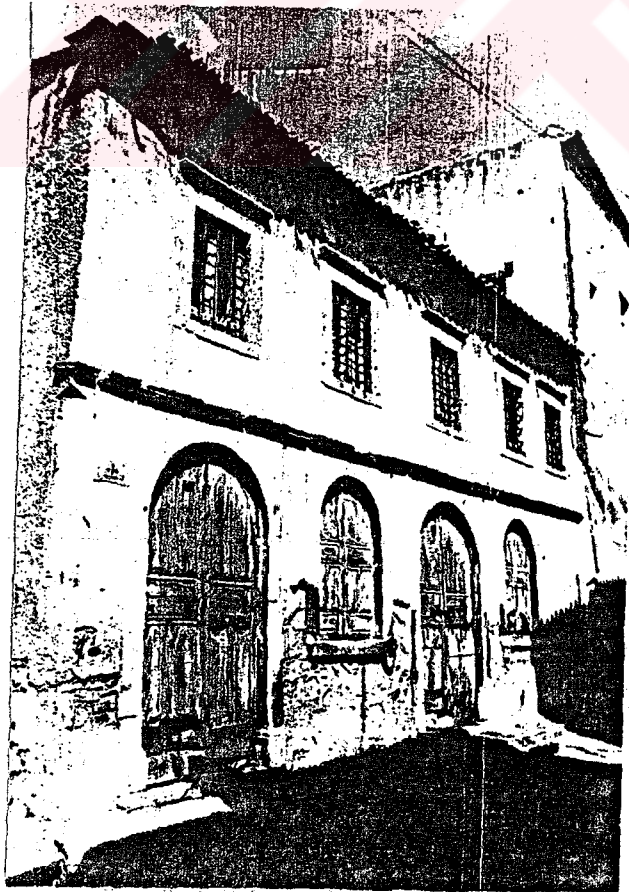
Resim 71. İnkılap Caddesi 9 Numaralı Ev (Tip 5 Ev)

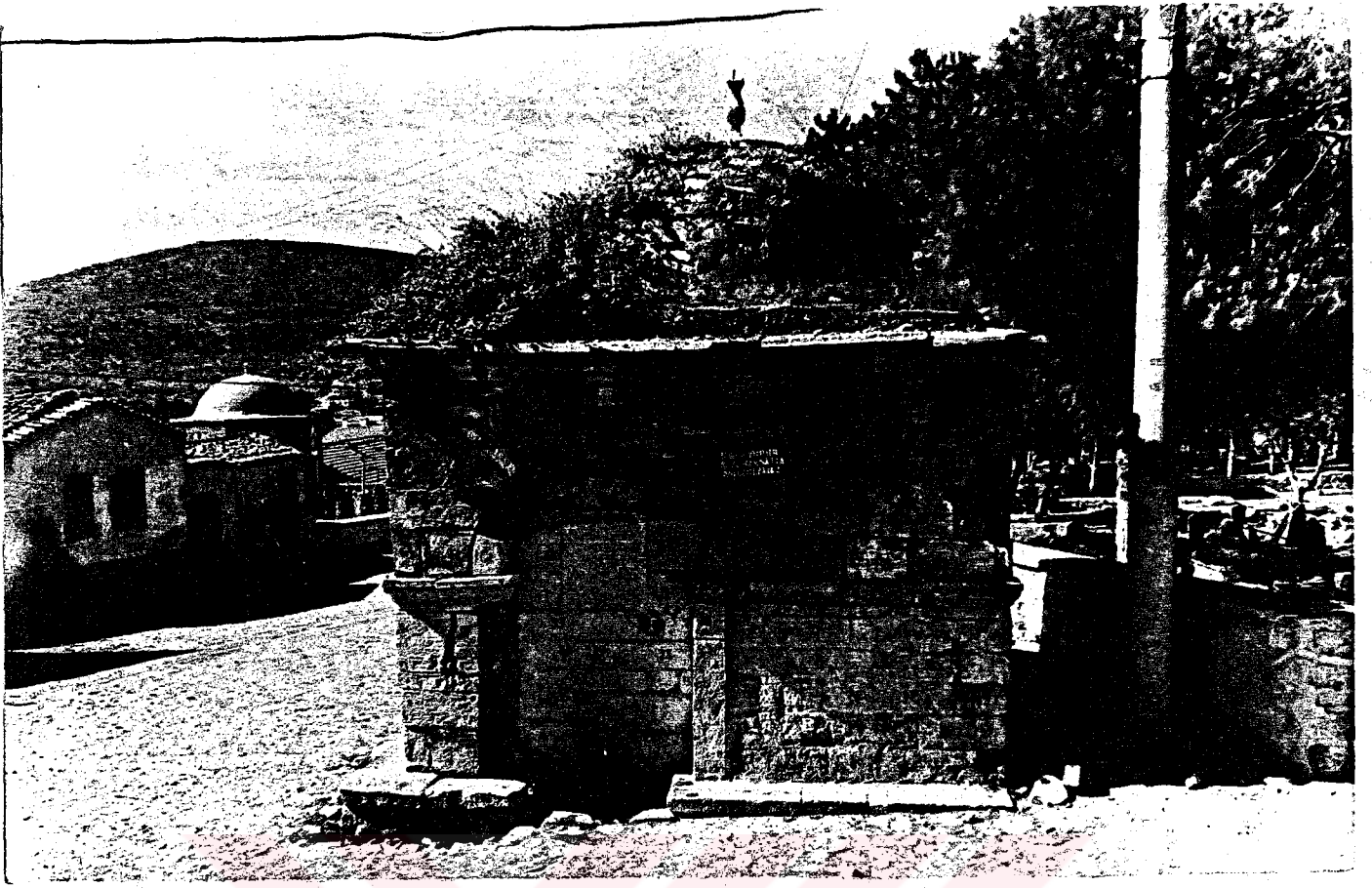
-Resim 72. Kısa Sokak 6 Numaralı Ev
(Tip 6- Halit Dönmez Evi)

Resim 73. Maraş Sokak 22 Numaralı Ticarethane

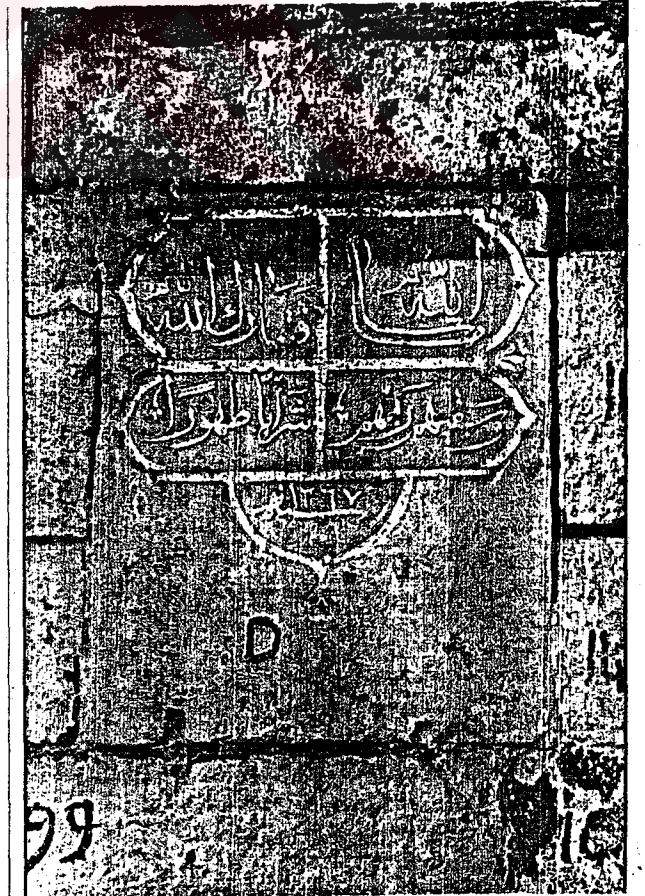

Resim 74. Balikhane Sokak 3 Numaralı Ticarethane

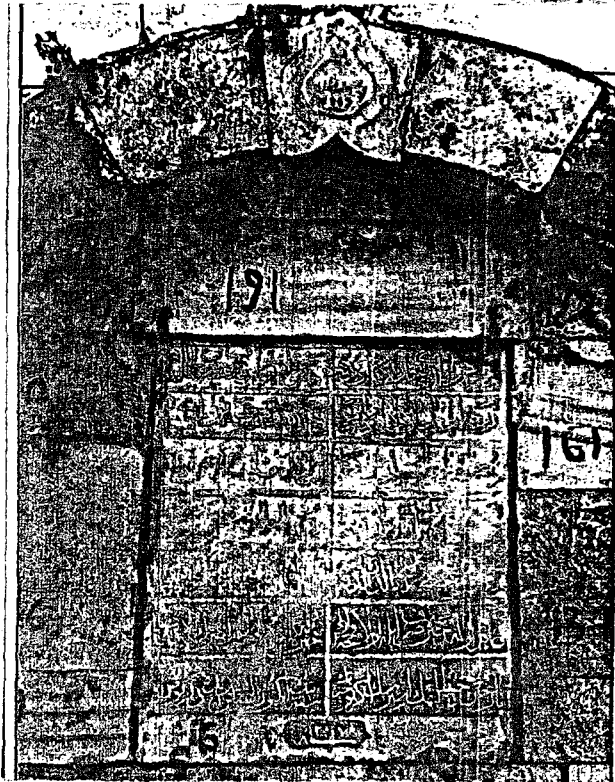
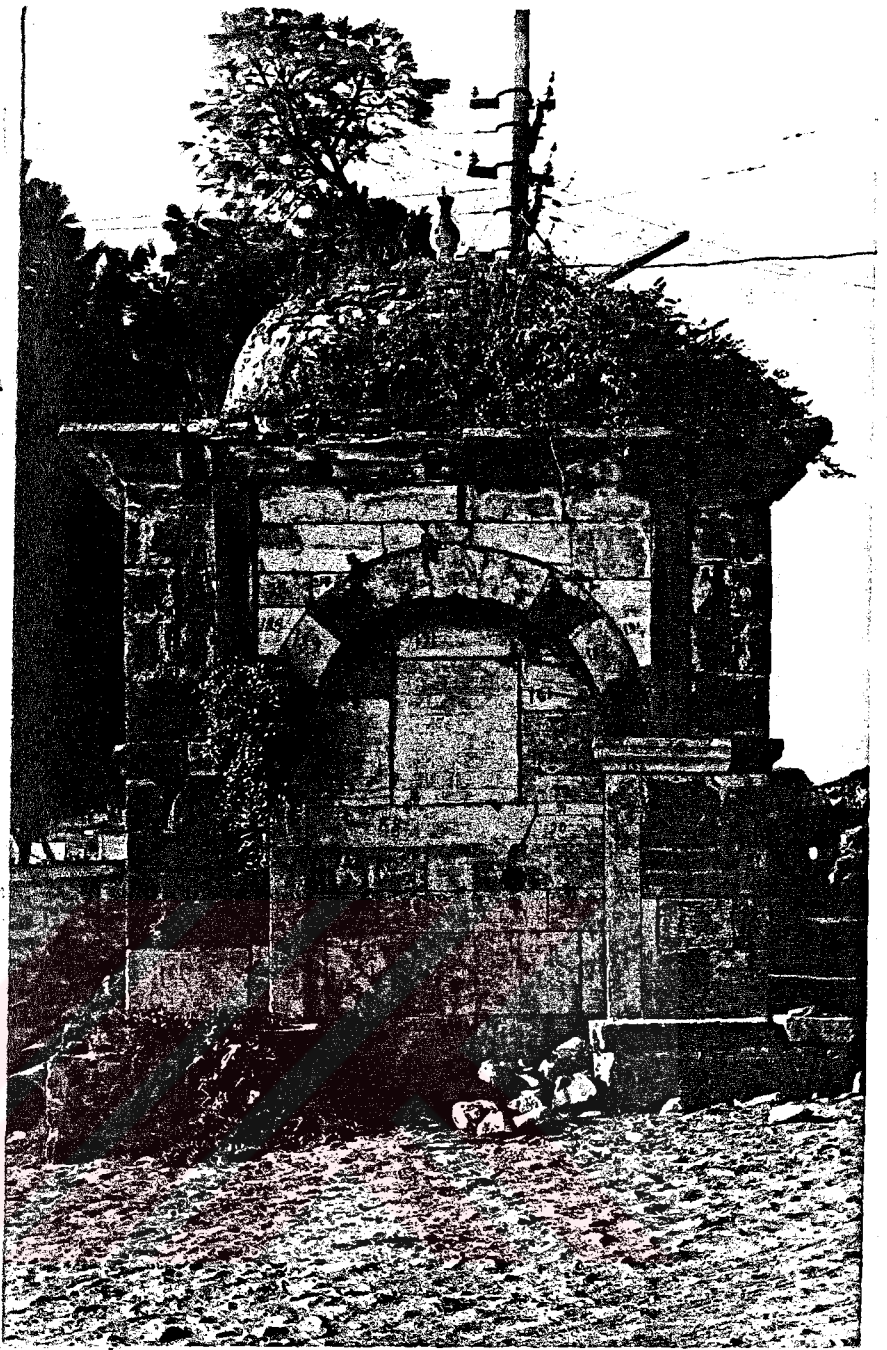

Resim 75. Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi
Kuzeydoğu Cephesi

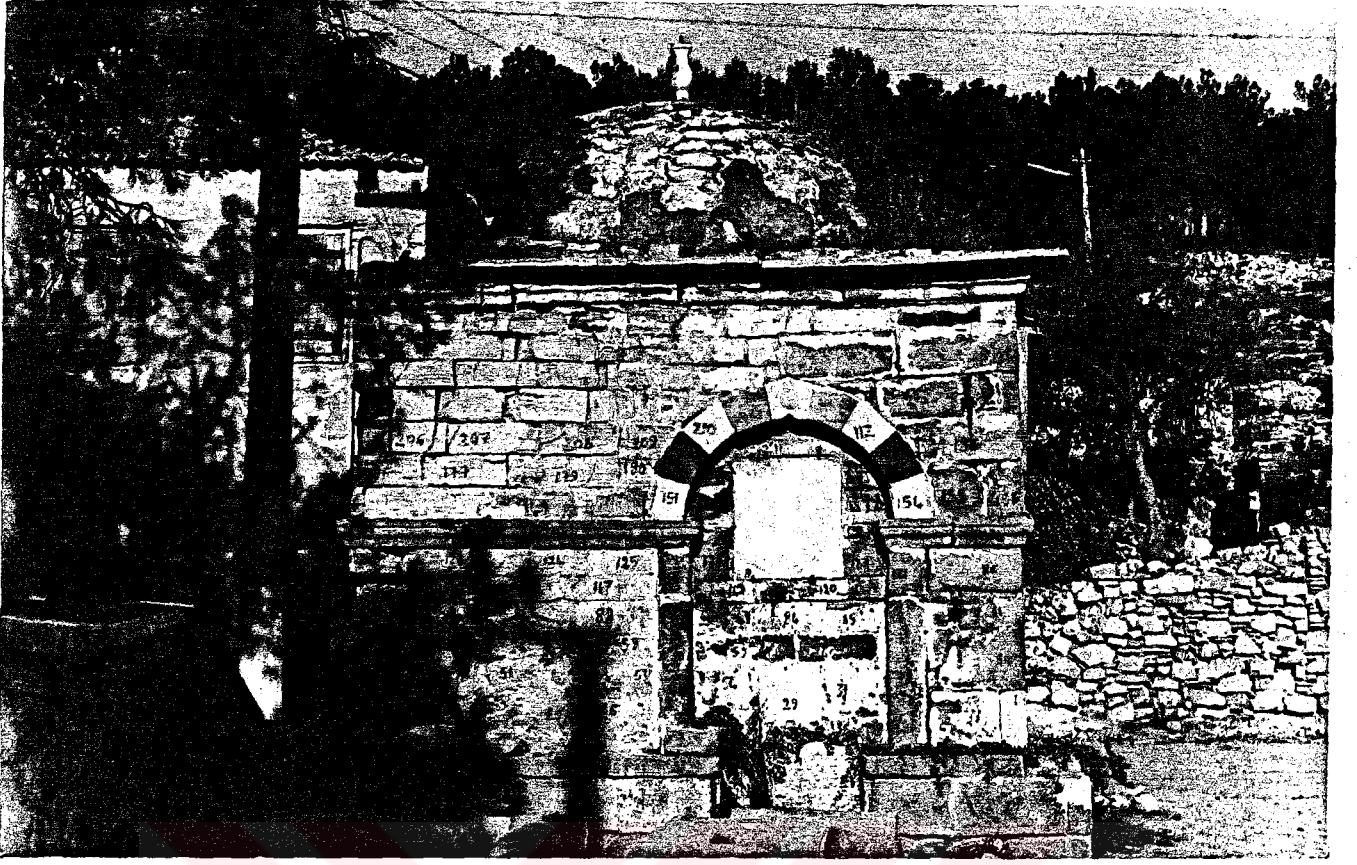
Resim 76. Hammaloğlu (Hafize
Rabia Hatun) Çeşmesi Kuzey-
doğu Cephesi Kitabesi

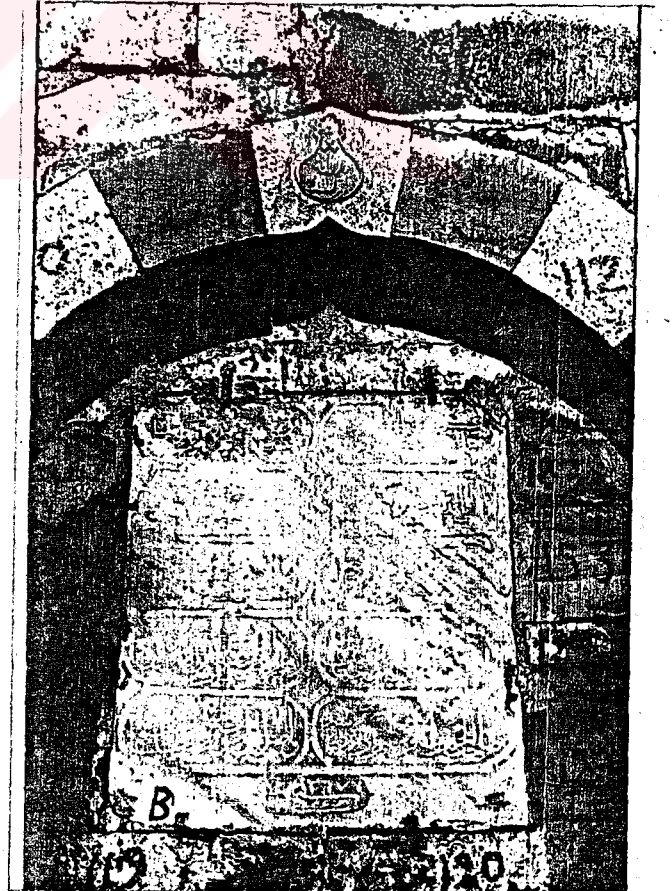
Resim 77. Hammaloğlu
(Hafize Rabia Hatun)
Çeşmesi Güneydoğu
Cephesi

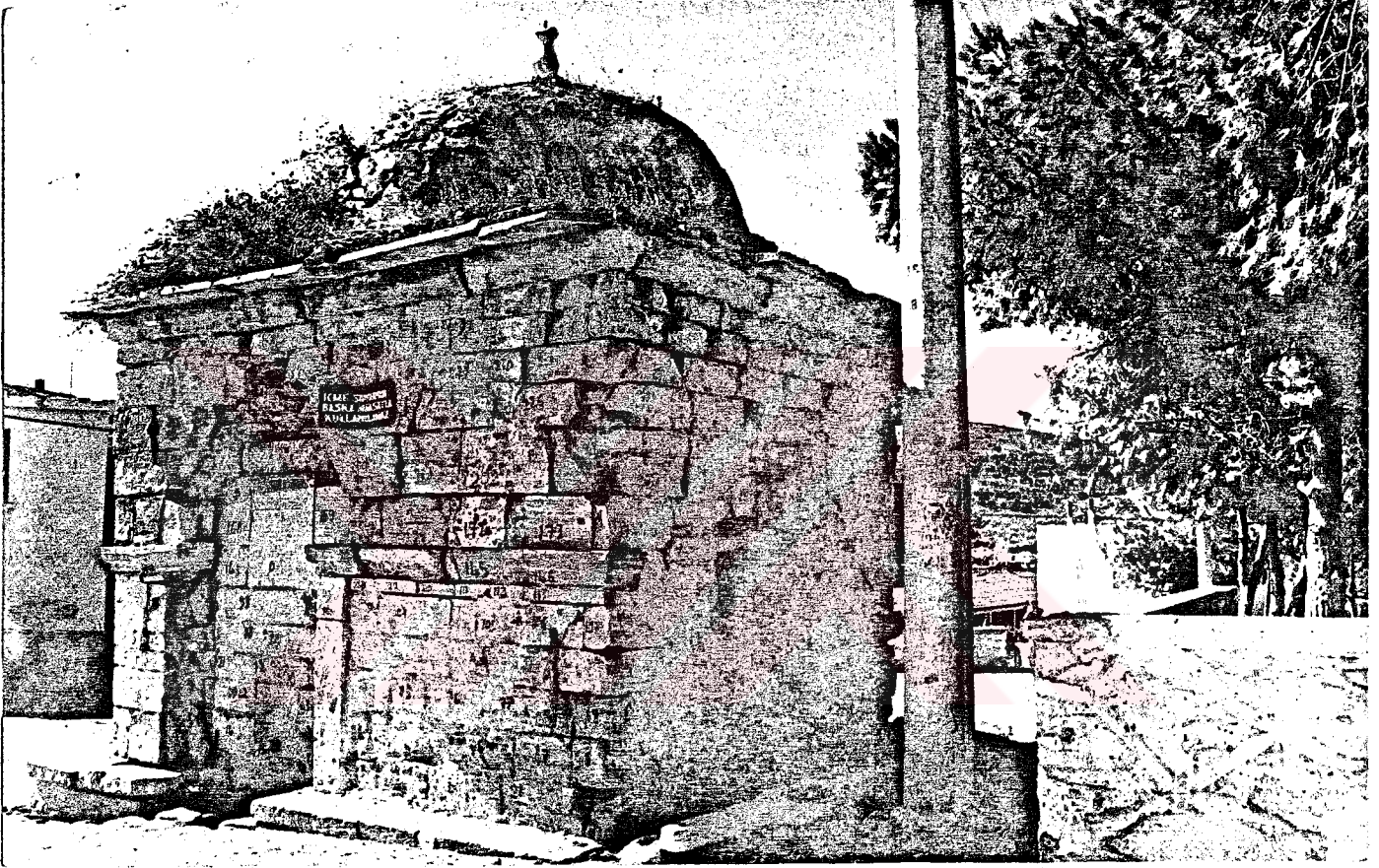
Resim 78. Hammaloğlu (Hafize
Rabia Hatun) Çeşmesi Güneydoğu
Cephesi Kitabesi

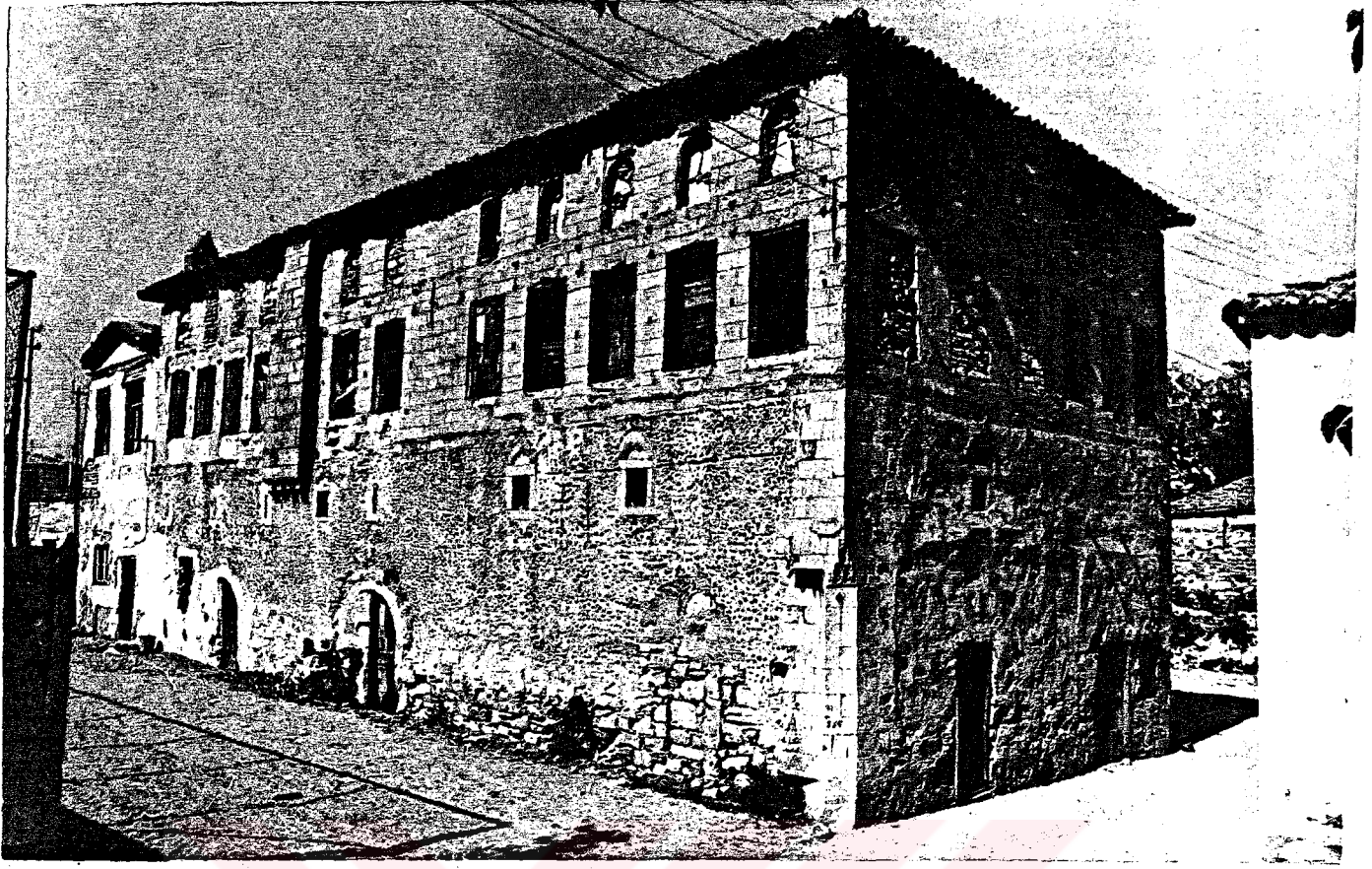
Resim 79. Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi
Güneybatı Cephesi

Resim 80. Hammaloğlu (Hafize
Rabia Hatun) Çeşmesi Güney-
batı Cephesi Kitabesi

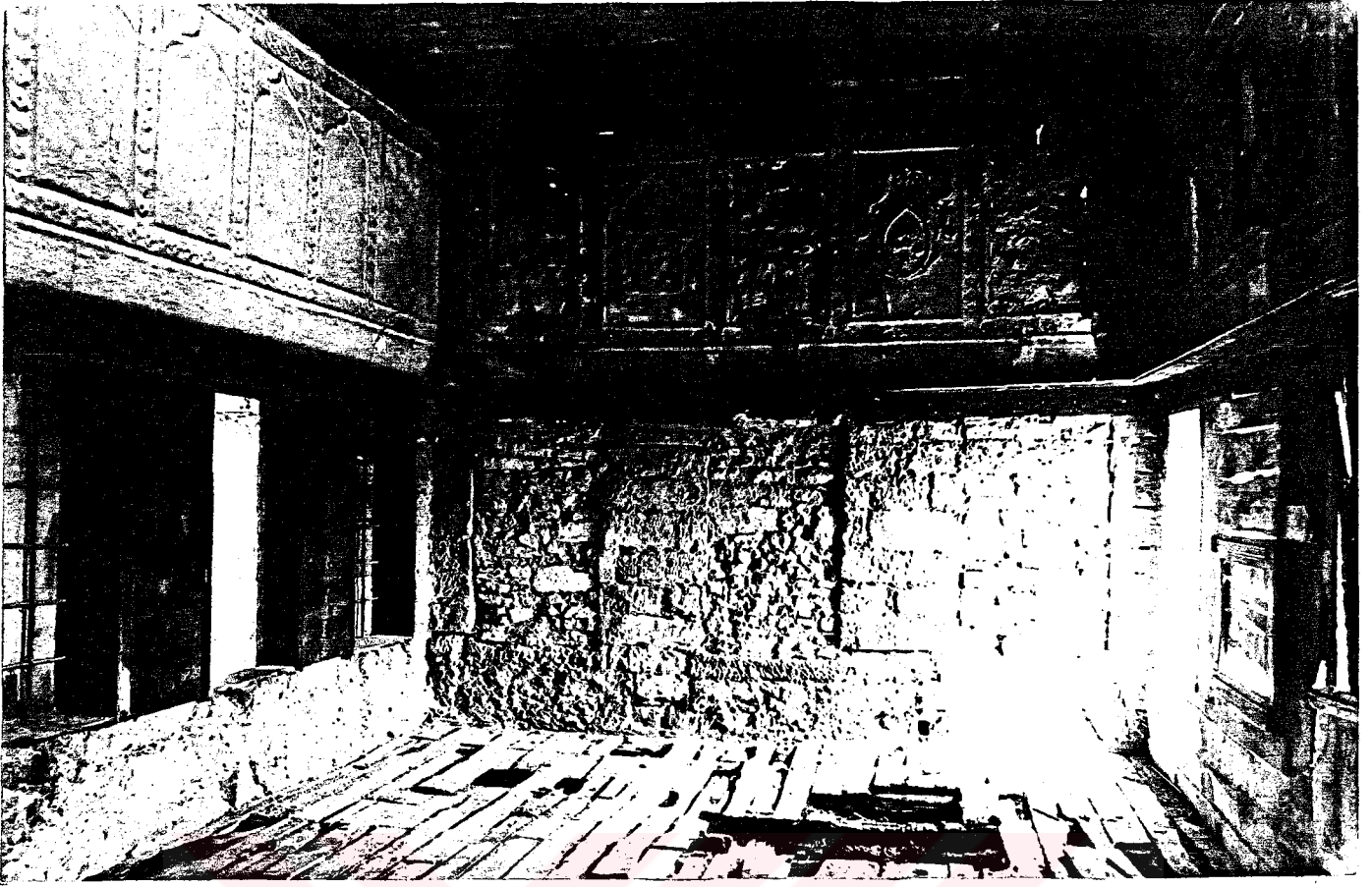
Resim 81. Hammaloğlu (Hafize Rabia Hatun) Çeşmesi
Kuzeybatı Cephesi

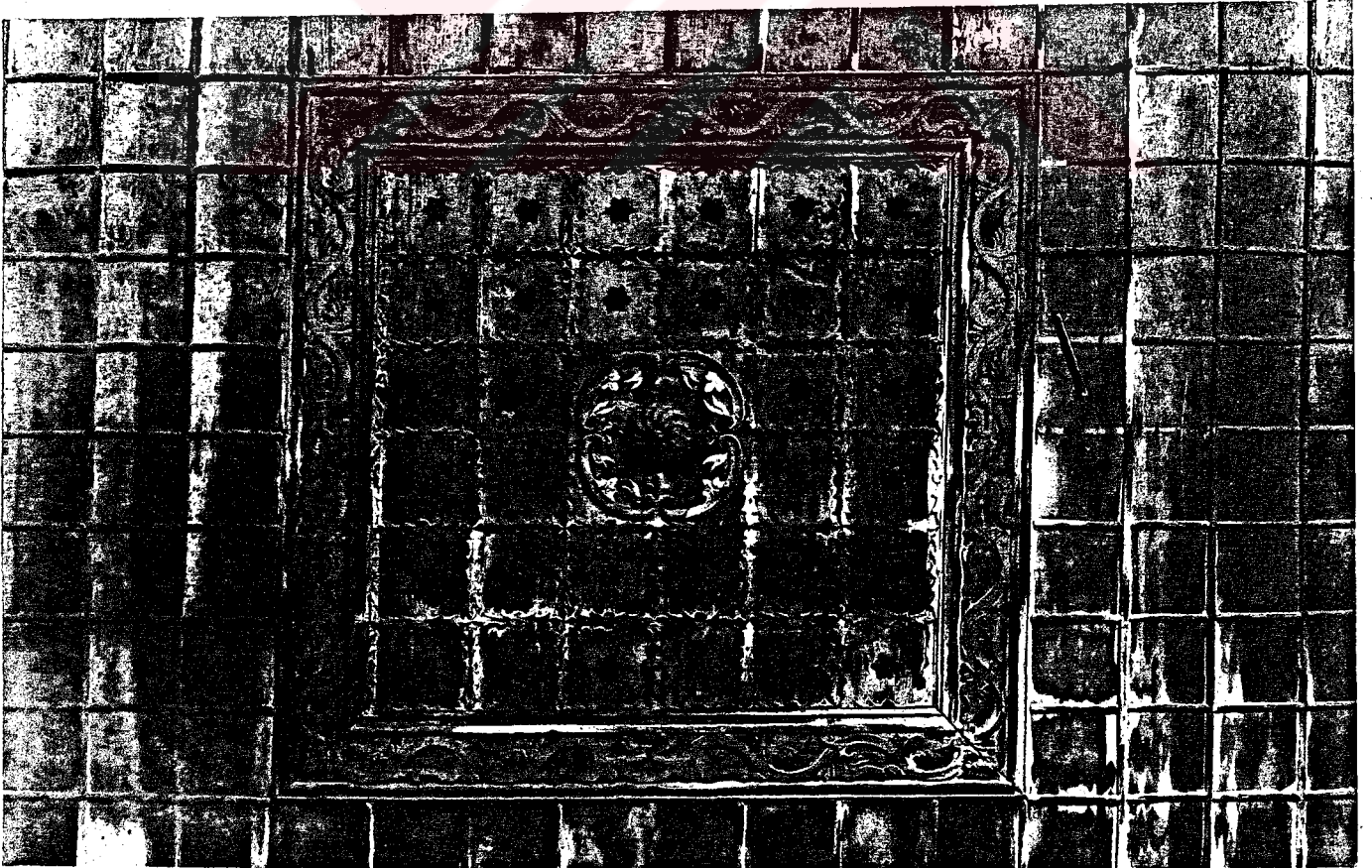
Resim 82. Osmanağa Konağı Güneydoğu ve Kuzeydoğu Cepheleri

Resim 83. Osmanağa Konağı Kuzeybatı ve Güneybatı Cepheleri

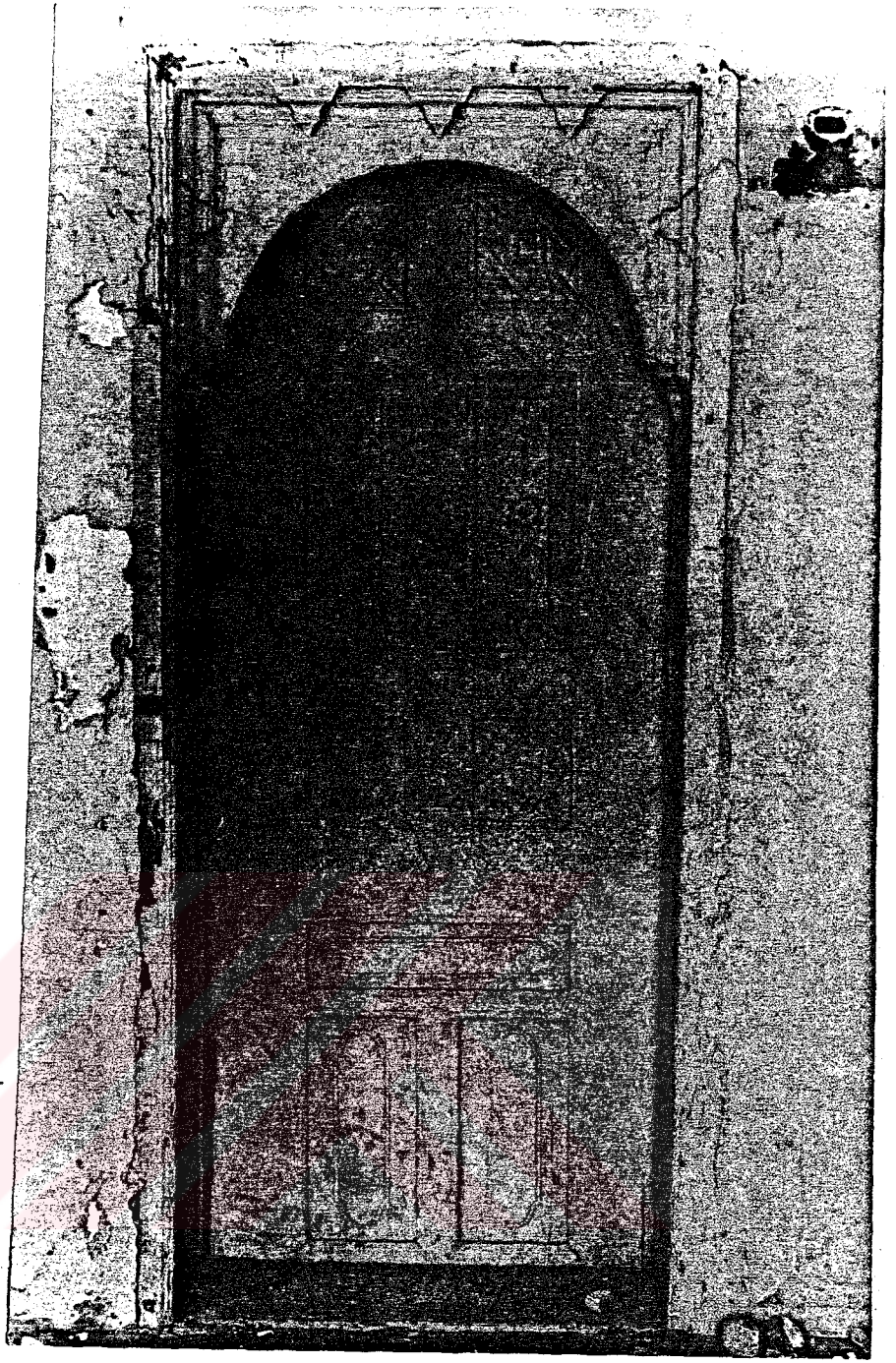

Resim 84. Osmanağa Konağı 4 Numaralı Odasından (Başoda) Görünüş

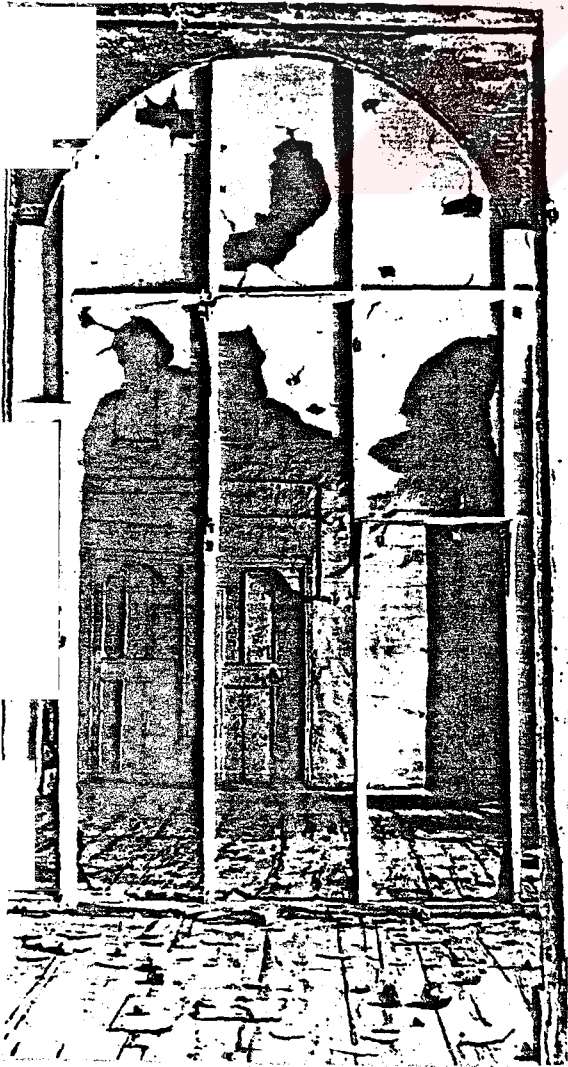

Resim 85. Osmanağa Konağı'nın Başoda Tavan detayı

Resim 86. Osmanaga Konağı'nın Başoda Kapısı

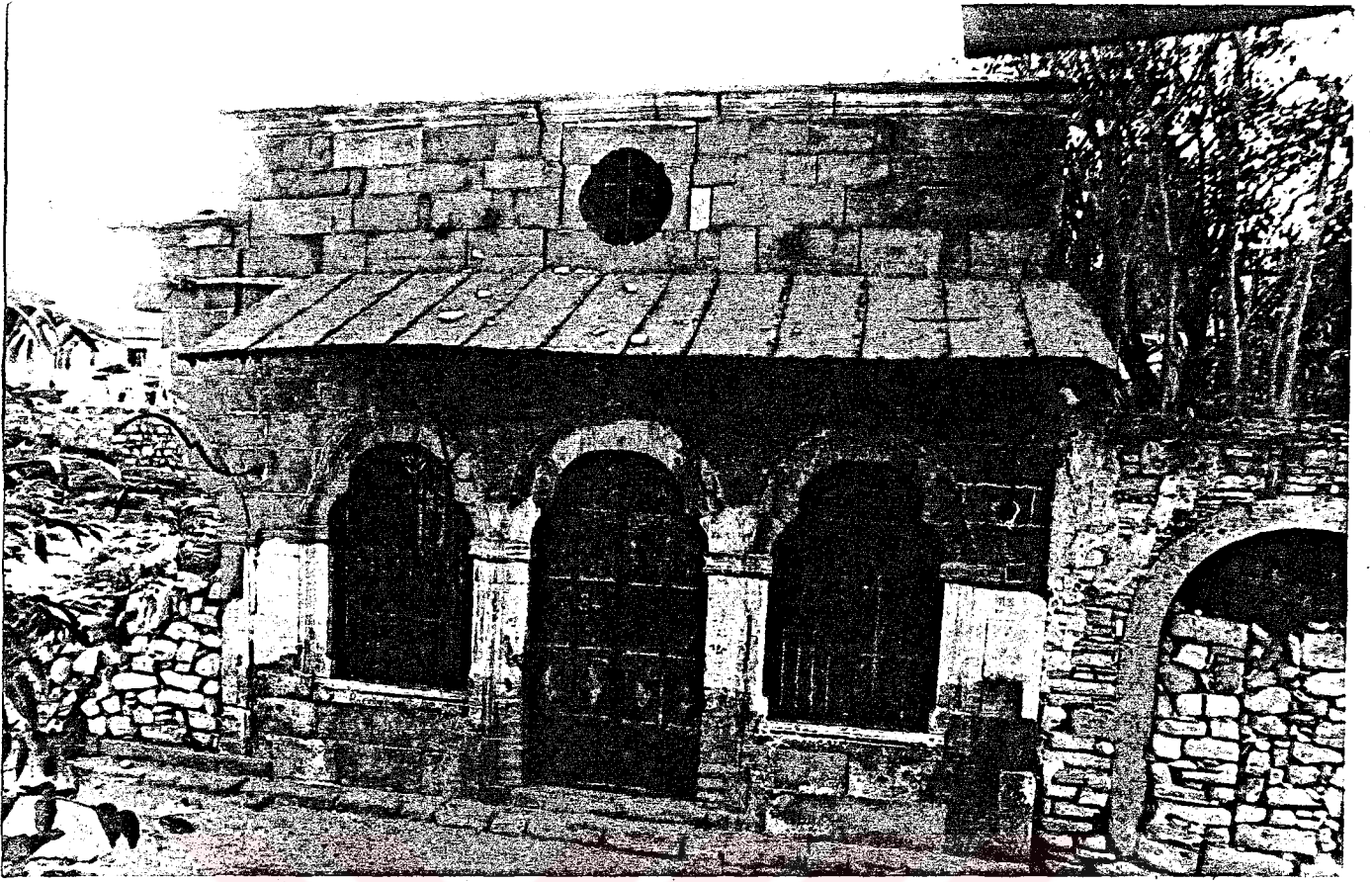

Resim 87. Osmanaga Konağı'nın Sofasından Görünüşü

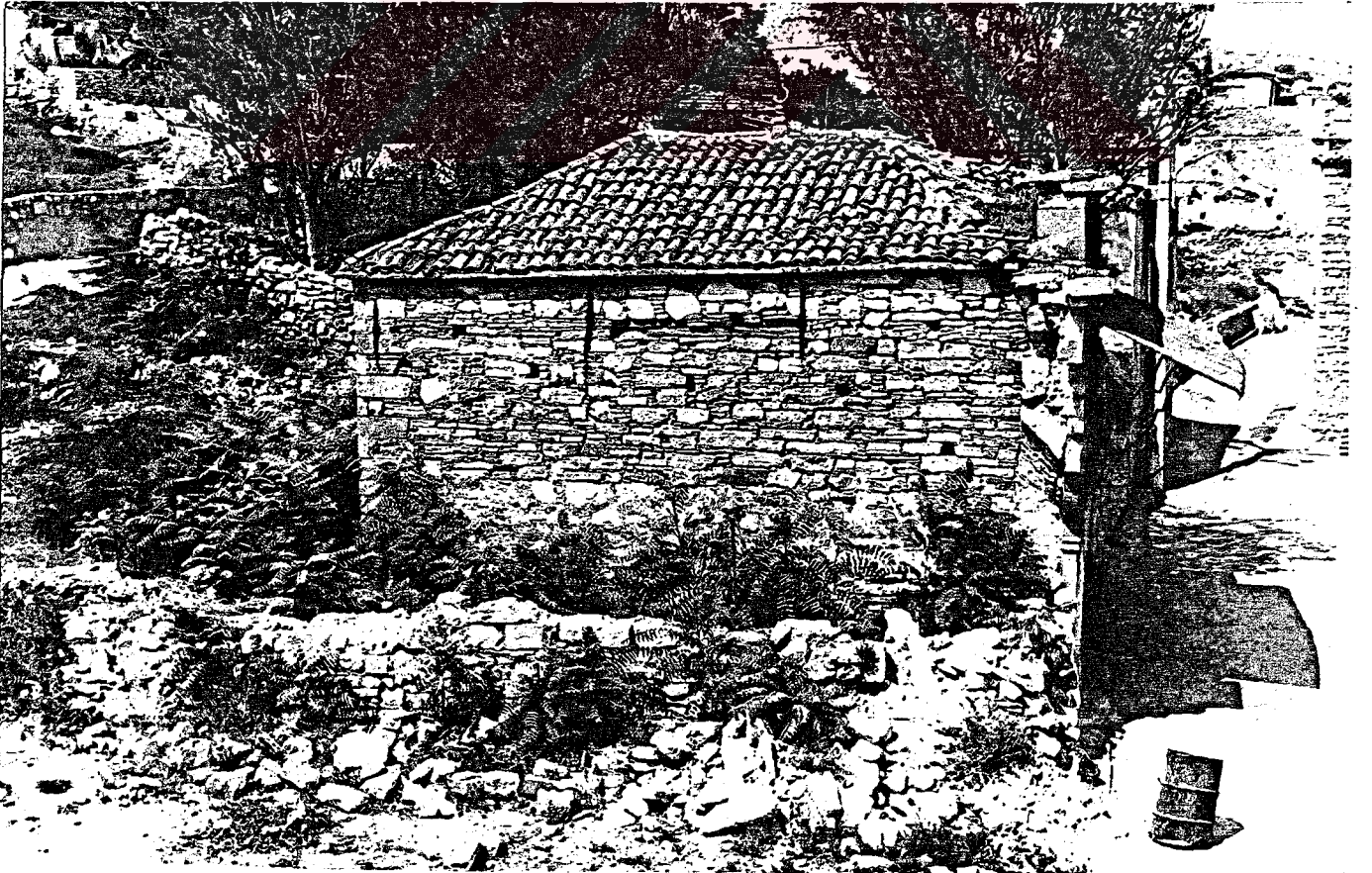

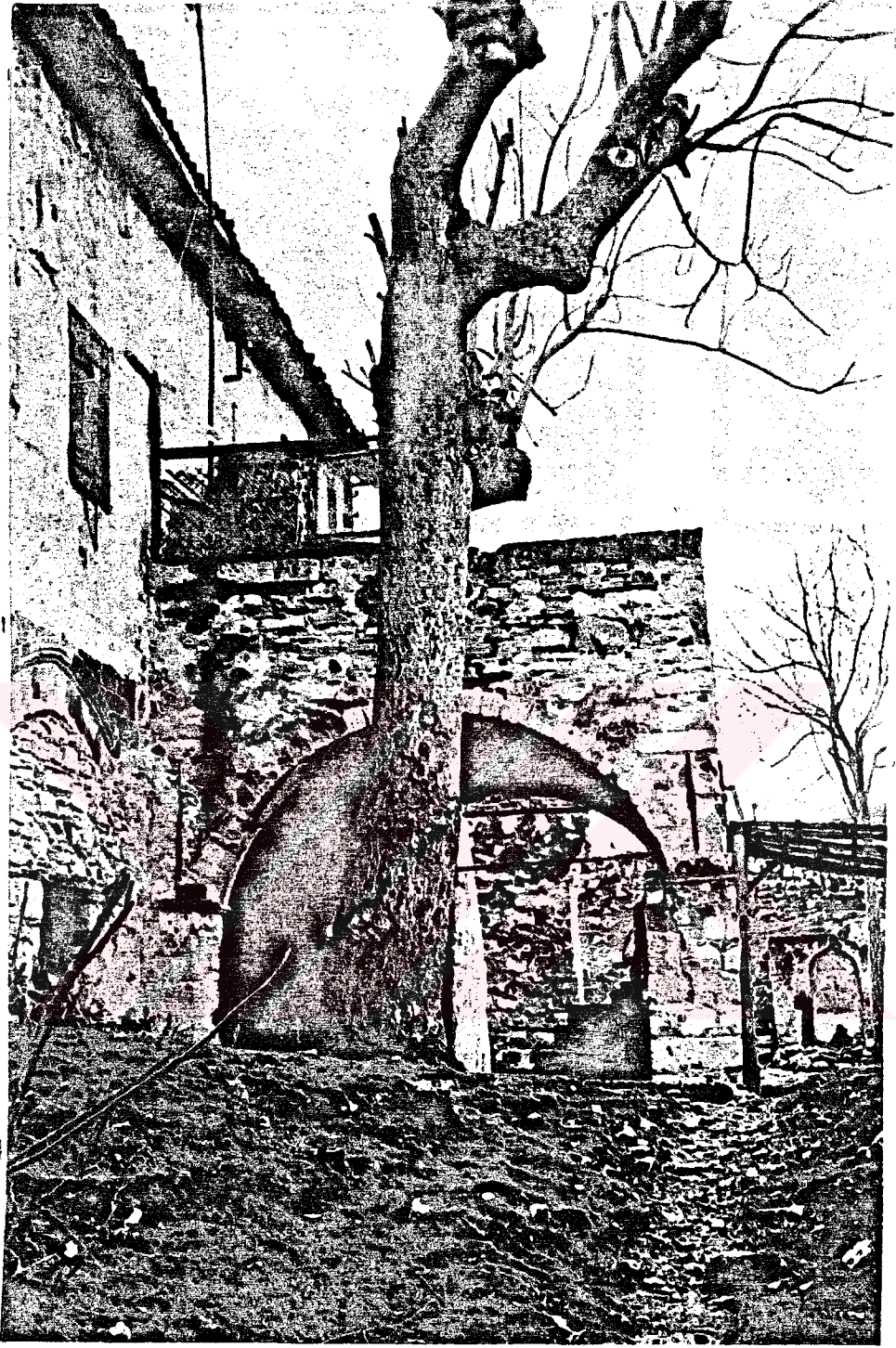
Resim 88. Osmanağa Konağı'nın 3 Numaralı Odasından Görünüş

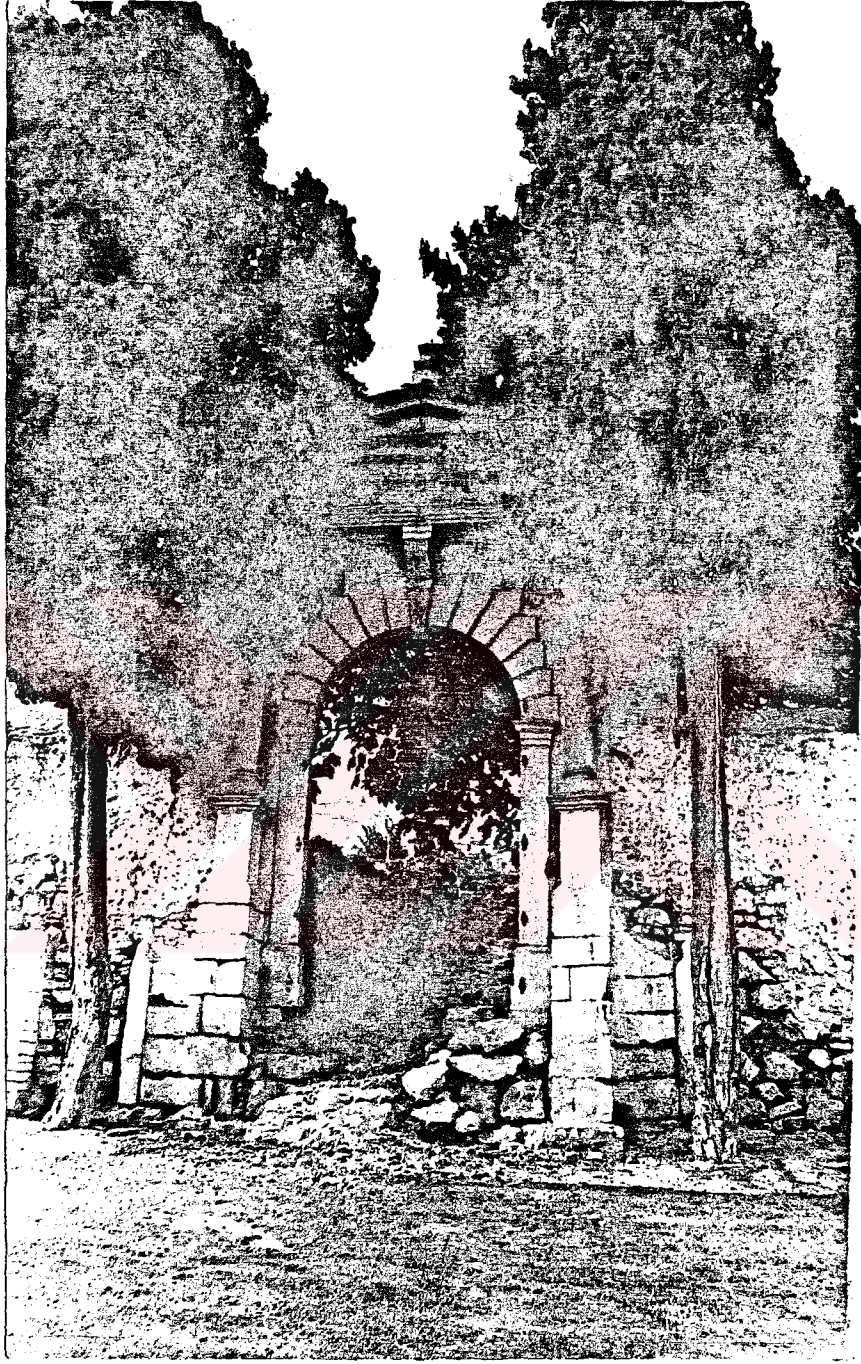
Resim 89. Osmanağa Dükkanının Kuzeydoğu Cephesi

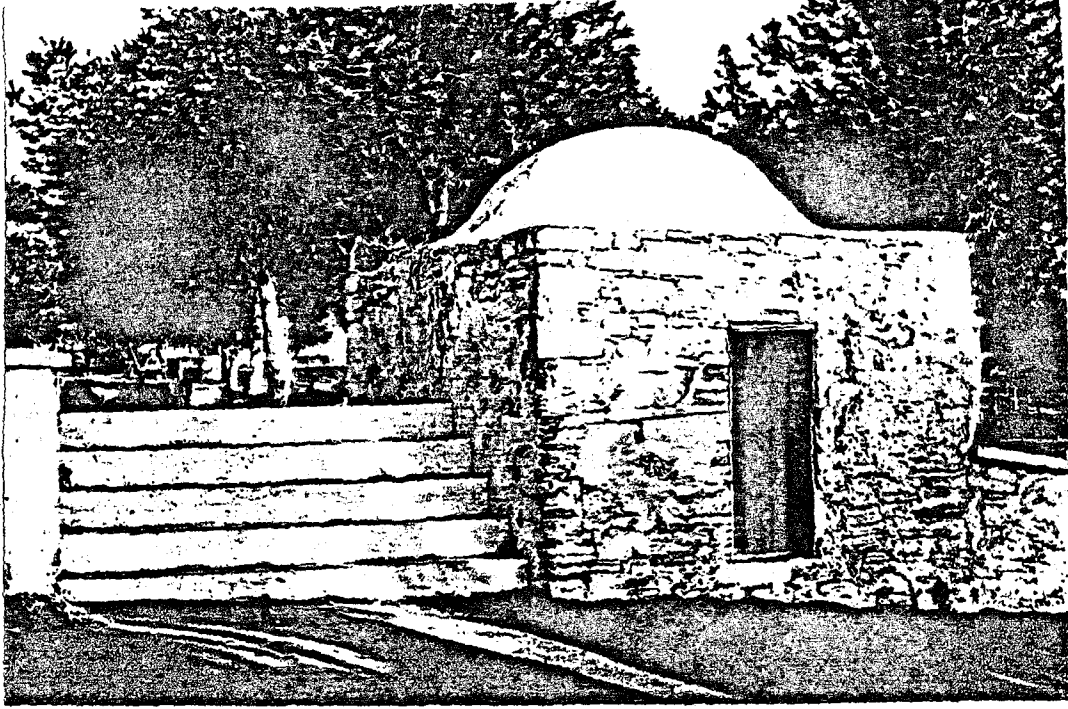
Resim 90. Osmanağa Dükkanının Güneydoğu Cephesi

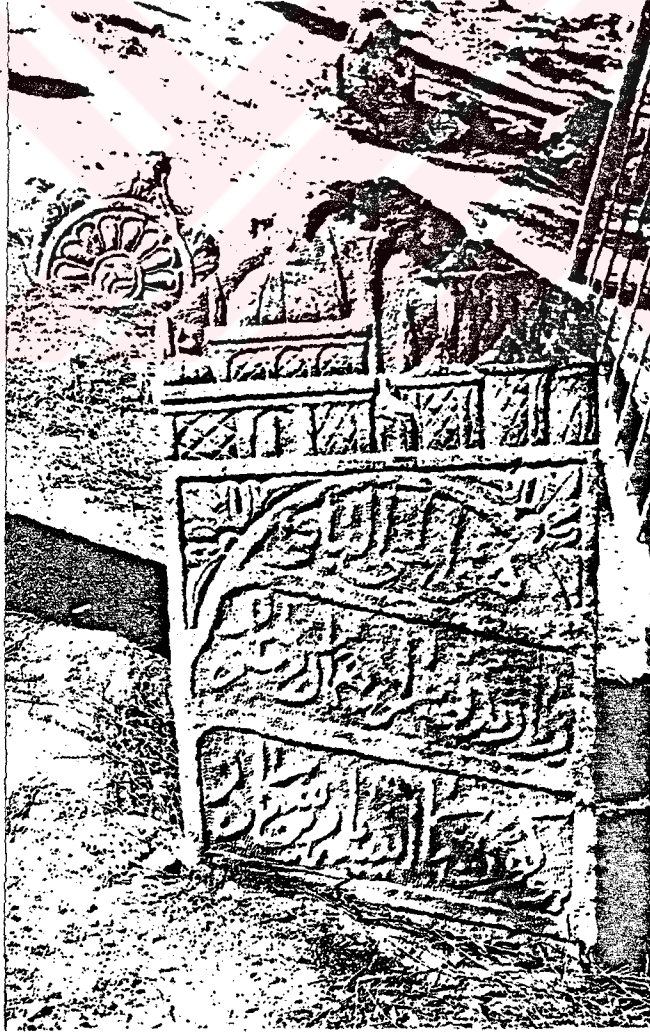
Resim 91. Osmanaga Konağı'nın 1982'deki Görünüğu
Kaynak : U.Baş, "Osmanaga Konağı", Bilim Birlik
Başarı Dergisi, sayı 34 (1982) s.4

Resim 92. Köste Caddesi'ndeki Kilise Kapısı

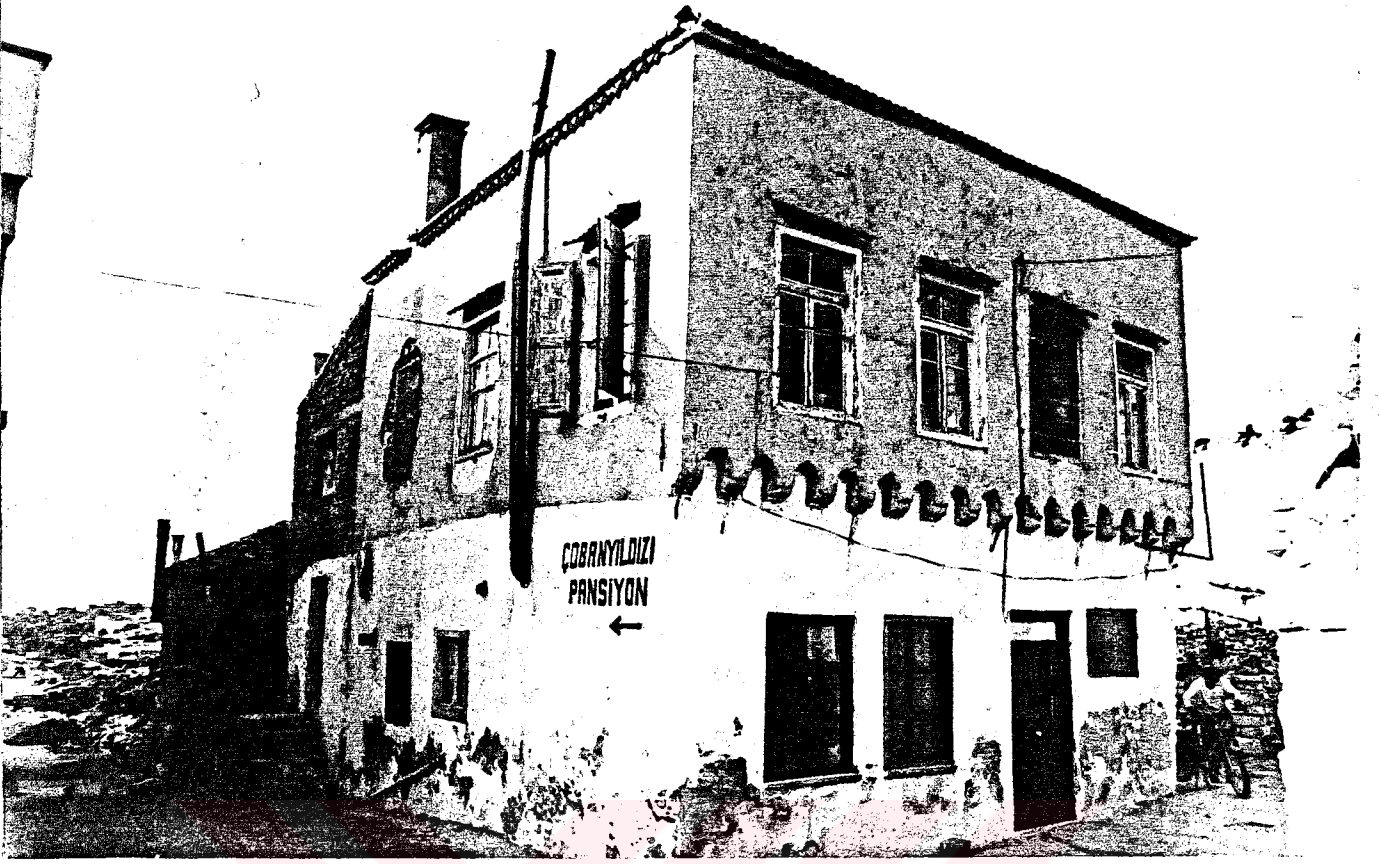
Resim 93. Tabutluk

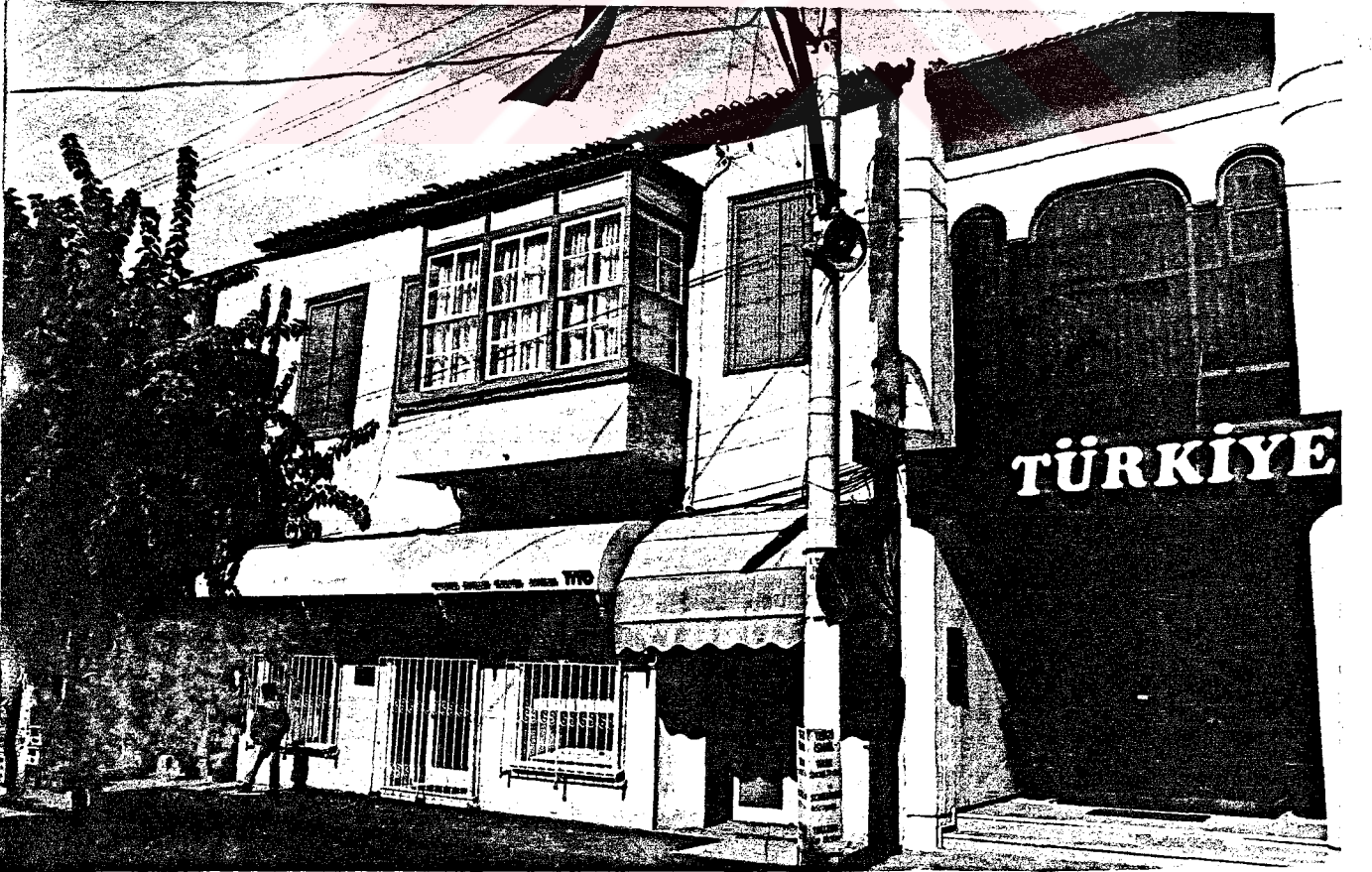
Resim 94. Hürükoğlu Mezarlığındaki Eski Mezar Taşları

Resim 95. Elmas Sokak 10 Numaralı Ev (Tip 2)

Resim 96. Mehmet Ağa Sokak 17 Numaralı Ev (Tip 4 Ev)

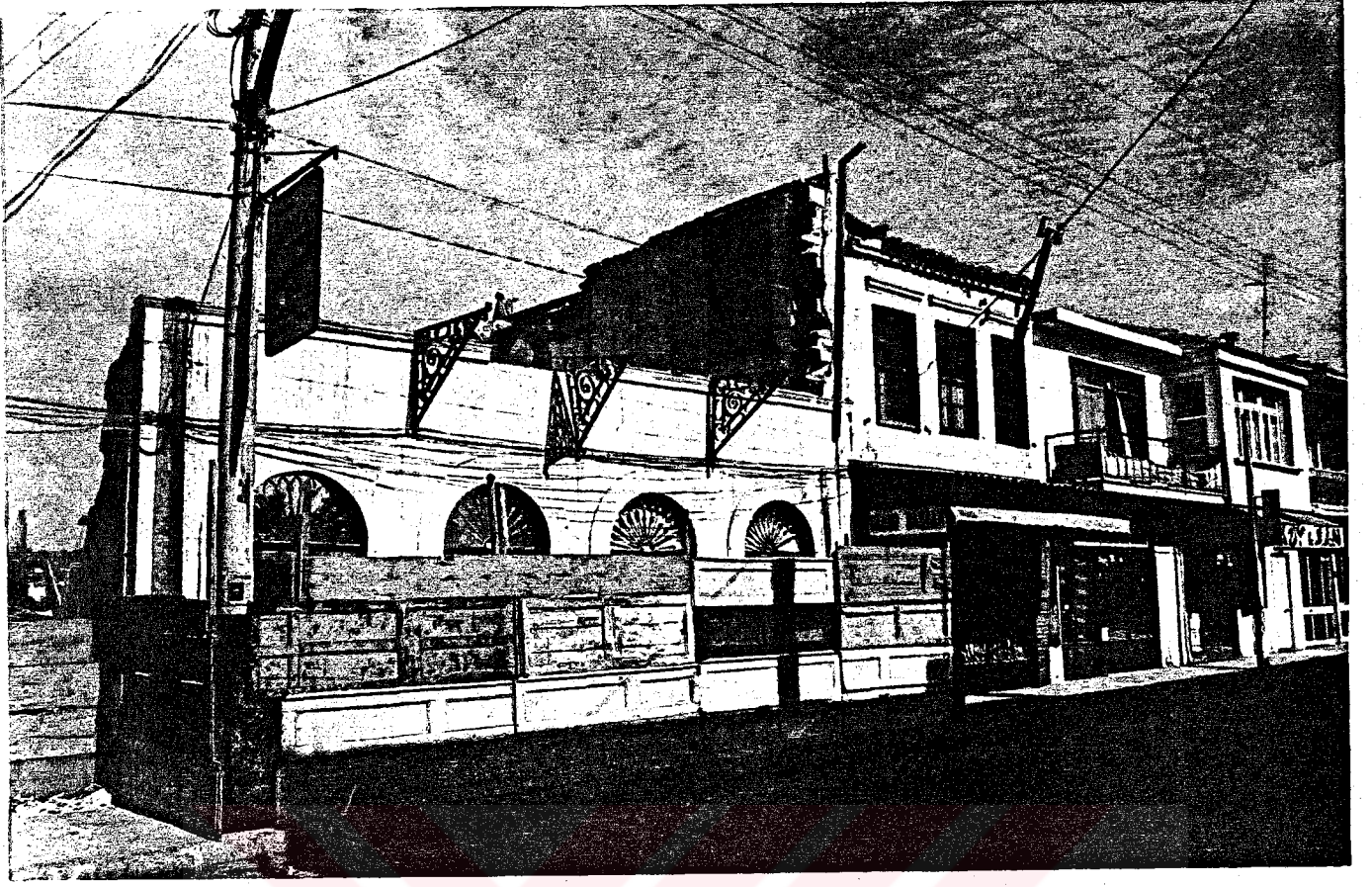
Resim 97. İnkılap Caddesi 73 Numaralı Ev (Tip 5 Ev)

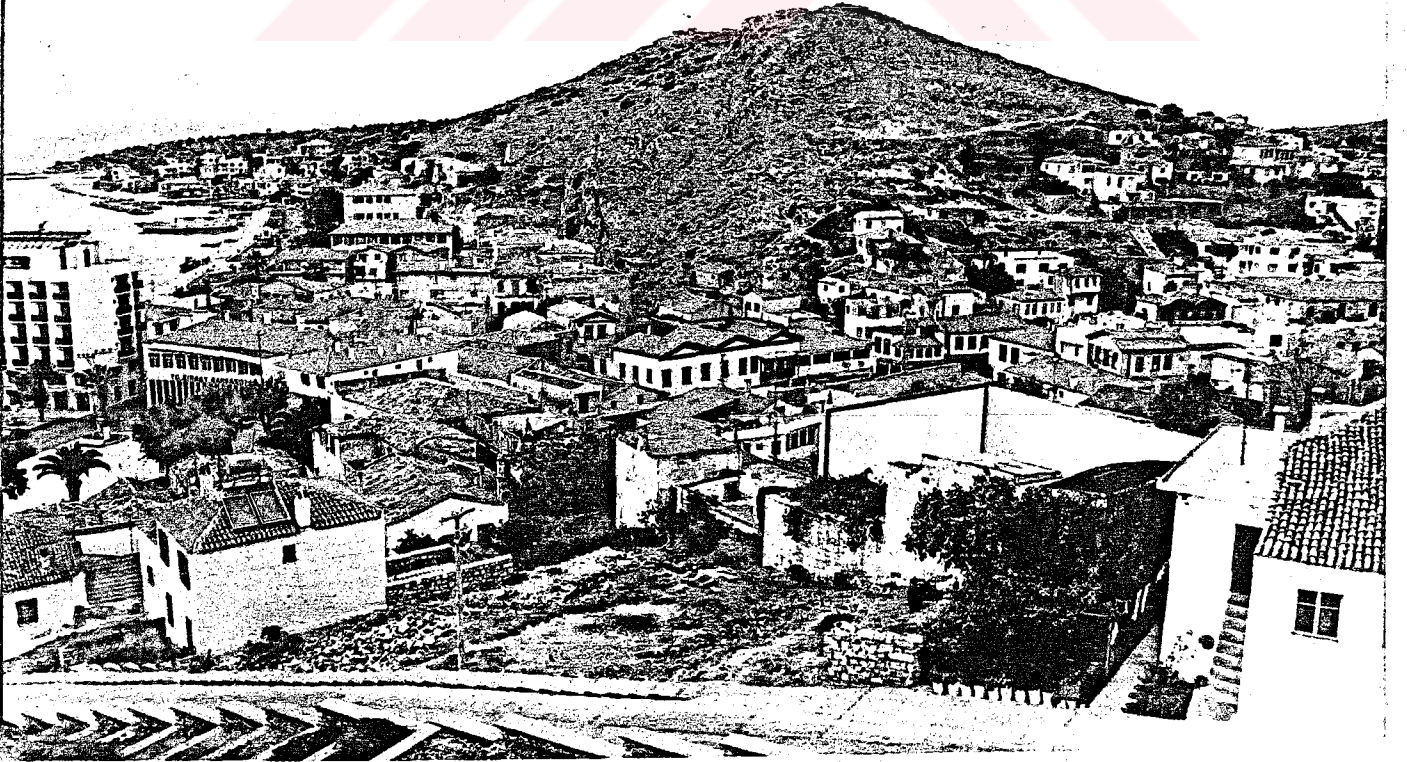
Resim 98. Babacan Sokak 2 Numaralı Ev (Tip 4 Ev)

Resim 99. Babacan Sokak 2 Numaralı Evin Eski Hali
Kaynak : Z.K.Dinçer Arşivi

Resim 100. İnkılap Caddesi'nden Bir Görünüş

Resim 101. Kale'den Kuzeybatı Yönüne Bakış

Resim 102. Kale Arkası Sokaktan Bir Görünüş

Resim 103. Çarşı Caddesi'nden Bir Görünüş

Resim 104. Müftü Sokak'tan Bir Görünüş

Resim 105. Koste Caddesi'nden Bir Görünüş

Resim 106. Molla Hüseyin Sokak 21 Numaralı Ev

Resim 107. Karaaslan Sokak'tan Bir Görünüş

Resim 108. Molla Hüseyin Sokak 13 Numaralı Ev